MARCEL DUPONT



MURAT

NAKLADA ANTE VELZEK, ZAGREB

ZAGREB 1944

TISAK: HRVATSKI TISKARSKI ZAVOD D. D., ZAGREB

MARCEL DUPONT

MURAT

KONJANIK, MARŠAL, CARSKI PRINC I KRALJ NAPULJA

NASLOV IZVORNIKA: **MURAT**

PREVEO:
DRAGUTIN BIŠČAN

Izdano dopuštenjem Glavnog ravnateljstva za promičbu ministarstva
narodne prosvjete br. 1795/44.
Matice Hrvatske br. 160/1944.
Državnog zavoda za narodnu prosvjetu br. 3182/1944.

MARCEL DUPONT: **MURAT**

UVOD

Jednog liepog dana u godini 1805. krenuo je gospodin J. B. Cavaignac, bivši član konventa, na put iz Pariza u Cahors. Uzput se zaustavio u seocu Haut-Quercya po imenu La Bastide-Fortunière, da pozdravi staru prijateljicu, častnu gospođu Jeannu Loubiéres, udovicu Murat. U svoje doba, kad se je mladi Joahim Murat našao na početku svoje vojničke kariere, izvukao ga je uz pomoć svojih osobnih veza iz vrlo neugodna škripca. Danas je Murat dosegao vrhunac svoje slave, pa je Cavaignac bio i te kako ponosan, što mu je tada mogao pomoći.

Jeanne Loubiéres i uza sve to, što je prevalila 84 godine života, nije ništa izgubila od svoje duševne svježine. Ostala je isto onakva pobožna, vedra, priprosta seljanka, kakva je bila, odkad ju je Cavaignac poznavao. Fantastični uzpon njezina sina nije joj nimalo zavrtio glavom. Ako ćemo pravo, njoj bi bilo milije, da je postao župnik u La Bastideu — o tom je uviek sanjala! — mjesto da sada živi na dvoru i među vojnicima. Zato je i posve ravnodušno slušala, kad ju je njezin gost htio iznenaditi, te joj nabrajao sve časti, kojima je car obasuo njezinoga sina u posljednje dvie godine: maršal carstva, veliki častnik legije časti, senator, veliki admiral, carski princ, a na koncu vrhovni zapovjednik konjaničke pričuve.

Kad je Cavaignac svršio, podiže dobra starica ruke u vis i reče: P o v e r e f e n n o! . . . Mnogo vreća ubit će magarca!

Jeanne Loubières je predobro poznavala svoga sina; sva njegova budućnost ležala joj je pred očima kao otvorena knjiga. U toj jednostavnoj rečenici počiva čitava Joahimova sudbina. Svatko od nas pripada na određeno mjesto. Po Murata je bilo kobno, što nije ostao na svojem mjestu. U tom je izvor svim pogrješkama i zabludama, koje su pomutile njegov lik u poviesti.

Joahim Murat nije bio muž bez sposobnosti. Između ostaloga krio je u sebi sva svojstva, koja treba dobar konjanički general. Njegova je osobna srčanost bila bezprimjerna; kad je trebalo nekoliko švadrona povesti na juriš i pregaziti najteže zapreke, nije mu bilo ravna. A kad su razpršili neprijatelja, pa ga je valjalo progoniti u stopu i za njim srnuti u hajku, sve dok mu se ne satre i posljednji konj, dok mu i posljednja bojna ne položi oružje, u tom nije nitko mogao nadmašiti Murata. Ali više nisu smjeli od njega tražiti.

On nije u sebi imao nijednog od onih riedkih darova, koje bi osim hrabrosti morao imati dosta velik konjanički vođa. On nije bio kadar sam izraditi strategijsku osnovu, neprijatelju zadati odlučan udarac na najpovoljnijem mjestu i u pravom trenutku. On nije znao štediti konja i jahača sve dotle, kad bi s njima morao polučiti najveći uspjeh. On je bio posve sliep za svaki neprijateljski potez, za taktiku nije uobće imao smisla. Radi svega toga bio je nesposoban za odgovorno zapovjedničko mjesto. Bio je hrabar jurišnik — drugo ništa. Da je ostao pri tom, bio bi se liepo izticao uz Nansoutya, Bessièresa, d' Hautpoula. Veleuma jednoga Lasallea, jednoga Kellermanna, jednoga Montbruna međutim nije imao.

Bio je dobar sin, dobar otac, pristojan ljubazan i sućutan čovjek. Mogao je ostaviti uspomenu vriedna muža i vrstna vojnika. Ali njegovo je častohleplje bilo nezasitno, a car je pogriešio, što ga je u tome još i podupirao. To ga je moralo strovaliti u propast.

Napoleon ne samo što mu je povjerio zapovjedničtva, koja su nadišla mjeru njegovih sposobnosti, nego i takve zadatke, koji su osim sposobnosti vojskovođe iziskivali i vrline diplomata i državnika. Murat je bio nemiran duh, koristoljubiv, nestvaran i do pretjeranosti umišljen. A po svemu tome neprikladan za ulogu, koja ga je tu zapala. Misleći stalno na osobne probitke, zaboravljao je uviek na visoki cilj, koji bi morao postići.

Uza sve to moramo kod Murata uzeti u obzir olakotne okolnosti. Sam se možda i ne bi bio s tolikom strašću bacio u lov za promaknućima, častima, darovima, a na koncu i za krunom. Jednako častohlepna kao i on bila je njegova žena, Karolina Bonaparte. Samo što je ona bila mudrija i strastvenija od njega, ona ga je sve žešće i vatrenije gonila napried

u tom lovu za slavom i imetkom, pri tom ga je dapače i nadkrilila. Ona je bila njegov zloduh.

Car je jednom o Muratu rekao ovo: »Bez mene je bio ništica, a sa mnom moja desna ruka... Ostavljen sam sebi — bio je glupan bez vlastitog suda«. Murat je sve postao samo zahvaljujući caru. Za uzvrat mu se odužio najodurnijom nezahvalnošću. Njegov pad i njegov konac bili su strašni. S njima je okajao svoje izdajstvo. Ali poviest ne će zaboraviti, da je želio pogoditi Napoleona, a pogodio je Francuzku.

I. poglavlje

POČETCI

Joahim Murat rodio se 25. ožujka 1767. u La Bastide-Fortuniéreu. La Bastide je siromašno selo na vrhu Causse de Gramata nalik na tvrđavicu, koja čuva okolicu. Ponosan mu položaj usred pustoši i golotinje vapnenog tla, koje tu i tamo presiecaju neprijazne guduraste pukotine, simboličan je za Muratov život. Taj je život pun suprotnosti, dobro i zlo leže tik jedno uz drugo, a do sjajnih vrhunaca slave zievaju ponori nesreće. Golu visoravan Causse de Gramat šibaju bez prestanka burni vjetrovi, možda i u tom nalazimo značajan trag u duhu toga muža, koji je trajno bio izpunjen nemirom i uviek kolebao između oholih zamisli i nada s jedne strane, a provala biesa i najdublje satrtosti s druge strane.

Njegov otac, Pierre Murat-Jordy, bio je gostioničar i seljak, marljiv radnik, vjeran svojoj grudi, bez trunka častohleplja. Obitelj Murat živjela je već 300 godina u La Bastideu. Svi su bili seljaci i pastiri, s koljena na koljeno, vjerni svome stališu, bez želje, da se popnu na više. Pri tom nije neobično, što u 16. vieku gospodina Guillamea Murata nalazimo u svojstvu predstojnika ureda, a velečastnoga Françoisa Murata kao kapelana u opatiji Marcillac. Pa kako je u čestiti seljački sviet tih priprostih i vriednih ljudi iznenada dospjela tako neobična pojava, kakva je bila naš budući kralj Napulja? Tome je razlogom onaj strahoviti potres 1789. Da nije njega bilo, bio bi Joahim Murat postao možda dobar dočastnik, vrstan mačevalac ili jahač, ali bez sumnje drugo ništa. Stoga će i vas zani-

mati nepristran prikaz te jedinstvene čovječje sudbine od početka joj preko najviše točke sve do konca.

Gostioničar Murat uzeo je za ženu kršnu djevojku iz svoga kraja, Jeannu Loubiéres, kad mu je bilo 35 godina. Brak im je bio plodan; Jeanne Loubières rodila je mužu jedanaestero djece, od koje je samo petero ostalo na životu: dva dječaka, Pierre i André, i tri djevojčice, Jacquette, Antoinette i Madeleine. Kad joj je bila četrdeset i peta, rodila je još dvanaesto i posljednje diete. Dražestno stvorence, zdravo, živahno, uviek veselo. Na krstu je dobilo ime Joahim.

Brzo je postao majčin ljubimac. Čim se je rodio, podišla ju je misao, koja joj je obasjavala naporni život. Htjela je, da joj taj sin, u koga je bilo blago srdce, uglađena narav, neobično nježna duša, postane dragulj u njezinoj kruni, podpora i utjeha u starosti. Htjela je, da postane svećenik i — zašto ne bi i to? — župnik u La Bastideu. Bio bi na diku svoj obitelji — a nadasve na ponos majci.

Izprva se Joahim bez okolišanja prilagodio toj misli. Tim je obradovao majku, koju je do konca života cienio više nego ikoga, ta poznavao je samo otčevo gospodarstvo i siromašnu okolicu La Bastidea, drugo ništa od svieta, pa mu se sjajnom pričinila nada, da će jednog dana biti duhovni nadpastir svojim suseljanima. Uostalom sve je to još počivalo u krilu budućnosti, a dotle je bio posve zadovoljan, što se je u punoj mjeri mogao naužiti sadašnjosti. Prebujala mu životna snaga i veselje za svaku vrst zdrava rada nisu mu dali, da išta od toga propusti.

Stari Murat bio je većinom zaposlen izvan kuće. Obrađivao je svoju zemlju, a osim toga je upravljao Talleyrandovim imanjem u susjedstvu. Radi toga je po čitav dan izostajao. Svojoj je ženi povjerio brigu nad gostionom, a Jeanne Loubières imala je pune ruke posla, kad je uz rad u svojem kućanstvu morala posluživati goste prolaznike. Pri tom joj je marljivo pripomogao mali Joahim. Kuhinju i sobe, dvorište i staju za stoku ostavio je ženama. Njegovo je carstvo bila konjska staja. U njoj se je osjećao domaćim. U godinama, kad se većina djece boji i plaši konja, bio je on već majstor u timarenju. Što bi dlanom o dlan naučio je rukovati četkom i češagijom. Prevrnuo bi škrinju i pun žara čistio konje. A onda se

uzpeo na neosedlanu životinju i u kasu odjahao do pojilišta; pri tom je osjećao neopisivu sreću i ponos nad svojom neograničenom majstorijom.

Sve bi to bila morala opaziti majka. Ali ona toga nije opazila. Joahim će postati svećenik i bit će za to odgojen. To nije bilo jednostavno, jer mu toga odgoja nisu mogli pružiti u La Bastideu. Dječak je navršio desetu godinu: moradoše ga poslati u Cahors u gimnaziju. U Cahorsu je stanovala jedna tetka, koja ga je bila voljna primiti na stan i hranu. Pierre Murat pokorio se volji svoje žene i kod Talleyrandovih izhodio, da su mu pribavili bezplatno mjesto u gimnaziji St. Michel. Iza toga je Joahim krenuo u grad.

* *
*

Sad se više ne nalazi u La Bastideu, pod umiljatim nadzorom majke. Taj mu prvi korak u široki sviet pruža već stanovitu duševnu slobodu, otvara mu nove poglede i donosi nove želje i nade.

Učitelji su s njim zadovoljni. Prosječan je đak, ali svojom darovitošću udovoljava svim zahtjevima. Kad bi bio marljiviji, mogli bi ga i posebno pohvaliti. Ali nažalost naskoro su ustanovili, da mu se po glavi vrte samo tučnjave, čim iziđe iz razreda. Brzo je izišao na glas među svojim suučenicima, ne samo zbog izvanredne tjelesne snage, nego i zbog neobične spretnosti, da u svakoj zgodi upriličuje borbe i pustolovine, da ih vodi, a da pri tom nije dolazilo samo do svađe nego i do batina. Svršavalo je to i modrim očima i krvavim nosovima. Dobre je otce u St. Michelu to vrlo uzrujalo, zaprietili su šmrkavcu strogim kaznama — ali na nj nitko ne može dugo biti srdit. Smjesta lije suze pokajnice i ganutljivo prosi, da mu oproste. Kroz sav život znade se Murat vješto služiti tim oružjem, a čudnovato je pri tom, da je uviek pošten i iskren; on zapada iz jednog ekstrema u drugi, u isti tren je podivljao od biesa i tronut do suza, gnjevan i neposlušan, umiljat i nježan. I jedno i drugo je kod njega iskreno, i jedno i drugo bez mjere i razbora. Već mu se sada očituje cieli značaj.

Takva svojstva nisu dobar znak za svećeničko zvanje, a to je posve jasno i njegovoj dobroj tetki. Poslije svakog posr-

taja ponavlja mu ona: »Joahime, ti ćeš, čini mi se, postati svećenik onda, kad na isti dan padnu Uzkrs i Duhovi«. Ali kako da to razjasni njegovoj materi? Jeanne Loubières ne će o tom ništa da čuje; ona je u svojem snu postala gluha i sliepa.

Joahim je međutim dosegao osamnaestu; gimnaziju je svršio težkom mukom. Ali sada je kucnuo odlučan čas, mora započeti bogoslovlje. Njemu je posve jasno, da ga ništa ne vuče u svećenički stališ; najvolio bi, da mu izmakne. Ali kako bi protumačio majci, koju ljubi iznad svega, da kao svećenik ne će nikada biti sretan? Naprosto nije smogao toliko snage, da joj tim priznanjem slomi srdce, stoga se radije zanio na slučaj, koji će ga jednog dana već izvući iz te petlje. I tako je sve pošlo svojim putem, u početku 1786. stupio je u sjemenište lazarista u Toulouseu.

Ali što ćete: odielo ne čini čovjeka. Murat je stasit mladić: visok je pet stopa, šest palaca i dva prsta, dakle nešto preko metra i osamdeset. Držanje mu je gizdavo i gibko, a jak je kao bik. Lice mu nije baš liepo, ali privlačivo, a odsieva vedrinom, samopouzdanjem i željom za životom. Oči su mu liepe, plave, a pune gaskonjske prepredenosti, orlovski nos, kosa gusta i kovrčava, skladnost narušavaju samo nabubrene usne. Neki su tvrdili, da u žilama ima crnačke krvi. Drugi su pričali, da je Muratima nekoć ime bilo Mourad i da vuku lozu od Saracena, koji su u osmom vieku s Abd-el-Rahmanom došli u Francuzku, a kad ih je Karlo Martell porazio u Haut-Quercyu, mnogi su se tamo stalno nastanili. Nas ne zanima, je li sve tako. Svakako znamo, da se je u devetnaestgodišnjem sjemeništarcu Joahimu krilo dosta zavodničke spretnosti, a to mu je natuknulo i nekoliko žena. Što je pak lakše, nego ovakvom vjetrogonjastom mladiću zavrtiti mozgom!

Prvu godinu žvače filozofiju, Murat se progurao dosta slabo. Učitelji mu otvoreno vele, da nije bio premarljiv. S druge strane morao bi čovjek doći do zaključka, da je po svojoj prijaznoj ćudi i prirodnoj ljubeznosti upravo stvoren za zvanje sluge božjega. Ali često se puta kruto varaju oni, koji sude odveć bezazleno!

Da su toulouski lazaristi samo nešto slutili o posebničkom životu svoga mladog pitomca, bili bi se zaprepastili i smjesta promienili svoj sud. Murat je daleko od svojih smetnuo s uma

sva obećanja. Oko njega vrije život velikoga grada, mame ga stotine zabava, tako da dugo nije mogao odoljeti napasti. Kućni red u sjemeništu nije bio vrlo strog, lako je izlazio u grad, a uz pomoć svoje liepe pojave i pristojnog vladanja našao je pristupa kod više obitelji. Poznanstva postaju sve brojnija, a djevojke su u Toulouseu liepe. On uživa, zabavlja se, za drugo ne mari. Ali na koncu ga spopade strast za igrom, a to umalo da mu nije skrhalo vrat.

Bacio se na igru, a igrao je s novcem, koji su mu roditelji slali za sporedne izdatke. Klimavo je tlo, na koje je dospio, ali Murat o tom ne vodi računa. Novac je naravno proigrao. Mjesto da se opameti, zadužuje se. Igra mu je brzo prešla u krv, a on i ne pomišlja na to, da se otrese te pogibeljne strasti. Zaboravio je i na majku; briga njega, kakvih će joj žrtava naprtiti prije ili kasnije!

Iznenada eto raztrežnjenja. Školska je godina svršila, a novac, koji su roditelji težkom mukom skucali za put u La Bastide, proigrao je do zadnjeg centima. Kod kuće čeka majka. kad će sa svojim Joahimom proći pod ruku po selu, da mu se svi dive. Kako će sada na put bez prebijene pare? Što da učini? Da prizna? Da zamoli oproštenje? Ni na što se ne može odlučiti, ne zna, kako bi, razbija glavu. Vrieme prolazi, kad li se približi veliki preokret u njegovu životu.

* *
*

23. veljače 1788. probudi sjemenište u zoru jek truba. Muratu zakuca srdce, skočio je k prozoru. S glasbom na čelu prolazi ulicom pukovnija lovaca na konju. Zelene surke, bieli našivci, uzke jahačke hlače, husarske čizme: pukovnija ardennskih lovaca je na putu u Carcassonne, u svoju novu posadu, a ovdje će se odmoriti.

Našega sjemeništarca kao da je spopala vrtoglavica. U tren oka se obukao, odhrlio niz stube, odjurio za vojnicima. Kao lud trči uz povorku konjanika. Kad je vidio krive sablje u širokim, bakrom okovanim koricama, torbice o boku konja, omamilo ga sliepo oduševljenje. Stvorio je odluku: ide u vojnike.

Zaludu nastoje njegovi prijatelji i suučenici, da ga odvrate od te očito bezsmislene nakane. Murat je u tom času jasno vidio put, koji mu je zacrtala sudbina: njegova budućnost leži na hrbtu konja, u divljoj konjaničkoj borbi, u bojnoj vrevi. Tko bi znao, dokle će dotjerati na tom putu sa svojom snažnom šakom!

Uvečer je skinuo sjemeništarsku halju, bacio ju u kut, Joahim Murat je podpisao obveznicu u pukovniji ardennskih lovaca, stupio u satniju Viel: kocke su pale!

2. poglavlje

DOČASTNIK I JAKOBINAC

Muratove prijatelje kao da je ošinuo grom. Dogovaraju se, što bi učinili. Možda je to uobće bila samo nesmotrenost, koju će mu moći izbiti iz glave. Skupili su novaca, da bjegunca izkupe. Ali on ne će ništa da čuje, oholo odbija njihovu pomoć. Što se uobće miešaju u njegove stvari? Da im pokvari volju za ovakve nove podhvate, pretvorio je svoj uvjetni pristup u pukovniju u djelatnu obvezu. Tim je zapečatio sudbinu: Murat je postao lovac. U zeleno-bieloj odori sav blažen je u redovima svoje pukovnije odjahao u Carcassonne. Obračunao je sa svojim dotadanjim životom.

U gostioni u La Bastideu izazvala je ta viest buru i oluju. Mužkarci kunu, žene plaču. Samo Jeanne Loubières svladava svoju uzbuđenost, ne gubi glave. Njezin je Joahim zapao u stupicu, koju su mu podmetnuli unovačitelji, jer im se svidio. Dao se zavesti; treba mu oprostiti; sada je već zastalno sav nesretan, što je pogriešio, valjalo bi mu pomoći.

Smjesta je digla uzbunu na sve strane. Obaviestila je sve prijatelje, sve utjecajne znance, pozvala ih u pomoć. Gospodinu de Ballainvilliersu, intendantu Languedoca, predali su molbu, koju su podpisali Pierre i Jeanne Murat-Jordy. Molili su, da im sina odpuste iz vojske. Molba je odmah poslana maršalu de Séguru u Versailles. 28. srpnja dolazi odgovor: maršal u tom predmetu ne može ništa; mladoga vojnika može riešiti obveze samo pukovnik pukovnije, u koju je stupio; neka se

obrate njemu. Smjesta šalju molbu zapovjedniku ardennskih lovaca. I ovdje bez uspjeha.

Muratov satnik slučajno je plemić iz Haut-Quercya, dakle zemljak, a to je za Murata bila sreća. Častniku je od prvog časa udarila u oči otvorenost, stasitost i vedrina njegova novog novaka, a uz to sjajno držanje na konju, naobrazba, sve same pojave u ono doba riedke kod običnih vojnika; toga novaka ne bi oslobodio ni pod kakvu cienu. Osim toga: on je posve dragovoljno stupio u vojsku, toga nipošto ne žali, nego je svakog dana sve sretniji. U tom je smislu pukovnik ardennskih lovaca odgovorio Pierreu Muratu i njegovoj ženi.

Sad je napokon shvatila to i Jeanne Loubières. Nezahvalnost njezina sina naniela joj je srdcu ranu, koja nikad više ne će posve zacieliti.

* *
*

Ardennski su lovci ostavili Carcassonne, projahali svu Francuzku i stigli u Selestat, svoju novu posadu.

Nikad u životu nije Murat bio tako zadovoljan kao u to doba. Brzo je stekao naklonost svojih predpostavljenika. Devetnaest mu je godina, ali već znade sve, što zahtievaju od starog lovca. Kad satnija dobije biesna konja, daju ga Muratu. Za par dana je iz njega stvorio krotku, poslušnu životinju. Kad na vježbi u propnju sieku glavu lutki ili sabljom nabadaju na zemlji »crnačku glavu«, nitko mu nije dorastao; dobrog je pamćenja, nema dlake na jeziku; s vremenom će biti izvrstan »stražmeštar«.

I drugovi su brzo zavoljeli Murata. Stari ga stavljaju na kušnju, upućuju ga u sve doskočice, kojima mora biti vješt konjanik. Velik vrč znade izkapiti na dušak, razbija lonce i srdi »civile« kao nitko. Lovac Murat nije u pukovniji ni punu godinu dana, a već ga po prastarom obredu svečano primaju u »clique«, nešto nalik na tajno družtvo, koje ima svaka konjanička pukovnija, a u njem se obično okupljaju sve lole iz pukovnije. To će mu svakako poslužiti na čast.

Uza sve te stranputice ostaje Murat i dalje izvrstan vojnik, tako da je pod konac druge godine službe postao dočastnik. Ali ne za dugo. Promaknuće ga je uzobiestilo. On nije dostojan

dočastničkog čina. Promatra svoje starješine, prigovara im, a u svojoj otresitosti, koja ga prati kroz sav život, dolazi do zaključka, da mu nijedan od njih ni u čem nije ravan. Srdi se, što je nizka roda, jer mu je to beznadna zapreka svemu, za čim žudi.

U prvim mjesecima 1789. muklo tutnje gromovi. Oluja, što se oborila na Pariz, odjekuje i u najudaljenijim zakutcima pokrajine. Nove su misli uhvatile koriena u pojedinim pukovnijama, a prva je od njih pri tom bila ardennska pukovnija. Murat je u svojem nezadovoljstvu, uz svoju naobrazbu, uz svoju sklonost, da u sve tura nos i igra neku ulogu, bio kao stvoren za vođu nezadovoljnika; a on se nije dao dugo moliti. Držao je zanosne govore svojim drugovima, huškao ih protiv robstva, u kojem žive. Gotovo nijedan od njih ne zna čitati, on im čita novine i tumači na svoju. To je doprlo do ušiju častnicima, koji ga stadoše smatrati pogibeljnim, oštro mu prate svaki korak.

Među častnicima ardennske pukovnije mnogi prigovaraju mlohavosti, kojom suzbijaju sve jaču nestegu. Jedan od njih strogo progoni svaki najmanji nered u službi; dakako tim je stekao mnogo neprijatelja. Murat, sav zasliepljen svojom novom ulogom, pozivlje na odpor protiv njega. Pripremio je pravu bunu, izdao geslo, na koje je planula. Jednog jutra uzkratio je poslušnost častniku cieli vod, kad se je postrojio za vježbu. Otvorena pobuna. Vrlo ozbiljan slučaj. Hoće li ciela pukovnija pristati uz pobunjenike? Došao je pukovnik s častnicima, doveli su ostale švadrone. Ali duh vojnika nije još posve zaražen; pobunjenike su razoružali. Kratkom su iztragom ustanovili, da je duša svemu bio dočastnik Murat. Bacili su ga u zatvor. Sudit će mu ratni sud.

Muratova je prkosljivost smjesta izhlapila. Kobnom se brzinom njegova nesnosna bahatost pretvorila u bezkrajni očaj. Ali pratila ga je sreća. Jedan od njegovih starješina, koje je progonio samo zavišću i prezirom, njegov satnik zauzeo se za nj i koliko je mogao ublažio je posljedice njegova prestupka. Branio ga je olakotnim okolnostima, iztaknuo njegovu mladost i loše uzore, koji su ga zaveli. U obranu je uložio toliko topline, da je osuda izpala blaga. Šugavu ovcu nisu odveli na stratište, nego iztjerali iz stada. Dočastnika Joahima Murata su lišili čina i protjerali iz vojske.

Zamislite sada duševno razpoloženje, koje je pratilo Murata, kad je svoje stvari uprtio na leđa i polako krenuo put zavičaja. Zamislite onaj očaj, uzbuđenje i strah u njem pred dočekom u gostioni u La Bastideu.

* *
*

Pred njim se pojavio crkveni toranj, pomolile se seoske kućice; sabrao je sve snage, ne bi htio izazvati kukavan dojam; čvrstim korakom ulazi u La Bastide.

Zaustavi se pred vratima otčeve gostione. Srdce mu je zakucalo, kad je otvorio vrata, razširio je ruke — ali one mu se opustiše. Pred sobom vidi sama zlovoljna lica. On je izgubljeni sin — sramota za svu obitelj. I majka ne će o njem ništa da čuje. On je odmetnik, koji je skrenuo s puta Gospodnjega — nije joj više sin! A pogotovo Pierre Murat ne će pod svojim krovom da trpi momka, koji je okaljao ime Murat. Neka se tornja, kamo ga volja!

Tako je štono riečostao na cesti. Vratio se i La Bastideu okrenuo leđa. Strpite se samo, nije još sve propalo. Ponajprije da negdje nađe bar nešto. Murat je krenuo u Saint-Céré, gdje je imao rodbine. Tamo će se latiti kakvog god posla. I doista nešto je našao. Nije baš sjajno mjesto, ni govora, ali — dugo ne će pri tom ostati, na to bi se zakleo. Bivši dočastnik postao je šegrt u jednoj sitničariji. Pržio je kavu, posluživao kućanice, nosio robu kupcima u kuću. Ali pravi svoj život ne provodi u dućančiću, nego vani u Cahorsu. Svake je nedjelje odtrčao u grad, u klubove, koji svuda niču kao gljive, u kavane, u kojima sviet razpravlja o nesretnim događajima u Parizu. Nastoji, da sebi jasno predoči pokret, koji je dopro i do toga kraja. Murata vidite svagdje, gdje se sviet uzbuđeno prepire, gdje se oduševljavaju za nove misli o slobodi, jednakosti i bratstvu; pred svima javno govori. Začuđeno ga slušaju, jer ne govori loše, a vješt je onoj nadutoj, pretjeranoj i šupljoj jezičljivosti, kojoj su pomogli do procvata ulični govornici i revolucionarni novinari.

Zgusnuti zrak u Saint-Céréu postaje za nj dakako sve zagušljiviji. Nije tu njemu mjesto, daleko od pucnjave. Njemu je mjesto u Parizu, gdje se sada okupljaju svi, koji žeđaju za

djelima. Ali kako da dospije u Pariz bez novaca? Mora štediti. I naš lakoumni Murat brižno odlaže iz dana u dan svaki sou, kojega bezuvjetno ne treba za život. Kad naspremi dosta blaga, krenut će na put, ako nikako drugčije — pješice. Tada mu se neočekivano pružila prilika!

Zakonodavna je skupština odredila, da se 14. srpnja 1790. imaju u Parizu sastati izaslanici iz ciele Francuzke, kako bi na svečanosti bratimljenja jednodušno posvjedočili svoju vjernost. Svaki departement ima poslati dvojicu ili trojicu zastupnika, koji moraju biti članovi narodne garde, a izabrat će ih oblast departementa iz popisa, koje će predložiti pojedina okružja. Eto Muratu velike prilike, da dođe u Pariz. On je član narodne garde u Saint-Céréu, a kao stari vojnik uživa velik ugled. Ali kako je rodom iz La Bastidea, uvrstili su ga u popis okružja Montfaucon, kojem pripada La Bastide. I to ga ništa ne smeta; otišao je u Montfaucon.

Smjesta je pošao u gradsko poglavarstvo, stao dokazivati činovnicima, da je on zaslužan rodoljub, da je njegova obitelj poštovana i cienjena; tako je postigao, da su ga unieli u popis okružja. Prvi je korak dakle pošao za rukom.

Ali u Cahorsu je bilo već teže. Oblasti departementa poznata je njegova prošlost. Ona ne će da u Pariz pošalje kao zastupnika departementa odpuštenog dočastnika, o kojem je povrh toga obće poznato, da je nepokoran i poročna života. Jednoglasno su zaključili, da njegovo ime brišu s popisa. Ali Murat ne gubi nade. Slučajno se toga dana kod zakonodavne skupštine u Cahorsu našao jedan stari prijatelj obitelji Murat, gospodin J. B. Cavaignac, zastupnik departementa Lot. Joahim se požuri k njemu i navali na nj, neka poduzme kod oblasti sve, da opozove taj zaključak. Cavaignac se dao nagovoriti, toplo se zauzeo za svoga štićenika i uspio: poništili su odluku. Murata su s još dvojicom zastupnika departementa Lot poslali u Pariz.

Na putu već sanja o nepredvidljivim mogućnostima, raztapa se od blaženstva u predosjećaju svih divota — ali pomno čuva tajnu svojih sanjarija, kao da bi mu ona druga dvojica zastupnika, što s njim putuju, mogla nešto ukrasti. Jednom je od njih ime Bessières. Njih dvojica smjesta su se složili: budući maršal Murat i budući zapovjednik gardijskog konjaničtva

Bessières; jedan hladan i zakopčan, a drugi strastven, impulzivan i neobuzdan. Ali jedno im je zajedničko, a to će ih u budućnosti sjediniti: ljubav za konja i perjanicu. Obojica veliki junačine, koji jedan drugome nikad ne će biti zavidni.

Murat je stigao u Pariz. Uzpjenjeni, bučni život velikoga grada zapljusnuo ga je kao morski val. Občarao ga, osvojio, strmoglavio se u nj...

* *
*

Kad se je prenuo, sjedio je opet u dućančiću u Saint-Céréu. Strahovito razočaranje. Od čitavog puta u Pariz, od kojega se je nadao, da će ga iznieti do najviših visina, ostala je samo zbrkana uspomena, koja ga je smrvila, jer mu nije ostavila ni tračka nade. Nadao se velikim podhvatima i velikim borbama, skupštinama gomila, na kojima će razvijoriti zastavu revolucije i zanieti Parižane. Ali Parižani ne htjedoše o tom ni čuti. Kad su stigli, zajedno su ih s drugim zastupnicima departementa obkolili stražom i kao krdo ovnova odtjerali na Marsovo polje, a odanle odmah poslali kući. Nisu mu vratili ni troškove za put, koje je izdao iz svoga džepa.

Protivno od mnogih svojih suputnika vratio se Murat sa svečanosti bratimljenja ogorčen, pun prezira za taj Pariz, koji se na nj nije ni osvrnuo. Sad mu je život u Saint-Céréu tek postao posve nesnosan. Činilo mu se, da će se ugušiti, naprosto nije mogao izdržati. Počeo je opet čeznuti za vojničkim životom. On doduše nije bio dostojan dočastničkog čina, ali ništa zato, imao je barem sjajnu odoru na tielu, a među nogama dobra konja. Zaželio se stare svoje pukovnije i stao plesti niti.

Iznova je pokušao sreću kod Cavaignaca i drugih zastupnika Lota. Predobio ih za se svojom revnošću za revoluciju. Za nj se stadoše zanimati Jean-Bon Saint-André, Salette, Bouygues, poduprieše njegove molbe i pomogoše mu na koncu do uspjeha. S vremenom je njegov grieh pao u zaborav. Sjećali su se samo još, da je bio vrstan vojnik, te su ga na koncu opet primili.

I tako je Murat pošao u Selestat. Pukovnija ardennskih lovaca, kojoj su po nalogu zakonodavne skupštine dali naziv 12. lovačka pukovnija, nalazila se još uviek tamo. Sjajno su

ga dočekali, opet je nastavio stari život. Opet na službu, oružje i konje troši manje vremena nego na razprave u klubovima i po krčmama.

Ali opet kao da mu sudbina nije sklona. Zakonodavna skupština odredila je, da se razpuste kraljeva tjelesna garda i švicarske pukovnije. Mjesto njih će postaviti građansku gardu od pješaka i konjanika, sastavljenu od građana, koje će predložiti departementi, i to u omjeru 3:1. Opet je Cavaignac posredovao za nj kod oblasti Lota i tako su Murata izabrali za člana nove garde.

Odlučio je, da će sada biti oprezan. Bit će vojnik — izvana. Ali pazit će, prisluškivati, njušiti, odakle vjetar piri, pa će se prema tome i sam ravnati. 8. veljače 1792. stigao je u Pariz. Dodielili su ga građanskoj gardi konjanika, pod zapovjedništvom dopukovnika Descoursa. Tu je opet našao Bessiéresa, a rojnik mu je Lepic, budući pukovnik konjaničkih grenadira carske garde, vojnik bez straha i mane.

Od prvog je trena Murat osjetio, da je dospio na krivi put. Departementi su za tu elitnu postrojbu izabrali sinove bogatih građana, a sinu maloga gostioničara iz La Bastidea ne prija to družtvo, kadkada se dapače čuti i poniženim. Uostalom razgovori i misli tih mladića su po Muratovu mišljenju jednostvano natražnjački. Iznenadio se i uznemirio, kad je čuo, kako je ta garda u duši odana kralju. Ona bi ga prije branila, nego uhitila.

Brzo je uvidio, da bi među tim pretorijancima mogao izgubiti sve, a ništa dobiti. Tri tjedna nakon nastupa službe zatražio je već, da ga odpuste. Dopukovnik Descours se začudio, dao ga zovnuti u ured, da čuje, zašto to čini. Murat mu ne vjeruje, u prvi mah ne odaje ništa, a na nova oštrija pitanja se izgovara, da su tome osobni i povjerljivi razlozi. Dopukovnik Descours je sam vatren rojalist, pa i ne pomišlja, da osudi mišljenje svojih drugova, ali nagađa, da Murat smatra njihovo poštovanje prema kraljevstvu preslabim. To mu se svidjelo, ugled mladoga gardista smjesta je znatno porastao u njegovim očima. Dalje više ne okoliša: ako bi se Murat želio pridružiti princevima u Koblenzu, stupiti u njihovu vojsku, on će mu drage volje pomoći. Eto mu četrdeset louisdora, to će doteći, da prieđe preko granice...

Murat je smjesta shvatio, kakvu korist može izvući iz toga položaja. Odbio je Judinu nagradu i zahtievao, da ga odmah odpuste. A iza toga je sjeo i napisao pismo oblastima departementa, sav radostan, što mu se pružila prilika, da se u isti mah sveti za sva poniženja i pruži dokaz o svojem bezpriekornom revolucionarnom uvjerenju. On ostavlja sada mjesto, na koje ga je postavilo njihovo povjerenje, ali toga ne čini iz nedostatka sviesti za dužnost, nego iz ljubavi prema domovini ne će da služi u redovima postrojbe, koja je poznata radi svojeg protudržavnog držanja, a njezin je zapovjednik eto upravo pokušao, ne bi li ga podmitio, da prebjegne k najgorim neprijateljima naroda. Moli samo jedno: da ga premjeste k njegovoj staroj pukovniji.

To je majstorski potez! Njegovo je pismo kod oblasti Lota izazvalo veliko uzbuđenje. Poslali su ga nadzornom odboru zakonodavne skupštine, gdje je izazvalo pravu buru. Zastupnik Bazire bjesni kao lud: građansku gardu treba smjesta razpustiti. Ime Murat je ušlo u poviest. Istina — kroz stražnja vrata.

Bivši sjemeništarac, iztjerani dočastnik nalazi se opet kod 12. lovačke pukovnije. Nad glavom rodoljuba patnika lebdi vienac slave za revolucionarnu vjernost. On se ne kaje, nego je naprotiv uvjeren, da je dobroj stvari poslužio neprocjenjivom uslugom. »U borbi protiv na smrt ranjenog despotizma dosta sam trpio«, pisao je, »sad je mrtav, a ja se mogu veseliti!«

3. Poglavlje

MION BASTIT I »HUSARI ZVJEROKRADICE« GRAĐANINA LANDRIEUXA

Novi odlomak u Muratovu životu značajan je po koječemu. U prvom redu za ono razdoblje, u kojem se denunciantstvo popelo na stupanj osobite građanske vrline. Zatim nam osvjetljuje Muratov značaj: uz sav nered, taštinu i neobuzdanost ostaje on dobar revan vojnik, a ako se pravo uzme, štogod čini, čini u nekoj smušenosti i ravnodušno, a ne iz prave pokvarenosti.

Teatarskom gestom, kojom je ostavio građansku gardu, naveo je vodu na svoj mlin. Domalo je opet dobio čin. 27. travnja 1792. postao je dočastnik, a tri tjedna kasnije već »stražmeštar«. Starijem je bratu pisao: »Radim na svojem promaknuću«, — i doista se spretno prihvatio posla: poslije pet mjeseci postao je zastavnik, a četrnaest dana iza toga poručnik.

A kakve je zasluge stekao, da se je tako brzo uzpeo? Svakako velikim dielom radi svoje vojničke vrstnoće. Ali to nije sve. Mladom se častniku nasmiešila sreća, zavolio ga je pukovnik, d' Urre de Molans, nedavno još monarhist, a sada čvrst revolucionarac. Svidjela mu se njegova revnost u službi, a pogotovo nerazoriva dobra volja, zato ga je podupro. Murat sam međutim u ta četiri promaknuća kroz nepuno pola godine ne vidi drugo nego pošteno zasluženu odštetu za pretrpljenu nepravdu i za izvrstnu službu. On čvrsto vjeruje, da pri tom ne će ostati. »U mojim godinama mora hrabar i vriedan vojnik, kakav sam ja, napredovati. Daj Bože, da me moje nade ne prevare«.

Međutim se u posljednjim mjesecima 1792. i prvim mjesecima 1793. čini, da mu je častohleplje utaženo. U snima ne teži više za onako vrtoglavim uzponom kao onomadne u dućančiću u Saint-Céréu. Naprotiv: kad su ga zastupnici Lota nagovarali, da kandidira u izborima za konvent, odgovorio im je vrlo skromno, kako drži, da njegovo znanje i sprema ne dotječu za takvo mjesto. Odkuda ta promjena kod Murata? Bez sumnje tome je razlog ljubavni doživljaj.

Prije odlazka u Pariz, da stupi u građansku gardu, pomirio se Murat težkom mukom sa svojima i proveo nekoliko dana u La Bastideu. Odprije je tamo poznavao djevojčicu, po imenu Mion Bastit. Ona je u tri godine njegova izbivanja iz La Bastidea odrasla; sad je bila pametna, liepa, mlada gospođica — on se u nju zaljubio. Smjesta je odlučio, da ju uzme za ženu, a u svojoj uobičajenoj pretjeranosti mislio je, da je to posve jednostavno. Ali izpalo je drugčije. Bastitovi su bili imućna građanska obitelj, koja je mnogo držala do sebe. Brak njihove kćeri s gostioničarskim sinom bio im je izpod časti. Odbili su ga.

Mion sama nije jasno rekla ni »da« ni »ne«. Zastalno se je kolebala između straha pred brakom s mladićem tako sumnjiva glasa i zanosa za kršnoga konjanika. Zato je šutjela, a Murat je njezinu šutnju shvatio kao pristanak. Ona je dolazila od djetinjskog straha pred voljom roditelja. Kao imućna građanska kći morala se je i stidjeti, da pođe za običnog siromašnog vojnika. Ali to nije nikakva zapreka: neka ga pričeka godinu dana, a možda i samo nekoliko mjeseci, pa će svanuti dan, kad će se njezini roditelji zajedno s njom veseliti, što mogu u svoju kuću primiti konjaničkog častnika, koji nešto znači i momak je od oka.

To je bio razlog, da je upro sve sile, kako bi izhodio promaknuće. Sad je napokon častnik. Pisao je Mioni i pitao, je li voljna, da mu pruži ruku. Nema odgovora. Piše još nekoliko puta — opet nema odgovora. Izprva se zbilja žalostio, onda se smatrao povrieđenim u ponosu, a na koncu okrenuo sve u šalu. Tako, ona ga dakle ne će? Molim — —gore po nju! Dalo mu se na smieh.

Murat je brzo pregorio tu nesretnu ljubav, pogotovo jer je morao suzbiti opasan, nepredviđen napadaj.

Uz pomoć denunciacije se je uzpeo — a sad će mu još gora denunciacija zakrenuti vratom. Njegovi neprijatelji — a u to strašno doba ima svatko jato neprijatelja — bore se protiv njega istim oružjem, kojim se je on poslužio protiv bezazlenoga pukovnika Descoursa. Obtužili su ga kod ministra Pachea, da je protivnik novoga sustava, još gore, da je aristokrat! Denuncianti se nisu ustručavali uztvrditi, da poručnik u 12. lovačkoj pukovniji, Murat, pod svojim građanskim imenom krije svoju pripadnost natražnjačkoj obitelji staroga plemstva, nekim auvergneskim grofovima istoga imena. To je Pacheu dovoljno, da ga proglasi varalicom, lažcem i izdajicom.

Murat da pobjesni, prosvjeduje i diže na noge svoje prijatelje. Ali prosvjedima se ne može opravdati. Od njega traže dokaze. Murat se na sreću nalazi u Parizu, gdje je preuzimao neke konje. Posjetio je zastupnike Lota u konventu i zaklinjao ih, da se za nj zauzmu. Ali samu izjavu svjedoka, sve da su i jakobinci, ne smatraju dovoljnom. Ministar traži pismene dokaze. Murat je smjesta pisao starijem bratu: »Molim Te, pošalji žurno gospodinu zastupniku Bouyguesu moj krstni list potvrđen od suda. Nuždno ga trebam. Piši mi žurno u Arras.« Napokon stigoše izprave, šalju ih ministru, a pet zastupnika

Lota pismeno potvrđuju, da »je poručnik Murat bezpriekoran sansculotte i sin siromašna seljaka«. Muratu je odlanulo; sretno se izvukao.

Smjesta je nastavio raditi na tome, da ga promaknu. Opet je upregnuo znance. Dobri pukovnik d' Urre zatražio je 15. ožujka 1793. kod ministra rata satnički patent za svoga štićenika: jedna je satnija kod 12. pukovnije lovaca bez zapovjednika, a on nastoji, da progura njega. Njegovu je predstavku podupro i general Menou, te Murata preporučio kao »najsposobnijeg i najdjelotvornijeg častnika u vojsci«. Oni nisu propustili ni to, da preporuci prilože svjedočbu, koja jamči za Muratovo bezpriekorno političko uvjerenje, a tu su svjedočbu podpisali svi zastupnici Lota. 14. travnja primio je Murat imenovanje za satnika. To je njegovo peto promaknuće u godini dana, a neposredno zatim odveo ga je pukovnik d' Urre, koji je međutim postao general, u Hesdin za pobočnika.

Izprva je Murat sav oduševljen svojim novim mjestom, ali ne zadugo. Njegov nemirni duh pita, traži i računa: ima li koristi, da ostane kod toga generala, kojem ime kao da zaudara po lomači? Njegova se je pukovnija borila kod Grand-Préa, Jemmapesa, St. Tronda, ali bez njega; on je eto postao satnik, a još nije bio u vatri. Ako se pravo uzme, mogao bi izići na loš glas; svakako to nije zgodna odskočna daska, da doista poluči nešto veliko. Još nije ni pun mjesec dana pobočnik, a već traži sigurnije, prikladnije mjesto.

U Hesdin je upravo stigao građanin Landrieux, vođa brigade i zapovjednik pukovnije »Husara Zvjerokradica«.

* *
*

I taj je Landrieux bio sumnjiva veličina. Kad je svršio bogoslovlje i imao položiti niže zavjete, zaveo je jednu djevojku i bio sramotno iztjeran iz zavoda. Poslije toga bavio se je liečničtvom i odvjetničtvom, dok se nije upoznao s markizom Montesquiou-Fezensacom. Na njegovu preporuku postao je nadglednikom staja kod Monsieura, grofa od Provence, kasnijega Ljudevita XVIII. Kad je ovaj otišao u emigraciju, pretvorio se u divljeg sansculottea. I još je nekoliko puta promienio kabanicu, dok napokon nije našao pravo svoje zvanje: uz podporu nekolicine iztaknutih jakobinaca ponudio se pod konac 1792. odboru za blagostanje, da će skupiti konjaničku pukovniju dragovoljaca, ako mu dadu predujam od 25.000 livrea. Kad je primio taj iznos pošao je ravno u Mauperthuis, svoje posljednje boravište, na račun republike živio kao bubreg u loju, a novake je pokušao nasnubiti na prevaru i silom.

Građanin Landrieux nije mnogo vodio računa o prošlosti tih novaka. Jezgru su te neobične postrojbe sačinjavali skitnice, a ponajviše zvjerokradice, kojih je u onom kraju bilo vrlo mnogo. Landrieux je vjerovao, da je našao veleumnu zamisao, kad je svoju buduću pukovniju, okrstio nastranim imenom »Husari zvjerokradice«.

1. listopada skupio je dovoljan broj novaka za četiri satnije i podnio odboru izvješće, da je pukovnija gotova. Naložili su mu, da dvie satnije smjesta pošalje u Douai; ali obje su satnije stigavši onamo prešle ravno k neprijatelju, u isto doba kad i general Dumouriez. Koban početak! Landrieux se od straha požurio, da izbriše loš dojam, pobrao nekoliko desetaka vucibatina i predložio, da ga pošalju k vojsci. Tako je Landrieux na čelu te šarene rulje došao u Hesdin i sprijateljio se s Muratom, koji je bio u potrazi za novim mogućnostima.

Na prvi pogled osjetiše obojica u sebi neku živu međusobnu privlačivu snagu. Obojica nasukani sjemeništarci, obojica fanatični jakobinci, kao stvoreni, da se tiesno združe. Landrieux se našao u težkom položaju. Bez ikakvog izkustva u vojničkim pitanjima stajao je na čelu 300 posve neuvježbanih i razuzdanih lupeža, a i njegovi častnici ne razumiju više od njega. Stoga je izpipao Murata i ustanovio, da se u Muratu obilno krije sve ono, što njemu nedostaje. Dakle nema druge, nego predobiti ga za pukovniju s dužnošću, da u nju unese reda i stege, da od zvjerokradica napravi vojnike. Unapried je znao, da Murat ne će zagrizti, ako ga ne navabi mastnim zalogajem; stoga mu je obećao, da će postati zapovjednik eskadrone, ako stupi u redove »Husara Zvjerokradica«. Murat pravo ne vjeruje, u načelu je pristao, ali natuknuo je, da mu je u prvom redu najviše stalo do promaknuća, a sve drugo nije tako važno. Posao su sklopili. Nekoliko dana kasnije stiglo je imenovanje: Murat je postao zapovjednik eskadrone.

Landrieux je smjesta izobrazbu dviju švadrona povjerio Muratu. Kad budu spremne, zapast će ga čast, da im pokaže, kako se razbijaju redovi »carevaca«. Landrieux je za sebe zadržao treću, najizkusniju švadronu za manje pogibeljne, ali zato koristonosnije podhvate. Uloge su dakle bile podieljene, novopečeni prijatelji pođoše svaki svojim putem. Murat se dao na posao, da izteše svoje dvie švadrone i od njih stvori borce, a Landrieux je na čelu treće junački krenuo u nepoznato.

Nije dugo potrajalo, dok je Murat nanjušio, na čemu je. Landrieux se uglavnom skita naokolo, a da pravo i ne misli na borbu. Landrieux uobće ne voli ratovanja. Više mu se svi-đaju podhvati s gilotinom po raznim mjestima između sjeverne granice i Amiensa, u pratnji zastupnika Lebona i Dumonta. U tom se poslu pravo snalazi. Ovako ne samo da se bori za republiku, nego dolazi do onoga, što mu je važnije od svega na svietu, do novaca! Sve građane, protiv kojih je podnesena prijava, da su sumnjivi, smjesta posjećuje i stavlja im na volju, hoće li se odlučiti za tamnicu, a to u većini slučajeva znači za gilotinu, ili će položiti određeni iznos i tim kupiti Landrieuxovu šutnju ili dapače zaštitu. Na taj se je način Landrieux brinuo za gilotinu i za svoj džep. Eto to je bila velika vojnička zamisao zapovjednika »Husara Zvjerokradica«.

Ovakvo shvaćanje dužnosti zapovjednika pukovnije nije nikako bilo po ćudi Muratu. On je u prvom redu vojnik, uložio je sve, da izobrazi svoje dvie švadrone. Sa zadovoljstvom je doznao, da se ministru Bouchotteu nije pravo svidio taj »Zbor Zvjerokradice«, te je radi toga naložio, da ga uvrste u redovitu vojsku, i to u 21. lovačku pukovniju. Murat je u razmjerno kratkom razdoblju polučio povoljne posljedke, te je dapače sa svoje dvie švadrone u žestokoj bitci predstraža kod Pont-à-Marcqa postigao liepe uspjehe. Ali pri tom nije zaboravio na sebe: nije propustio nijedne prilike, da na tamnom zaleđu Landrieuxova sablažnjivog nerada jako iztakne svoje zasluge. On teži samo za jednim: da se sam dočepa toga mjesta.

Murat se opametio poučen gorkim izkustvom minule godine. Savjestno je vršio svoje častničke dužnosti, ali nije propustio, da se kao i njegov zapovjednik pokaže dobrim sansculotteom. Član je svih revolucionarnih klubova i družtava u Hesdinu. U njima javno govori, a dovodi u njih i svoje častnike

Ovi se natječu, tko će koga nadkriliti u republikanstvu. Murat je sav uzhićen tom revnošću, on ju potiče na svakom koraku. I tako je ne lacajući se prljavih sredstava poput Landrieuxa postigao to, da su njegove švadrone stekle glas najodanijih republikanaca. Ali Landrieux ima čvrsto zaleđe u povjerenju, koje uživa kod zastupnika Lebona i Delmonta; dakle će biti pametnije, da ga ne napadne izravno, nego da pričeka, dok sam ne pokaže svoju slabu stranu. Murat traži, promatra, vreba.

Međutim i Landrieux je mudar, prozreo je Muratovu igru. I tako se između njih razvila potajna podzemna borba, tko će nadjačati. Landrieux hoće da ga preteče i prelazi u navalu s jedinim oružjem, kojim razpolaže, s denunciacijom. Posiže za lanjskom obtužbom, koja je odavno riešena: Murat je plemić, zakukuljen aristokrat, još i gore, jer pruža svojim ljudima primjer nestege, pokušavajući da pred njima podruje ugled njihova zapovjednika.

Murat je digao kuku i motiku, da se opravda. Smjesta je poslao u borbu svoje prijatelje u Parizu, donio potvrde častnika, da je stopostotni republikanac, od zastupnikâ Lota nabavio svjedočbe o svome građanskom podrietlu. Da odstrani i posljednju sumnju aristokratizma zbog sličnosti imena s grofom Muratom d' Auvergne, došao je na sjajnu misao i »u« u svojem imenu zamienio slovom »a«. Preko noći se pretvorio u Marata; tim je imenom podpisivao sva pisma i izvješća.

Iz obrane prešao je ujedno u navalu. I tu mu je pomogao slučaj. U Hesdinu je poznavao nekog namještenika vozara, koji je prije prevrata bio kočijaš kod grofa od Provence. Ovaj je jednog dana u Landrieuxu prepoznao bivšega nadglednika grofa od Provence. Smjesta je o tom obaviestio Murata, koji je tako našao dugo traženi dokaz.

Murat se požurio i sada Landrieuxa denuncirao kod ministra Bouchottea. Pisao mu je, da je Landrieux proturevolucionarac i ortak bivšega grofa od Provence, Capetova brata. Da je posve nesposoban za zapovjednika pukovnije, da je nemarno gospodario i pronevjerio novac. U isti mah je natuknuo, da je on najstariji zapovjednik eskadrone i najprikladniji nasljednik svojem zapovjedniku pukovnije. Svoju je denunciaciju dao podkriepiti od svih prijatelja iz stranke montagnarda. To je bilo

u rujnu 1793. u doba kad su ljude slali na stratište radi kakve god sitnice.

Bouchotte nije poveo iztragu, nego je podnio izvješće, u kojem je protiv Landrieuxa iznio sve obtužbe iz Muratova spisa. 13. studenog je izvršno vieće svrgnulo Landrieuxa. Ovoga je spopao užas, jer je znao, da je to samo prvi korak. Na vrat na nos pobjegao je iz Arrasa i nadao se, da će još stići u Amiens, gdje je stanovao njegov pokrovitelj, zastupnik Dumont. Ali sve je bilo kasno. Čim su ga svrgnuli, odredili su, da ga uhite. Uzput su ga stigli i zatvorili u Abbevilleu.

Murat pliva od radosti, slavodobića. Već gleda sebe na čelu liepe pukovnije, s kojom se je toliko namučio; ali čovjek snuje, a drugi određuju... Bouchotte je zacielo prozreo sebične primisli njegove prijave i zato je zapovjedničtvo 21. lovačke pukovnije povjerio drugome, građaninu Dupresu. A da mjera nepravde bude puna, imenovao je zapovjednikom eskadrone u pukovniji nekog Reya, koji je bio stariji od Murata. Taj Rey je revan pristaša Landrieuxa, a radio je s gilotinom u Bordeauxu. Murat samo što nije pobjesnio. Sluti, da je od kleveta, kojima se Landrieux poslužio protiv njega, ostalo tragova; on doduše sjedi još u zatvoru, ali nije pobieđen.

I pogodio je. Zastupnik Dumont se zauzeo za svoga prijatelja, tako da su ovoga iz Abbevillea premjestili u amienski zatvor. Tamo je zamolio, neka mu dopuste, da se opravda. Ali povjerenik Pille, koji je vodio iztragu, digao je obtužbu radi »raztraćivanja, pronevjerenja, nesposobnosti ili nemarnosti kod vođenja postrojba, kojima je zapoviedao«.

Landrieux je dakle izgubio prvu igru. Stoga je neko vrieme mirovao. Međutim je osvanuo thermidor, divlji jakobinac postao je odjednom vrlo umjeren. Iz zatvora je obtužio Murata radi terorizma i anarhizma; da to dokaže, iztaknuo je, da je primio odurno ime Marat. To je bilo dovoljno. Nesretnoga Murata strpaše u amienski zatvor, u kojem naši bivši sjemeništarci postadoše susjedi.

Na sreću su njegovi prijatelji ostali na vlasti, te su pokušali, da ga spase. Sam je napisao dugo pismo odboru za blagostanje i spretno se branio. Njegovi su prijatelji obijali pragove mogućnika i svojim zalaganjem postigli, da su ga pustili na slobodu. Poslali su ga k njegovoj staroj pukovniji, ali ostao

je obični zapovjednik eskadrone. Umalo da ga eto nisu upropastili, okaljali mu ime. Sretan je doduše, što je opet u toj pukovniji, koja je donekle djelo njegova truda, ali — pod nadzorom svoga najgoreg neprijatelja, građanina Reya. Toga ne može podnieti!

Deset godina kasnije, kad je bio maršal carstva, veliki vojvoda Clevea i Berga, na vrhuncu carske milosti, doznao je jednog dana, da se jedan od njegovih pobočnika, pukovnik Chambry, od vremena do vremena sastaje s Landrieuxom. Smjesta se izderao: »Recite tome čovjeku, neka me se čuva! Inače ću ga ubiti!« On je i to bio kadar.

4. Poglavlje

VENDÉMIAIRE

Murat se vratio k svojoj pukovniji u Pariz. Poslije tolikog jeda i jada tješi se ugodnim stranama nove posade. Sad je barem na pravom mjestu, da iz neposredne blizine promatra razvitak prilika, da odbije svaki napadaj, da izkoristi svaku zgodu, da se približi i pokaže vlastodržcima. Dosad nije imao prilike, da ubere ratnih lovorika; možda će ovdje naći boljih predpostavaka, da se progura napried.

Na početku 1795. Pariz samo životari, čini dojam bolestnika, kojem na vratima već kuca smrt, zrak je zasićen groznicom i truležom. A osim toga se ulicama šulja glad — loš savjetnik; svakog bi trenutka moglo doći do provale. Da suzbije glad, poslao je konvent Barrasa u sjeverne luke Francuzke i Belgije s nalogom, da tamo zaplieni sve zalihe žita i da ih dopremi u Pariz.

Ali nevolja nije pritisla samo Pariz. Prve su pošiljke žita opljačkali u područjima, kroz koja su ih vozili. Zato su morali osigurati veze upravo kao u neprijateljskoj zemlji. Osiguranje prievoza uredili su na putu od Pariza do Le Havrea. Za tu neugodnu i dosadnu službu morali su pokrenuti svu parižku posadu.

U zoru 2. prairiala prati Murat zlovoljan sa svojom švadronom veliku povorku kola sa žitom. Do Pariza je još preostalo deset milja, stići će kasno u noć. Iznenada se pred njima

pojavi jedan konjanik, smjesta traži zapovjednika, jer mu ima predati žurne zapoviedi. Na Muratova pitanja odgovara sav zasopljen, da je jučer buknula buna u Parizu; svjetina iz predgrađa prodrla je u konvent. Jednom zastupniku, Féraudu, odsjekli su glavu, natakli ju na ražanj i podnieli pod nos predsjedniku Boissy d' Anglasu. Vojničkom je odboru pošlo za rukom, da noću razašalje tekliće na sve strane, kako bi s prievoznih cesta u što kraćem roku povukao sve odrede u Pariz.

Murat pošalje vjestnika natrag. Eto neočekivane prilike, da se iztakne pred narodnim zastupnicima. Nije dočekao ni zapovjednika ni ostatak pukovnije, nego u propnju pojurio prema Parizu, da sebe i svoje ljude stavi na razpolaganje konventu. Žito je ostavio sudbini.

On mora prvi stići u Pariz kao spasitelj konventa i republike. Stavio se na čelo svojim ljudima, osokolio ih vatrenim riečima, i u propnju prestigao razne odrede, koji su isto tako krenuli prema Parizu.

Oko jedanaest je sati ujahao u Pariz, ali da se ne prenagli, poslao je napried okolke, da dobije pregled o stanju: položaj je još uviek vrlo ozbiljan. Odredi iz Montreuila, Quinze-Vingtsa i Popincourta obkolili su topovima Tuilerije, u kojima zasjeda skupština; oni su zaposjeli trg Caroussel, Quai du Louvre, vrtove Tuilerija i sve prilaze k Rue Honoré.

Murat je prodro do vrtova Tuilerija, gdje je izmorenim vojnicima dopustio, da se pod drvećem odmore i okriepe. On sam ne osjeća umora; sav radostan je ustanovio, da još nije stigao nijedan drugi odred. On je prvi, doveo je konventu 150 sabalja; brže bolje poslao je jednog častnika k vojničkom odboru.

Konvent vieća pred ždrielima topova, kraj kojih topnici stoje sa zapaljenim užigačem. Htio bi dobiti vremena, dok stignu vojnici i skrše pobunu. Iz prolaza Feuillanta izidoše članovi vojničkog odbora, zastupnici Delmas, Gilet i Aubry. Tako brzoj pomoći nisu se nadali. Delmas sav uzhićen zagrli mladoga zapovjednika eskadrone i čestita mu; zahvalni konvent znat će mu se odužiti za njegovu revnost. Nikada ne će zaboraviti Muratovo ime i crte njegova lica.

Taj je susret po svojoj vanjštini bio beznačajan, ali njegove posljedice svrnule su čitavu sudbinu jednog čovjeka novim putem.

Murat doista nije našao prilike, da se u nekoliko idućih ozbiljnih dana prairiala iztakne. Vojska, koja se noću okupila, razpršila je pobunjenike, a da nije prolila krvi.

Život se glavnog grada nastavio pod znakom jeze, trzavica i tutnjave topova negdje u daljini. Iznenada je došlo do provale. Konvent je primio ustav III. godine, ali od straha pred sve jačom reakcijom odredio je, da se dvie trećine članova nove ustanove imaju birati iz vlastitih redova. Ta je odredba gotovo svuda po Francuzkoj izazvala mnogo prosvjeda. Pariz, kojem je dodijalo mnogo prolievanje krvi, ustao je pun mržnje protiv silnika. Parižani se digoše na oružje, da — bude li potrebno — i silom spriečе provedbu toga bezzakonja.

12. verdémiairea (3. listopada) izjavilo je stanovničtvo unutarnjeg grada na čelu s Le Pelletierom, da se više ne će pokoravati nalozima konventa. Pozvali su građane na oružje, po svim gradskim četvrtima svirali su koračnicu za uzbunu, a građanstvo se gotovo jednodušno odazvalo, jatomice se skupilo na glavnim trgovima pojedinih dielova grada i čekalo na zapovied za navalu.

Konvent, odbor za blagostanje i odbor za sigurnost zasjedaju bezprekidno. Za obranu protiv pobunjenoga grada imaju samo jednu bojnu iz Faubourg Antoinea i 1500 sansculottea. Osim toga još redovitu vojsku u Sablonsu, ali u nju se ne mogu posve pouzdati. Kad je konvent međutim poslije podne doznao, da su pobunjenici sa svih strana krenuli prema Le Pelletieru, odlučio je ipak, da pozove te pukovnije.

U sablonskom taboru nalaze se pod zapovjedničtvom generala Menoua: šest pješačkih bojna i dvie konjaničke pukovnije, treća dragunska i 21. lovačka. General Menou odazvao se nalogu konventa, ali dosta nehajno. I vojnicima su dodijale neprestane unutarnje borbe, pošli su bez volje. Menou je u Le Pelletier stigao tek u devet sati uvečer; za borbu se uobće nije pripremio, nego je vojnike nagurao na nesreću u Rue Vivienne. Mjesto da otvori vatru, počeo je pregovarati. Samo na obećanje pobunjenika, da će se razići, izjavio je, da će vojsku premje-

stiti na trg Caroussel. Oko ponoći razmjestio je odrede u vrtovima Tuilerija.

Konvent je gnjevan, svrgnuo je Menoua i dao nalog, da ga uhite. Ali kome će sada povjeriti zapovjedničtvo? U najvećem neredu i zbrci ponudio je Barrasu mjesto vrhovnog zapovjednika. On je ponudu prihvatio.

Ali Barras nije bio dorastao tom zadatku. Pobunjenici se nisu razišli, nego spremali za navalu. Konvent je spopala strava. Barras je već odavno ostavio djelatnu službu u vojsci. Trebao bi stručnjaka kao savjetnika. Tada se sjeti Bonapartea, kojega je uvelike cienio, jer je njegovu pronicavost i odlučnost upoznao za obsade Toulona. Dao ga je zovnuti. Skupština je odobrila njegovo imenovanje za pomoćnika vrhovnom zapovjedniku. Smjesta se sve izmienilo.

Bonaparte je ponajprije potražio vezu s Menouom, da dozna, kolike su njegove snage. Svega 5000 do 6000 vojnika. Sve se to izmiešalo, svi su nezadovoljni, premoreni, spavaju pred Tuilerijama. Pobunjenici međutim imaju najmanje 30.000. Samo s jednim ih sredstvom može slomiti: s topovima! Menou morade priznati, da ih je sve — 40 topova — ostavio u sablonskom taboru. Upravo je treći sat pred zoru.

Bonaparte se vratio k vojničkom odboru. Padnu li topovi u šake pobunjenicima, propalo je sve. Trebao bi smjesta jednog okretnog i srčanog konjaničkog častnika. »Ja ga imam!« viknu na to Delmas. Požurio se k taboru konjanika i pograbio za vrat Murata: »Onomadne u prairialu vidio sam, kako radiš. Dođi sa mnom, danas bi mogao zaslužiti čin zapovjednika brigade!«

Murat pođe za Delmasom po stubama i hodnicima Tuilerija, dok se nije našao u maloj dvorani pred generalom. Murat se protegnu, uzpravi i ukoči. Pred njim stoji onizak čovjek, mršav, ozbiljan, u dolami bez uresa, jedva mu prepoznaje čin; oštar mu pogled prodre do srži. Bonaparte ga je na prvi pogled prozreo: poletan, odlučan — sudeći po vanjštini, taj će se u slučaju potrebe založiti tielom i dušom. Zapovjedi mu, da smjesta povede 300 konjanika; u Sablonsu leži 40 topova, u šest sati izjutra moraju biti ovdje. Murat i Delmas se u nekoliko skokova opet nađoše među vojnicima. Izabrao je 150 draguna i 150 lovaca, stavio im se na čelo i potjerao konja u ludi propanj. Upravo se počelo rumeniti nebo od prvih jutarnjih zraka, kad se spustiše u Sablonsku dolinu. Prekrasno: nekoliko pobunjeničkih bojna već stupa prema ulazu tabora, prve samo što nisu tik pred njim.

Prekasno? Za druge bi možda bilo, ali Murat se ne da! Napried! Obje švadrone jurnuše u punom propnju za svojim vođom, juriš... Nemojte se mučiti! Pobunjenici nisu navikli na ovakve protivnike; uzmaknuli se, razbježali. Murat je gospodar tabora; samo da još zbubnja topnike, da upregnu konje, da im iz žila izpraši nehaj i lienost. I u tom je on majstor!

Šest sati. U maloj dvorani Tuilerija čeka Bonaparte. Odjednom zatutnji na pločniku trga Caroussel težki točkovi. General pritisnu čelo na okno: 40 topova iz Sablonsa prodrndalo je izpod dveri Louvrea. To je pobjeda! Korzikancu se urezalo u mozak ime: — M u r a t!

* *
*

Prolazi dan za danom, Murat opet gubi nadu. Što je s Delmasovim obećanjem? Opet samo razočaranje. Murat je još sveđer zapovjednik eskadrone.

U prvi mah je pomislio, da bi on bio pravi čovjek za zapovjednika eskadrone u gardi direktorija, koju su upravo osnivali. Ponudio se, ali nije dobio ni odgovora.

Muratu se čini, da se sve urotilo protiv njega. Pokušao je probiti taj željezni obruč, pisao je izravno ministru. »Ne ću da govorim o svojim vojničkim sposobnostima, pristojan čovjek nerado govori o sebi. Dovoljno sam poznat od vremena, odkad se pukovnija nalazi u Parizu, a većinom sam njom zapoviedao, kad je vršila službu...« Opet nema odgovora...

Sad je to prevršilo svaku mjeru! Kad ti nezahvalni vlastodržci ne će nikako da ga nagrade za njegove zasluge, ne preostaje mu drugo, radije će se vratiti u La Bastide i tamo živjeti kao obični ratar. 20. siečnja 1796 podnio je ministru Petietu molbu, da mu odobri tromjesečni dopust, koji želi provesti kod svoje obitelji. 2. veljače primio je odgovor: imenovanje za zapovjednika brigade.

Još se nije pravo ni naužio svoga slavodobića, kad li netko pokuca na njegovim vratima. Junot, Bonaparteov pobočnik,

njegov ljubimac, pade mu oko vrata: »Murat, tražim te po generalovu nalogu. Hoće da te sa sobom povede u Italiju, i to kao svoga pobočnika«.

Eto i njemu je granulo sunce. Napokon!

5. poglavlje

ITALIJA

U ono par časaka, kad je Murat 13. vendémiairea stajao pred Bonaparteom, i u ono nekoliko sati, kad ga je promatrao pri poslu, sinula mu je u glavi misao, da u vezi s tim čovjekom leži njegova budućnost. Njegova zviezda, koja se uzpinje, mogla bi se združiti s tom tuđom zviezdom, pogotovo jer sluti, da će njezin put biti čudesan. Zašto da mu se ne priliepi uz skut? Zašto ga jednog dana ne bi dapače i nadkrilio?

Došao je u Bonaparteov stožer, a s tim ujedno zapao i u najveću biedu. Među vojnicima te zapuštene napola gladne propale »talijanske« vojske nateže se sa svojim novim tlpanjama. U neposrednoj generalovoj blizini osjeća da je ništica prema njegovoj genialnosti; ali čim mu izmakne izpred očiju, bilo da je drugdje zaposlen, ili nastanjen, već smjesta izčezava taj čarobni utjecaj. Mozga, računa, uzpoređuje: što bi bilo onomadne u vendémiaireu, da nije dovezao topove iz Sablonsa? Odkrio je, da je i on tako genialan, — samo sviet toga još ne zna. Mora se dakle strpiti, dok kucne pravi čas.

Svakako se mora strpiti, jer genialnost ne dostaje za vođenje rata. Tome čovjek mora biti i vješt. Već prva su mu izkustva na ratištu pokazala, da od častničkog posla mnogo ne razumije. Pravilnik poznaje, na vježbi i kod smotre umije švadronu sjajno predvoditi, ali to je tako reći sve. Što je postigao, postigao je u klubovima, a jedini podhvat, u kojem je sudjelovao i častno ga izveo, bio je bitka predstraža bez ikakvih posljedica. O službi u glavnom stožeru ne razumije ništa, a pod oštrim nadzorom generala i njegova glavara stožera Berthiera, koji je majstor u svojoj struci osjeća se kao nedorasli dječarac. Vodstvo veće postrojbe na ratištu — to mu je knjiga sa sedam pečata. Sve to još mora naučiti prije nego će smjeti i pomisliti na neko promaknuće.

Ali Murat je na sreću od samoga početka nosio u sebi jednu vojničku vrlinu koja je sama već kadra prikriti njegovo neznanje i nedostatke: srčanost. U hrabrosti mu nema premca. Tek što dosada nije imao prilike, da je prokuša. Sada, kad se je našao pred stvarnošću rata, moći će se s njom prodičiti. Jedno umije izvrstno: svoje konjanike oduševiti osobnim primjerom, držanjem i glasom, a pri tom ih zanieti neopisivim prezirom prema smrti. Kod toga mu pomaže neposredni osjećaj, onaj nagon, koji stvara velikog konjaničkog vođu više nego samo znanje.

Bonaparte je od prvog dana te vojne uvidio, da njegovoj i inače prilično oslabljenoj vojsci nedostaje konjaništvo, ili bolje reći — a to je isto, — da mu konjaništvo nema vođe. Osim Stengela, riedko darovitog konjanika, koji je međutim naskoro poginuo, nema generala ni zapovjednika pukovnije, koji bi uobće nešto značili. On točno zna, da to oružje vriedi nešto samo onda, kad im nađe vođe, kojima je hrabrost u krvi. U konjaničkim vođama »talijanske« vojske nema poleta. Jedno ih do duše izpričava: protiv austrijskog ili ugarskog konjaništva, koje uživa svjetski glas, mogu izbaciti samo jedanaest pukovnija draguna, husara i lovaca; ali njihova je bojna snaga do smiešnosti slaba, loše su opremljene, jedva naoružane, a napola gladne. Častnici znadu, da im vojnici nisu ni za što, stoga se krate, da ih uobće vode u borbu. Zato je Bonaparte poslije Stengelove smrti ovako pisao direktoriju: »Nemam više nijednog višeg konjaničkog častnika, koji bi se htio boriti«, a budući da toga nedostatka ne može više podnieti, moli, neka mu pošalju častnike, »koji imaju hrabrosti u krvi, a i ne pomišljaju na to, da se služe ,taktičkim uzmacima'«.

Murat je naskoro pokazao, da je takav konjanik i vođa.

Bonaparte je u Carcareu doznao, da je 400 momaka iznenada napalo i jurišem osvojilo selo Dego. Skočio je na konja i samo s 200 draguna odjurio onamo. Njegovi sastavi uzmiču, on ih natjera natrag, nasrne na neprijatelja i odbaci ga u klanac Cascinelle. Taj bi uzmak htio pretvoriti u bieg, ali za to bi njegovih 200 draguna moralo neprijatelja pograbiti s boka. Draguni se boje, nemaju prave volje. Iza njega drhće od nestrpljivosti njegov pobočnik Murat. Da je njemu dobiti u šake te kukavice i povesti ih u navalu! Murat podbode konja. Kako

će se držati u tom prvom jurišu? Hoće li oprezno napredovati, potražiti najprikladnije mjesto, neprijateljevu najslabiju stranu? Ni govora! On se oslanja na svoj osjećaj, kao što će se uviek na nj osloniti, a da ga nikada ne će zavesti.

Konja je potjerao u propanj, zavitlao sabljom, poput striele prohujao izpred obiju švadrona i doviknuo im: »Za mnom!« I ne misli, da ne bi pošle za njim. I ne osvrćući se oborio se na neprijatelja. Vojnici nisu oklievali ni časka. Ta kako bi mogli dopustiti, da ta luda usijana glava odsrlja u sigurnu propast? U tom je trenu Murata i dragune povezala nerazoriva veza. Kao jedan polazili su za njim u pobjedu ili smrt: konjaničtvo, koje juriša u tom duhu, ne može biti pobieđeno! Eto to je Muratov jedinstveni dar: juriš!

Njegovih 200 draguna smutilo je austrijske pješake. Prvi put su doživjeli juriš francuzkog konjaničtva. Od snage udarca izgubili su glavu i na vrat na nos dali se u bieg.

Bonaparte sve to promatra, a da nije trenuo okom. Taj je čovjek doista izkupio svoje obećanje! U njem se krije žica velikog konjaničkog vođe. U svojem izvješću direktoriju spomenuo ga je s pohvalom.

Tjedan dana kasnije ponovio je Murat svoje remek-djelo kod Mondovija. Sérurier je toga dana nakon ljute borbe izbacio Piemontežane iz jakih postava kod Brichetta. Hrabri Stengel je s malim odredom konjanika sliedio Sérurierove pješake; samo čeka na zgodu, da ih napadne. Neprijatelj misli da ga štiti rieka, ali Stengel je našao plitčinu. Pregazio je vodu, zahajkao po polju koljući sve, što mu je došlo pod sablju. Ali imao je svega samo oko 300 ljudi. Piemontežani se oporaviše od prve strave i baciše protiv Stengela 800 draguna pukovnije »Kralj od Sardinije«. Razvila se strahovita borba prsa o prsa. Stengela obkoliše sa svih strana, tane iz pištolja razmrskalo mu ruku, udarcima sablja su ga razmesarili. Smrtno ranjen pada s konja. I zapovjednik brigade Trouble klonu od tri težke rane. Pukovnija je ostala bez vođa, svaki četvrti momak je poginuo, raztepla se i nagnula u bieg.

Bonaparte je poslao Murata, da ga obaviesti o Stengelovim pokretima. Našao je katastrofu. Drugi bi se bio vratio u propnju i podnio izvješće. Ali Murat srnu napried, okupi oko sebe one, što su bježali, i sredi ih. Na svoju odgovornost poveo

je ostatke 5. dragunske pukovnije zajedno s 20. dragunskom pukovnijom, koju je ovamo poslao general Beaumont. Pojurio im na čelu kao kod Dega — kao uviek! —, stao udarati, sjeći i bosti, goneći neprijatelja prešao preko rieke Ellera, oteo mu Stengela, koji je umirući pao u zarobljeničtvo, tjerao protivnika, dok nije pala noć. Toga mu je dana palo u ruke većinom njegovom zaslugom: 1500 zarobljenika, 10 zastava i 8 topova. Te se je večeri predao i Mondovi.

* *
*

Sutradan je neprijatelj zatražio primirje. Murat, koji je stekao Bonaparteovo puno povjerenje, nosi uvjete za primirje u Fossano, gdje je bio neprijateljev glavni stan. Oni glase: zaposjednuće svega osvojenog diela Piemonta i predaja gradova Coni i Tortone. Murata je zapala osobita milost, kad ga je Bonaparte dvie večeri kasnije zajedno s Berthierom pozvao na večeru, koju je priredio piemontskim punomoćnicima u svom glavnom stanu u Cherascu.

Malo zatim počastio ga je Bonaparte još značajnijim dokazom naklonosti. 28. travnja naložio je Muratu, da uvjete za primirje ponese direktoriju u Pariz. Ali osim ovog službenog naloga povjerio mu je još nešto posve intimne naravi, a to je Bonaparteu bilo isto tako važno.

Bonaparte je nesretan kraj svih sjajnih pobjeda, koje je izvojevao. Muči ga Jozefinina šutnja i hladnoća. Mladi muž ne može pregorjeti razstanak sa ženom, koji će morat dugo potrajati, jer ga čeka neizmjeran posao. Htio bi, da žena bude kod njega. Jedno je pismo za Jozefinu dao već Junotu, kojega je 24. poslao direktoriju s 22 zastave, koje su oteli u posljednjim borbama. U njem je pisao: »Ti moraš s njim doći k meni, jesi li čula?« I Murat nosi pismo, a u njem moli ženu: »Pisao sam Ti po Junotu, da s njim dođeš ovamo. Danas Te molim, putuj s Muratom preko Torina, jer ćeš tako prištediti četrnaest dana«. On je doista za sklapanje primirja postavio uvjet, da Murat smije putovati kroz Piemont i preko Mont Cenisa. Tako je sada Muratu poklonio sve svoje osobno povjerenje i bez straha mu pokazao svoju najslabiju stranu.

Zahvaljujući kraćem putu prispio je Murat u Pariz istoga dana kad i Junot. Tako su zajedno prisustvovali slavodobitnom primanju kod direktorija, zajedno su ih promaknuli, Junota za pukovnika i zapovjednika brigade, a Murata za brigadnog generala, i napokon zajedno ih primila građanka Bonaparte.

Je li Murat doista nagovarao Jozefinu, da s njim pođe na put? Svakako, nagovorio je nije. Ali to ga ne smeta, on ju vrlo često posjećuje, tako često, da se sviet stao podsmjehivati. Je li joj postao ljubavnikom? Nitko ne može toga dokazati, ali Murat ne bi bio Murat, a da ne bi bio poduzeo sve, kako bi izazvao takav dojam; liepa pak kreolka nije marila što o njoj misle. Ona je Murata uzela pod svoje okrilje, a on je bez sramežljivog prenavljanja uživao njezino pokroviteljstvo.

Jozefina mu je za tih deset dana boravka u Parizu priskrbila osobitu naklonost članova direktorija, u prvom redu Barrasa, a on je već stao tražiti nove mogućnosti. U ratu može čovjek steći slavu, ali to je mučno i naporno. Ovdje u Parizu sve je to udobnije; samo neka te dobro preporuče i već sama od sebe cure promaknuća, činovi i novac.

On je lako razabrao, što se dade izvući iz stanovitog položaja. Shvatio je, da se direktorij nalazi u težkom stanju, anarhija je zauzela maha, narod je nezadovoljan, viećnici su nesložni, svađaju se, svuda crna bieda. Svakog trena bi se mogla pojaviti urota. mogle bi buknuti nove bune. Tu bi se našlo nešto za nj, mjesto, koje bi mu se sviđalo bolje nego išta na svietu! Ne bi li mogao postati general za izvanredne potrebe direktorija? Ta ono u vendémiaireu je dokazao, da je sposoban, a i lovorike od Dega i Mondovija nisu loša preporuka. Nema boljih dokaza za njegovu odriješitost, utjecaj kod vojnika i jakobinsku pravovjernost. Od pustog jala ne da mu više oka stisnuti fenomenalni uzpon Bonapartea, toga »generala s ulice«. Ne bi li i on mogao postati vrhovni zapovjednik oružanih snaga u zemlji?

Da se Barras ne uplaši, tražio je zasada samo zapovjedništvo nad gardom direktorija. Nažalost zakasnio je. to je mjesto već popunjeno. Neka se Murat samo strpi, vlada će mu se odužiti novim častima; kad bude potrebno, ona će ga već zovnuti.

I tako je Murat pošao sam na put preko Mont Cenisa. A nije ni slutio, da i njegov zapovjednik ima u Parizu svojih ljudi i da je točno upućen u svaki njegov korak. Za Bonapartea međutim vriedi jedno: da je protiv njega svatko, tko nije dušom i tielom za nj. Malo još, pa će to jasno opaziti i Murat.

* *
*

Kao general ne može Murat biti pobočnik. Ali privremeno je ostao u glavnom stožeru. Bonaparte još ne zna ništa o njegovim parižkim spletkama, i dalje mu poklanja povjerenje, a junak od Dega ne zna ga pravo cieniti. Zadržao ga je kod sebe, da ga tu i tamo ubaci u borbi, gdje će mu slučajno najbolje moći poslužiti.

Murat je stigao dan prije prielaza preko Mincia. Pred mostom, koji Beaulieu kani braniti, leži selo Borghetto. Beaullieu ga je utvrdio i zaposjeo s 4000 izabranih vojnika. Desno i lievo nalaze se 2000 konjanika. Bonaparte misli, kako već rekosmo, da poslije Stengelove smrti njegovo konjaničtvo mnogo ne vriedi, jer nema pravoga vođe. Doduše: Murat je ovdje. Ali Murat ne može biti svagdje. On čini sve, da tome konjaničtvu dozove u sviest opet vlastitu vriednost — ako je potrebno i silom!

Sutradan prije borbe okupio ga je pred neprijateljskim postavima, s desna i lieva mu postavio po jednu brigadu grenadira, a za leđima sve svoje topničtvo. Zapovjedničtvo je dao Kilmaineu i Muratu, a onda zapovjedio navalu. Oba generala smjesta pojuriše napried. Draguni i lovci povedoše se za njihovim primjerom, svom se žestinom oboriše na mnogo nadmoćnije neprijateljsko konjaničtvo. Razbjesnila se borba, u kojoj Murat stvara čuda. Napokon su odbacili austrijsko konjaničtvo. Francuzkom su pješačtvu otvorili put, ono na juriš zauzimlje Borghetto. Konjaničtvo, koje je netom još bilo na zlu glasu, progoni neprijatelja, u borbi s njim prelazi preko mosta, a uvečer dovodi 2000 zarobljenika, 9 topova i 2 zastave

Četrnaest dana kasnije povjerava Bonaparte Muratu zadatak posve nove vrsti. Senatu u Genovi treba natjerati strah u kosti, jer naoružani čopori neprestano ugrožavaju veze francuzke vojske, a uzdržava ih Genova. Bonaparte je odlučio u Genovu poslati Murata, da pred senatom pročita njegovu po-

slanicu, a bude li potrebno, da senatore upozori svojim riečima, kako će u slučaju odpora na rieči smjesta usliediti i djela.

To je kao stvoreno za Murata! Stigao je u Genovu bez odmaranja i smjesta zatražio saziv senata. U dvorani se pojavio uzdignute glave, pod klobukom, u blistavoj odori bez uvoda pročitao Bonaparteovo pismo: »Ne budete li Vi poduzeli mjere, poduzet ću ih mjesto Vas ja; dat ću spaliti gradove i sela, u kojima bude izvršeno samo jedno nasilje. Dat ću sažeći kuće, u kojima će ubojicama pružiti sklonište. Primjerno ću kazniti oblasti, koje će to gledati skrštenih ruku!...« Murat je to pročitao, nadovezao još nekoliko prietnja, okrenuo se i zvekećući sabljom izišao iz dvorane. Još iste večeri prihvatio je senat sve postavljene uvjete.

Jednako je odlučno vodio predhodnicu generala Vauboisa, koji je dobio nalog, da zaposjedne Toskanu i grad Livorno. Zahvaljujući njegovoj brzini u pokretu i odlukama uspjelo je iznenađenje podpuno, podhvat je dovršen bez prolievanja krvi. Iza toga se vratio opet k Bonaparteu u tabor pred Mantovom, u koju se zatvorio pobieđeni Beaulieu.

* *
*

Bonaparte znade sada već sve o mračnim vezama svoga pobočnika s Barrasom, čovjekom, kojega prezire više no ikoga. Njegove su pobjede izazvale nepovjerenje zavist i mržnju među podmitljivim likovima u direktoriju. Neprestano se mora boriti protiv pakosti, jala i podmuklosti, jer ga tim progoni sloj ljudi, koji u njegovoj vojničkoj slavi nazrieva samo pogibelj i priekor. Sami se ne usuđuju sebi toga priznati: ali gotovo žale poraz Austrijanaca, kad naime pomisle, kako će se slavodobitno vratiti kući spasitelj domovine. I taj se je čovjek njegova povjerenja usudio mešetariti s takvim podlacima!

Ali pri tom i ne misli, da ga odtjera ili da mu ozbiljno pokaže svoju nemilost. To bi značilo, da ga smatra odveć važnim. Ali za nj više ne nalazi prijazne rieči, a čim nešto skrivi, smjesta će ga odstraniti iz svoje okolice.

Murat je vrlo osjetljiv, brzo je osjetio tu promjenu, koja je poremetila u njemu ravnotežu, — ali opet računa, da će mu se iznova pružiti prilika, bilo kakva luda husarska vratolomija, u kojima je on majstor, pa će opet sve popraviti.

Mantova je prvorazredna tvrđava, u velikom krugu okružena vodom, gotovo neosvojiva. Jedini prilaz su četiri druma na zidanim nasipima. Beaulieu se u tu tvrđavu zatvorio s ostatcima svoje vojske. U njoj će se lakše držati, jer francuzka vojska nema obsadnih topova, mora ih najprije dovući, a poslužit će se i tvrđavnim topovima iz osvojenih gradova. Preko Alpa pak dolazi nova austrijska vojska: ne smije se dakle gubiti vrieme!

Bonaparte stoga odluči iznenada varkom zauzeti grad. Drum od Cerese štiti utvrđeni postav kod Migliaretta. Tu utvrdu ne mogu izravno napasti, poslužit će se lukavstvom. 800 izabranih vojnika ukrcat će noću na pripremljene čamce. Nečujno će doploviti pod obkope, skočiti na suho, straže zaklati prije nego dospiju dići uzbunu. Istodobno će pod zaštitom te navale i od toga izazvanog nereda jedan o generalovih pobočnika, po imenu Lahoz d' Ortiz, rođen Mantovanac, na čelu petdesetorice biranih grenadira preodjevenih u biele austrijske odore pokušati, da prodre u grad i dopre do vrata, koja zatvaraju drum od San Giorgia, te tamo spustiti most. Tako bi utrli put diviziji Sérurier, koja će čekati na drugoj obali. Svakako nečuveno smiona osnova. Ona može poći za rukom samo onda, bude li odred za napadaj na Migliaretto vodio izvanredno sposoban častnik. Bonaparte je vodstvo dao Muratu.

Noću od 16. na 17. srpnja stoji Murat u jednoj od prvih lađica i vodi četrdeset čamaca, koji nečujno pužu. Mrak je kao u rogu. Posluži li im sreća, zagrabe li junački, uspjet će udarac. a Murat zna, da je Bonaparte pod noć sam odjahao k drumu od San Giorgia, on tamo čeka, da sam na čelu divizije Sérurier prodre u grad.

Čamci gmižu po rieci, primiču se obali. Migliaretto leži pred njima kao crna gomila, ništa se ne miče, mrtva je tišina.

Čini se, da će imati sreću. Ali u času kad je Murat mislio, da je pobjedu već dohvatio šakom, naiđoše na neočekivanu zapreku. Preko dana je voda pala za tri stope, čamci su zapeli u šašu uz obalu. Neki su se sudarili; tiho daju zapoviedi, odjekuju slabo prigušene kletve: uzbuna. Hitci zapraskaše u noć, — iznenađenje se izjalovilo.

Ovoga puta je oklievao i Murat! Morao bi s momcima skočiti u vodu, pokušati sve, da se dočepa utvrda prije nego posada bude na nogama. Ali smela ga je neobičnost novog stanja, ukočila mu snagu odluke. Dragocjeni trenutci prolaze — kad i topovi tvrđave stadoše rigati vatru. Prekasno! Murat sav očajan daje zapovied za uzmak. Murat, bjesomučni Murat, mora uzmaknuti.

Ništa mu ne pomaže, kad je dva dana kasnije usred bielog dana na čelu 2000 grenadira u velenavali nakon očajne borbe zauzeo uporište Migliaretto. Tim se nije mogao opravdati ni u očima svoga vođe. Bonaparte već odprije nije vjerovao u njegovu moralnu čistoću, ali sada sumnja i u osobnu mu hrabrost. Kad slučajno govori s Muratom hladan je kao led.

Murat dalje ne može, razbolio se. Veli, da ga je spopala groznica, koju je uhvatio u močvarama Mincia. Zamolio je dopust za oporavak. Dopustili su mu, da ode u Bresciu.

* *
*

Muratovoj groznici zapravo uobće nije uzrok boravak u močvarama Mincia, nego je posljedica ozljede, koja je neslavnija nego li bi bila rana za juriša na Migliaretto; tu se naime uobće nije radilo o ratničkoj, nego o običnoj ljubavnoj pustolovini. Murat ne može zamisliti rata bez užitaka i zabave. »Koliko je toga Murat skrivio samo zato«, rekao je Napoleon o njem, »jer se njegov glavni stan uviek morao nalaziti u nekom dvorcu, u kojem je bilo liepih žena. Bez njih nije mogao živjeti«.

Za vrieme kratkih boravaka u Milanu bacio se Murat strmoglavce u vrtlog svečanosti i ljubavnih pustolovina, kojima je milansko družtvo obasipalo svoje francuzke osloboditelje. I tako mu je postala ljubavnicom gospođa Ruga, kojoj je muž bio odvjetnik i član milanskog vladinog povjereničtva. Gospođa Ruga bila je na nesreću od vajkada odana ljubavnim porocima, te nije čekala, da se pojavi Murat, kako bi mogla okusiti te slasti, nego je već prije »srknula otrova ljubavi«, kako ono veli Desaix. To je naskoro morao izkusiti Murat, a kad bolest nije mogao temeljito liečiti, bio je primoran zatražiti dopust, da se rieši toga zla.

Bonaparte je sve to točno znao, pa je o tom pisao Jozefini ovako: »Murat je bolestan. Gospođa Ruga bila mu je zla vila; ostavila mu je ljubavnu uspomenu. Biesan je, o svojem izkustvu kani pisati u novinama. Poslao sam ga u Bresciu . . .«.

Sve se eto urotilo protiv Murata. Najprije ga je njegov glavar progonio gnjevom, a sad mu se još i ruga. Poput smiešnog lika, matiran sjedi tu u trenutku, kad se »talijanska« vojska sprema, da zaustavi Wurmserovu navalu. On se je s novom golemom vojskom upravo spuštao s Alpa. Ali to još nije konac njegovih muka.

Očekivali su da će se Wurmser sa svim svojim snagama pojaviti iztočno od Gardskoga jezera, ali on je jedan zbor s 2.000 vojnika prebacio na zapad Taj je iznenadio francuzke predstraže, pregazio Salo, 30. srpnja zauzeo Bresciu i generala Murata zarobio u postelji. Ovaj je morao dati poštenu rieč, da ne će pobjeći, duboko osramoćen promatrao je s prozora mimohod 20.000 Austrijanaca

Bonaparte je na sreću stvorio opet brzu odluku, da u prvom redu mora osigurati veze s Milanom i zato potući Gvozdanovića. Stoga je prešao preko Mincia, Saureta poslao na Salo, a Augereaua na Bresciu. Augereau je Austrijance iztjerao iz Brescie i ne dajući im odahnuti bacio ih natrag na Alpe. Tako se je Murat oslobodio zahvaljujući toj brzini. Naš je nemoćnik mogao sada dovršiti liečenje, a čim je ozdravio, brže bolje je odhrlio k vojsci.

* *
*

Po nalogu vrhovnog zapovjednika povjeravali su mu sada samo neznatnije podhvate: da uguši bunu u Casal Maggioreu; zatim je postao privremeni zapovjednik tvrđave Verone, odakle je opetovano zaklinjao Bonapartea, da ga opet udieli u djelatnu službu.

Napokon je dobio zapovjedničtvo nad predhodnicom divizije Vaubois, koja progoni austrijski zbor. 5. rujna dolazi do krvave bitke s neprijateljskim zalaznicama na rieci Avisiju, u kojoj je žestoka topnička vatra izdesetkovala jurišne sastave generala Dalemagnea i prisilila ga na uzmak.

U borbi je poginuo general Dubois, zapovjednik konjaništva u toj skupini. Murat je preuzeo zapovjedništvo i smjesta stvorio izvanredno smionu odluku. Od Dalemagnea je posudio onolik broj pješaka, koliko je imao konjanika, uz svakog konjanika posadio na konja po jednog pješaka, te krenuo uz rieku, da nađe prikladno mjesto za prielaz. Voda je bila duboka, struja jaka, ali on se bacio u rieku — konjima je samo glava virila iz vode —, bez gubitaka dosegao drugu obalu i s boka nasrnuo na Austrijance, te ih prisilio na uzmak prema Trentu.

Iza toga se Murat vratio k glavnini vojske, koja je progonila Wurmsera. Wurmser uzmiče prema Mantovi. Kod Bassana ga stigoše i poraziše. Sad je trebalo uništiti ostatke Austrijanaca na biegu, da ne dospiju u Mantovu. Bonaparte se nadao, da će Wurmsera pograbiti na Adigi. Premda je zapovjedio, da oštro paze na sve prielaze preko rieka, ipak je neprijatelj umaknuo kod Legnana. Sad su ga mogli preteći samo brzinom. Divizija Massena dobila je zapovied, da se prebaci na desnu obalu i žurnim hodovima progura između Wurmsera i Mantove. Za taj odvažni podhvat dodielili su joj Murata s nekoliko švadrona lakog konjaničtva.

Murat pojuri u Cereu, gdje se je Wurmser spremao prieći preko rieke. Upravo je stigao, kad je zapovjednik austrijske predhodnice, general Ott, zaposjeo most. Ovaj je odmah sve svoje konjanike bacio protiv francuzkih lovaca. Murat ih je razpršio i potjerao natrag do redova pješačtva. Ali tada je zapeo. Hoće li moći izdržati, dok prispije Massena? Dvadeset puta je jurišao na Austrijance. Sav izranjen, ruka mu napola ukočena od udaraca, tvrdokorno odolieva, bez promišljanja srće na svaku novu bojnu, ali na koncu se posve izcrplien s preostalom šakom ljudi probio kroz obruč Austrijanaca. Kad mu je Massena u trku poslao u pomoć Pigeonove pješake, bilo je kasno: Wurmser je prešao preko rieke i dosegao Mantovu.

Bonaparteu sada ne preostade drugo nego navaliti na predgrađe San Giorgio, da još čvršće zatvori lanac oko grada. Murat se je tu borio kao lav, dok ga težak udarac po podlaktici nije primorao, da ostavi bojište.

Eto tako je na očigled svojem glavaru pokušao stvarati čuda, da izbriše svoje griehe i nanovo steče njegovu milost.

Prije tri mjeseca bio bi ga za to zastalno nagradio činom divizijskog generala. A danas je samo gledao, kako punim pregrštima diele nagrade, ali on nije dobio ništa . . .

Ranjenog Murata poslali su na liečenje u Milano, kamo se preselio i Bonaparte. Obsadu Mantove povjerio je Kilmaineu. Bonaparte se nastanio u palači Serbelloni. Dan za danom priređuju svečanosti u čast pobjedniku i njegovim hrabrim vojskovođama. Muratova rana nije ozbiljna. Časovito je zaboravio na sve brige i sav se oduševljen bacio u struju zabava.

Jednog je dana pozvao na doručak niz mladih častnika, među kojima je bilo nekoliko pobočnika vrhovnog zapovjednika. Takve su gostbe bile vrlo burne. Pjenušac je tekao potocima, razvezali se jezici, sipale priče o pustolovnim pobjedama. Domaćin dakako nije smio zaostati za gostima. Toga je dana Murat kao krunu svečanosti izabrao bowle. Ponosno je naglasio, da mu je recept za nju dala liepa kreolka, koja mu je za posljednjeg boravka u Parizu bila ljubavnicom. Sluga mu je donio žmikaljku za limun, koju je dobio na dar od te gospođe.

Ne spominjući imena stao je nezgrapnim, prostačkim riečima opisivati naslade, kojih se je naužio u njezinom zagrljaju. Žmikaljka je međutim pošla redom od ruke do ruke, a jedan je mladi častnik odkrio dva slova urezana u skupocjenu kovinu. Na njegov poziv nastade šutnja, svi naćuliše uši, a on im slavodobitno povjeri tajnu. Ta slova glase: J. B. Burnim čestitkama obasuše osvajača liepe kreolke. Usred buke i smieha izvali jedan indiskretno dva imena: Jozefina i Bonaparte.

Iste večeri primi Murat zapovied, da se smjesta javi u palači Serbelloni. Murat se jednim mahom otrieznio. Pošao je, sluteći, što ga sada čeka. Lako možemo zamisliti, kako je tekao taj razgovor. Bonaparte zatraži, da mu odmah donese žmikaljku. Murat traži spasa u laži, da izbjegne najgoremu. Zaklinje se svim bogovima, da mu je upravo netko ukrao tu dragocjenost; gradio se očajnim i obećao, da će žmikaljku smjesta donieti, čim ju pronađe. Bonaparte nije mogao ništa drugo postići. Pokretom ruke odpustio je Murata.

Sjutradan je Murata imenovao zapovjednikom jedne konjaničke brigade i poslao u Bassano.

* *
*

U studenom vodi »talijanska« vojska težke borbe protiv Alvinzija. Murata nitko ne zove. Za Bonapartea kao da je mrtav.

U prosincu ga premjestiše u Porto Legnano k diviziji Augerau. Tu je gotovo umro od dosade. Je li on uobće sviestan svojih gluposti i težkih grieha? Jedva! U svojoj je taštini brzo našao udobniju odgonetku za Bonaparteovu nemilost: sve je to samo jal radi njegovih uspjeha, koji su u svoj vojsci bili najsjajniji.

Taj nepravedni postupak izazivlje u njem žučljiv gnjev. Zadovoljštine ne može sebi pribaviti, stoga snuje osvetu: misli mu pri tom dakako lete u Pariz. Pisao je Barrasu i počeo sijati podvale protiv Bonapartea. Otvoreno ga ne napada, jer ne smije. Natuca, kako bi »talijanska« vojska, koja je dosad bila vjerna jakobinstvu, vrlo lako mogla postati vojskom reakcionaraca. I opet je tražio zapovjedništvo garde direktorija.

Već je siečanj, a on još nije dobio zadovoljštine. »Talijanska« vojska se po četvrti put sprema na borbu protiv nove austrijske vojske. Murat je sav očajan. Kod Arcolea mu nisu dali, da se proslavi. Zar će ga odgurnuti i u ovom podhvatu? Zašto ga ne zovu ni u Pariz, gdje bi mogao zaštititi direktorij u najvećoj opasnosti, ni na Adigeu, gdje bi mogao ubrati novih lovorika? Uznemirio se. Smatrali su ga najhrabrijim vojnikom u »talijanskoj« vojsci: njegovom dobrom glasu prieti pogibelj! Dobro! Svima će pokazati, da je još uviek stari Murat! Sjeo je i napisao molbu, da mu dadu zapovjedništvo pješačke brigade.

Ovoga puta je pošlo za rukom. Bonaparte mu je dao prednjačku brigadu u diviziji Rey, kojoj predstraže stoje kod Saloa na zapadnoj obali Gardskoga jezera. Malo zatim povjerio mu je Bonaparte poseban zadatak kao stvoren za nj. U zoru 14. siečnja ima ukrcati pola brigade, preploviti jezero i svom snagom navaliti na austrijske zalaznice na drugoj obali.

Čitav je dan krstario po jezeru. Tamo od Rivolija dopirala je jaka grmljavina topova. Uvečer se izkrcao u Torreu i ne gubeći ni časka uzpeo se sa svojih tisuću momaka na planine. Svu su se noć verali po strašnim gorskim stazama, a osvanuli na visovima nad La Coronom. Do nogu im se Alvinzijeve zalaznice zaplele u očajnu borbu sa Joubertom, koji ih ljuto kosi. Tada Murat vatrenim riečima divlje oduševi svoje ljude, spusti

se poput usova s brda, uhvati neprijatelja s boka i sređeni mu uzmak pretvori u ludi bieg. Uvečer je zajedno s Joubertom doveo 500 zarobljenika.

Iza toga ga dodieliše diviziji Joubert, s kojom je, još uviek pješak, zaposjeo Trento.

Napokon kao da se i Bonaparte predomislio. 12. ožujka imenovao ga je zapovjednikom dviju konjaničkih pukovnija i skupine lakog topničtva, te ga dodielio diviziji Bernadotte, koja je upravo stigla s Rajne. Pri prielazu preko Tagliamenta zarobio je 250 vojnika i oteo 8 topova. Poslije dugog vremena udostojao se Bonaparte i njegovo ime spomenuti u izvješću direktoriju: »Bernadotte je bio vrlo zadovoljan s Muratom, koji je zapoviedao njegovom predhodnicom.«

Vojna u Italiji primiče se kraju. Poslije pregovora u Leobenu počinje razdoblje razmjernog mirovanja. Vojska napokon dolazi do zasluženog odmora. Mladići se oporavljaju od napora i oskudica u ratu, svi brže bolje zaboravljaju svu biedu i žure se, da se nauživu života, koji su netom i stotinu puta stavljali na kocku. Prvi je među njima dakako i — Murat.

Neka mu slutnja govori, da će se naskoro susreti sa ženom, koja će odlučiti sudbinom njegova života.

6. poglavlje

KAROLINA BONAPARTE

Tako je završetak te vojne doveo do zbliženja između Murata i Bonapartea. U prvim danima poslije primirja dolazi to do izražaja kod Bonapartea. Svojem bivšem pobočniku nije dao, da se dugo odmara i uživa, tek toliko, da osvoji čarobnu kontesu Gerardi, o kojoj veli Stendhal, da je imala »najljepše oči u Brescii«.

Murat morade opet u borbu. Ali zapao ga je zadatak, u kojem mora nastupiti više kao diplomat negoli kao vojnik. Bonaparte kao da ga je drugi put htio staviti na kušnju. Veitlin je ustao protiv Graubündena, tu se bunu trebalo ugušiti.

Na čelu pokretnih sastava stigao je Murat u Veltlin, te pokazao veliku spretnost i odlučnost u smirivanju borbe. Izigravajući želje obiju stranaka, služeći se naizmjence milom i

silom ostvario je Bonaparteovu potajnu volju i Veltlin utjelovio Cisalpinskoj republici. Taj je njegov uspjeh, koji je polučio bez prolievanja krvi, toliko obradovao njegova glavara, da je zaboravio sve njegove griehe i zablude.

Iz Švicarske se Murat trebao vratiti k diviziji Bernadotte u Udine. Ali on na to i ne misli: žuri se u Bresciu, gdje ga čekaju liepe oči njegove nove obožavane ljubavi, grofice Gerardi. Ona ga ne pušta, tako da je napokon 10. lipnja 1797. pisao Bonaparteu. Da ga gane, spominje mu sjajne usluge u »talijanskoj« vojsci; tišti ga duga nemilost. Što je skrivio da je još sveđer zatočen kod pješačke divizije u Udinama, a u Brescii leži konjanička divizija; kad bi u njoj dobio brigadu, bio bi neopisivo ponosan. Ali nije ni Bonaparte glup. 21. lipnja mu jasno odgovara: »Vaše pismo iz Brescie od 20. prairiala primio sam tek danas. Ja točno znam, koliko vriede Vaše vojničke sposobnosti, Vaša hrabrost i revnost. Ja nisam nikada ništa određivao, što bi Vam ma samo malo moglo škoditi, ali držim, da ste potrebniji kod divizije u Udinama negoli kod Vaše ljubovce u Brescii, pogotovo kad je već prošla prva bura osjećaja. Pozdravljam Vas. Bonaparte«.

Kad je ovako natuknuo, da nešto zna, prestao je biti neumoljiv. U kolovozu je Murat bio premješten k 3. konjaničkoj diviziji u Brescii. Dobio je zapovjedničtvo jedne brigade, dok je drugom zapoviedao mladi Kellermann.

Nešto kasnije su se još više zbližili.

Ljetna je vrućina Bonapartea potjerala iz Milana. Nastanio se u dvorcu Monbello kod Verone. Tamo je za njim pošao pravi dvor, koji se oko njega okupio poslije njegove pobjede. Osim Jozefine, Signore Letitije i abbéa Fescha našla su se tu braća generala zapovjednika Joseph i Louis, te sestre mu Eliza, Paulina i Karolina. Okruživao ih je velik i sjajan krug ljudi, koji im laskaju i svim sredstvima nastoje, da na se svrate njihovu pozornost i steknu njihovu naklonost. Ti su mladi, slavom ovjenčani generali, nosioci najuglednijih imena iz lombardijskog, firentinskog i mletačkog plemstva, Francuzi, koji žele upoznati pobjeditelja Austrije i diviti mu se. Čitavo jato ljudi koji samo misle na to, kako će uživati. Nižu se svečanosti, plesovi, izleti. Provode život kao na dvoru.

Pozvali su i Murata. U tom družtvu prvih ljepotica iz Francuzke i Italije, koje su se sjatile oko Bonapartea i Jozefine, susreo se prvi put s Karolinom i smjesta se u nju zaljubio. Taj je susret urodio nepredvidljivim posljedicama za čitav mu život.

Karolini je tada bilo tek petnaest godina, ali čovjek bi bio rekao, da joj je već osamnaest. Ona zapravo nije bila liepa; ali crte joj lica kao cjelina tvore savršenu skladnost, iz koje sievaju dva nasmiešena, neopisivo živa oka. Oblina ramena pune već grudi i vitki struk upodpunjuju čare tiela; ruke kao da su izklesane iz mramora, a prsti nježni. Svaki joj je pokret pun nesviestne mladenačke dražesti i čežnje. Biela nježna koža, koja će jednom postati glasovita, privlači već sada sve poglede. Ali najzavodljivijom se na njoj čini svim mužkarcima čudna mješavina goropadnosti i mekoće u svakom joj pokretu i pogledu, djetinjske vedrine i dobro promišljenog nehaja; sve to odaje nesviestnu, a ipak već napola probuđenu osjećajnost, koja je brže sazrela u burnoj joj mladosti.

Tu je mladost pod utjecajem raznih prilika često puta proživjela u dosta sumnjivoj okolici. Upoznala je jade proskribiranih i strahovit život u najzloglasnijim četvrtima Marseillea. U trinaestoj je godini bila svjedokom ljubavnim zapletajima svoje sestre Pauline s Fréronom i naučila, koliku strast može žena razburkati u mužkarcu. A sada je iznenada i gotovo bez prielaza iz biede u Rue Pavillon u Marseilleu dospjela u bučno družtvo Milana i Monbella, te osjećala, da je cilj željama svih tih mužkaraca. To je mladoj djevojci moralo zavrtjeti glavom.

Ali Karolina drži čvrsto glavicu, mlada djevojka zna računati. Tko ima tako glasovita brata, kojem se divi sav sviet, taj može mnogo postići. Zašto mu je samo sestra? Ne bi li bilo bolje, da je žena tom mužu, kojem kao da sama sudbina ruši sve granice ljudske moći?

Pa kad joj ne može biti suđen pobjednik kod Rivolija, da joj je barem uhvatiti jednoga od junaka iz njegove okolice. Ali težak je to izbor, jer i bez osobite oštroumnosti razabire, zašto ju sa svih strana zaglušuju hvalospjevima. Svi se ti slavni vojnici, od kojih je najstarijem jedva trideset godina, kao za okladu otimlju, da joj se približe i svide. Ona je izabrala onoga, kojega svi smatraju najhrabrijim vojnikom u »talijanskoj« vojsci, — Murata.

Kao da ih međusobno privlači magnet. Kao da su stvoreni za međusobno razumievanje, barem u tim prvim danima. Murat isto kao i ona čezne za bogatstvom, sjajem, vlašću, i raskošjem, tako te bi ga od nje mogla odvratiti samo neka tjelesna mana na njoj. Ali njega je privlačilo občaralo njezino lice i čitavo biće, te i ne pomišlja, da uzmakne. Pogotovo kad ga je ona sama osokolila, obasuo ju je bujicom uljudnosti i udvaranja, a ona se nije ni branila. Mladi ljudi toga i ne kriju, jer su prožeti čvrstim osjećajem uzajamne sklonosti. U nekima je to izazvalo ljubomornost. Ali većina popraćuje to sa smieškom, smatra tu idilu samo zabavicom — pogotovo pak Bonaparte.

Jesu li se Murat i Karolina već tada zaručili? Ne znamo; ali kasniji dugi razstanak, koji su im nametnuli kao kušnju, nije prekinuo ljubavnog im romana. Ovo je prvo poglavlje bilo dosta kratko. Čim je Bonaparte podpisao mir u Campo Formiu, morao je poći u Rastatt. Napried je poslao Murata.

Ali Murat, valjda da se utješi, poveo je sa sobom groficu Gerardi u Rastatt i kasnije u Pariz, gdje je s njom javno zalazio u sva družtva. Ali i to nije dugo potrajalo. Za volju svojoj ljubovci morao se pobrinuti, da se vrati u Italiju. Stoga je obnovio i čvršće spleo veze s Barrasom. Njegovim posredovanjem dao mu je ministar rata zapovjedničtvo jedne konjaničke brigade u Rimu, gdje je međutim u vrhovnom vodstvu »talijanske« vojske Bonapartea naslieđio Berthier. Prije odlazka izmolio je Murat od Bonapartea pismenu preporuku, gotovo šaljivu izpravu, mješavinu priznanja i kuđenja, ali uglavnom dobrohotnu:

»General Murat polazi u Italiju. Njegova želja, da opet vidi Rim i služi pod Vašim zapovjedničtvom zajedno s onih malo generala, koji su Vam još ostali, ponukat će Vas, da ga dobro primite. Htio bih Vam ponoviti, da mi nitko nije prirastao k srdcu kao Vi i Vaša slava, i da ćete me obradovati, budete li prijazno primili moga bivšeg pobočnika, ali da ga ne razmazite. Pozdravljam Vas. Bonaparte.«

Od te preporuke nije Murat imao koristi. Kad je naime stigao u Rim, našao je mjesto Berthiera Massénu. S Berthierom naime nitko nije bio zadovoljan, a bolje nije prošao ni Masséna, koji je tako reći ostao bez vojske. Vojnici se bune, nisu doduše nasilni, ali pasivni. Oni mrze i preziru svoje generale, koji ne mare za njihovu biedu, nego misle samo na jedno: da sebi natrpaju džepove.

Poput većine suvremenih vojskovođa smatra Masséna neprijateljski imetak blagom bez gospodara. A Rim je u tom pogledu bio vrlo privlačivo tlo. Većina se viših častnika povela za njegovim primjerom i zajedno se s jatom činovnika i dobavljača bacila na pljačku kao u osvojenom gradu. Vojnici, goli, bosi, gladni, odavno nisu primili mazde, izprva su niemo pratili tu pljačku; ali kad se njihova nevolja još pogoršala, uzkratili su poslušnost. I narodu u Rimu dodijalo je sve to. Izbili su nemiri. Ali čim je planula buna, pograbile su pukovnije oružje i ugušile bunu.

Sad je još trebalo upokoriti pobunjena sela u okolici, gdje su poubijali mnogo francuzkih vojnika. Masséna je taj podhvat povjerio Muratu.

U zoru 24. veljače 1798. poveo je Murat oko tisuću vojnika na pohod protiv Albana, gdje je bilo ognjište pobune. Uzput je u papinskom ljetnikovcu Castel Gandolfu razbio 8.000 naoružanih seljaka, koji su glavom bez obzira pobjegli u Albano, gdje se je skupila fanatička gomila od barem 15.000. Murat je iz topova otvorio ubitačnu vatru, pješačtvo poveo na juriš, prodro u grad i poklao sve, što nije pobjeglo.

Iza toga se s izmorenim vojnicima vratio pred Castel Gandolfo, gdje je još ostala obkoljena šaka seljaka. Da sustale vojnike potakne na borbu, natuknuo im je, da iza debelih zidina dvorca leži neizmjerno blago. Pred dvorcem se razbjesnila strahovita borba, a u dvorcu samom bila je još krvavija, jer se je očajnički vodila o svako stubište, hodnik i sobu. Ni cigli seljak nije ostao na životu. Nakon toga je počela pljačka. Buna je bila ugušena.

30. veljače vratio se Murat u Rim. Masséna ga javno kuje u zviezde, a u izvješću, koje je poslao u Pariz, gotovo pretjerano hvali njegove zasluge.

* * *

Mjesec dana kasnije primio je Murat u Milanu zapovied od Berthiera: 28. travnja ima se javiti u Genovi, preuzeti zapovjedničtvo nad 14. i 18. dragunskom pukovnijom i s njima se ukrcati na brodove. Cilj je nepoznat.

8. poglavlje

POHOD NA EGIPAT

17. svibnja 1798. izplovila je francuzka mornarica iz genovežke luke prema iztoku. 19. joj se pridružilo 300 ratnih i prievoznih brodova iz Marseillea i Toulona. 400 brodova zajedrilo je sada prema Malti, gdje su još primili skupinu iz Civita Vecchie. Ta je golema armada pod vodstvom Bonapartea nosila tako zvanu »englezku armeju«, koja je imala osvojiti Egipat.

Murat se nalazi na palubi fregate »Artémise«. Pomisao na novi osvajalački podhvat morao bi ga oduševiti. Ali on je nesretan, nemiran, nesnosan suputnik. A to ima i svojih razloga.

Iz Pariza je doznao, da ga »englezkoj armeji« nisu dodielili po želji Bonapartea. Ovaj ga je naprotiv izbrisao u popisu častnika, koji su bili određeni za Egipat. Ministar rata ga je bez znanja vrhovnog zapovjednika ipak uvrstio na zagovor njegovih liepih prijateljica, gospođa Bonaparte i Tallien.

Murat zna sada, da je još uviek u nemilosti kod svoga bivšeg zapovjednika iz Italije, a ta će se nemilost još pooštriti kad mu se protiv njegove volje pojavi pred očima. On točno zna, kako Bonaparte mrzi, kad se žene miešaju u vojničke stvari. Zato će još gore proći, jer se je za njega zauzela upravo Jozefina.

Murat već predviđa strašne posljedice te nespretnosti. Spomenuo se onoga vremena u Milanu, a gaskonjska mašta stvorila mu je pred očima pravi pakao. Možda će ga upotriebiti za neki mračni posao, u kojem će njegovo ime posve pasti u zaborav. Zapovjednik mu se lako može osvetiti: poslati ga u beznadnu bitku u zabitnom kraju, gdje će morat poginuti. Zato je ponajprije morao ustanoviti, kakve je volje glavar. Iz Bonaparteova držanja pri prvom susretu, znat će zaključiti, kako bi se držao ubuduće.

Kad se je mornarica zaustavila pred Maltom, požurio se Murat, da se pokloni vrhovnom zapovjedniku. Ovaj jedva da ga je pogledao, udostojao se s njim izmieniti samo nekoliko kratkih rečenica. Dakle izgubljen je. Spopao ga je očaj, pravi muratski očaj s groznicom, suzama, kletvama, osnovama o biegu, mislima o samoubojstvu i ubojstvu.

Kad se je slegla prva oluja, rodi mu se očajna misao, da pobjegne, da ostavi na cjedilu nezahvalnoga glavara, da se vrati k punim jaslama u Italiju. Smjesta je napisao Barrasu smušeno pismo: Bolestan je. A zatim nježno natuca, a da nije jasno priznao, što je pravi razlog nemilosti: »Vidim, kako njegovo prijateljstvo prema meni svakog dana opada, premda držim, da sam mu pružio najjasnije dokaze o mojoj privrženosti; to je druga točka, radi čega ga želim ostaviti. Bojim se, da mi Berthier ne će nikada oprostiti, što sam o njem govorio istinu. Moram vjerovati, da on kuša protiv mene nahuškati generala Bonapartea... Imajte dobrotu, dobri moj Barras, jedina moja podporo, pribavite mi drugo zapovjedničtvo! Ugrozi li nas iznova Austrija, bit će Brune sretan, budem li uz njega; on mi je to rekao...«

Međutim je mornarica razapela jedra, Murat nije dočekao odgovora, nego je morao nastaviti put na palubi »Artémise«.

Njegovom se očaju pridružilo još nerazpoloženje njegovih vojnika: brigada draguna bez konja. Da ne preobtereti brodove, poveo je Bonaparte samo 300 konja za svih sedam konjaničkih pukovnija, koje se nalaze na brodovima. Konjanici su ponieli samo sedlo i opremu. Konje će dobiti, kad se izkrcaju. A za prvi čas će svakoj pukovniji dati samo 20 konja, ostali će vući topove. Husari, lovci i draguni morat će pješačiti, dok ne dobiju konje. Liepo konjaničtvo, o tome nema zbora!

Kad je Murat stupio na afričko tlo, smjesta se razvedrio. Njegova je brigada u sklopu divizije Kléber. Ona nije sudjelovala u jurišu na Aleksandriju, ali Murat je dobio vodstvo jedne jurišne skupine. Borio se kao lav i glavnu neprijateljsku snagu iztjerao iz unutarnjeg grada sve do svjetionika. Častnik, po kojem je Bonaparteu poslao viest o pobjedi, donio mu je zapovied: »Neka mi general Murat pošalje šeihove s gradskim ključevima!« Neprijatelj se predao, ali Murat samo što nije pobjesnio.

Ranjenoga Klébera zamienio je general Dugua. Glavni dio vojske bori se u strašnoj pustinji kod Damanhura, a Dugua mora krenuti duž obale, zauzeti Rosette, poći uz Nil do Rahmanieha i tu se priključiti glavnom zboru. Murat vodi čelnicu divizije: 50 draguna na konju.

Bez borbe je zaposjeo zapuštenu tvrđavu Abukir i ujahao u Rosette. Ali što dalje, to gore. Strašni hodovi u ubitačnoj žezi, po užarenom piesku, ljudi i životinje u nj propadaju, a tu i tamo prljava, smrdljiva sela — uzkipio je od biesa.

Kad su se na obalama Nila sjedinile vojske, namučile su se još deset dana užasnim hodovima, koji su ih izcrpili. Napokon eto neprijatelja.

Kad je 21. srpnja granulo sunce, ugledala je vojska prizor fantastičniji od svake fate morgane. Na drugoj obali dizao se Kairo sa svojih stotinu minareta, a lievo na rubu pustinje piramide. Ali pred njima nepregledno množtvo vojnika i konjanika. Do bitke mora doći.

Murat, kao da ga je spopalo ludilo, sam s jednim teklićem u propnju pojuri prema neprijateljskom taboru. Na petdeset biesnih mameluka htio je navaliti golom sabljom. Ali u zadnji čas ga zadrža vjeran mu prijatelj general Laugier koji je pohrlio za njim. »To bi bilo samoubojstvo, a ne junačka smrt. To ne dolikuje Muratu!« Murat kao da se otrieznio, korakom se pokunjen vratio k vojsci.

Ni u bitci nije dobio zadovoljštine za tu sramotu. Divizija Dugua nije u njoj sudjelovala. Zapjenio se od biesa. Toga više ne može podnieti.

Dugo nije morao čekati. Svima je dodijala ta vojna, koja je samo bezsmislena, naporna pustolovina. Nitko ne zna, što joj je svrha, kako dugo će trajati. Od generala do običnog vojnika svi su nezadovoljni. Jedni pričaju, da je taj podhvat izmudrio direktorij, kako bi se riešio Bonapartea, koji im se je popeo na vrh glave, pa ga se stide i boje. Drugi vele, da su to upriličili za volju nekolicini šašavih učenjaka, koji bi htjeli odkriti tajno blago Egipta. Ali svi se slažu u tom, da se nitko od njih ne će vratiti u domovinu, da će ovdje svi jadno izginuti.

Ulazkom u Kairo mislili su svi, da će se napokon smiriti. Ali već se govori o polazku divizija na sve strane Egipta.

Nezadovoljstvo je doseglo vrhunac. Nekoliko je generala osorno zatražilo, da ih puste kući u Francuzku. Drugi se potajno dogovaraju, da pozovu Bonapartea, neka vojsku povede natrag u Francuzku.

Murat se postavio na čelo nezadovoljnicima. On je dvostruko razočaran. Taj podhvat ne samo što je bezglav, nego i zapreka njegovom uzponu, o kojem je sanjao, a to mu je važnije od svega drugoga. Opet se ponio nerazborito, razvezao jezik, razpričao se o nekim revolucionarnim koracima. Ako hoće, on je spreman povesti sve, da iznude povratak u Francuzku.

Nekim se generalima ne sviđa držanje njihovih drugova. Osobito Lannes se trudi, ne bi li im dokazao, da je njihov postupak nedostojan, kuša, ne bi li ih dozvao k pameti. Zaludu. Da spriječi katastrofu, odlučio se na jedini korak, koji je još preostao: pošao je k Bonaparteu, koji je previše zabavljen osnovama, pa ne opaža ništa, te mu sve odao. Bonaparte je dao zovnuti generala Dugua i naložio mu, da ga večeras pozove na večeru, a osim njega i generale, koje mu je poimence nabrojio. Posebno je spomenuo Murata.

Za večerom u palači, u kojoj je bio glavni stan generala Dugua, razpoloženje je vedro, Bonaparte veselo i živahno razgovara sa svima, ali generali ne mogu da se otresu stanovite tjeskobe. Večera je međutim prošla bez upadice, urotnici se već u sebi kore, što su bili plašljivci. Ali Bonaparte se ne diže, nego prijaznim glasom pita ih redom, kako im se sviđa u Egiptu Svi priznaju, da je vojna puna tegoba, ali bez znoja nema slave: sve je u najboljem redu. I Murat na isto pitanje odgovara, da mu se vrlo dobro sviđa. Nato ustade Bonaparte, upilji u nj neugodan pogled pun prietnje i reče: »To mi je drago. Čuo sam, da neki generali snuju smutnje i propoviedaju bunu. Neka se čuvaju! Za mene nema velike razlike između generala i bubnjara. Bude li potrebno, dat ću generala ustrieliti isto kao što bih to učinio s bubnjarem!«

Rukom ih je pozdravio i otišao iz sobe. Svi se pokunjiše kao da ih je pritislo olovo. Napokon progovori Murat mučno suhim glasom: »Kladio bih se, to mu je došapnuo prokleti Lannes.« Nitko mu ništa ne odgovori. Svi su se potišteni razišli.

Ali ta je opomena pomogla. Opet je nastao red. Vođa se vojske u Egiptu opet mogao osloniti na svoje vojnike.

27. srpnja imenovan je Murat guvernerom pokrajine Keliub. Dužnost mu je držati red, primati danke, osigurati dobavu hrane, a od zgode do zgode razpršiti mameluke Ibrahim-beja, koji je prividno uzmaknuo u Siriju, ali kadkada ih uznemiruje. Sav očajan pošao je u Keliub. Ta u tom će zabitnom gniezdu

svisnuti od dosade, pogotovo kad ga sve podsjeća na njegovu nesreću!

Slučaj ga iztrgnu iz toga očaja. Mameluci su 5. kolovoza napali Leclerca u El-Kantahu, a ovaj ih je jedva jedvice suzbio. Bonaparte odluči sada, da za odmazdu obračuna s Ibrahimom. U tu je svrhu poslao zapovied divizijama Lannes, Dugua i Reynier, da se 7. sastanu u El-Kantahu, a isto tako Muratu, da mu se pridruži sa svim svojim snagama. Sam je 9. s pratnjom krenuo u Koraim.

Murat je smjesta pošao iz Keliuba sa svojih 200 momaka. Ali u strahu, da bi na polju slave opet mogao ostati praznih ruku, dao se u potjeru za Bonaparteovom skupinom, i to sam sa svojim pobočnikom Colbertom.

11. je stigao u Korain, ali tu je zatekao samo pričuvu, diviziju Lannes. Bonapartea nije našao ni kod divizija Dugua i Reynier, jer je ovaj na viest, da se Ibrahim nalazi u Salaniehu, zadnjem selu pred pustinjom, pohrlio za njim sa svojim častnicima glavnog stožera i s tri eskadrone lakih konjanika, koje je vodio Lasalle, ne bi li ga zadržao, dok stignu one dvie divizije.

Nema sumnje, bijaše prva Muratova misao, tu će doći do borbe, a opet bez njega! Gotovo je podne, zrak kao u užarenoj peći. Neka vrag sve nosi, makar pocrkali i konji, ali to mu ne smije izmaknuti! U ludom propnju pošao je tragom svojih suboraca.

I nije se prevario. Stigao je u pravi čas. Lasalle je probio mamelučke redove, ali bio je preslab, mameluci su ga obkolili. Nestalo je već nade, da će se moći probiti. Murat se smjesta snašao, zatražio Bonapartea, da mu dade svoju tjelesnu stražu, pozvao generale i pobočnike, izvukao sablju i s tridesetak konjanika poput vihora odsrlja u oblak uzvitlane prašine. Lasalleovi borci samo što nisu podlegli, prolazna pomoć ovih bjesomučnika na tren ih je osokolila, Murat je udarao i sjekao kao lud, ali mameluci su brojem nadmoćniji. Sasjeći će ih sve. Uto netko viknu: »Draguni dolaze!«

To je stigao u pomoć Leclerc. Mameluci se uzkolebaše, popustiše, stadoše odmicati. Sad je kucnuo Muratov veliki trenutak. U tili se čas našao na čelu Leclercovih draguna. »Sablje

iz korica!« I trgnuo ih za sobom u juriš. Mameluci podbrusiše tabane.

Ta je nepromišljena pustolovina mogla svršiti katastrofom. Sve ih je spasio svojim junačtvom Murat, a Bonaparte je to posebno iztaknuo u izvješću direktoriju. Tim je guverneru pokrajine Keliub vratio volju za život i rad.

Sav oduševljen se deseterostrukom revnošću bacio na posao i s toliko poleta i volje stvorio uzoran red u pokrajini kao da je njegovo posebničko imanje. Kad mu je Bonaparte 3. rujna u pismu čestitao na tom uspjehu, upravo se uzobiestio od sreće i zadovoljstva.

U listopadu ga poslaše u Deltu, po kojoj su haračili razbojnički čopori. Poput munjevite metle očistio je od njih cielo područje, ostavivši za sobom krvav trag.

Za taj su ga uspjeh nagradili najljepšom nagradom. Bonaparte ga imenovao glavnim zapovjednikom konjaničtva u podhvatnom zboru, koji je imao krenuti u Siriju. Opet mu se nasmiešila sreća!

8. poglavlje

AKON I ABUKIR

10. veljače 1799. zaputio se podhvatni zbor kroz pustinju. Čeka ga naporan put: 320 kilometara po golom piesku, a samo tri oaze, gdje će naći vode: Katieh, El Ariš i Gaza. I najokorjeliji vojnici bi izgubili volju. Ali oni upiru oči u Bonapartea i neslomljivi gaze piesak po promjenljivom tragu, koji kao da je zacrtala smrt.

Tegobe nadilaze čovječje snage. Pod teretom prtljage, zasliepljeni od sunca i pješčanih oluja spopada vojnike neopisiva malodušnost. Počinju se buniti. Jedne su večeri razporili generalima mješine s vodom; voda je izcurila u piesak. Generali ništa ne prigovaraju; razumiju sve i opraštaju im. Put nastavljaju kao da su svi omamljeni.

Murat nije nikada bio revniji, sve nadmašuje svojim marom. Bonaparte mu je opet sklon. Samo jedno mu leži na srdcu, da svoju dužnost izvrši najuzornije i da svojem glavaru pruži

dokaz o svojim sposobnostima kao vođa konjanika. To mu je pošlo za rukom već u prvim sukobima s neprijateljem.

27. veljače namjeri se predhodnica pred Gazom na Abdalahovu skupinu, koju je Ahmed Djezar, »Akonski Mesar«, poslao na granicu pustinje. Zbor se smjesta razredio za bitku. Murata je zapalo mjesto na rubu desnog krila, na brdu Hebronu. Neprijatelj je sedam puta jači. Murat je spretno izkoristio zamršene oblike tla, hladnokrvno se progurao do osjetljivog mjesta neprijatelja usred najžešćeg kreševa i svojim biesnim jurišima posijao stravu u neprijateljske redove, izazvao zbrku i natjerao ih u divlji bieg. Bonaparte je promatrao razvitak bitke, pohvalno priznao, da je svojom hrabrošću Murat donio odluku i omogućio pobjedu.

Pet dana kasnije mogli su bez većih gubitaka zauzeti Jafu, zahvaljujući podatcima, koje je donio Murat s jednog do ludosti smjelog izviđačkog »izleta«.

Napokon stiže zbor pred Akon. Bonaparte je očekivao, da će Akon lako osvojiti kao Gazu i Jafu. Ali prevario se. Na čelu akonske posade stoje dva zakleta neprijatelja Francuzke i nove vlade: Englez Sidney Smith i francuzki emigrant Phélippeaux, bivši Bonaparteov suučenik u ratnoj školi. To je tvrd orah.

21. ožujka započeše pripreme za obsadu. Murat pri tom ne sudjeluje. Konjaničtvo ima samo da zaštiti zbor s leđa, od slučajnog napadaja neprijatelja iz područja Nazareta i Nabulusa.

Murat je izabrao prikladno mjesto, razmjestio svoje konjanike, a sebi na jednom brežuljku iznad Akona razapeo šator koji je oteo nekom paši. U njem se je smjestio, što je udobnije znao i mogao. Uredio ga je na iztočnjačku sa svim sredstvima poletne mašte. Po njem je razprostro meke sagove; svuda leže turske lule, posude sa slastnim duhanom, stoje boce sa smirnskim vinom. Ali pri tom se nije odrekao i zapadnjačke udobnosti: uvečer ga čeka dobra, meka postelja. Kad ga je netko opomenuo, da je opasno svučen spavati, jer bi neprijatelj svakog trena mogao navaliti, nasmijao se: »Ja ću mirne duše u noćnoj košulji skočiti na konja, barem će me moji ljudi u mraku bolje vidjeti«.

Kasno ustaje, tada tek rješava službene spise. U deset sati doručkuje, zatim polazi u pješački tabor, da posjeti generale,

da dozna, kako napreduju obsadni radovi, a na koncu ide na prijavak vrhovnom zapovjedniku. Oko pet sati objeduje. To mu je najugodniji sat u danu. Naizmjence pozivlje svoje pobočnike Colberta i Beaumonta, a i pojedine izabrane častnike. Kuhinja mu je izvrstna, a vina ima na pretek.

Poslije objeda sjede, piju kavu, čavrljaju i puše. Govore o ženama — to se razumije, ta o čemu bi? — pričaju uspomene iz Francuzke, a s predvečerjem se spušta tiha sjeta. Hoće li ju raztjerati, bace pogled samo na podnožje brežuljka, onamo, gdje leži Akon. Tamo bjesni pakao! U tami se čini, kao da je sav grad u plamenu. Puške štekću, bombe laju, pred razžarenom zavjesom upaljenih kuća dižu se crni obrisi bedema, osobito one goleme južne kule; kad bi nju zauzeli, morao bi pasti grad, tvrdi zapovjednik obkopara, Caffarelli. Tamo dolje je bieda, nevolja i smrt; ovdje gore užitci, veselje i mir.

Oko deset sati odpušta Murat goste i zavlači se pod svileni poplun, pouzdaje se u budnost svojih straža. Tako provodi sređen život, koji nije nimalo nalik na patnje nesretnih vojnika po rovovima izpred Akona. Od 26. ožujka do 21. svibnja odbili su šest izpada i deset puta jurišali, a pri tom je svaki treći momak i častnik poginuo od neprijateljske vatre ili kuge. Naskoro je i sam Murat spoznao, da se mora odreći toga života u slasti i lasti, inače bi mogao doći na zao glas među vojnicima.

Već 30. ožujka narušili su mu taj idilički mir. Pojavila se glasina, da paša od Damaska dolazi s novom vojskom i kani s leđa napasti obsadne čete. Premda se čini, da je ta glasina preuranjena, šalje Bonaparte Murata, da izvidi kraj sjeverno od jezera Tiberias, okolicu Jordana i most Benat Jakob, do kojega vodi cesta iz Damaska.

Muratu je krivo, čitav podhvat ne shvaća ozbiljno, a pogotovo kad se je pretvorio u izlet pun užitaka. Našao je naime i izkusna vodiča, francuzkog redovnika Françoisa, koji već dugo godina boravi u Svetoj zemlji. Kraj, kojim su krenuli, bio je sav posijan tulipanima, ljiljanima, sasama i sunovratima. Vojnici su sretni, što su se izvukli iz strašnih jaraka. Preko noći taboruju izpod šipaka i limuna.

Sjutradan prestaje ta ljubkost prirode, zašli su u romantički gorski kraj, u kojem ih je poslije nekoliko sati hoda zadivila drevna tvrđava Safed, sagrađena od templara u 13. vieku

na nepristupačnoj litici između dvie doline. Murat se nije dao zavarati ljepotom okolice: ako se je šaka Turaka ugniezdila tamo gore u onom gniezdu, mogli bi ga napasti s leđa.

Ali safedski je paša od straha odmaglio sa svojom posadom. Murat je u tvrđi našao samo pašinu kćer. Na bezglavom biegu zaboravili su Turci na diete.

Murat se poveselio lakoj pobjedi, ali s druge strane ga je zabrinuo pašin odlazak. Nalazi li se doista na Jordanu turska vojska, obaviestit će ju bivši gospodar Safeda. A što bi bilo, da ih sutradan obkole Turci i prisile da se zatvore u staru tvrđavu? U tom se škripcu u Muratu budi diplomatska dosjetljivost: naložio je, da s pašinom kćerkom postupaju vrlo obzirno, zaštitio ju od svake uvrede, a vjernoga je Colberta s nekoliko draguna poslao za pašom i poručio mu, da mu je diete zaštićeno od svega, ali paša se sa svojim ljudima mora smjesta vratiti, jer inače ne može jamčiti ni za što.

Colbert je još iste noći doveo pašu, koji se sav sretan, što je kćerku našao živu i zdravu, drage volje predao Francuzima.

Drugog jutra silazi Murat u dolinu Jordana sve do mosta Benat Jakob. Razaslane obhodnje nisu nigdje ušle u trag neprijatelju. Murat se bezbrižan vraća u Safed, gdje je ostavio satnika Simona s četrdeset momaka, a on se vratio u Akon, da izviesti glavnoga zapovjednika.

U isto doba, dok je Murat Bonaparteu podnio izvješće o svojem »izletu« prešao je sin paše od Damaska s jakom vojskom preko Jordana kod Benat Jakoba i Djes-el-Makanije. obsadna vojska dospjela je u kliešta: preostalo joj je svega još 10.000, a ovi su radi Muratove lakoumnosti zapali u stupicu između jake posade utvrđenog grada, koji se branio kao ris, i nove vojske od 20.000 momaka, koja im je zašla za leđa. Od mora ih je odrezala englezka mornarica.

Bonaparte nema vremena, da izgrdi Murata, nego smjesta baca sve na kocku, da se izkoprca iz te mreže. Muratu daje nalog, da vojsci iz Damaska odreže uzmak, oslobodi Simona iz Safeda, a onda turski zbor baci prema Akonu, tako da će dospjeti među dvie vatre.

Čim su Turci opazili dolazak Francuza, digli su obsadu Safeda i požurili se, kako bi spriečili Francuze, da im presieku vezu s lievom obalom Jordana, gdje se je nalazio njihov tabor.

Murat je ne gubeći ni časka nasrnuo takvom snagom na nesređenu gomilu Turaka, koja je od njega bila pet puta jača, da se je glavom bez obzira dala u bieg, ostavivši i sav svoj tabor neprijatelju, koji ga je poslije slavne pobjede temeljito opljačkao.

Drugog jutra je ubrzanim hodom krenuo natrag prema Akonu, da pomogne Kléberu. Pošao je lievom obalom Jordana u nadi, da će neprijatelja stići s leđa. Bez odmora je jurio prema mostu kod Magamaha, gdje je neprijatelju htio odrezati uzmak. Ali unatoč svoj brzini stigao je prekasno. Vojsku paše od Damaska uništili su već pod brdom Taborom. Murat je zatekao samo manje skupine bjegunaca, koje je dao poklati.

2. travnja vratio se u Akon. Sviestan je, da je svojim neodgovornim postupkom lako mogao upropastiti svu vojsku. Uvidio je, da je njegovo udobno pašovanje u obilju i užitcima bilo nedostojno, dok su u isto doba vojnici bili izloženi nadčovječnim naporima, strahovitim gubitcima i drugim strahotama. Sada se mora vratiti k ratnoj zbilji, inače bi moglo propasti sve, što je dotle stekao.

Stoga je pošao u obsadne postave, zanimao se za sve radove, opasnosti, navalne i obranbene mjere. Hrabri junaci odbili su četiri biesna izpada, triput zaludu jurišali na zloglasnu južnu kulu; pri tom su izginuli najbolji častnici i vojnici. Murat kao da promatra postrojbe mrtvih i ranjenih, koji su izpali iz redova bojna. Broji grobove, što čekaju na one, koji će za par sati podleći ukočenosti šije ili će ih pokositi kuga. Shvatio je, da ne smije više bježati pred svom tom nevoljom.

Jedne je večeri Bonapartea pratio u prednje postave. Pred očima im se odigravaju neopisivi prizori. Ranjenici jauču, puške praskaju, topovi bez prestanka gruvaju. Odjednom mu do uha dopre glavarov glas: »Sudbina svega iztoka leži u tom paklenskom gniezdu! Pad toga grada svrha je čitave naše vojne. Onda će pasti i Damask!« Ta kako bi se Murat morao sramiti, da to postignu, a bez njegova sudjelovanja! Zamolio je zapovjedničko mjesto u obsadnim postavima. Smjesta ga je dobio.

Bonaparte je poslije šestog očajnog juriša uvidio, da je sav trud uzaludan. Jedina mu je sada misao, kako će dići obsadu i živu glavu iznieti iz toga pakla. Neprijatelj je odmah nanju-

šio, da je dobio bitku. Izpadi postaju sve češći. Silom mora iztjerati iz rovova protivnika, koji je izgubio svaku nadu.

U zoru 16. svibnja suzbili su težkom mukom uz velike gubitke jedan izpad. Toga dana poslije podne ponovili su Turci napadaj i prodrli u treću crtu postava, gdje se smjesta pojavio Murat. Sam je srnuo kao lav u najgušću gungulu, strahovitim udarcima sablje rušio je sve pred sobom. Vojnicima je ulio pouzdanje, pošli su za njim i potaknuti njegovim primjerom krčili krvave brazde. Neslomljeni su dočekali pričuve i neprijatelja, potjerali natrag u grad. Murat umalo da nije nastradao u toj borbi. Obranio ga je njegov hrabri pobočnik Colbert, kojem je pri tom jedan ranjeni neprijatelj prostrielio obje noge. Muratu je samo jedno tane probušilo dolamu.

Šest dana kasnije krenuo je Bonaparte u Egipat. Ali Bonaparte je znao, da se paradama ne učvršćuju ni sumnjive pobjede. A osim toga je znao, da se je nova turska vojska na Rodosu ukrcala na englezke brodove. Nadalje je znao, da tu vojsku, koju su pojačali Englezi, mora poraziti, inače će oni njega uništiti. A pomoći se ne može nadati ni odkuda, jer poslije katastrofe pred Abukirom odrezane su mu veze s mora.

Čim je doznao, da se je ta vojska izkrcala na poluotoku pred Abukirom, krenuo je brzim hodovima s jedva 6.000 vojnika prema Aleksandriji. Desaixu je zapovjedio, da izprazni gornji Egipat, a Kléberu i Régnieru, da se iz delte Nila što prije vrate k njemu. Iz Aleksandrije mu javiše, da se je turska vojska utvrdila na poluotoku. I ne dočekavši pojačanja požurio se, da na nju navali.

Prije toga je vodstvo nad konjaničtvom povjerio Muratu. To je težko uvriedilo generala Davouta, koji je očekivao, da će njega zapasti ovo mjesto, jer se je smatrao sposobnijim od Murata; osjećao se poniženim. Zakopčani i oprečni značaji, kakvi su bili njih dvojica, mogu se slagati, samo ako se ciene i vole. A toga kod Murata i Davouta ne će nikada biti. Davout ne će nikada oprostiti Muratu, što mu je morao odstupiti tu čast.

Murat je uživao veću milost. Dobio je nalog, da vodi predhodnicu na putu do Abukira. Skromna je ta predhodnica: tri prorieđene konjaničke pukovnije, ali na čelu im izvrstni zapovjednici, Duvivier, Bron i Detrez; četiri pješačke bojne pod generalom Destaingom i četiri topa. Svega 2300 momaka.

Bonaparte zna, da će ova bitka odlučiti o sudbini sviju njih i svakoga pojedinca. Neuspjeh u Siriji zakrčio mu je jedini put k pobjedi. Već je pomišljao, da se vrati u Francuzku i tamo nastavi presti nit svoga udesa. Ali prije toga mora uništiti turske napadače. Ako sada ne pobiedi, kako će izmaknuti obruču Engleza?

U predvečerje bitke pozvao je Murata, da mu razloži važnost sutrašnjega dana. Turci su doplovili preko mora bez konjaničtva, zato mora Murat sa svojim konjanicima izvojevati isto onakvu pobjedu kao za onih sjajnih dana u Italiji. »Sutrašnja bitka odlučuje o sudbini svieta!«

Murat nije shvatio, kakve veze ima između sudbine svieta i sudbine ove malene vojske od jedva 10.000 momaka, koja se tisuće milja daleko od Francuzke bori na mrtvoj straži; zato je odgovorio: »Sutra će barem pasti odluka o sudbini naše vojske. Ali jedno vjerujte, gospodine generale: svaki pojedinac zna, da moramo pobiediti, i mi ćemo pobiediti. Neprijatelj nema konjaničtva. Naše je izvrstno. Budite uvjereni, sutra će Turci doživjeti konjanički juriš, kakvoga još nikada nije doživjelo pješačtvo!«

Murat će izkupiti svoje obećanje. Ali ne će sliepo odsrljati u kreševo, nego promatrati, stvoriti zaključke i spretno manevrirati. Junačko djelo pred Abukirom ostat će jedan od najsvjetlijih listova u njegovom viencu slave.

Kad su u zoru Bonaparte i njegovi glavni vojskovođe pregledali neprijateljske postave, ostali su svi zabrinuti. Turci su se na poluotoku razporedili tako, da im se jedno krilo oslanja o more, a drugo o jezero Madieh. Zaobići ih ne mogu. Osim toga i na moru i na jezeru krstare englezke topnjače, koje svojom vatrom mogu skršiti svaki pokušaj navale s krila.

Neprijateljski su postavi strašni. Prva je borbena crta jača od čitave francuzke vojske, a druga se opire na tri čvrsto izgrađena uporišta: selo, dvorac i strmo Vezirovo brdo, sva tri puna topova.

Čim je Bonaparte dao zapovied za navalu, otvorio je Lannes topovsku vatru na neprijateljsko topničtvo, a onda poveo

u napadaj svoje bojne, zaštićene jatom izbačenih čarkarskih rojeva.

Za vrieme topničkog dvoboja projahao je Murat u pratnji svoga generala pobočnika Roisea u pPopnju izpred neprijateljskih postava, ne bi li našao neko slabo mjesto za prodor. Turci nisu zaposjeli poluotok posve do mora a ni do jezera, da ne oslabe svoje redove. Na obje strane ostala je tako prazna uzka pruga tla od nekoliko stotina metara. Murat stvori nečuveno smionu osnovu, da kroz svaku od tih pukotina ubaci polovicu svojih konjanika i nahrupi na neprijatelja s leđa. Munjevitom brzinom, najvećom točnošću i srčanošću smjesta ju je proveo tako da englezke topnjače nisu dospjele opaliti ni hitca. Turci u strahu nemaju kamo da bježe nego u more: sprieda su udarili Lannesovi pješaci, a straga Muratovi konjanici. Sve se uzkomešalo, izpremiešalo, Turci kao ludi skaču u vodu. U malo časaka nestalo je prve turske borbene crte: 1400 ih je poginulo, 1200 zarobljeno, a preko 5000 našlo je smrt u valovima.

Ostaje još glavni dio posla: zauzeće drugog turskog postava, u kojem se je utvrdilo 10.000 boraca. Bonaparte bi htio ponoviti potez, koji je onako sjajno uspio kod prvih redova. Ali ovdje Turci poučeni izkustvom nisu ostavili praznine na krilima. Dakle ju treba probiti. Na jednom se mjestu pruža u jezero jezičac s raztegnutom uzvisinom. Bonaparte šalje na nju bitnicu, koja je prvim hitcima proriedila redove neprijateljskog lievog krila. Ne preostaje mu drugo nego zakloniti se na podnožju uzvisine, inače će sve izginuti. Tako je između njega i jezera zinuo hodnik od približno 400 metara širine.

Murat se uzobiestio od prvog uspjeha i snažnim zamahom poveo svoje tri pukovnije u tu rupu. U tren oka obasuše ga topovi vatrom s topnjača, a s kopna kiša puščanih naboja. 7. pukovnija husara, koja je pohrlila izpred drugih, izgubila je u nekoliko časaka jedanaestoricu od svojih dvadeset častnika, a da ne spominjemo husare. Zaporna je vatra primorala Murata na uzmak.

Turci, zasliepljeni uspjehom, potekli su iz utvrda na obronke, da mrtvima i ranjenima odsieku glavu. Smjesta se Lannes sa svojom divizijom bacio na razštrkane gomile i jurišem ih pregazio. Murat je izkoristio nastali metež, s husarima prohajkao kroz pojas, koji su topnjače obasipale vatrom, prodro u

selo Abukir, pomlatio branitelje i nasrnuo s leđa na bjegunce iz drugog postava. I njih je natjerao u more.

Jedan dio neprijateljskog lievog krila pobjegao je u turski tabor. Murat je brzo prodro u tabor sve do šatora turskog vrhovnog zapovjednika Seida Mustafe paše. Pozvao ga je, da se preda, ali starac mjesto odgovora odapne u nj kuburu i rani ga u donju vilicu. Drugog hitca nije više stigao izpaliti: Murat mu je udarcem sablje razmrskao prste na desnoj ruci. Husari ga zarobiše. Igra je svršena.

Turske vojske više nema. Sve je to trajalo samo malo sati. Od 18.000 vojnika zarobili su samo 3.000, svi ostali su poginuli ili se utopili. Pobjednici su zaplienili 100 zastava i 32 topa. Glavna zasluga za tu pobjedu bez sumnje ide Murata.

Pod Abukirom je Murat savršeno riešio svoj zadatak, iztaknuo se kao pravi vođa konjanika. Hrabrih je konjanika vazda bilo, ali riedki su na prvi pogled znali pronaći slabu stranu kod neprijatelja, pravo mjesto za uspješan udarac i pravi trenutak za izvedbu navale. Bonaparte mu je to otvoreno priznao, a u izvješću direktoriju iztaknuo: »Generala Murata zapada glavna zasluga za pobjedu u ovoj bitci, koja je od tolike važnosti po slavu republike. Molim, da ga promaknete u čin generala divizije. Njegova je brigada nemoguće učinila mogućim.«

Odmah ga je privremeno promaknuo. Službena potvrda stigla je 19. listopada. Posebno je počastio i odlikovao Muratovu konjaničku brigadu.

Muratova rana nije bila težka. Brzo se oporavio Kao uviek pretjeran u svojim osjećajima stao je sada tako reći na koljenima obožavati svoga glavara, kojega je prije nekog vremena samo mrzio. Danas bi za njim pošao i na kraj svieta. Bonaparte zna, da ga je opet dobio u šake i da s njegovom podporom može računati u provedbu osnove, koju je smislio. Tako se je i Murat osam tjedana kasnije našao u maloj skupini vjernih sljedbenika, na čelu koje je Bonaparte krenuo u Francuzku.

Kakvim novim sudbinama idu u susret. Murat ne mari za to. On ćuti, da je opet zapirio povoljan vjetar, stoga je odlučio, da iz toga izbije za se što veću korist.

9. poglavlje

BRUMAIRE

Na putu od Toulona do Pariza dočekivali su svuda Murata kao slavljenog junaka. Čim je stigao u Pariz, pohrlio je pun odanosti, da se prijavi svojem glavaru.

Slutnje ga nisu prevarile. Javno se mišljenje u minule dvie godine promienilo. On je uočio, za kojom zastavom valja poći. Naskoro će pasti velike odluke, pa se mora pobrinuti, da zaplovi pravom strujom. Bonapartea su oduševljeno dočekali, njegov put od Fréjusa do glavnoga grada bio je pravo slavlje, svi slojevi naroda zanosno su mu klicali — sve su to jasni znakovi kako osjeća i misli narod. Tek se Bonaparte pojavio, kad li mu se izcrpljena i izmuzena Francuzka upravo nudila. Pa i jakobinci, koji su još uviek na vlasti, sliežu ramenima, premda se s njegove strane ne nadaju ničem dobrom. Bonaparte je čovjek budućnosti. U to vjeruje i Murat. Stoga bi bila neoprostiva pogrješka, kad bi opet stao šurovati sa svojim starim pokroviteljem Barrasom.

Bonaparte je odlučio dočepati se vlasti, ali znao je, da bi krivo bilo, kad bi s Barrasom postupao kao s političkim mrtvacem. Barras je svojom spretnošću i grandseigneurskom uglađenošću postigao to, da ga smatrahu nenadomjestivim na čelu vladi. Ako bi ga Bonaparte otvoreno napao, izazvao bi borbu, u kojoj ne bi bio siguran, da će pobiediti. Stoga je mislio, da će bolje biti, ako ga uljuljaju u uvjerenje, da s njim ne samo računaju, nego da će njega u budućem pokretu obnove zapasti glavna uloga. Stoga mu moraju udvarati, a da mu pri tom ne će odati ništa o pojedinostima, najmanje pak o roku udarca. Talleyrand, Réal i Roederer, koje je Bonaparte predobio za se, pobrinuli su se, kako će ulagivanjem obsjeniti Barrasa. Murata je u toj igri zapala dužnost, da direktorovu vojničku okolicu prevede žednu preko vode.

Bonaparte dobro zna, da Murata i Barrasa veže staro prijateljstvo. On točno pozna Murata i ne vjeruje mu, pazi da ne dospije u Barrasovu neposrednu blizinu, ali Murat je kao stvoren za to, da se sprijatelji s Barrasovim pobočnicima. Stoga je Murata točno uputio, kako ima postupati, a on je izvrstno glumio svoju ulogu.

Pozivao je k sebi pobočnike, zalazio k njima. Uz čašu vina znao je majstorski občarati svoje goste. Sipa zdravicu za zdravicom i zaklinje se svojom čašću, da ni Bonaparte ni on bez Barrasova znanja ne će ništa poduzeti.

Bonaparte je Muratu povjerio još jednu dužnost. Bez pomoći parižke posade ne će moći ostvariti svoju osnovu. Ta posada mora biti svakako pouzdana. Murat mora steći povjerenje vojske.

Obćeniti je dojam, da je zrela za ulogu, koja joj je namienjena. Zasitila se starih vlastodržaca, koji su izgubili svaki ugled kod vojnika. Loše je opremljena, loše ju hrane, a mazde nije odavno dobila. Vojnici će s oduševljenjem dočekati generala, koji bi htio očistiti tu Augijevu staju, a pogotovo Bonapartea; jer su se gotovo svi dielovi parižke posade borili u Italiji. Svakako, te su pukovnije ostale vjerne jakobinstvu; one bi pristale uz svakoga, tko će izrešetati stranku vlastodržaca, ali isto tako bi se oprle svakom pokušaju, da se sruši republika. U prvom redu treba dakle obraditi častnički zbor; njega moraju uvjeriti, da zasnovani pokret želi učvrstiti republiku, i to tako, što će joj dati vladu, koja će u zemlji uvesti red i pružiti joj blagostanje.

Možda je Bonaparte na sve to mislio i onda, kad je prije odlazka iz Egipta pomno izabrao častnike, koji će poći s njim. Zato se sada svaki od njih odmah latio posla u svom djelokrugu: Lannes kod pješačtva, Murat kod konjaničtva, Marmont kod topničtva. Častnike glavnog stožera stao je dakako obrađivati Berthier.

Osim 8. i 9. dragunske pukovnije našao je Murat u Parizu 21. lovačku pukovniju, svoju staru pukovniju iz Vendemiairea. Bivši zapovjednik eskadrone pojavio se pred starim suborcima u punom sjaju slave muža, koji je 1796. stekao ime najhrabrijeg junaka na svietu, a jurišima kod Abukira glas savršena vojskovođe. Lovce je brzo osvojio.

I draguni su stari znanci. I oni su se borili u Italiji, a većina je njihovih častnika na svoje oči vidjela, kako se bori Murat. To je dovoljno. Samo treba još primamiti zapovjednike i sve bi bilo u redu. Zapovjednik 9. pukovnije je Sébastiani, rodom s Korzike, te već radi toga dušom i tielom odan Bonaparteu. Na prvom sastanku s Bonaparteom stavio mu je Sébastiani na raz-

polaganje sebe i cielu pukovniju. I kod zapovjednika 8. pukovnije, Mieleta, osigurao je Murat dosta lako podporu. Odmah je javio svojem glavaru, da će onoga dana, kad budu svrgnuli direktorij, sve konjaničtvo parižke posade poći za njim.

Sve je to potajno rovarenje unatoč svim mjerama opreznosti u Parizu izazvalo neku sparinu, koja je podsjećala na velike dane revolucije. Na borbu su se stali spremati svi, koji su bili povezani jače ili slabije s vladom ili s viećnicima. Pokušali su dići na noge stanovničtvo predgrađâ i stvoriti sebi zaleđe kod nemirnih slojeva glavnoga grada. I u protivničkom taboru su svi nemirni. Samo Murat se sa svojim čvrstim pouzdanjem iztiče u obćoj uzbuđenosti urotnikâ. Uspjeh njihova podhvata nije naime još nipošto osiguran. S redovitom vojskom mogu posve stalno računati, ali ne znaju, kako će se držati 2000 grenadira direktorijeve garde. Pobjednik Austrije i Egipta nije mogao na njih djelovati svojom slavom. Oni su vojnici jedino po svojoj odori, oružju i lajavosti. Na ratištu nisu nikada bili, sve su to rodoljubi iz 1793., stari oružnici konventa. Njihovi vođe, pobočnici Jubé i Blanchard, dostojni su im parovi; oni su svoju čast stekli u predsobljima političara ili uličnim okršajima. Obojica su dušom i tielom odani Barrasu. Ti gardisti i svjetina iz predgrađâ dvie su tamne točke. Ali Murat je uvjeren, da će s njima lako obračunati, bude li to potrebno.

Tako je svanuo sudbonosni dan. Kocke su pale. Bonaparte je Muratu povjerio vodstvo nad svim konjaničtvom, jer o njem će barem u početku ovisiti sav uspjeh.

Murat se sa Sébastianiem točno dogovorio: 600 njegovih draguna zaposjest će u zoru Place de la Concorde, a ostale 400 će u Rue de la Victoire štititi skupštinu urotnika i pratiti Bonapartea, kad krene iz svoje palače. 8. pukovnija draguna i lovci postrojit će se između Rue du Montblanc (Chaussée d' Antin) i Tuileria.

U zoru se dogodilo nešto nepredviđeno. Upravo kad je Sébastiani svojoj pukovniji u vojarni dao razdieliti 10.000 oštrih naboja, koje je potajno čuvao, stiže teklić od ministra rata Dubois-Crancéa, Bonaparteova protivnika. On je nanjušio, da se nešto sprema, i htio to spriečiti. Stoga je poslao ovu zapovied: »Zapoviedam građaninu Sébastianiu, da pukovniju, kojom zapovieda, zadrži u vojarni spremnu za borbu.« Sébastiani je

tekliću potvrdio primitak zapoviedi, ali čim se ovaj udaljio, bez oklievanja je poveo pukovniju u Rue de la Victoire i prijavio se Muratu. Ovaj je dragune razmjestio na ulici, postavio straže i razaslao obhodnje. Generali i častnici, koje je pozvao Bonaparte, skupili su se u palači i pred njom.

U devet sati stigao je izaslanik vlade i priobćio Bonaparteu, da mu je vieće Starih povjerilo zapovjedničtvo nad četama, te da dođe u Tuilerie, gdje će položiti zakletvu na ustav. General uzjaše na konja i uputi se sa svojom pratnjom. Murat se je, prolazeći trgom de la Concorde, jednim pogledom uvjerio, da su njegovi nalozi izvršeni: draguni su zaposjeli trg i most nasuprot Bourbonskoj palači, u kojoj bi se imalo sastati vieće 500, da saslušaju zaključak Starih, kojim ih za sutradan sazivlju u St. Cloud. Dojahavši u vrt Tuileria zabrinuše se Bonaparteovi generali i častnici. S obje strane glavnog puta stoje grenadiri vieća nalik na zid od modrih surka i medvjeđih šubara. Hoće li što poduzeti protiv ono nekoliko stotina častnika i draguna, koje su kao tjelesna straža okružile pobjednika od Rivolia? Bonaparte je projahao kroz dvostruki red grenadira, koji su stajali kao prikovani i šutili kao zaliveni. Kad je novi vrhovni zapovjednik parižkih četa ušao u palaču, obkolili su ju grenadiri vieća sa svih strana. Murat je smjesta pred njima postrojio one 400 Sébastianievih draguna s golim sabljama. Obje se postrojbe stadoše mjeriti niemim pogledom. Nastao je trenutak najviše napetosti; najmanja neopreznost mogla je izazvati krvoproliće. Ali kod bonapartista je domalo popustila napetost: sa svih su strana počele dolaziti prema izdanom nalogu redovite čete u vrt i pred palaču, zatvorile lanac oko grenadira. A pred ogradom kliče množtvo Bonaparteu — spasitelju Francuzke.

Poslije zakletve dao je Bonaparte upute svojim glavnim privrženicima, što im je dalje činiti. Murat ima sa svim konjanicima obkoliti Bourbonsku palaču i paziti, da se vieće 500 u njoj ne okupi. Ali ostatak dana i noć prođoše mirno. Odluka u toj igri past će tek sutradan u St Cloudu.

U osvit idućeg dana, 19. Brumairea, stigao je Murat s tri eskadrone konjanika u St. Cloud. Dvie je od njih u sporazumu s mjestnim zapovjednikom Sérurierom postavio u vanjsko dvorište palače. Pojačalo ih je nekoliko satnija 79. polubrigade

Eskadronu lovaca poslao je kao stražu pred obalu Seine. Grenadiri zakonodavne skupštine nalazili su se u unutarnjem dvorištu, ali Sérurier je za svaku sigurnost u tom dvorištu postrojio dvie pouzdane satnije od redovite vojske. Sad je Murat grozničavom revnošću stao poticati častnike i vojnike, a ujedno izpipavati mišljenje neodlučnika. Obilazio je pojedine skupine zastupnika i pomno prisluškivao. Članovi vieća 500 razgalamili se; grde radnike, koji su svu noć uređivali oranžeriju, gdje će zasjedati, a još nisu bili gotovi. Svu su krivnju svaljivali na Bonapartea, protiv kojega su padale prietnje: »Bitanga . . . hulja . . . u zatvor s njim . . .«

Murata je spopala nestrpljivost. Čemu oklievati! Čemu moljakati tu odvjetničku bagru, da donese zaključak o promjeni vlade, — ta sve bi to mnogo jednostavnije mogao provesti s par draguna!

Napokon, poslije dvanaest sati počela je sjednica zakonodavne skupštine. Jedan dio zasjeda u Apolonskoj galeriji, a drugi u oranžeriji. Sudeći po vici, od koje se tresu prozori na oranžeriji, bit će žestoke borbe. I kod Starih ista vika. Prava zbrka: glupi govori, protuslovni priedlozi. U dvorani, u kojoj čekaju generali, vlada zabrinutost, gotovo strah. Svi vape za jakom rukom, koja će pograbiti kormilo. To bi stanje trebalo smjesta dokrajčiti, inače će propasti sve.

U četiri sata izišao je Bonaparte iz sobe, u kojoj se zaključao sa Sieyèsom i Rogerom Ducosom, i sa svojim pobočnicima ušao u Apolonsku galeriju. Nakon dugog vremena pojavio se sav blied, jedva se svladavao. Pošao je u oranžeriju. Murat se htjede priključiti pobočnicima, da čuva svoga generala, ali Bonaparte to odkloni, tek pristade, da ga prati nekoliko izabranih grenadira.

Murat ostade pred vratima s generalima Gardanneom i Lefebvreom, prisluškuje i prati događaje u skupštini. Čim se je pojavio Bonaparte, digla se zaglušna buka: »Dolje sa silnikom! . . . U zatvor s izdajicom!« Murat je čuo, kako ruše klupe, kako skaču zastupnici, biesno su navalili na Bonapartea. Njegov je život u opasnosti! Generali se sporazumješe pogledom, odgurnuše stražu i vratare s vrata i nahrupiše u dvoranu. Svi zastupnici kao da su izgubili pamet, izkrivili lice, mašu šakama. Neki su skočili na klupe, urliču, psuju, drugi se sjatili u divlju,

uzbibanu gomilu, iz koje vire medvjeđe šubare one četvorice grenadira, koji bi imali štititi Bonapartea. A kroz zagušljivi zrak dvorane u toj gunguli grme kao truba strašni povici: »U zatvor, u tamnicu!«

Generali se laktima proguraše kroz podivljalo klubko prema svome glavaru, odnosno onamo, gdje su vidjeli grenadirske šubare. Krče sebi put. Murat je krupan i snažan, Gardanne žilav i čvrst, a u Lefebvrea su mišići elzaškog mlinara. Napokon se probiše do Bonapartea, koji je napola bez sviesti, podupire ga jedan grenadir. Zastupnici navaljuju na nj sa svih strana, pratnja ga jedva brani od udaraca. Jedan gorostasan zastupnik po imenu Destrem pograbio ga za rame i biesno stao drmati. Generali ga u tren oka oslobodiše i odvedoše iz oranžerije. Bonaparte je omamljen, morali su ga gotovo nositi u prvi kat, gdje se nalazi za nj soba. Svi su uprepašteni.

Bonaparte se među svojim vjernima brzo oporavio, ali još nije kadar stvoriti odluku. Murat je tada izgubio strpljivost; ni časka ne smiju izgubiti; on će u to krdo povesti grenadire i preuzeti odgovornost za obračun sa zastupnicima. Leclerc se s njim slaže, pomoći će mu. Ali Bonaparte još oklieva. Hoće li ih poslušati grenadiri? Pristupio je k prozoru i vruće čelo prislonio na hladno okno. U sumraku je vidio grenadire. Razišli se, stoje u skupinama i živo razpravljaju, uzbuđeni su. Netko reče: »Ako ne pođu navalit ćemo na njih redovitim četama!«

Nitko mu ne odobrava. Uto stiže viest, koja je učinila kraj oklievanju: vieće 500 je Bonapartea stavilo izvan zakona! Generali razjareni viču, Bonaparte se požuri u dvorište, zajaše konja i pojuri među grenadire vieća: »Vojnici, mogu li se na vas osloniti?« Neodlučni žamor jedini je odgovor. Razočaran okrenu konja i u propnju ga potjera u prednje dvorište, gdje ga draguni i pješaci dočekaše klicanjem. Murat je nestrpljiv; ovako se gubi vrieme; hvata uzde Bonaparteovu konju i vodi ga natrag u unutarnje dvorište, jer tamo mora pasti odluka. Vojnici ga pozdraviše burnim, oduševljenim poklicima. Grenadiri vieća stoje naokolo i šute.

Iz skupštinske dvorane, u kojoj vlada neopisiv nered, na sreću se izkoprcao Lucien Bonaparte, skočio na konja i vatrenim se govorom obratio grenadirima. Kad im je opisao, kako zastupnici umalo što nisu ubili njegova brata, nekako se stadoše

komešati. Razpoloženje kao da se je promienilo. U tom času doveo je Sérurier dragune i pješake u unutarnje dvorište, a i one dvie satnije redovite vojske, koje su odprije bile tu, primakoše se bliže, gotovo se izmiešaše s grenadirima vieća. Stisnuti tako sa svih strana podlegli su napokon obćem oduševljenju i popratili povicima prosvjede redovitih četa.

Eto pravog trenutka, koji treba izkoristiti. Murat to osjeća, nagovara Bonapartea, neka mu dopusti, da zahvati. Bonaparte pristaje. Smjesta skoči pred prvu satniju i vikne: »Grenadiri, za mnom!« Bez oklievanja izvukoše častnici sablju iz korica, vojnici pograbiše pušku. Murat zapovjedi gromkim glasom: »Napried! Bubnjari, znak za navalu!« Bubnjari zabubnjaše, satnija pođe, na čelu joj Murat. Prodrieše u palaču. Iza njega udaraju bubnjari izprekidani ritam znaka za juriš, sablastnom snagom odjekuje pod svodovljem prizemlja. Murat ulazi u hodnik, garda i ne pomišlja, da mu zakrči put. Udarcem noge provaljuje vrata oranžerije i ulazi u dvoranu. Sva skupština strašno urliče: »Živjela republika! Živio ustav III. godine!«

Murat se drži kao da ništa ne čuje. Probija se do predsjedničke tribine, a za njim dvoredovi grenadira. Zastupnici uzmiču pred tim mužem, koji stupa, kao da navaljuje na neprijatelja. Smetenost i buka dosegle su vrhunac. Obćinstvo u dvorani od straha skače kroz nizke prozore u vrt. Zastupnici se međutim grade junacima, koji će radije poginuti nego bježati.

Murat ne mari za njihovu dreku. Murat se uzpeo na tribinu u času, kad je jedan bjesomučnik prieteći mu šakama doviknuo grenadirima: »Vojnici, vi kaljate svoje lovorike!« Murat skoči na govornicu, ramenom odgurne vikača i nadviče gromkim zapovjedničkim glasom urnebes čitave dvorane: »Skupština je razpuštena!«

Za odgovor se prolomi strahovita graja. Stotine se šaka trglo u vis, svi mu priete. Padaju izprekidane rečenice: »Mi se ne mičemo s mjesta! . . . Smrt silničtvu! . . . U tamnicu! . . .« Murat se na to okrenu grenadirima, koji su se poredali izpred govornice, i zapovjedi zaglušnim glasom: »Izbacite svu tu bagru!«

Pred bodovima vojnika nagnuše svi na vrat na nos u bieg. Jedni poskakaše kroz prozore, drugi potražiše spasa kroz vrata, što su vodila u palaču. Nekoliko fanatika grčevito se uhvatilo

za klupe. Vojnici ih odtrgoše, podigoše na ruke i baciše kroz prozor u vrt. Za pet časaka bila je dvorana prazna.

Igra je dobivena!

10. poglavlje

ŽENITBA

Sada Murat drži, da će mu poći za rukom. Abukir i Brumaire bili su mu prve stepenice za uzpon do vrha. Stekao je glas najboljeg vođe konjanika i dokazao, da je u sudbonosnom trenutku kadar junački nastupiti i očitovati snagu odluke. Da se dočepa svih kecova u toj velikoj igri, koju je zaigrao, mora još nešto osvojiti — ali to će biti najteže. Mora se ugurati u obitelj prvoga konzula, dobiti za ženu njegovu sestru Karolinu. Šurjak prvoga konzula — to bi bila sjajna odskočna daska za veliku budućnost. Iza povratka iz Egipta sastao se nekoliko puta s Karolinom i ustanovio, da se i njezini kao i njegovi osjećaji nisu ni u čem promienili. Zaprekâ — ako ih uobće bude — ne treba se dakle bojati s njezine strane.

Karolina se u te dvie godine vrlo promienila. Kad ju je Murat vidio posljednji put, nalazila se ona u žarištu djetinjske svježine i životne obiesti. Ali nedostajalo joj je obće naobrazbe nije poznavala zakona družtvenog života. I sada je bila liepa kao i tada, niz caklastih zuba, koža nalik na »ružičasto nadahnutu bielu svilu« — kao što je rekla kasnija vojvodkinja od Abrantèsa —, valovi zlatnih uvojaka; postala je viša, vitkija i gibkija, više mlada žena nego li mlada djevojka. A svi častnici što su zalazili u palaču u Rue de la Victoire, bili su u nju zaljubljeni. Međutim duševno se još jače promienila.

Kad ju je signora Letitia 1797. dovela iz Italije, uvidio je Bonaparte, da iz te neodgojene i tako reći poludivlje male Korzikanke treba najprije stvoriti pravu damu. Tada su ga već priznavali glavom obitelji, pa ju je u tom svojstvu zajedno s Hortenzom Beauharnais poslao u djevojački zavod Mme. Campan u St. Germain, ne mareći, što se je ona otimala i plakala. Karolina je tamo bila loša učenica, ali u družtvu suučenica iz prvih francuzkih obitelji naučila se otmjeno vladati, a kako nije

bila bedasta, shvatila je, da ta preobrazba krije u sebi mnoge koristi.

Iza povratka iz Egipta doveo je Bonaparte Karolinu i Hortenzu odmah u svoju palaču u Rue de la Victoire. Tu je sada živjela u neku ruku omamljena obiljem udvaranja i čežnje svih tih mladih, hrabrih generala, koji su u malo godina postali slavniji nego mnogi vrstni vojnik u čitavom svom životu. Udvarali su joj svi, jedni otvoreno, drugi pritajeno; ona je u tom uživala, ali se nije dala uloviti. Već tada je znala težiti za svojim ciljevima svom žilavošću, a toga se nije odvikla sve do svoga pada. Ona je izabrala Murata — ili njega ili nikoga! On je bio ljepši i zamamljiviji nego prije; njezin brat i drugi nisu ga mogli dosta nahvaliti; njega mora dobiti i dobit će ga! Dva dana prije zasnovane navale na direktorij poslao je Bonaparte Karolinu i Hortenzu opet k Mme. Campan; obje su bile očajne. Prođe li sve dobro, opet će poslati po njih. Murat je to znao i izkoristio, da Karolini pruži domišljat dokaz o svojoj zaljubljenosti.

19. Brumairea prije ponoći, kad su svečanim glasovanjem svrgnuli direktorij i uveli konzulat, napisao je na brzu ruku Karolini pismo, u kojem joj javlja sretan uspjeh toga dana. Tu je viest poslao u St. Germain po malom odredu grenadira na konju. Lako ćete zamisliti učinak njihove pojave. U jedan sat iza ponoći probudili su bučni udarci o vrata sav zavod i natjerali ga u strah. Ljudi, divovi pod medvjeđim šubarama, došli su u ime Murata, hoće ili ne će — moraju ih pustiti u zavod. Mladu građanku Bonaparte doveli su pred njih u noćnoj haljini, jer vođa odreda je dobio zapovied, da samo njoj osobno mora predati pismo.

Ta je vitežka pažnja neizmjerno djelovala na zaljubljenu djevojku. Da je to Murat znao, bio bi joj odmah zaprosio ruku. Ali ovako je mladi general još oklievao. Koliko je srčan znao biti sa sabljom u ruci, toliko je plašljiv bio, kad je tu osobnu molbu htio iznieti pred svoga glavara. Kad bi ga Bonaparte odbio, dospio bi u težak položaj i ugrozio svoju budućnost, koja mu pruža pravo na najveće nade.

Murat je svojom prirođenom lukavošću odmah opazio, da se je međutim kod njegova generala koješta promienilo. Čim su ga imenovali prvim konzulom, nastanio se u palači Petit Luxembourg i stao se vladati kao vladar. Murat sada više ne stoji pred

običnim generalom i vojskovođom, nego pred najvišim dostojanstvenikom republike, a ni časa ne sumnja u to, da se taj ne će zadovoljiti polovičnim punomoćima i pukom reprezentacijom. Druga dvojica konzula igraju već sada uz njega dosta neznatnu ulogu.

Murat izpituje tlo, njuška na sve strane i na koncu prilazi najbližim pouzdanicima prvoga konzula. Naskoro mu bi jasno, da nema nikakvih nada. Bonaparte se doduše pozabavio mišlju, da uda Karolinu, ali potražio je muža, koji će biti dostojan velike budućnosti. I već ga je izabrao.

Karolina će poći za Moreaua, jedinoga vojnika, kojega neki smatraju njemu ravnim, koji je okružen tajnovitošću, nitko ga pravo ne shvaća, a on se ovako nada onemogućiti njegovu kritiku i oporbu, ako bi do nje došlo. Moreau je, istina, zasada prosac protiv svoje volje; on se još nije izjavio, nitko ne zna, hoće li zagrizti. Bonaparte drži, da hoće. Pokušao ga je zaskočiti: u »Moniteuru« od 24. Brumairea (15. studenog) dao je objelodaniti vjesticu, da će Moreau sklopiti brak s jednom od sestara prvoga konzula. Karolina nije bila spomenuta, ali kako su obje starije sestre već bile udate, mogla je samo ona postati građankom Moreau.

Najčudnovatije je pri tom, da Bonaparte prije toga nije pitao ni nju ni njega. Oboje je to prvi put doznalo iz novina. Karolina je izvan sebe, ali odlučila je oprieti se. Potražila je zaštitnika. Braća, sestre? Od njih ne može očekivati pomoći. To bi mogao samo jedan čovjek: Jozefina. Sva zaplakana bacila joj se u naručaj, odkrila joj, kako ljubi Murata, i zaklinjala ju, neka nagovori Bonapartea, da opozove svoju odluku.

Jozefina je sva sretna nad tim dokazom povjerenja. Žuđena prilika, da steče dva nova saveznika za svoju borbu protiv Bonaparteovih obiteljskih spletkara. U okolici prvoga konzula stvorile su se naime međutim dvie stranke, koje se međusobno mrze do krvi: na jednoj strani njegova braća i sestre, a na drugoj Jozefina i njezini privrženici. To su zato za Jozefinu dva razloga, da podupre Murata kod svoga muža. S jedne strane nametnut će Muratu obvezu zahvalnosti, a s druge strane moći kod Bonapartea razpršiti staru sumnju u odnošaj između nje i Murata.

Ali već na prve njezine rieči planuo je Bonaparte. Što mu to priča o nekoj ljubavi između Murata i Karoline? Kad ljudi prekorače određenu granicu u družtvenoj hierarhiji, onda nema više braka iz ljubavi. Karolina mora poći za muža koji će obitelji Bonaparte donieti sjaja i časti. Paulina se udala za vriednoga i sposobnoga generala Leclerca, ali već to nije nikakav sjajan brak. A Eliza je zapela kod onog smiešnog Bacciochia. Eto to su posljedci tako zvanih brakova iz ljubavi! Bonaparte zna iz vlastitog izkustva, što je to. Karolina mora uzeti Moreaua! Jozefina je od straha uzmaknula.

Neočekivan događaj izazvao je iznenada promjenu položaja. Moreau se uvriedio, što se njegov sretni suparnik drznuo, da ga ženi po svojoj volji: odklonio je. To je težak udarac za prvoga konzula, a isto tako za Karolinu i Jozefinu! Obje se smjesta požuriše k Muratu. Sada mora smiono navaliti! Neka ju što prije zaprosi.

Murat se još ne može odlučiti. Najprije će se propitati, napipati bilo. Potražio je odmah svoga prijatelja Bessièresa i zamolio ga za savjet. Prvi konzul visoko cieni Bessièresa. Svakog dana zove ga k sebi, najradije sluša njegove savjete. Bessières je istog mišljenja kao i Jozefina. Murat mora smjesta stvoriti odluku, on će se za nj zauzeti kod Bonapartea. Uspjeh mu je više nego siguran.

Prije sudbonosnog koraka pokucao je Murat još na jedna vrata: kod građanina Collota, koji je najprisniji prijatelj i savjetnik obitelji Bonaparte. Collot mu je dao isti savjet kao Karolina, Jozefina i Bessières. Ne samo što mu je preporučio da ode u prosce, nego ga opomenuo, neka ne gubi vremena, jer se već javlja novi, vrlo opasni takmac: Lannes.

Murat planu: »prokleti« Lannes, radi kojega umalo da ga u Egiptu nisu ustrielili. Sad ne će više oklievati! Obukao je svečanu odoru i zamolio, da ga primi prvi konzul.

Pošao je na taj sudbonosni put kao da se sprema skočiti u vodu. Od početka talijanske vojne rastao je Lannesov ugled kod Bonapartea. Na očigled mu je sedam puta bio ranjen. Uviek je dokazao da je hrabar i izvanredno darovit vojnik. Po značaju i ćudi mora biti Bonaparteu miliji od Murata.

Prvi konzul pustio je Murata govoriti; slušao je, kako ga uvjerava o svojoj odanosti, kako nabraja svoja velika djela.

kako mu priča o svojoj ljubavi za Karolinu, kolika će čast za nj biti brak sa sestrom svoga vrhovnog zapovjednika . . . Tek kad je Murat svršio, progovorio je, hladno mu zahvalio, ali mu nije dao određenog odgovora. Rekao je, da o tom mora promisliti i govoriti s članovima svoje obitelji, osobito s Karolinom. Tako se Murat opet našao na ulici; jedva je podnio uzbuđenost.

Bonaparte nije bio osobito sklon, da usliša Murata, ali za istu je večer u Petit Luxembourg sazvao neku vrst obiteljskog vieća. Došli su samo Jozefina, Hortenza i Eugen, te slučajni pouzdanik Bourrienne.

Jozefina se zauzela za Murata. Jedini prvi konzul brani protiv nje Lannesovu kandidaturu. Svi su se tome odmah usprotivili. Kakve prednosti ima taj Lannes, te bi mogao prevagnuti? Što se hrabrosti pred neprijateljem tiče, tu jedan za drugim ne zaostaje, ta Murat je kod Abukira pokazao toliko vojničkoga dara, da gotovo premašuje svoga protivnika. A što je Lannes učinio za Bonapartea onog sudbonosnog 19. Brumairea? Dangubio je po Parizu, dok je Murat bezprimjernom odlučnošću stavio na kocku i život i budućnost za svoga glavara. Ovo posljednje djelovalo je i na Bonapartea.

Kad se je vratio u radnu sobu, još nije odlučio, ali rekao je Bourrienneu: »Murat se zapravo sviđa mojoj sestri. Ne ću, da mi prigovaraju, da sam ohol i da za sestru tražim velik brak. Kad bih ju dao nekom aristokratu, graknuli biste vi jakobinci, da sam neprijatelj revolucije. Uostalom vrlo mi je drago, što se moja žena tako zalaže za taj brak; možete misliti, zašto . . .«

I doista najvažniji je od svih razloga u prilog Muratu ovo Jozefinino zauzimanje za taj brak. Njezino mu je držanje izbrisalo uspomenu na onaj zlosretni doručak u Milanu, za muževljev kritički pogled pokrilo je velom zaboravi prošlost njegove žene. Da udovolji običaju, pitao je još i majku, a kad mu je sutradan i Bessières preporučio Murata, odnio je ovaj pobjedu.

18. siečnja 1800. podpisali su bez ikakve svečanosti u Petit Luxembourgu bračni ugovor. Od mladenkine obitelji došli su osim prvoga konzula i njegove žene samo Joseph, Paulina Fesch, Eugen, Hortenza i Bacciochi. Obitelj Murat ne zastupa nitko, ulogu su rodbine preuzeli Bessières i njegov prijatelj, ranarnik Yoan.

Taj brak nije sklopljen radi novaca. Miraz im nije velik. Četiri su Karolinina brata jedva skupili 40.000 franaka gotovine, a Murat ima svega 12.000. Mladenci dakako ne će dugo ostati u tako skromnim prilikama. Sam Bonaparte je shvatio, da je sve to presiromašno, stoga je u zadnjem trenu odlučio Karolini dati dar, koji će biti dostojan njegova čina. Sam nema mnogo gotovine, ali tu je potežkoću svladao odlučnim zahvatom u Jozefininu kutiju za nakit. Izvadio je prekrasnu briljantnu ogrlicu i bez grižnje savjesti dodao ju vjenčanim darovima.

20. siečnja obavljeno je vjenčanje u dvorcu Morfontaine, koji je vlastničtvo Josepha Bonapartea. Građanski vjenčani obred obavio je građanin Louis Aubos, načelnik okružnog grada Plaillya, u viećnici Plaillya. Mladenci su kumovali Louis Bonaparte i general Leclerc, a mladoženji general Bernadotte i odvjetnik Jacques-Jérôme Calmelet.

Tako je počeo brak to dvoje ljudi, kojem su svi predznaci navieštali, da će biti sretan. Ali ta je prividnost bila varava. Zajednički im je život bio niz oluja, razmirica i nesreća.

Prva tri mjeseca bila su im jedino liepo i nepomućeno razdoblje u životu. Murat se raztapao od sreće, ponosa i zadovoljstva. Supruga mu je najzavodljivija žena u Parizu, šurjak je prvome konzulu, zapovjednik konzulove garde. On i žena mu ne propuštaju nijednu veću službenu svečanost, a ni manje družtvene priredbe obitelji Bonaparte. On osjeća, da mu se svi dive i da mu zavide. Može li više željeti?

Karolina u to doba još ne nalazi povoda zavisti i ljubomornosti, tim svojim najvećim slabostima. Tek kasnije će im podleći do te mjere, da će ju spopadati grčeviti plač, ozbiljno se razboliti, čim dozna, da je jedna od njezinih sestara dobila čast, naslov ili odlikovanje, koje nju nije zapalo. Eliza je vezana uz svoga biednog Bacciochia, kojega Bonaparte prezire; Paulina se grize, što je njezin muž, vriedni Leclerc, za svoju požrtvovnost u danima Brumairea kao tobožnju nagradu dobio samo nezavidno zapovjedničtvo nad jednom divizijom kod vojske na Rajni. Žena sretnoga Murata, ne treba se bojati takvih poniženja. Po tisućama malenkosti već sada opaža, da će postati Bonaparteova ljubimica, stoga ne će propustiti ništa, da sebi i uzčuva tu neočekivanu sreću. Bude li brat kada trebao ženu, koja zna, što hoće, ona će mu uviek spremno pomoći, pa bilo

to što mu drago. Zasada imaju ona i njezin muž sve, što su mogli dobiti, drugo i ne žele. Sretni su i zadovoljni, kao gladni gutaju trenutačne užitke i zabave.

Poslije vjenčanja preselio je Murat iz svoga malenog stana iz Rue des Citoyennes u Tuilerie, gdje se je nastanio u prizemlju, dok je u prvom katu stanovao državni viećnik građanin Benezech sa svojom obitelju.

Mladi par uredio je sjajno kućanstvo, da sjajnijeg ne možete ni zamisliti. Kao Jozefinini pouzdanici i miljenici dolazili su Murat i Karolina na sve velike gostbe, plesove i priredbe. Gotovo su kao pijani od sreće, kad se pojave u jednoj od tih dvorana, a sa svih ih strana dočekuju šaptom punim divljenja. Ta oboje je kadro pobuditi senzaciju. Sjajne su pojave. On u kicoškoj husarskoj odori, urešenoj zlatnim gajtanima, posutoj blistavilom i resama, preko ramena mu dolama obrubljena skupocjenim krznom, uzke hlače, husarske čizme — dojmio bi se čovjeka kao junak iz operete, kad ne bi svi znali, da je junak od Mondovia, Borghetta i Abukira. Djeluje kao mladi bog rata, koji puca od životne radosti i srčanosti. Kraj toga diva djeluje dvostruko jako njezina dražest i mladenačka svježina: zamamljivim smieškom, sjajem kože, otmjenim i dosjetljivo skrojenim haljinama i nakitom občarava sve oko sebe.

Murat je na vrhuncu sreće. Ali pri tom nije zaboravio zavičaja. Dakako, svoje rodbine, siromašne, obične ljude nije mogao pozvati u dvorac Morfontaine. Ali prema svojima osjeća duboku ljubav, a osobito prema svojoj dobroj, staroj »maman«; a isto tako voli i svoje stare zemljake. Tko god od njih nešto zamoli, Murat se za svakoga zauzme kod prvoga konzula. On se ne stidi nikada svoga nizkog podrietla. Naprotiv, sprema se, da u proljeću sa svojom mladom ženicom posjeti La Bastide neka i svi tamo budu sudionici njegove prebujale sreće.

Te osnove nije mogao ostvariti — morao je poći na novu vojnu protiv Austrije.

11. poglavlje

RAT 1800.

U ovom je ratu Murat prvi put zapoviedao većom skupinom konjaničtva. To je početak, u neku ruku pokušaj. Uspjeh

nije ni izdaleka ravan onima, koje će kasnije za carstva polučiti kao vođa glasovitog »velikog konjaničtva«, koje je ustrojio sam car, da u njegovim bitkama zadade neprijatelju odlučan udarac. Značajno je kod te tvorevine velike gomile konjaničtva sjedinjene pod vodstvom jednoga vođe, da je od prvog početka, kad ju je kod Marenga povjerio Muratu u neku ruku ostala ovome u nasljedstvu sve do ruske vojne, kad je nagomilavanje konjaničkih pukovnija doseglo neslućene granice.

1800. stoji pod njegovim zapovjedničtvom 17 pukovnija, od prilike 6000 konja. Ove su razdieljene u 4 brigade pod vodstvom generala: husari pod Rivaudom, lovci pod Champeauxom, draguni pod Duvigneauom, a težko konjaničtvo pod Kellermannom. Murat je dobio i zvučan naslov: »Zamjenik vrhovnog zapovjednika pričuvne vojske i zapovjednik konjaničtva«. On je s njim vrlo zadovoljan.

Sada je bio kraj medenim tjednima i svim njihovim svečanostima i zabavama. Sve je to bilo samo kratko primirje; ta od pobjede kod Abukira nije prošla ni puna godina dana. Mladi zaljubljeni muž mora se vratiti k svojim vojnicima, koji su na okupu u okolici Dijona. Murat je brzo pregorio bol razstanka i svom se revnošću latio posla.

Pukovnije su ga dočekale klicanjem. To ga je izpunilo ponosom i oduševljenjem. Tek što je dovršio pregled svojih sastava, kad li svu pričuvnu vojsku uputiše u Švicarsku, da tamo sve pripremi za prielaz preko Velikoga Sv. Bernarda.

Predhodnica je 14. svibnja stigla u Entremontsku dolinu. Vrieme je bilo strašno: ledena kiša pomiešana sa sniegom, ceste blatne i kaljužave, sav kraj kao izumro, jer su se stanovnici na viest o dolazku Francuza od straha zabarikadirali u svojim kućama.

20. svibnja krenula je glavna skupina konjaničtva i u napornom hodu sva izmorena za 15 sati prevalila put preko klanca. Protjeravši pojedinačne austrijske izvidničke odjele prodrla je u Piemont. 27. svibnja preuzeo je Murat zapovjedničtvo nad svojim zborom.

Iste je večeri prevalivši 60 kilometara s dvie pukovnije lovaca dopro pred Vercelli, gdje je razbio jednu austrijsku konjaničku brigadu. Da što prije dospije u Milano, poslao je jedan

dio lovaca na jug u potjeru za neprijateljem, a sam je pošao u potragu za prikladnim mjestom za prielaz preko rieke Sesie.

Na lievoj obali utvrdio se neprijatelj, razorio mostove, odvukao sve čamce i osigurao se topničtvom. Ali što su veće zapreke, to više raste u Muratu snaga volje. Svu je noć pod vodstvom seljaka pretraživao obalu i korito rieke, koja je od dugotrajnih kiša strašno nabujala.

U cik zore prevec je svoje pukovnije preko podivljale rieke skupio ih na drugoj obali, da neprijatelja napadne s leđa. Ali ovaj je izpraznio postave i brzo uzmaknuo prema iztoku. Murat s lakim konjanicima pojuri za njim. 29. je stigao u Novaru, a sutradan se našao pred novom zaprekom, težom od Sesie: pred Ticinom, koji je jakim snagama branio Festenberg.

Kod Cuggiana je toga dana Duhesme sa svojim zborom zaludu pokušao iznuditi prielaz preko rieke. Idućeg jutra ostavlja ga Murat sudbini, kreće niz rieku do Galliate, jer ga goni samo jedna misao: da prvi uđe u Milano. Austrijanci imaju na drugoj obali jake utvrde i mnogo topova. Murat je dao otvoriti vatru iz topova, da se oduži Austrijancima, i smjesta je pošao tražiti put, kako bi slomio neprijateljski odpor. Težkom je mukom našao 6 čamaca, na koje je strpao 150 grenadira i dao ih prevezti na otočić nasred rieke. Dok su oni jakom vatrom obasipali neprijateljsko krilo, postepeno su se na otok, a odavle na drugu obalu prevezli svi grenadiri i počeli zaobilaziti Austrijance. Ovi su pobjegli. Sad je preko rieke moglo prieći i konjaničtvo. Rieka je derala, struja zanosila, potežkoće su bile neizmjerne, tako da je prielaz bio dovršen tek idućeg jutra. Murat je odmah brzim hodom krenuo uz rieku, da skrši neprijateljski odpor nasuprot Duhesmeu.

Ovaj je međutim ostavio Cuggiano i nešto više kod Buffalore silom iznudio prielaz. Murat stoga pojuri put Milana. Bez borbe je ušao u grad u četiri sata; neprijatelj ga je izpraznio. Murat je uz jeku truba stanovničtvu dao naviestiti dolazak generala Bonapartea. On je stigao tek kasno uvečer.

Taj put od Aoste do Milana pravo je muratsko remek djelo. To je bio tako reći glavni pokus za buduće podhvate njegovog zbora, kojima je glavna svrha, da bez počinka progoni neprijatelja, da mu uobće ne da odhanuti, da sabljom u ruci smrvi svaku zapreku, a sve samo zato, kako bi prvi stigao na

cilj. Ovoga puta mu je sreća bila sklona, ali jednog će ga dana to bezglavo junačtvo, ta strast, da se iztakne bilo pod koju cienu, zavesti na žalostne pogrješke. Uza sve to moramo mu priznati, da je polučio sjajan uspjeh: u nepunih osam dana prevalio je 50 milja, i to uz bezprekidne borbe.

Konjanici su se u Milanu odmorili samo 48 sati. Murat je dobio nalog, da se kod Piacenze prebaci preko Poa i zauzme grad, kako bi vojska dobila slobodne ruke na objema obalama rieke. Za pojačanje predao mu je Bonaparte zapovjedničtvo i nad pješačkom divizijom Boudet, koja je zaposjela prednje postave oko Lodia.

Murat je krenuo 4. lipnja, a sutradan je zajedno s Boudetom stigao pred mostobran kod Piaceuze, gdje je austrijskim četama zapoviedao general Mosel. Vjeran svojoj taktici i pod nagonom svoga temperamenta bacio je Murat odmah pješačtvo u juriš na težko utvrđene neprijateljske postave. Ali tu mu se izjalovio pokušaj, da glavom probije zid. Krvava bitka trajala je sve do mraka, gubitci su bili tako strahoviti, da je Murat dao obustaviti vatru. Položaj je postao opasan. Moselu su svaki čas mogla stići pojačanja, koja mu je poslao vrhovni zapovjednik Mélas. Murat u svom biesu traži oduška u bilo kakvom udarcu, kojim bi mogao prevariti sreću. I kao da mu se ova nasmiešila.

I Mosel je pretrpio težke gubitke. Bojeći se, da ne bi novu navalu mogao suzbiti, dao je izprazniti mostobran. Boudetove predstraže su to dojavile Muratu, a on je ne gubeći ni časa smjesta poslao u navalu pješačtvo. Mostobran su zauzeli, ali toga uspjeha nisu mogli dalje izkoristiti jer je sav most ležao pod neprijateljevom topovskom vatrom. Opet je Muratu izmakla žuđena pobjeda.

Murat se grize. Prvi konzul će ga pozvati na red, što je tako jake utvrde napao čelno. Zapovied je doduše glasila, da bilo pod koju cienu očisti desnu obalu Poa; ali ako je obrana mostobrana kod Piacenze bila prejaka ,mogao je naći drugo prikladnije mjesto za prielaz preko rieke. Nažalost Murat dugo ne razmišlja. Njegova pustolovna smionost ne pozna zapreka Ali kad bi morao priznati pogrješku. to bi za nj bilo poniženje kojega ne bi mogao pregoriti. Čitav je idući dan grozničavo tražio nešto, čim bi mogao smrviti obranu toga prokletog mo-

sta. Uvečer mu iznenada javiše, da je vod izvidnika u selu Nocetto zaplienio dvadeset sakrivenih čamaca. Samo dvadeset? Ne mari, i to će biti dosta, da razbije austrijski bedem.

Pred zoru je na jednom mjestu izvan dosega neprijateljskih topova na zaplienjenim čamcima prevezao preko rieke četiri bojne, koje su štitile prievoz divizije Boudet. Čim je veći dio pješačtva bio prevezen, poveo ga je u juriš na grad. Murat se borio u najgušćoj vrevi, svojim primjerom povukao za sobom ostale vojnike. Austrijske su bitnice izbacili iz ugroženih postava. Nato je francuzko konjaničtvo u propnju dojurilo preko mosta, za njim topničtvo. Piacenza je pala, neprijatelj je uzmicao. Ta je pobjeda bila skupa, ali sada podpuna.

Jedna je neugodna viest pomutila slavodobitno veselje. Među spisima pobieđenog austrijskog generala našli su viest, da je Masséna u Genovi položio oružje, jer je izcrpio sva sredstva odpora. Tu je viest odmah poslao Bonaparteu i s njim se sastao 4. lipnja u Vogheri, te krenuo u bitku kod Marenga.

U njoj ga nije zapala tako znatna uloga kao u dosadašnjim borbama. Premda je bio vrhovni zapovjednik konjaničtva, uobće nije sudjelovao u navali, jer nigdje nije dospio voditi konjaničtvo kao cjelinu. Pojedine brigade bile su dodieljene zborovima. Ali zato je konjaničtvo obilno izkusilo svu težinu borbe: do mraka je izgubilo četvrtinu svoga djelatnog sastava.

Murat bez neposrednog zapovjedničtva nije posve bezposlen mogao izdržati u Bonaparteovoj pratnji. U propnju je obilazio bojište, redom sve svoje brigade, sokolio veselim dosjetkama svoje ljude, usred neprijateljske vatre odjahao do susjedne pukovnije i sve to ponovio. Pri tom su njegovom prvom pobočniku Beaumontu ubili konja, a njemu je nekoliko naboja izparalo odoru. On o tom ne vodi računa, ali svi hvale njegovo hrabro i neustrašivo držanje u tom krvavom kolu.

Neizravno je uostalom i sam to iztaknuo u izvješću o toj bitci. Tražio je nagradu za svog pobočnika Beaumonta, koji je svojom srčanošću i mudrošću mnogo pridonio uspjesima konjaničtva u toj bitci, jer je »posvuda pratio njega«. Sebe posebno ne spominje u tom izvješću, — to mu služi na čast — ali zato uvelike hvali sve svoje častnike i vojnike.

*
* *

Murat se u pratnji prvoga konzula vratio u Pariz. Karolina ga je dočekala najsrdačnije. Kao da se među te mladenačke zaljubljenike još nije ušuljalo ništa tuđe. A ipak je odtada nastala promjena u njihovu životu. Uz međusobnu ljubav pojavila se briga za budućnost. Murat nije više zapoviedao konjaničtvom. Što će sada s njim biti?

Konzuli republike nagradili su ga za zasluge stečene u ovoj kratkoj vojni počastnom sabljom, »u znak osobitog priznanja francuzkoga naroda«. To je kao neki »h o r s d' o e u v r e«, da mu poškaklja grlo na bolji tek, a u njega je tek bio uviek dobar.

Karolina nije čekala, da joj se vrati muž, nego je već prije pokazala dobar tek. Pobrinula se, kako će se progurati i bez Bonapartea. Od braće i sestara nije se mogla nadati ničemu, stoga se prikrpala uz Jozefinu. Bezazleno s najvećim poštovanjem i zanosom zamolila ju je, da ju uvede u »veliki sviet« i da ju kao prava »g r a n d e d a m e« uputi u propise o vladanju na bivšem dvoru. Da iztakne svoju privrženost uz stranku Beauharnaisovaca, sklopila je s Hortenzom tobože vječno prijateljstvo. Njih dvie su nerazdružive. One prate građanku Bonaparte na svim šetnjama, na sve svečanosti i primanja. Sve je kod Karoline hladan račun: Mudra sjetva za nedaleku žetvu!

Murata je u sve točno uputila, tako da zna, kako će se u buduće držati. Za skutom svoje žene i on revno prati građanku Bonaparte. U čast pobjednika Austrije nižu se plesovi, zabave i svečanosti svake vrste. General Murat sjaji se na njima kao zviezda prvoga reda. Smjesta je shvatio, na što spretno cilja njegova žena. Dugo ga nije morala mamiti: naskoro ne samo što ju oponaša, nego i nadkriljuje s više ili manje sreće.

U spletkarenju se upravo natječu.

Oboje sanja o tom, da će Murat dobiti zapovjedničtvo nad jednom vojskom republike. Sve bi drugo u njihovim očima bilo poniženje. Ta i kod Piacenze je pokazao, da ima sva svojstva vojskovođe.

Uspjesi posljednje vojne i ugled, koji je stekao brakom s Karolinom, posve su opojili Murata. Još ne misli na to, da bi se izjednačio s Bonaparteom; ali bira, te gotovo vjeruje, da je svojom bajoslovnom hrabrošću u očima množtva stekao veću vojničku slavu nego pobjednik od Arcolea, Rivolia i Marenga.

Jednog se dana u Parizu vratio sa šetnje u grad. Carinskom je činovniku doviknuo s konja svoje ime, ali ovaj je drzovito ipak tražio, da plati pristojbu, koju je svatko morao platiti na vratima glavnoga grada. Murat ga nato lupi bičem po licu: »Ta ime Murat je dovoljno! Bezobrazno je tražiti još više!«

Ta je oholost dozlogrdila i Bonaparteu. Da kazni svoga šurjaka, imenovao ga je zapovjednikom obične grenadirske divizije, a ne vrhovnim zapovjednikom vojske, ali Murat ju je hrabro prožvakao. Kad mu je uzkratio najvišu milost, pobrinuo se, da ostane u Parizu — pozornici svih spletaka.

Preuzeo je zapovjedničtvo divizije — ali samo p a r d i s t a n c e. Ona leži između Beauvaisa i Amiensa, ali on je nije ni posjetio, jer ostaviti Pariz, pa bilo to samo na 48 sati, bilo bi u njegovom položaju najveća glupost. Počeo je s izvanredno spretnim šahovskim potezom: izhodio je, da su mu za glavara stožera dali Cezara Berthiera, brata svemoćnoga Bonaparteova pomoćnika. Njega je poslao u glavni stan i gnjavio svim mogućim nalozima, zapoviedima i propisima.

On ima u Parizu pametnijeg posla. Čuo je, da se oko Dijona osniva nova pričuvna vojska. To bi bilo ono, što on treba. Stao je obijati pragove, obilaziti mjerodavne činbenike, uvjeravati ih o svojem prijateljstvu i zahvalnosti. Sve ih mora predobiti za se.

Karolina nastoji, da ga nadmaši oštroumnošću i prepredenošću. I najtiši šapat ne smije izmaknuti njezinom uhu, o svakom čovjeku, prema kojem se samo izdaleka prvi konzul pokaže sklon, mora pravodobno sve doznati, da mu može postaviti zamku. Taj je oprez bio opravdan. Doznali su, da Joseph Bonaparte ima kandidata za žuđeno zapovjedničtvo vojske, za kojega se živo zauzimlje, i to dosada s uspjehom. To je Bernadotte — Josephov šurjak! Smjesta se Karolina i Murat baciše na proučavanje prošlosti svoga suparnika, prevrću, prekapaju, dok ne nađoše, da mu podmetnu klip pod nogu. Murat zamoči pero u otrovno crnilo i piše Josephu: »Ja ne mogu mirno gledati, kako će se vlasti dočepati čovjek, koji se je 18. Brumairea nalazio među onima, što su Tvoju obitelj htjeli staviti izvan zakona!«

Bernadotte je doista do zadnjeg časa ostao ogorčen protivnik državnog udara, a Joseph je to dobro znao, kao i svi

drugi. Ali računao je, da je to otišlo u zaborav i da je bivši jakobinac Bernadotte svojim kasnijim izpravnim držanjem sve izbrisao. A eto sad je Murat izkopao prošlost! Josepn je shvatio i odrekao se svoje osnove.

Majstorski su igrali tu igru i dobili ju. 20. studenog 1800. postao je Murat zapovjednikom pričuvne vojske oko Dijona. Sudbina mu je pružila priliku, da pokaže, kakav je: otmjen kicoš, spretan, spletkar i nezasitan.

12. poglavlje

VRHOVNI ZAPOVJEDNIK U ITALIJI

Prevario bi se, tko bi mislio, da je Murat ikada doista bio zadovoljan s bilo kojim promaknućem, sve kad bi mu ga doniello i neko čudo. Jedva što je preuzeo zapovjedničtvo, stao se buniti, kao da su ga namamili u stupicu. Kakva je to vojska? Jedva nekoliko tisuća vojnika! Svega toliko kao jaka ratna divizija!

Ali on bi se pomirio i s tim biednim zapovjedničtvom, kad bi barem imao naslov »vrhovnog zapovjednika«. Tada bi naime bio podčinjen samo prvome konzulu, nitko drugi mu ne bi mogao zapoviedati. Kad bi dobio taj naslov, ne bi se trebao bojati, da će ga podčiniti nekom drugom generalu na bilo kakvom mu drago novom mjestu. Samu pomisao na prostu mogućnost takvog podčinjavanja ne može podnieti njegov ponos.

Smjesta je pisao Bonaparteu, neka mu dopusti, da nosi naslov vrhovnog zapovjednika. Ne boji se on, da bi ga Bonaparte mogao i izgrditi. Dugo je vremena u svakom svojem pismu ponavaljao tu molbu.

Ta je djetinjarija dosadila prvome konzulu. On ne dopušta svojim častnicima, da nepozvani pišu neposredno njemu; sve molbe i izvješća moraju slati preko ministra rata; a to je pogotovo moralo vriediti za ovu Muratovu nedopustivu molbu. Već za minule vojne opomenuli su Murata, da ima poštovati taj propis; sad ga je Bonaparte nanovo dao strogo opomenuti. Ali Murat ne popušta: kad ne smije kao general pisati prvome konzulu, pisat će mu kao šurjak. On ne shvaća, da Bonaparte ne trpi miešanja posebničkih, rodbinskih pitanja u službene poslove. A Murat ne sluša njegove naloge; da ga kazni, posegnuo je za oružjem, protiv kojega se Murat ne može braniti: za šutnjom.

Lako je zamisliti, kako je to djelovalo na Murata, kojega je uzrujala svaka malenkost. Smjesta je njušio u tom neki prezir, neskloncst. Stao je kukati, moliti, prietiti, ali Bonaparte šuti i dalje, jer je upoznao, da je to najdjelotvornije sredstvo.

Njim se zato poslužio i kasnije; ali i pretjeravao je, tako da je Murata kao napuljskoga kralja dotle razjario, te ga je ovaj izdao.

Kad se je Bonaparte oglušio, pokušao je Murat službenim putem polučiti svoj cilj. Ministru rata Berthieru izjavio je u pismu, da nikoga osim prvoga konzula ne može priznati svojim izravnim glavarom. Ministar mu je u odgovoru izdao nalog, da pripremi sve za odlazak svoga zbora u Ženevu, a zatim u Italiju. Pismo je bilo naslovljeno: »Zamjeniku vrhovnog zapovjednika«.

To je za Murata bio težak udarac. Ne samo što mu uzkraćuju naslov, za kojim toliko teži, nego ga podčinjuju zapovjedničtvu neodlučnoga, nesposobnoga Brunea. To je nepravda, koje ne može pregorjeti.

Ali zapovied je zapovied, mora joj se pokoriti. Učinio je i to — protiv volje. Izdao je nalog za polazak put Ženeve. Stigavši u Ženevu dočekala ga je zapovied, da usred zime preko Alpa nastavi hod u Milano.

U Milanu je doznao, da je Bonaparte kao nekim čudom izmakao smrti kod atentata paklenim strojem. U isti mah je zaboravio sve nepravde i napisao prvome konzulu pismo puno strastvenih izjava o ljubavi i vjernosti. Ali u času, kad ga je htio podpisati, padoše mu na um opet sve pritužbe, samo što se sada više ne usuđuje tražiti žuđeni naslov, nego se oborio na Brunea. Lih njemu ne može se i ne će podčiniti Kad mu ne mogu ili ne će dati samostalno zapovjedničtvo, neka mu barem dopuste, da se vrati u Pariz. Vojničkim razlozima ne bi mogao ništa postići, stoga se laća čisto čovječanskih. Žena će mu naskoro postati majka: ne bi li u tako važnom trenutku smio biti uz nju?

Čekajući na zamoljeno dopuštenje, — a on ne sumnja, da će ga dobiti, — mora se — hoćeš, ne ćeš — pokoriti Bruneu.

Izvana se prema njemu vlada posve izpravno. Mržnju čuva za kasnija sumnjičenja i klevete. Brune mu je upravo poslao zapoviedi iz Pariza. Napuljska je vojska na viest o obnovi neprijateljstva sa strane Austrijanaca ušla u južnu Toskanu. Murat je dobio nalog, da ju izbaci iz velike vojvodine.

Murat je ozlojeđen do bjesnila. Tako važan nalog — a nije mu ga poslao osobno šurjak! Nego mu ga šalje preko toga smiešnoga Brunea! Opet piše i moli, da ga opozovu. Naprosto ne može služiti pod čovjekom, kojem se sav sviet smije radi nesposobnosti.

Kojekakvim izlikama zavlači polazak: da mora nanovo razporediti svoje čete, da se još nisu odmorile. Postao je upravo nesnosan, svi oko njega trpe. Na stolu ministra rata gomilaju se pritužbe generala na zlovoljnoga zapovjednika.

Na koncu je to dodijalo i Bonaparteu, uzastopce je poslao Muratu dva pisma. U prvom ga kratko i suhoparno poziva, da svoja pisma šalje svojem neposrednom zapovjedniku Bruneu. Ali da ne raztuži svoju sestru, kojoj se divi radi hrabrog držanja za vrieme atentata na nj, dopisao je svojom rukom ovo: »Stecite si prijatelja i ne tražite previše!« Murata je spopao očaj.

Na sreću iza nekoliko dana utješilo ga je drugo pismo od šurjaka; ne toliko sadržajem nego oblikom. Vidi se, da je na nj djelovala Karolina, koja se trudi, da otupi ujedljivi učinak muževih nespretnih pisama. Bonaparte ga pita, zašto kvari sebi najbolje godine u životu pritužbama i nečim, što je nalik na strah od progona. Zar mu težka i važna zadaća, koju mu je netom povjerila vlada, nije dovoljan dokaz za povjerenje, koje uživa? O povratku u Pariz ne može biti govora. »Druge Vaše molbe mi se ne sviđaju. Vojnik mora ostati vjeran ženi, ali vidjeti ju smije tek onda, kad više nema posla«.

Pomirljivost toga pisma donekle ga je umirila. Odlučio je prihvatiti se posla.

General Miollis tražio je nekoliko puta žurno pomoć, jer je u Firenzi imao preslabu posadu. Zaklinjao je Murata, da što prije dođe, jer bi ga napuljska vojska mogla svladati. Ovaj je napokon krenuo i pred zoru 18. siečnja stigao u Bolognu.

Tek je sišao s konja, kad li mu javiše, da se u gradu nalazi jedna sumnjiva osoba: general Levačev, izvanredni poslanik

ruskoga cara na sicilijanskom dvoru, koji tvrdi, da napuljskom dvoru nosi odlikovanja, koja mu je podielio njegov gospodar, a stvarno zacielo zato, da nesposobnom vladaru posluži kao savjetnik i da mu pomogne protiv Francuza.

Murat je znao, da je Bonaparteova najvruća želja zbliženje s Rusijom, nešto, što su smatrali gotovo nemogućim. Stoga će se sada graditi, kao da ništa ne sluti i Rusa primiti kao zastupnika prijateljskog naroda, koji će možda danas sutra s Francuzkom sklopiti savez. Tim je dokazao, da ima dobar politički nos. Sutradan je Levačeva svečano primio u svojoj palači. Rus se iznenadio i nije stigao izmudriti, odakle i zašto toliko sumnjive srdačnosti. Murat mu uobće ne da vremena za razmišljanje. Levačev ga mora pratiti u kazalište na svečanu predstavu. Tamo su sve spretno spremili: vienci cvieća, svečana razsvjeta, ruske i francuzke zastave, zvukovi obiju narodnih himna. — Murat iznenada zagrli Rusa, občinstvo oduševljeno plješče; Murat svečano izjavljuje, da su odsele njihove zemlje nerazrješivo povezane.

Sutradan je Levačev primio poziv, da prati francuzku vojsku do Firenze; i tako je Muratu uz bok u slavlju dojahao u glavni grad Toskane. Hoće li se još jače kompromitirati i s francuzkim generalom poći protiv sicilijanske vojske, koju bi zapravo morao poduprieti protiv Francuza? Do toga nije došlo. Hrabri Miollis izgubio je nadu u traženu pomoć i sam navalio na sicilijansku vojsku, koja je prodrla već do Siene. Potukao ju je i natjerao u bieg na papinsko područje.

Tim je prištedio posao Muratu, pa ovaj ima vremena, da se uredi na svojem novom mjestu. Najprije se je smjestio u palači Riccardi, gdje su dotle francuzki generali imali glavni stan. Ali ona mu je bila preskromna, stoga je preselio u palaču Corsini na obali Arna i okružio se kraljevskim sjajem.

Murat se je zapravo našao pred potežkoćama, koje drugom ne bi dale oka stisnuti. Ima nadzirati pokrajinu, koja se nalazi u očajnom stanju, a njom upravljaju trojica, koje svi mrze. Morao bi održati red i zajamčiti sigurnost svojoj vojsci usred glavnog, propalog i očajnog stanovničtva, među kojim se nalaze svi iz Rima i Napulja protjerani jakobinci. Ovi jakobinci očekuju, da će vojnici francuzke republike porušiti sva priestolja, a njih sa slavljem odvesti u domovinu. Ali on im mora po-

kazati, da su minuli dani revolucije, a bude li potrebno, morat će ih silom primorati, da priznadu postojeći red. Istodobno mora prisiliti Napulj, da se pokori francuzkim zahtjevima, i voditi pregovore s Papom.

Murat će sve to sprétno riešiti, ali ne će smetnuti s uma ni vlastitih probitaka.

Najprije je htio urediti napuljsko pitanje 21. siečnja pisao generalu de Damasu, vrhovnom zapovjedniku neprijateljske vojske:

»Pokreti vojske, kojom Vi zapoviedate, gospodine generale, ponukali su me na moj podhvat protiv Toskane. Taj me je korak napuljskoga dvora iznenadio, jer mi je moja vlada naložila da Vašem dvoru priobćim, kako s mojim hodom na Anconu nije povezana druga nakana nego samo zauzeće toga grada. Danas sam doznao, da je Vaša vojska kod Siene poražena i prisiljena na uzmak. Stoga Vas molim, monsieur, javite mi. imate li i poslije moje današnje izjave neprijateljskih namjera protiv Francuzke. Moje će buduće držanje ovisiti o sadržaju Vašega odgovora«.

Damas je u odgovoru zatražio primirje. Murat je to odbio Njemu lebdi pred očima pohod na Napulj; neprijateljska vozska je slaba, pa bi jeftino mogao doći do slave. Ali bez posebnog dopuštenja ne usuđuje se navaliti, a pogotovo jer ga je Levačev prije odlazka iz Firenze u ime cara zaklinjao, neka poštedi kraljevstvo Napulj. Zato je imao birati: ili će ozlojediti ruski dvor ili će mirno gledati, kako napuljska vojska ulazi u Rim i u krajeve papinske države u susjedstvu Toskane. Nije znao, što bi. Da zategne stvar poslao je nacrt primirja u Pariz; a istodobno se, na očigled javnosti stao pripremati za navalu, da zastraši Damasa. Ali tu se je našao pred novom neprilikom: zapovied glasi, da s Papom mora postupati najsusretljivije, jer prvi konzul želi predobiti Pija VII. za predviđeni konkordat. Ako li pak navali na Damasa, morao bi rat prenieti na papinsko područje, gdje se je opet okupila napuljska vojska.

Napisao je dakle oprezno pismo Svetome Otcu, u kojem ga s največim strahopočitanjem uvjerava, da protiv Svete Stolice nema nikakvih neprijateljskih namjera, a zatim nadovezuje: »Podhvat napuljske vojske protiv Toskane i njezin boravak na rimskom tlu mogli bi me svakog trena prisiliti, da prođem kroz to područje, ako se napuljski kralj ne požuri, da sklopi sporazum s francuzkom republikom, odnosno privremeno sa mnom. Uostalom molim Vašu Svetost, da bude posve mirna u slučaju takvog prolaza bilo kroz Toskanu ili Romagnu. Moje čete imaju strogi nalog, da ne smiju dirati u tuđe vlastničtvo, a ni u slobodno izpoviedanje vjere...

Iz Pariza još nisu stigle zapoviedi. Damas je postao uzrujan, pa je zamolio, da se sastanu. Murat je to s visoka odklonio. Napokon su došle upute od ministra vanjskih poslova Talleyranda. Poslali su mu teže uvjete s nalogom, da ih odmah uputi dalje neprijateljskom vrhovnom zapovjedniku, a osim toga neka ih »podkriepi« pohodom na Foligno, na papinsko područje. Ali s tim neka čeka, dok mu Brune pošalje pojačanja prema zapoviedi iz Pariza, da mu osigura veze s Toskanom.

To je opet ozlovoljilo Murata. Ovi ga nalozi iznova podsjetiše, da je podčinjen generalu, kojega prezire. Smjesta je sjeo i pritužio se, da mu Brune još nije poslao obećanih 6.000 momaka.

Murat je 13. veljače 1801. primio Talleyrandove upute, a u isto doba je Damasov glasnik donio uvjete za primirje, kako ih predlaže napuljski dvor. Murat je mjesto odgovora poslao uvjete francuzke vlade: izpražnjenje područja papinske države, zapljena englezkih i turskih brodova u napuljskim lukama, puštanje na slobodu francuzkih zarobljenika i podpuno pomilovanje svih političkih osuđenika i zatočenika.

Ovi uvjeti sami po sebi nisu pretežki, ali ponizuju vladara Sicilije. Kraljev izvanredni izaslanik chevalier de Micheroux zaludu se trudi, da izhodi brisanje najtežih točaka: zapljenu savezničkih brodova i oslobođenje buntovnika. Murat ne popušta, nego navlaš izdaje nalog, da vojska krene dalje.

Kad Micheroux nije mogao ništa postići, podpisao je 18. veljače primirje u Folignu, da spriеči najgore. Progurao je samo jedno: odredba o zapljeni englezkih brodova ostat će tajna. To je slab uspjeh poslije toliko napora, a osim toga morao ga je skupo platiti: Murat mu je iznudio poldrug milijuna livra za blagajnu svoje vojske.

Ali tim još nisu svršile patnje Napuljaca. Uslied jedne zabune u parižkom ministarstvu vanjskih poslova držao je Bonaparte, da primirje iztiče 1. ožujka, i zapovjedio Muratu, neka nastavi neprijateljstva, ako kralj obiju Sicilia do toga dana ne

primi novi uvjet: zaposjednuće tarantskog zaljeva od jedne francuzke divizije. Tim je htio olakšati vezu s Egiptom.

Murat je pobjesnio. Već je počeo izpražnjivati papinsko područje, a svoga je pobočnika Beaumonta poslao u Napulj, da nadzire zapljenu englezkih brodova. I eto sada da prekrši primirje i svoje obveze. Poslao je prosvjed prvome konzulu i molio da izmieni zapovied. Čekajući na odgovor, obustavio je kretanje vojske i pobrinuo se, da novi francuzki zahtjevi ostanu tajna.

Ali nešto je od toga doprlo u javnost. 4. ožujka stigao je Micheroux u Firenzu i zatražio razjašnjenje, jesu li istinite glasine, da će Francuzi zaposjesti tarantski zaljev. Međutim je Murat dobio nalog, da se ima pokoriti. U noti Micherouxu odkazao je primirje. Ali da otupi neugodni dojam toga preokreta, odgodio je početak neprijateljstava do 22. ožujka za slučaj, ako dotle Napulj ne pristane na zaposjedanje tarantskog zaljeva.

Micheroux je žestoko prosvjedovao, napuljski dvor odlučno odbio, sav sviet se zgraža. Ali sve to ništa ne pomaže. 10. ožujka najavio je Murat nastavak neprijateljstava. Ruski odpravnik poslova i Micheroux bez uspjeha traže odgodu od nekoliko dana. 5000 Francuza zaposjelo je Perugiu — tada je Napulj opet popustio.

29. ožujka podpisali su u Firenzi mir Micheroux i punomoćnik francuzke republike građanin Alquier. A zašto ga nije podpisao Murat? Opet novo poniženje za nj. Dan prije podpisa pisao je sav gnjevan Berthieru: »Ne ću Vam pisati o političkim pitanjima, jer ste postupali sa mnom, kao da sam nesposoban diplomat; neka dakle građanin Alquier izviesti prvoga konzula o svim potankostima.« Murat je međutim još prije toga primio viest, koja mu je bila melem za njegove rane: Bonaparte mu je dopustio, da se naziva vrhovnim zapovjednikom. Samo što je ta milost stigla prekasno, tako da je preslab liek novim poniženjima, koja ga snalaze iz dana u dan.

Sad ga čeka nova zadaća: uređenje spora s Papom. I tu će kao i u slučaju s Napuljom u prvom redu štititi probitke svoje domovine i svojih četa, ali isto tako i svoje osobne. Neprispodobivom će spretnošću steći poštovanje i sklonost Svetoga Otca, a istodobno će mu iznuditi sve do zadnjeg dukata, nastupit će kao odani sin crkve, a s njezinom će glavom postupati drakonskom strogošću. On će mudro upozoriti Svetoga

Otca, kako je bio neoprezan, što je vojsci neprijateljskoj Francuzima dopustio boravak na svojim područjima, i zato će mu nametnuti odkupninu, upravo nesnosnu za papinsku državu, koja je bila siromašna.

Spomenuli smo, kako je Murat prije polazka na papinsko tlo iz opreznosti dao izjavu, da njegove mjere ne znače neprijateljstvo protiv Svetoga Otca. To je bio spretan šahovski potez: državni tajnik kardinal Consalvi poslao je stoga odmah u Firenzu jednog prelata, monsignora Caleppia, da se iskreno zahvali Muratu, a ujedno dozna, što dalje kani poduzeti. Murat je udario u svoje najzavodljivije žice i na brzu ruku za se predobio papinskoga izaslanika. Ovaj je u svojim izvješćima tako laskavo opisao vrhovnoga zapovjednika, te je Pio VII. bio uvjeren, da ima posla s prijateljem, poslušnim sinom.

Čim je doznao, da su u Folignu podpisali primirje, poslao je dobroga Caleppia, da čestita Muratu i da pobjednika svečano pozove u Rim. 22. veljače stigao je Murat u Rim sa sjajnom pratnjom. Priredili su mu kneževski stan u palači Sciarra. Smjesta je uz neviđeni sjaj i oduševljene pozdrave stanovničtva pošao, da se pokloni nasljedniku svetoga Petra. Vladao se tako ponizno, da je občarao i Papu i Consalvia, te ovi nisu mogli dosta nahvaliti njegovu prijaznost i uzorno držanje.

Ali taj je sjajni dojam naskoro bio razoren. Caleppi je imao nalog, da s Muratom sklopi ugovor, u kojem će ovaj zajamčiti nezavisnost Svete Stolice i nepovredivost njezinih područja. Caleppi je stigao u Rim zajedno s Muratom i donio taj ugovor. Ali kad ga je kardinal državni tajnik pročitao, težko se ozlovoljio. Jedna je točka ugovora zahtievala, da Sveti Otac zatvori svoje luke englezkim i turskim brodovima. Nemoguć zahtjev. Papa kao »p a t e r c o m m u n i s e t m i n i s t e r p a c i s« ne može se odreći podpune neutralnosti. Kardinal državni tajnik stvori tada junačku odluku i odveze se u palaču Sciarra. Murat ga je primio vrlo ljubazno uvjeravajući ga o svojem prijateljstvu i odanosti. Pažljivo je slušao jadikovke gosta, hinio najtoplijí suosjećaj, a kad je kardinal svršio, kliknuo je najbezazlenijim glasom: »Ali molim, kad taj ugovor Svetome Otcu i vama zadaje toliko jada, bacit ćemo ga u vatru i ne ćemo više o njem govoriti. Prelatu je pergament uzeo iz ruke i bacio ga u kamin.

Pa tko ne bi vjerovao, da je takav čovjek najodaniji pristaša crkve? Tri dana je Pio VII. obasipao Murata najizvanrednijim dokazima svoje otčinske ljubavi. Trećeg dana pozvao ga je na svečanu večeru, za koje su Muratu donieli viest o miru u Lunévilleu. Svi se obradovaše, nitko ne sumnja, da će sada nastati dugo razdoblje sreće i blagostanja. Papa je dao svečano razsvietliti Vječni grad.

Sutradan se Murat vratio u Firenzu, vrlo zadovoljan s uspjehom toga puta i čvrstom odlukom, da iz svega izvuče što više koristi. Papa je na nj učinio dojam dobričine, od kojega može dobiti, štogod hoće. U svom pismu prvome konzulu ne taji svoga zadovoljstva. Uvjerava Bonapartea, da je kod Pape stekao »poštovanje i ugled. On je dobričina, a budemo li ga još trebali, mogu Vas uvjeriti, da će nam moći izvrstno poslužiti.«

Papa mu je dao na dar divan nakit bogato urešen dijamantima. Kasnije je dobio novih darova: skupocjenu Svetu Obitelj od Raffaela i dvie posvećene krunice. Od Consalvia je dobio skupocjenu kutiju.

Murat ne štedi liepim riečima i uvjeravanjem o odanosti papinskom dvoru, ali u isti mah strogo pazi, da Papa uzdržava čete, koje je bez ikakvog razloga ostavio na papinskom području. Osim toga stoji papinsku blagajnu posada u Anconi na mjesec 22.000 franaka.

Papinska se država nalazi u očajnom gospodarskom položaju, ti tereti premašuju njezine snage. Papinski činovnici i vojnici već nekoliko mjeseci nisu dobili plaće. Papa je morao Consalviu dati nalog, da proda skupocjene kaleže. Consalvi jadikuje, Murat mu prijazno odgovara, ali papinska je blagajna morala plaćati sve do zadnjeg franka.

Rim i Napulj plaćaju grdne svote, a vojska još uviek trpi od biede. Murat toga i ne taji. Tuži se ministru Berthieru, da iz zaposjednutih područja ne može ništa više izmuzti, jer su posve opustošena. »Ako mi ne pomognete, ne znam, kako ću povezati kraj s krajem«, pisao je 10. travnja 1801.

To je stanje kod vojske postalo svima sumnjivim, a pogotovo generalu Dejeanu, glavaru gospodarskog ureda u ministarstvu rata. Muratovi su obračuni zamršeni. Morao mu je zaprietiti, da će mu oduzeti upravne poslove. Murat uvrieđen odbija ta sumnjičenja, ali nastavlja i dalje po starome. Papa

tvrdi, da ne može više uzdržavati na svojem području francuzke čete, koje su zapravo nepotrebne. Murat će iz poštovanja prema Njegovoj Svetosti drage volje odstraniti vojsku, ali za to traži »odštetu« od 73.000 rimskih talira.

Od iznosa, koje su Muratu platile vlade Toskane, Rima i Napulja, potrošio je on bez sumnje jedan dio za vojsku, ali isto tako nema sumnje, da je jedan dio — i to valjda veći! — nestao u posebničkoj blagajni hrabrog vrhovnog zapovjednika.

Murat je opet u Firenzi, i to vrlo zadovoljan. Napokon su opozvali Brunea. Ali Bonaparte ne bi htio, da sviet misli, da mu je Murat razmekšao srdce svojim neprekidnim dosađivanjem, stoga nije zapovjedničtvo nad svim četama u Italiji povjerio Muratu, nego privremeno generalu Monceyu. Murat shvaća, da prvi konzul nije mogao drugčije ni postupati; ali čvrsto se nada, da će naskoro nasliediti Monceya.

Mir sklopljen u Lunévilleu dopustio je Bonaparteu, da Toskanu pretvori u novo kraljevstvo Etruriu. Kraljem će postati Ljudevit od Parme, zet španjolskoga kralja. Ali dok on ne za sjedne na priestolje, ne smije Murat ostaviti Firenze. Da ublaži gorčinu dugog razstanka dopustio je Bonaparte Karolini, da pođe u Firenzu s malim Achilleom, koji se je rodio 21. siečnja, a otac ga još nije vidio.

Taj novi dokaz milosti utješio je malo Murata u težkim mu brigama. Stanovničtvo Firenze je bilo uzbuđeno. Živci su mu napeti od muke pod velikim teretom, koji mora snositi za tuđinsku posadu. Najsitniji povod mogao bi izazvati krvave sukobe. A on mora vladati Toskanom, tim novopečenim kraljevstvom Etruriom, jer se njegov vladar po milosti Francuzke nimalo ne žuri na priestolje.

Muratu ne zadaju posla samo Toskanci, nego još više možda njegovi vojnici. 27. travnja imala se u Livornu ukrcati 60. polubrigada, da zauzme otok Elbu. Ljudi su mislili, da će ih poslati u Egipat, pa ne će na brodove. Obaviestili su Murata. On je smjesta došao u luku održao vatren govor, sam se stavio na čelo prvoj bojni i poveo ju k brodu. Ali vojnici se zaustaviše, digoše viku i buku, ali na brodove se ne daju. Murat planu, izvuče sablju i stade njom ploštimice lupati po buntovnicima Sve zaludu. Kad ništa nije mogao postići, poslao je vojnike u Firenzu, kolovođe dao ustrieliti ili baciti u tamnicu.

a grenadire je strpao u torinsku tvrđavu. Da ta sramota ne ostane na vojnicima njegove vojske, obtužio je grad Livorno, da su građani na englezki poticaj skovali urotu, i osudio ga, da u roku od četiri dana plati za kaznu 300.000 franaka.

6. svibnja doživio je jedanput i ugodno iznenađenje. U Firenzu je stigla Karolina s malim Achilleom, kojem još nije bilo četiri mjeseca. Vrhovni zapovjednik misli sada samo na svoju bračnu sreću i otčinske radosti; kao da su se vratili sretni dani medenih tjedana, za zapovjedničtvo se gotovo i ne brine. Ali Muratov život ne može ostati miran. Kao da mu je suđeno okusiti veselje i bol, sreću i katastrofe. Pun je suprotnosti — kao i sam čovjek, koji ga proživljava.

Ni tri tjedna nisu uživali novu sreću u Pizi, gdje je Karolina posjećivala kupke. Tek što su se vratili u palaču Corsini, kad li navališe nove neprilike. Ali ovoga puta im je kriva Karolina.

Njoj je kroz ovih petnaest mjeseci daleko od muža bolje bilo nego njemu. Prvi konzul ju je razmazio, a još više oni, koji su se klanjali njezinoj ljepoti. Tako je naučila, što znači biti samostalan, i nije marila, kako o tome misli njezin muž. Murat je u te dane imao pune ruke posla, jer je pošto poto htio osvojiti otok Elbu. Karolina je izkoristila tu priliku i s građaninom Cacoultom, izvanrednim poslanikom francuzke republike, koji se je nalazio na proputovanju u Firenzi, pošla na mali izlet u Mletke. Prvoga je konzula razgnjevila ta pustolovina, koja kalja čast njegove obitelji. Ali on nije pozvao na odgovornost Karolinu, nego izgrdio Murata, spočitnuvši mu, da je mlitavac, a Talleyrand je težko ukorio Cacoulta, jer je osramotio Francuzku.

Bonaparteov gnjev na sreću nije dugo potrajao. Već u početku kolovoza položio je sladak melem na ranu, koju je morao zadati svojem šurjaku: imenovao ga je vrhovnim zapovjednikom oružanih snaga u Italiji. U tom ga je svojstvu zapala čast, da posadi na priestolje novoga kralja Etrurie. 12. kolovoza stigao je vladarski par u Firenzu. Murat mu je priredio sjajan doček. Sam ga je na čelu šarolikog stožera pozdravio na vratima glavnoga grada, koji je bio svečano okićen, a klicanju naroda ni kraja. Kočije prolaze ulicama, u kojima su postrojene francuzke čete, a narod ih urnebesno pozdravlja. Mu-

rat jezdi kraj kraljevske kočije u sjajnoj zeleno-crveno-zlatnoj husarskoj odori. Svjetina zapravo kliče njemu: njegovoj je taštini bilo udovoljeno.

Ali po uobičajenom sliedu snašlo ga je iza ovog slavodobitnog dana neočevikano razočaranje. Etrurski je vladarski par priredio svečanu gostbu, na koju su osim toskanskog visokog plemstva i najviših dostojanstvenika bili pozvani i svi francuzki generali, koji su se nalazili u Firenzi. Za stolom je desno od kralja zapalo mjesto kraljicu, a lievo gospođu Murat. Vrhovni zapovjednik čeka, da će mu kraljica ponuditi mjesto do sebe, ali ona se gradi, kao da ga ne pozna, i domahne monsignoru Caleppiu, papinskom izvanrednom poslaniku, da se smjesti kraj nje. Murat ne vjeruje svojim očima; sve to drži zabunom. Ali kralj i kraljica kao da ne znaju, o što su se ogriešili, a ostali gosti posjedaše bez reda. Muratovi častnici, povrieđeni tim postupkom, upiru pogled u svoga zapovjednika. Murat priguši gnjev i pozva ih migom, da sjednu; sam je sjeo među njih. Za gostbe je vladalo usiljeno razpoloženje i ledena šutnja. Francuzki častnici ne dirnuše nijednog jela. Čim je gostba svršila, otišli su iz palače u prvu gostionu i naručili novi objed.

* * *

Glavni stan vrhovnog zapovjednika vojske u Italiji nalazio se u Milanu. Murat je sa ženom, sinom i svojim stožerom preselio onamo. Karolina je odlučila vratiti se u Pariz, jer je opet bila u drugom stanju. Murat je zamolio prvoga konzula, neka mu dopusti, da ženu odprati i da se neko vrieme odmori, jer je u Italiji sve mirno, pa bi mogao otići u Pariz na mjesec dana, a možda i dva. Opet novo razočaranje: Bonaparte mu nije udovoljio želji. On kani cisalpinsku republiku pretvoriti u talijansku republiku. Consulta u Milanu je na to pristala, ali izrazila želju, da proglašenju nove republike prisustvuje i njezin budući predsjednik, Bonaparte. Bonaparte je odlučio u Lyonu sazvati posebnu Consultu i tamo proglasiti talijansku republiku. Murat je dobio nalog, da požuri pristanak cisalpinskih zastupnika i da ih nagovori, neka u prosincu pošalju izvanredno izaslanstvo u Lyon. Tada će se tek smjeti vratiti u Pariz. Prije toga mu je samo dopustio, da svoju ženu odprati do francuzke strane Mont Cenisa.

Nesretni se Murat morade s francuzke granice vratiti u Milano. Nepotrebno je spomenuti, kako se je poslužio svom lukavošću i gotovo silom, da cisalpinske zastupnike nagovori na prihvat Consulte u Lyonu. Napokon mu je i to pošlo za rukom, sad je mogao krenuti na put.

Sretno je opet stigao u Pariz. Taj je boravak htio izkoristiti, da se okući, kako to dolikuje njegovu dostojanstvu. Sad je imao dosta novaca. Njegov posebnički tajnik građanin Aymé, postepeno mu je u Pariz dopremio sve svote, koje je »prištedio« opreznom upravom nad blagom, koje je ubrao u ime Francuzke.

Murat, sin gostioničara, kupio je redom nekoliko kneževskih imanja. Kupio je palaču Thélusson u Rue de Provence, koju je 1780. sagradio Ledoux. Ta je razkošna građevina više nalik na kraljevsku palaču nego plemićki stan: velike dvorane, koncertna dvorana, knjižnica, prostrana terasa urešena kipovima, s koje dvostruko stubište vodi u vrtove, a ovi se prostiru sve do Rue de la Victoire. Ciena: 500.000 franaka. Osim toga treba imanje i u pokrajini. Kupio je imanje La Motte-Sainte-Heraye u Deux-Sèvresu, koje godišnje nosi 32.000 franaka. Ciena: 470.000 franaka. Kao veliki gospodin ne može biti bez ljetnikovca pred vratima grada: dogradio je i uredio imanje Villiers, koje je poslije povratka iz bitke pod Marengom nabavio gotovo badava. Sad je uložio u nj 153.000 franaka. Osim toga je još za 230.000 franaka kupio dvorac Neuilly. Ukupno dakle: 1.353.000 franaka.

Sjetimo se, da je obitelj Murat na početku svoga obstanka imala svega 52.000 franaka. Nevjerojatno je, da je Murat od svoje generalske plaće u tako kratkom vremenu prištedio gotovo podrug milijuna franaka. Bit će da je general Dejean imao pravo, kad je posumnjao u čistoću Muratovih poslova, a isto tako i čete, kojima je on zapoviedao u Italiji Samo što pri tom moramo uzeti u račun i — suvremene vojničke običaje . . .

Kraj te nenadano probuđene ljubavi za dom i gospodarstvo našao je Murat ipak vremena i za druge poslove. Taj mu je kratki boravak u Parizu slučajno dobro poslužio, da umiri svoju savjest u pogledu svoga braka.

Prema zakonima, koji su tada vriedili, sklopio je Murat samo građanski brak. Ali međutim je zapirio drugi vjetar. Francuzka je sklopila konkordat, sada ima ministra za duhovna pitanja, Portalisa, a i papinskog legata, kardinala Caproru, koji je podpisao taj konkordat. Bonaparte je tada tražio da brak između njegova brata Louisa i Hortenze Beauharnais dobije i crkveni blagoslov. Portalisu je dao nalog, da sve pripremi za crkveno vjenčanje brata Louisa, a Portalis je papinskoga legata predložio, da ih vjenča; Caprora je pristao. 4. siečnja 1802. u 11 sati uvečer obavljeno je u palači prvoga konzula u Rue de la Victoire crkveno vjenčanje između Louisa i Hortenze. U jednoj su sobi uredili oltar. Nazočni su samo prijatelji prvoga konzula, ministar Portalis i rodbina bračnoga para, između ostalih Karolina i Murat. Kad je obred bio svršen, pošli su uzvanici na večeru, kad li Murat iznenada zaustavi kardinala: »Uzoritosti Karolina i ja vjenčani smo samo građanski, a ja bih od svega srdca želio, da to bude obavljeno i *in facie ecclesiae*. Bolja nam se prilika nije mogla pružiti: biste li htjeli blagosloviti naš brak?« Kardinal je drage volje pristao, konzuli Cambacérès i Lebrun i ministar Portalis ponudili se za svjedoke i za čas je Muratov brak postao zakonit i pred nebom. Poslije čestitanja sjeli su za stol, da se okriepe Jozefininim souperom.

Pod konac siečnja morao je Murat krenuti u Italiju, da prisustvuje ustoličenju vlade u novoj talijanskoj republici. To je svečano obavljeno 14. veljače 1803 Smotra vojske, govori, klicanje naroda — ništa nije izostalo, da polaska Muratu.

Sad su podpuno osigurali mir i red. Tako barem misli on i smatra svojom dužnošću, da posljednji put posjeti Rim i Napulj, kako bi učinio kraj svim svađama. Pozvao je Cacaulta, koji je sada poslanik u Rimu, da pripremi sve za posjet kod Svetoga Otca. Vječni grad se spremao, da šurjaka prvoga konzula primi još oduševljenije nego je to bilo prigodom prvog mu posjeta. Svečana gostba kod francuzkoga poslanika kazališna predstava, gostba kod Consalvia u Montecavallu, gostba kod kneza Borghese a za posljednju večer svečanost kod signora Forlonia. Na putu između Milana i Rima plemstvo sprema srdačan doček velikom generalu — kad li se sve razplinulo. Murata su pozvali u Pariz.

Tajna lebdi nad tim nenadanim kratkim boravkom u Parizu. O njem se šaputa koješta: da su mu povodom bile pri-

tužbe divizije Soult i izvješće glavara gospodarskog ureda generala Dejeana; da je došlo do burne prepirke između prvoga konzula i Murata u nazočnosti rizničara Barbéa Marboisa; da je Murat primio visoke novčane nagrade od osoba, koje je iza toga predložio za visoka mjesta u talijanskoj republici. Bilo što mu drago, Murat se je odhrvao toj oluji, jer krenuvši iz Pariza kao da nije izgubio povjerenje prvoga konzula.

Smjesta je pošao u Rim. Tamo su ga doduše primili laskavo, ali sve nije bilo onako kao nekoć. Papa mu je poklonio opet dragocjenost vriednu 3.000 piastera, ali nestalo je one prijašnje otčinske srdačnosti u susretu.

U Napulju je dojam još lošiji. I tu je dobio nekoliko skupocjenih darova na dvoru, između ostaloga prekrasnu počastnu sablju urešenu diamantima, ali uglavnom su se svi držali hladno. Nikakvih primanja, nikakvih svečanosti. Jasno su mu pokazali, da im je nepoželjan posjet pobjednika, koji je mnogo tražio, a postupao okrutno. Murat se ozlojeđen vratio u Milano.

25. travnja rodila mu se druga kćerka Maria Letitia Jozefina Anunciata. Zamolio je dopust, da vidi svoje novorođenče. 25. svibnja je stigao u Pariz i ostao četiri mjeseca. Za vrieme toga dopusta opremio je palaču Thélusson i dvorac Neilly takvim kneževskim sjajem, kakvog nitko nije vidio poslije revolucije.

Nova mu je sreća zavrtila mozgom, spopalo ga je vlastohljeplje, kojega se ne će okaniti do smrti. Kad te strasti nije mogao izkaliti na nekom narodu, oborio se na svoju okolicu. Sam se proglasio glavom svoje obitelji, stvarao odluke, dielio zapoviedi. Od svoje braće Pierrea i Andréa je tražio, da kćerke pošalju na odgoj u Pariz, u zavod Mme. Campan; mali Pierre, Andréov sin, morao je doći u palaču Thélusson, da ga zajedno s Achilleom odgajaju njegovi učitelji. Po djecu je poslao u La Bastide svoga teklića Françoisa. U istom je pismu starijem bratu Andréu dopustio, da najmlađu sestru Yvonneu uda za građanina Nocela: »Njegovu obitelj odavno cienim«. Na koncu se spomenuo i majke: »Reci mojoj dragoj majci, da ju ljubim od svega srdca i da bi moja sreća bila podpuna onda, kad bi ju ona vidjela i sa mnom doživjela.«

U Milano se vratio s Karolinom. S njom je tamo proveo godinu dana. Bi li još više mogao željeti? Uz njega je žena, dobio je najljepše zapovjedničtvo, vojska mu je jaka prokušana u borbi. Cielom je poluotoku donio mir, sad bi ga mogao naći i za sebe. Ali on toga ne može. I dalje sam sebe muči, svuda vidi potežkoće, sam ih stvara, a što je najgore: nikoga ne može trpiti nad sobom!

Nova je republika dobila sada vođu, podpredsjednika Melzia, koji vlada mjesto pravoga predsjednika Bonapartea. Murat je samo zapoviedajući general francuzke vojske, on doduše ima pravo suodluke u pitanjima uprave u Italiji, ali Melzi je zakoniti i priznati glavar države. Toga Murat ne može podnieti; kad nije više gospodar, onda je sluga, a to poniženje smatra sramotom. Domalo je biesno zamrzio Melzia i snovao samo na tom, kako će ga ocrniti pred Bonaparteom.

Svako njegovo pismo vrvi obtužbama: Melzi je nesposoban, nepouzdan, neodlučan. Kad bi barem Melzi susretao Murata kao neko biće više vrste, prividno se njemu pokoravao i samo prividno zadržao vlast u ruci — ali Melzi toga ne čini. Zato dolazi do trvenja. Murat zaludu čeka, da će Melzi Karolinu prvi pozvati. Na koncu morade Murat kao vrhovni zapovjednik prvi pozvati glavara vlade, a ovaj je tek onda uzvratio tu uljudnost. Smjesta je pisao prvome konzulu: »Napokon se prenula vlada i priredila nam nešto nalik na ples, koji je trajao do polnoći. Pozvala je 80 gospođa, došlo ih je jedva 25, a od ovih većina nije znala plesati.« Ta to je nečuveno! Bonaparte ne odgovara. to su gluposti, za koje nema vremena.

Murat stoga mienja taktiku. Možda se prvi konzul ne će oglušiti, ako se posluži drugim sredstvima. Javlja mu, da svakog dana raste nesklonost Talijana prema Francuzima; gdjegod mogu, bacaju im klipove pod noge; jakobinci otvoreno govore, kako će pozvati Engleze, da iz zemlje iztjeraju Francuze; onda kane dići revoluciju i na poluotoku proglasiti nezavisnu republiku. Melzi ne poduzima ništa protiv toga, jer je nesposoban i slabić, a možda i izdajica. Tu ne preostaje drugo nego talijansku republiku sjediniti s Francuzkom. Murat nije napisao, što on pri tom snuje: da njega imenuju namjestnikom. Tek je nešto natuknuo. Liepo bi bilo, kad bi postao nešto nalik na podkralja, dok se ne nađe nešto bolje. Već je tada stvorio osnovu, koja će mu skrhati vrat: da se ukine bezbroj državica u Italiji, da se sjedine svi narodi, koji govore talijanski, i da se

stvori jedinstvena, jaka i slobodna Italija, koja bi u slučaju potrebe bila Francuzkoj moćan saveznik. Smjesta je potražio dodir s Melzievim neprijateljima; počeo je hvaliti i podupirati talijanski nacionalni osjećaj, udario temelj velikom rodoljubnom pokretu i pripremio sve, da stvori povoljne predpostavke za svoju kandidaturu, kad bi sve to sazrelo.

Pri tom moramo priznati, da se je Karolina poniela pametnije. Ona je doduše jednako častohlepna kao i njezin muž, ali sačuvala je prisutnost duha, nije izgubila smisla za stvarnost; uvidjela je, da su sve to samo maštarije, te nastojala, da muža od toga odvrati. Kad je vidjela, da joj to ne polazi za rukom, pokušala je, da s glavarom vlade održi odnose barem u takvom obliku, koji bi unatoč svoj napetosti omogućio kasnije neki sporazum. Murat je međutim ozlovoljen morao ustanoviti, da je doživio poraz i u ovom novom podhvatu protiv svoga suparnika. Zato je na koncu bez okljevanja posegnuo za najpodlijim oružjem, kojem je već odprije bio navikao: za denunciacijom.

Rodoljub i pjesnik, satnik Ceroni, spjevao je pjesmu, u kojoj je oštro napao Francuze, da su oni jedina zapreka Italiji na putu do slobode i jedinstva. Murat je na svoju odgovornost u častnikovu stanu dao zaplieniti sve rukopise i poslao ih prvome konzulu uz težke obtužbe, nabrojivši u pismu imena onih osoba javnog života, kojima je pjesnik poslao taj letak: to su državni viećnik Cignogna, prefekt Bologne i general Teullié. Taj je osamljeni slučaj prikazao kao veliku urotu, a što je najgore, upleo je u nju i Melzia.

Sad je dozlogrdilo i Melziu. U vrlo lojalnom i triezncm pismu zamolio je Bonapartea, neka ga razrieši dužnosti. Budući da je Murat tu prekoračio granicu dopustivosti, primio je od prvoga konzula ovakav odgovor: »Ove Vam redke šaljem po tekliću, po kojem ćete mi odmah poslati odgovor, da se slažete s Melziem i da je u talijanskoj republici sve u redu.« Murat je osjetio prietnju, koja se krije iza tih redaka, stao se kolebati. To je zapovied. Što bi na nju odgovorio?

Na sreću mu je pomogla Karolina. Ona se nije pačala u muževe zadjevice i spletke; ona je uzela stvar u ruke i njezinoj je spretnosti pošlo za rukom, da spriječi katastrofu. Ona očekuje porod trećeg djeteta. Eto prilike zbliženju: zamolila je Melzia, da kumuje djetetu, koje će se za par dana roditi. On je pristao

i tako je došlo do zbliženja, koje su i on i Murat držali nemogućim. Do zbliženja bez njihova sudjelovanja u tom poslu. Lucien Charles Napoléon Murat rodio se 16. svibnja 1803 Karolina mu je dodala još ime Françcis, da polaska kumu. Tako je ona svojom ženskom spretnošću još jedanput razagnala tmaste olujne oblake, što su lebdili Muratu nad glavom.

Ali Murata se preduboko kosnuo niz tih poniženja. Ne će više da ostane na mjestu, koje on smatra zapostavljanjem. Htio bi se vratiti u Francuzku. Ali ne zna, što bi poduzeo da ga opozovu iz Italije i da mu u Francuzkoj ponude mjesto, koje bi mogao prihvatiti uzevši u obzir čin, koji je postigao u Italiji. Svojim glupostima dospio je u nezgodan položaj, pa ne može od Bonapartea tražiti neku milost. Nema druge, neka Karolina pokuša, ne bi li nešto izprosila. On bi htio dobiti zapovjedničtvo prve divizije u Parizu, jer to bi bilo mjesto, na kojem bi i sam mogao nešto poraditi za svoju budućnost.

I tako morade Karolina, tek što se je oporavila od babinja, krenuti na put u Francuzku.

13. poglavlje

GUVERNER PARIZA

Karolina u prvi mah nije ni najspretnijim ulagivanjem mogla polučiti ono, što je htjela. Ali zato nije popustila. U prvom redu mora Murata izvući iz Italije. To je Karolina odmah postigla; a to je glavno; sve drugo će riešiti samo vrieme i njezina okretnost.

Čim je Murat stigao u Pariz, odlučio je, da se dade izabrati za zastupnika svoga zavičajnog kotara, dok ne nađe nešto bolje. Izbori su razpisani za listopad 1803. On će kandidirati u Cahorsu, a uzput posjetiti svoje selo, obitelj i prijatelje.

U ljubavi prema svojima nije se nikada pokolebao, ali dao joj je oduška samo izdaleka i u pismima. Nikada joj nije žrtvovao nekoliko dana, da bi ostavio Pariz, gdje je počivalo sve za čim je težio. Ali sad su se promienile prilike.

Međutim ni sada nije otišao iz Pariza prije dok se nije dobro osigurao. S Karolinom se je složio, da je njega dostojno samo jedno mjesto: vodstvo prve divizije spojeno sa zapovjed-

ničtvom grada Pariza. U tom bi slučaju dobio vodstvo svih oružanih snaga u glavnom gradu i njegovoj okolici, bio bi ipso facto desna ruka vladi i prvome konzulu. Nažalost to mjesto nije slobodno, na njem sjedi Junot, Bonaparteov ljubimac i stari suborac iz Toulona i iz onih tmurnih dana prije Vendémiairea. Njega ne može tako lako zbaciti sa sedla. Murat se zadovoljio neodređenim obećanjima i pošao na put u La Bastide.

Posjet proslavljenog vođe konjaničtva izazvao je u starom mu zavičaju neopisivo oduševljenje. 12. studenog izabrali su ga zastupnikom sa 162 od 164 glasa. Za nj znači ta pobjeda u zavičaju više nego pobjede na ratištu; to ga je tako zanielo, te mu se pričinilo, da ga već čeka velika budućnost ravna budućnosti svoga vođe. U dnu duše zavidi Bonaparteu i tek što ne umišlja sebi, da je precienio Bonaparteov veleum, za kojim njegov ne zaostaje. Zašto ne bi Murat jednog dana mogao izgurati Bonapartea? Ta ga je misao bez prestanka progonila i zavela na najgore gluposti.

Kad je polučio taj sjajni izborni uspjeh, vratio se u Pariz i zajedno s Karolinom počeo plesti spletke. Oboje je bacilo oko na Junotovo mjesto. Dugo bi bili čekali, da sam Junot nije skrivio svoj pad. U cielom nizu neopreznosti očitovaio se ludilo, koje će kasnije upropastiti toga hrabrog vojnika. Neki su postupci doveli u sumnju njegovo poštenje, tako da se je u Parizu onemogućio.

15. siečnja 1804. svrgnuli su Junota sa zapovjedničtva u Parizu i za kaznu premjestili k jednoj udaljenoj diviziji. Murat je dobio njegovo mjesto. Bonaparte je htio mužu svoje sestre pružiti dokaz osobite sklonosti, stvorio je za nj novu dužnost: guvernera Pariza. Murat nosi sada naslov: guverner Pariza i zapovjednik prve vojničke divizije i narodne garde.

Murat opet uživa najvišu milost. Na svojem je novom mjestu neposredni izvršilac volje prvoga konzula i budni čuvar njegove osobe. Neposredno iz njegovih usta prima naloge, koji su potrebni za provedbu najvažnijih vladinih odluka, stalno je u najužem dodiru s Bonaparteom. Vlast mu je znatno porasla, a istodobno mu se pružila žuđena prilika, da se okruži svim mogućim sjajem, kojim se on sam opaja, da se šepiri pred svietom u kicoškim odorama; jednom riečju: da dade oduška svojoj strasti, koja je težila za vanjskim sjajem.

Tim novim imenovanjem bitno se popravilo i njegovo materialno stanje. Kao zapoviedajući general primao je 40.000 franaka, kao zapovjednik grada 12.000, a k tome još kao guverner Pariza 60.000. Zajedno s onim, što je »uštedio« u Italiji, prihodi su mu sada tako visoki, da obitelj Murat više ne bi morale mučiti novčane brige. Ali on nije zadovoljan Doznao je, da prvi generali nadzornici kod pojedinih vrsta oružja dobivaju 80.000 franaka. 24. siečnja prosvjeduje protiv te tobože nanesene mu nepravde i traži razliku od 20.000 franaka. Ali Bonaparte o tom ne će ništa da čuje.

Murat je sada do kraja uredio svoj dom u Parizu i na ladanju, tako te pružaju sliku neviđenog sjaja. Palača Thélusson je pravi vilinski dvorac: razkošna predvorja, dvorana zrcala, velike dvorane za primanja, posebničke odaje za Murata i Karolinu. 38 soba za družinu i goste. Svuda skupocjeno pokućtvo i slike, divni gobelini, kipovi, sviećnjaci s tisućama svieća, aubussonski sagovi, obložene stiene, — a k tome još najbolji kuhar u Parizu.

Dok Muratovi s najvećim sjajem kupe oko sebe goste, zimi u palači Thélusson, ljeti u dvorcu Neuilly, ne zaboravljaju na budućnost. Karolina preuzima vodstvo zajedničkih spletaka Zapravo sva ta velika razkoš nije sama sebi svrha, nego sredstvo, kojim se Karolina služi, da se bliže primakne svojim tajnim i podlim ciljevima Ona je stekla velik utjecaj na svoga brata. Ali mjesto da taj utjecaj upotrebi u korist svoga brata. kojem i ona i njezin muž duguju sve, ona ga izkorišćuje samo za svoje svrhe, ne vodeći računa o bratovim probitcima.

To je igra za budućnost. Pred Bonaparteom očito leži velika budućnost, ali ne ovisi li ona o tisućama nepredvidivih slučajnosti? Tko bi njega mogao nadomjestiti, ako bi do toga došlo? Narod bi zastalno na njegovo mjesto pozvao muža, kojem su junačka djela poprimila već oblik bajke: Murata. Dođe li pak Murat na vlast, tko će onda potezati sve niti te igre — ta ona, žena u svojoj pretežitosti! Bude li trebalo ostvariti taj san, trebat će i stranku, na koju bi se mogli osloniti. Karolina je za to izabrala vojsku.

Zato je osobito susretljivo primala častnike, upravo ih mazila. Murat je u krugu svojih starih suboraca veseo drug, ne pozna ukočenosti. Karolina međutim pomno pazi na svaku rieč.

Sve je kod nje proračunano. Ona zna, koliku moć krije u sebi njezina ljepota, kako može dražešću občaravati ljude, privezati ih uz sebe malim obećanjem, nježnim laskanjem. Ona se služi tim sredstvom ne bojeći se tih oporih vojnika, koji nisu navikli na proračunane spletke. Tim je sredstvima naskoro postigla to da se je oko nje i Murata okupilo nešto nalik na dvor, jato prijatelja, urotnika, u kojem su se osim njihovih obožavatelja našli i nezadovoljnici. To je Muratova stranka. S vremenom su Karolinine osnove poprimile i čvršći oblik.

Događaji u proljeću 1804. grozničavo su uzbudili Pariz i Francuzku. Zaredali su atentati i urote protiv prvoga konzula. Pichegrua su uhitili, a isto se sprema Cadoudalu i drugovima. Poslije raznih neuspjelih atentata u prvim danima konzulata izazvale su te nove urote pravu bunu u zemlji; poduzeli su najoštrije mjere, da pohvataju urotnike. Nad Parizom su proglasili obsadno stanje, redarstvo i vojska upravo se natječu u lovu na zločince.

Počeo je prvi čin drame. Redarstvo je uhvatilo Cadoudala i njegove ortake. Iz izkaza nekih urotnika proizlazi da se je Cadoudal potajno sastajao s jednim bourbonskim princom, koji je dolazio iz inozemstva, a sad ga je opet očekivao da zarobe ili ubija Bonapartea. Talleyrand i Fouché nabajali su Bonaparteu, da je taj tajinstveni princ nitko drugi nego vojvoda od Enghiena. Na njihov nagovor poslao je generala Ordenera u Ettenheim na badensko područje i dao uhvatiti vojvodu.

Murat o svemu tome nije još ništa znao, kad li ga 19 ožujka iznenada pozvaše u Malmaison. Bonaparte je u prvi mah htio vojvodu staviti pred vrhovno sudište; ali na Talleyrandov savjet odlučio je, da mu sudi poseban za to sastavljen vojnički sud. Pozvao je Murata i dao mu nalog, da izabere sudce među parižkim generalima. U prvom redu treba odrediti izvjestitelja. On je za to predložio pukovnika de Prévala, zapovjednika 3. kirasirske pukovnije u Saint Germainu izvrstna častnika.

Guvernera Pariza dovelo je to u veliku nepriliku. Što se je više uzpinjao u časti i sticao veći imetak, to je temeljitije izbrisao trag svojem rodoljublju iz 1793. Danas je objeručke u palači Thélusson primao staro plemstvo. Kad bi sada pristao, da postane izvršilac osvetničkih težnja svoga šurjaka, ugrozio bi te sjajne odnose. Uostalom njemu se gadi, da ga uvuku u tu

pustolovinu, u kojoj će jedan vojvoda, koga uobće ne pozna, po svoj prilici biti ustrieljen. Stoga je nalog prvoga konzula primio bez ikakvog oduševljenja.

U Parizu je pozvao pukovnika Prévala i uputio ga, kakva ga zadaća čeka u parnici protiv vojvode od Enghiena. »Gospodine generale,« viknu Préval, »ja sam prije revolucije služio u pukovniji vojvode od Enghiena, moj otac i moj stric služili su u njoj dvadesét godina, ja ne mogu izvršiti toga naloga.« Murat se u duši poveselio, što je na prvom koraku naišao na odpor, sve je odgodio na sutradan. Ali najgore će još doći.

20. ožujka u podne donesoše mu odredbu vlade, da iste večeri sazove vojničko povjerenstvo. Dakle ni vrhovno građansko sudište, ni veliki vojnički sud — još ove noći ima se vojvodi od Enghiena izreći osuda prema propisima priekog suda.

U Muratu se uzbunila duša. Hoće da ga upletu u tu prljavštinu, u kojoj on ne želi preuzeti ni sporednu ulogu. Uzbuđeno je viknuo: »Bonaparte bi mi htio umrljati prsluk! To mu ne će poći za rukom!« Obukao je svečanu odoru i odvezao se u Malmaison. Znao je, da će se prieko sudište sastati i bez njega, ali htio je pri tom poštediti barem jednoga častnika koji mu je od svih najmiliji, svojega bivšeg pobočnika Colberta. Stoga mu je poručio, da večeras nikako ne ostane u svojem stanu i da nikom ne rekne, gdje će se nalaziti, kako ga ne bi mogli naći.

Razgovor s prvim konzulom u Malmaisonu svršio je naopako. Murat je izjavio, da je protivnik političkih osveta, i ustručavao se, da u to ulazi. Nalog neka izvrše oni, koji su drugog mišljenja. Ovaj je izravni neposluh razžestio Bonapartea: »Smjesta se odvezite u Pariz! Ne izvršite li moje zapoviedi, potjerat ću vas u brda vašega Quercya!«

Murat je sav izvan sebe sjeo u kola. Na bojištu mu nema ravna u hladnokrvnosti i neustrašivosti — ali kad mu netko pomrsi osobne račune, onda se nije kadar svladati. Prvi put se je usudio Bonaparteu licem u lice uzkratiti poslušnost; a kad je razmislio, kolika je to drzovitost, izgubio je vlast nad živcima. Čas je bio potišten, čas biesan. Kod kuće ga je dočekao glavar njegova stožera Cezar Berthier i mirnim ga glasom zamolio, da imenuje članove priekog suda. Tada planu Murat: »Što vam pada na um? Jesam li vam što govorio o nalozima, koje sam primio? Da sam ih htio izvršiti, imali biste ih odavno

u rukama! Tko vam je uobće dao pravo, da iza mojih leđa naokolo njuškate?«

Berthier je izjavio, da mu je brat, ministar rata, zapovjedio, neka smjesta sastavi vojničko povjerenstvo, a ostalo će mu naložiti guverner, čim se vrati. »Molim vas«, otrese se Murat, »recite svojem bratu, da sam bio kod prvoga konzula. Ja sam mu izjavio, da ne mogu i ne ću imenovati to povjerenstvo.«

Veliko uzbuđenje! Dojurio je i ministar rata, ali sve utaman. Murat ostaje kod svoga, ne će.

Berthieru ne preostaje drugo, nego izviestiti prvoga konzula. Sav se je iznenadio, kad je Bonaparte samo u prvi čas bio razdražen; kad se je smirio, napisao je Muratu ovo pismo: »U prilogu se nalazi odredba glede vojvode od Enghiena. Generala Hulina imenovat ćete predsjednikom povjerenstva. Povjerenstvo ćete najbolje sastaviti ovako: pozvat ćete pukovnika 1. kirasirske pukovnije, pukovnika 18 konjaničke pukovnije, jednoga od obojice pukovnika parižke garde, pukovnika 4. lake konjaničke pukovnije, 18. i 96. pješačke pukovnije. Za zastupnika obtužbe imenujte pukovnijskog pobočnika oružničtva. Zapovjedniku oružničke eskadrone Jaquinu zapovjedite, da smjesta pođe u Vincennes i sve pripremi za čuvanje dvorca. Neka se dogovori sa zapovjednikom Vincennesa. Zatim ćete dati nalog jednom satniku, jednom poručniku i jednom doporučniku da s 20 oružnika na konju, s 20 oružnika pješaka i sa 60 vojnika raznih vrsta oružja iz posade krenu u Vincennes i izvrše osudu. Upozorite sudce, da još noćas moraju izreći osudu, i naložite da tu osudu, bude li glasila na smrt, a to sigurno predpostavljam, smjesta izvrše i osuđenika pokopaju u jednom od dvorišta tvrđave. Zapovjedio sam Savaryu, da odmah ode k Vama. On će sam izabrati častnike i momčad između svojih vojnika, sve će nadzirati.«

Uvečer u 7 sati stigao je Savary, pobočnik prvoga konzula i zapovjednik oružničtva, u palaču Thélusson. U predsoblju se susreo s Talleyrandom, koji je upravo izišao iz sobe. Čuo je, kako se Murat nećka, pa je pošao uvjeriti ga, da su to mjere, koje odlučno zahtievaju državni interesi. Murata je od uzrujanosti spopala groznica, tako da je legao u postelju. U tom je stanju u nazočnosti Karoline primio Bonaparteova izaslanika.

Pročitao je pismo prvoga konzula. Ništa nije rekao. Savary u neprilici traži naloge, a Murat mu mušičavo odgovori: »Vi ste naloge primili od prvoga konzula. Od mene drugih ne trebate. Inače vam nemam što reći.« Savary pozdravi i ode.

Tada se Murat obrati Karolini: »Radije bih se pobio s Bonaparteom i poginuo, ali toga naloga ne bih podpisao; vojvodu će svakako osuditi na smrt.«

U tom času je došao njegov glavar stožera. Bio je upravo kod ministra, koji mu je priobćio naloge prvoga konzula. Sastavio je zapovied prema Bonaparteovim uputama, a sad je došao po Muratov podpis. Murat još uviek ne će. Tada ga Cezar Berthier strpljivo opomenu, kako bi opasno bilo, kad bi se i sada još kratio. Što znači njegov podpis! Prvi konzul je odredio sve pojedinosti za izvršenje osude, to je dakle puka beznačajna formalnost. Napokon je Murat popustio i podpisao povelju, koju je sastavio njegov glavar stožera.

Tekliće su razaslali na sve strane po častnike. Prvi je konzul naložio ministru rata, da častnike pošalje guverneru Pariza koji će im izdati zapoviedi. Murat ne će da ih primi, poručio im je, neka smjesta pođu u Vincennes, gdje će naći zapoviedi. Izuzetak je napravio samo s generalom Hulinom predsjednikom povjerenstva. Hulin bi svakako htio znati, što ima raditi u Vincennesu. Tražio je barem pismenu zapovied, da može preuzeti predsjedničtvo povjerenstva. Murat ostaje nepristupačan. »Čim stignete u Vincennes, primit ćete tu zapovied zajedno sa zaključkom vlade. Sada idite!«

U 10 sati uvečer donio je Maret guverneru zaključak vlade, da se vojvoda od Enghiena stavi pod obtužbu. Murat ga je zajedno s nalogom o sazivu priekog suda po svojem pobočniku Brunetu poslao Hulinu. Brunetu je naložio, da u Vincennesu dočeka odluku, kako bi ga mogao izviestiti. Pobočnik se je vratio u zoru. Kad je Murat čuo, kako je sve tragično svršilo, bio je vrlo ganut, a Karolina, koja je ostala s njim, briznula je u plač.

Kad su iza toga osudili na smrt Cadoudala i drugove, prosvjedovao je guverner Pariza isto tako oštro. Pokušao je uvjeriti Bonapartea, kako bi mu više poslužilo na čast, a protivnike bi bio razoružao, da ih je pomilovao. Jozefina i Karolina poduprle su njegove pokušaje, da izhodi barem pomilovanje za kneza

Polignaca i markiza de Rivièrea. Napokon mu je pošlo za rukom, te su potonjem smrtnu kaznu pretvorili u doživotnu tamnicu. Ali s tim nije bio zadovoljan, za Rivièrea se zauzimao i kasnije za vrieme carstva, dok 1810. nije postigao da su ga pustili na slobodu. Kasnije ćemo vidjeti, kako je Rivière Muratu vratio milo za drago na svoj način.

Kad je Muratu pošlo za rukom spasiti život Rivièreu, htio je izhoditi milost i za Cadoudala. Pisao je prvome konzulu: »Georges Cadoudal je kriv; ali u građanskom ratu s pravnog gledišta nema zločina; tek konačni uspjeh ustanovljuje, tko je kriv ili nevin. Zločine revolucionarnog razdoblja treba prosuđivati s političke, a ne s pravne strane. Vi sami pružate dokaz za izpravnost te tvrdnje. Georges je bez sumnje kriv, ali on se je borio za stvar, koju je smatrao pravednom. Kad ste pomilovali Polignaca i Rivièrea, zašto ne biste pomilovali i Georgesa? On je pošten čovjek i čvrst značaj: ako ga pomilujete, uzet ću ga sebi za pobočnika i jamčiti za nj svojom glavom.«

Taj korak služi Muratu na čast, ali zaludu: 25. srpnja 1804. smaknuli su Cadoudala.

Bonaparte nije zamjerio Muratu, što je poduzeo taj prolazni gotovo buntovnički izpad, pa zato guverner Pariza nije nastradao, kad je bilo uzpostavljeno carstvo. Zadržao je svoje dotadanje mjesto i u kratkom je vremenu redom bio imenovan vođom 12. kohorte, velečastnikom legije časti, maršalom, velikim admiralom, carskim princem i senatorom. Car je svoga šurjaka obasipavao častima i prihodima — jer svaka je od tih novih časti ujedno i vrlo bogata nadarbina —, da ga u prvom redu nagradi za svakovrstne usluge njemu samome i zemlji, ali još više ga je pri tom vodila želja, da Karolini pruži dokaz svoje ljubavi i zahvalnosti. Ona je jedina od ciele obitelji znala u njem izazvati uvjerenje, da ga razumije, da radi za nj i da se prilagođuje njegovim željama. Radi nje je tako bogato nagrađivao Murata. A da to svi znadu, otvoreno je to iztaknuo u svojoj poruci senatu od 1. veljače 1805.: »Senatori, mi smo našega šurjaka, maršala Murata, imenovali velikim admiralom carstva. Tim nismo htjeli nagraditi samo njega za zasluge, koje je stekao za Domovinu, i za odanost, koju nam je posvjedočio u svim položajima, nego smo tim htjeli dodati sjaju i dostojanstvu naše

krune ono, što ih pripada, i zato smo uzvisili na kneževsku čast čovjeka, koji je s nama uzko povezan vezama krvi.«

Murata nije nimalo povriedila ta tvrdnja, da lih svojim zaslugama ne bi nikada stekao toliko dokaza milosti. Njemu je izključivo stalo do toga, da se što brže popne do visokih časti. Iz njega se razvio strastven pridvorica, svagdje se gura napried i neograničenom revnošću posiže za svim. Kod svih svečanosti i priredaba prigodom proglašenja carstva postavio se uviek u prvi red, otvoreno i nametljivo je pokazivao svoju veliku radost, a sve to samo zato, da na sebe svrne pogled svoga gospodara. Da se je slučajno na dan krunitbe u Notre Dame mogao ušuljati građanin Landrieux, da se je njegov bivši glavar eskadrone kod razbojničkih husara pojavio u svili i baršunu s perjanicom na glavi noseći pred caricom njezinu carsku krunu na jastuku izvezenom zlatom, bilo bi mu se smučilo u duši.

U danima, kad je Murat na obzorju opazio obrise velike budućnosti, znao je reći: »Ja ću biti sretan tek onda, kad ću godišnje moći potrošiti milijun, a da ne moram dirati u moju glavnicu«. Sad je eto i to dočekao! Svi njegovi prihodi iznose 680.000 franaka. Osim toga je njegova žena iz carske posebničke blagajne izravno dobivala 200.000, i on je kao guverner Pariza znao još koješta zaraditi, bilo redovito ili neredovito, ponajviše davanjem u zakup koncesija za igračnice. Tako su prihodi obitelji Murat dosegli i podrug milijuna franaka. U to nisu uračunani mali darovi koje je car davao svojoj najmilijoj sestri, tako joj je na primjer 31. prosinca 1804. poslao na dar za Novu godinu 200.000 franaka.

Okanimo se starih uspomena! Novopečeni princ misli i govori onako, kako su mislili i govorili u doba silničtva. Izabrali su ga počastnim pokroviteljem u njegovoj župi i smjesta je svake nedjelje dolazio na veliku misu u Notre Dame de Lorette; okružen velikom pratnjom sjeo uz zvukove vojničke glasbe na posebno sjedalo pod nebnicom. Svećenstvo ga je okadilo tamjanom, osobno je dielio posvećeni kruh.

Karolina je još okretnija, razvila je dalekosežniju djelatnost. Ona je pronašla najbolji sustav, da se ulaska caru, i prionula svim silama, da ga posve osvoji. Što zapravo traži Napoleon? On bi htio, da se oko njega okupe obitelj, visoki dosto-

janstvenici, dvorska pratnja, koji će prožeti njegovim duhom biti spremni, da ga u svemu podpomognu, da ga podupru u dovršenju njegova djela. Jedina Karolina ga je pravo shvatila. Nevjerojatnom spretnošću znala je ona u njem izazvati osjećaj, da joj ništa drugo ne leži na srdcu nego dobrobit carstva. Napoleon želi, da se žene iz njegove obitelji kod svih velikih svečanosti nalaze u njegovoj blizini. Karolina je uviek na svom mjestu, uviek sa smieškom na ustima, bilo da joj taj dolazi od srdca ili da ga samo hini. Ona nije izostala ni od jednog plesa, ni od jednog primanja. Kad je car dielio orlove, došla je u svečanoj dvorskoj opravi gola vrata i ruku. Padao je snieg, studen je bila strašna, Jozefina i Hortenza su prozeble i pobjegle; ona je jedina od svih žena izdržala do kraja obreda, a car ju je za to hrabro držanje nagradio smieškom i pohvalom. Eto takva je Karolina: nadčovječnom snagom volje uložila je sve, da poluči jedan cilj, da postane ljubimica svojem bratu.

Jedan jedini put, prvoga dana carstva, nije se mogla svladati. Senat je u svom zaključku o uzpostavi carstva priznao Napoleonovoj braći pravo na naslov francuzkih princeva; sestara nije ni spomenuo. Karolina umalo da nije pala u nesvjesticu pri pomisli, da će tim žene Josepha, Luciena i Louisa postati princese, a ona će ostati maršalica Murat. Uvečer toga dana došao je Cambacérès na čelu senata u Saint Cloud, da Bonapartea proglasi carem Francuza. Bila je priređena svečana gostba, kod koje su prvi put imala biti primienjena pravila nove dvorske etikete. Prije polazka k stolu podsjetio je vrhovni dvorski maršal Duroc redom sve uzvanike na nove propise. Karolina se zadovoljila tim, da je protiv toga prosvjedovala šutnjom, prigušivši u sebi svu muku. Ali kad je iznenada čula, kako Napoleon spominje Hortenzu, a naziva ju, »princesa Louis«, ostaviše ju snage, obliše ju suze. Ta je neugodna upadica pomutila razpoloženje; ali car je ostao vedar i gradio se, kao da ništa nije opazio.

Sutradan, kad se je sastala carska obitelj, Karolina je glasno prosvjedovala. Ovoga puta priskočile su joj u pomoć i sestre. Spočitnula je bratu, da je nepravedan, da daje povlastice svojim snahama, koje su tuđinke; ona se ne može pomiriti s tim poniženjem obitelji Bonaparte. Braća joj dakako protuslove. Ta je razprava na koncu postala tako bučna, da su ih vani morali

čuti komornici i pobočnici. Napokon se Napoleon razljutio: »Kad vas čovjek sluša, mogao bi pomisliti, da sam vam ukrao baštinu vašeg pokojnog kraljevskog gospodina otca!« Pozvao je Karolinu na stranu i naložio joj, da šuti, a nato je gospođa Murat posegnula za posljednjim sredstvom, koje joj je još preostalo — pala je u nesviest.

Ipak je progurala svoju želju. Sutradan, 20. svibnja, objelodanio je »Moniteur« ovu obaviest: »Francuzki princevi i princese nose naslov carska visost. Isti naslov pripada i carevim sestrama«.

Da su Karolina i Murat nastojali sebi osigurati carevu naklonost samo takvim dvorskim smicalicama, ne bi im nitko ništa mogao prigovoriti. Ali oni pri tom samom ne ostaju. Nema sumnje, da ih je na to potaknuo njihov prijatelj Fouché. On je izumio novu metodu, kojom se obitelj Murat bez stida poslužila, samo da omili Napoleonu. Karolina je dakako brzo naučila, kako treba rukovati tom spravom, i sama se bacila na taj posao.

Fouché je znao, da se je Napoleon zasitio Jozefine. Stoga je došao na zamisao, da caru privede ljubavnicu, ne bi li tako stekao neki tajni utjecaj na nj. U prvom je redu izabrao Mme. Récamiér, ali pričinilo mu se zgodnijim, da Karolinu zamoli za pomoć. Ona je na to pristala i pozvala Mme. Récamier zajedno s Fouchéom na doručak u Neuilly. Karolina je spretno obradila Mme. Récamier i gotovo ju navela na pristanak, da postane dvorska gospođa kod carice. Oboje je vrlo spretno natuknulo, kako bi tim mogla doći do znatnog utjecaja. Car ne će ostati nepristupačan prema njezinoj ljepoti; a kad bi joj pošlo za rukom, da u određivanju sudbine Francuzkoj preuzme prvu ulogu, bio bi to neizmjeran uspjeh.

Mme. Récamier se prestrašila. Ali Karolina je toliko mudra, te vidi, da se ne smije prenagliti. Zadovoljila se tim, da je svojoj prijateljici ponudila ložu guvernera Pariza u Théâtre-Français. Istodobno se pobrinula, da i car bude prisutan kod onih predstava, koje će posjetili liepa Julija. Muratova se loža nalazi nasuprot dvorskoj loži, a dvorski su dostojanstvenici odmah opazili, kako Napoleon ne skida lornjete, kad promatra ložu, u kojoj sjedi glasovita ljepotica. Već su počeli šaputati

da će Mme. Récamier postati sretna suparnica carici. Ali do toga nije došlo. Mladoj se ženi nije svidjela ta igra.

Čim je Karolina zaplovila tom strujom, spoznala je, da tim sredstvima može postići koješta. Primietila je, kako car progoni očima Mme. Duchâtel, vrlo liepu mladu dvorsku gospođu. Smjesta se velikom revnošću bacila na posao, da se s njom sprijatelji i da ju domami u palaču Thélusson. Kako bi izključila svaku sumnju, nagovorila je Murata, da hini strast za Mme. Duchâtel. On je na to pristao, a da nije trenuo okom. Tako se car nesmetano mogao sastajati s dvorskom gospođom. Taj je odnošaj potrajao sve do careva odlazka na vojnu protiv Austrije.

Poslije bitke kod Austerlitza poduzela je Karolina još uspješnije podhvate. Upriličila je sastanak cara sa svojom čitačicom Eleonorom Denuelle de Plaigne visokom, vitkom, stasitom, vrlo liepom i vrlo očijukavom djevojkom od osamnaest godina. Naskoro je između njih došlo do intimnih odnošaja. Ali sad se nisu sastajali u palači Thélusson. Napoleon nema mnogo slobodnog vremena, često puta je dugo odsutan. Stoga je Eleonoru smjestio u tajne odaje Tuileria, koje su s carevom radnom sobom spajale tajne stube. Karolina pomno nadzire taj novi ljubavni odnošaj; mladu je damu puštala iz kuće samo uz posebno dopuštenje brata; uostalom Eleonorina je privrženost prema njoj iznad svake sumnje. U ožujku 1806. je Mme. de Plaigne zatrudnila. Nastanila se u Rue de la Victoire broj 29 u kućici, koju je car za nju unajmio. 13. prosinca rodila je diete. Napoleona je viest o tom stigla u Pultusku. Kad su ga uvjeravali, da je diete posve nalik na nj, smatrao je on to pravom srećom. Dakle na njem ne leži krivnja za to, što mu Jozefina nije rodila nijednog djeteta, premda su to drugi tvrdili. Odmah je za Mme. de Plaigne kupio kuću u Rue de la Victoire i odredio joj dohodak od 22.000 funta. Pomisao na razstavu braka pretvorila se sada u čvrstu odluku.

Sve te usluge mora i nagraditi. 22. ožujka 1805. rodila je Karolina četvrto diete, Luizu Juliju Karolinu. Car joj se odužio: darovao joj je palaču de l' Elysée. Kupio ju je za nju za 950.000 franaka.

14. poglavlje

RAT PROTIV AUSTRIJE

U taboru pred Boulogneom nema mnogo konjaničtva, tamo nema za Murata posla. On se nalazi u Parizu, daleko od carskog glavnog stana, pa nema mira, kao i onda, kad je bio zapovjednik u Italiji 200 milja udaljen od Pariza. Boji se, da bi njegov gospodar mogao na nj zaboraviti; stoga je zamolio, da ga premjeste u njegovu okolicu. U kolovozu su mu to dopustili. Smjesta se nastanio u jednom ljetnikovcu u dolini Liane nedaleko od carskog glavnog stana. S njim je došla i Karolina, zajedno su nastavili svoje spletke.

Međutim je rat protiv Austrije postao neizbježiv. Murat je čvrsto odlučio da u njem ne će igrati sporednu ulogu. Karolina i Murat maze se što bolje znadu oko cara; čeka ih težka borba.

Carica je sebi utuvila u glavu, da iz svoga zeta, mekušnog Louisa Bonapartea, mora stvoriti junaka. Svim silama se trsi da mu pribavi vrhovno zapovjedničtvo nad konjaničtvom, smieš na želja! Na sam glas, da se sprema to imenovanje, sklopila je obiteljska klika Bonaparteovića mir s Muratovićima i čvrsto se s njima združila protiv Beauharnaisovića, uz koje je pristao Louis odkad je za ženu dobio Hortenzu. Prešli su u navalu, a Karolina ih u toj igri vodi uobičajenom spretnošću.

25. kolovoza povjerio je car iznenada Muratu tajnu zadaću tako da je duže vremena morao boraviti daleko od vojske i izvan Francuzke. Dobio je nalog, da izvidi pozornicu budućeg rata: Würzburg, Bamberg, češku granicu, lievu obalu Dunava područje Inna i klance u Schwarzwaldu. Car je Muratu za taj golemi put dao rok od 17 dana. Najkasnije 11. rujna imao bi se vratiti u Strassburg.

Koliko je Muratu polaskalo to povjerenje, toliko se je srdio što mora otići, a da ne zna, kakvo će ga mjesto zapasti u velikoj vojsci. Na svu sreću ostala je Karolina blizu cara i podvostručila svoje napore, dok nije izvojevala podpunu pobjedu 30. kolovoza odredio je car, da će maršal Murat biti »zamjenik cara i vrhovni zapovjednik za vrieme njegove odsutnosti«. To znači, da će biti vrhovni zapovjednik nad velikom vojskom, dok se bude skupljala na Rajni i sve do careva dolazka. 31. kolo-

voza imenovali su napokon Murata vrhovnim zapovjednikom svega konjaničtva, to jest nad 8 konjaničkih divizija s ukupno 15.000 konjanika. Louis je kao za utjehu nasliedio svoga sretnijega takmaca i postao guverner Pariza.

To je bio težak udarac za Jozefinu. 6. rujna piše Karolina Muratu u Schwarzwald: »Znam, da je carica rekla, da je sve moguće, da si Ti Louisu oteo mjesto, da se radi toga jedi, i da se nije čudila, što smo se mi otimali, da dođemo u Boulogne, da se ulaskamo caru i da smo naš cilj postigli samo našim ulagivanjem.«

Takvo se je dopisivanje između Karoline i Murata uz pomne mjere opreznosti nastavilo za vrieme čitave vojne. Nijedno pismo nisu oni slali po običnom tekliću zbog prevelike opasnosti, da bi se moglo izgubiti. Sva su im pisma nosili ili Muratovi pobočnici ili posebnički teklići. Karolina je u svom oprezu pošla tako daleko, te je naložila, da joj Muratovi teklići, ako ju slučajno zateknu u Saint Cloudu, tamo ne izruče pismo, nego neka ga odnesu u Neuilly. Ona ih je tamo pročitala i spalila.

12. rujna vratio se Murat i podnio izvješće caru. Iza toga je brže bolje krenuo u Strassburg, gdje je dvanaest dana, dok je bio vrhovni zapovjednik ciele vojske, upravo grozničavo radio: pregledavao postrojbe, koje su postepeno stizavale, uređaj utvrda, gradnju mostova na Rajni, nadzirao odpremanje uhoda, izvješća o oružanim snagama i kretanju neprijatelja, ustrojstvo obskrbne službe za ljude i stoku. Od jutra do mraka bio je na nogama, a noću je radio i pisao. Svemu tome se odao tako žarkom revnošću, da je 26. rujna, kad je stigao car, velika vojska bila spremna za polazak.

Sad je Murat preuzeo zapovjedničtvo nad svim konjaničtvom, kojem na čelu stoje glasoviti generali: težkom konjaničtvom Nansouty i d' Hautpoul, dragunima na konju Klein, Walther, Beaumont i Bourcier, a pješačkim dragunima Baraguey d' Hilliers; svega 40 pukovnija s 24 laka topa. U slučaju potrebe može dobiti i pojačanje. Murat ni u snu nije mogao pomisliti, da će ga zapasti tako sjajno zapovjedničtvo.

Ali to konjaničtvo nije neprispodobivo samo po broju, nego i po sastavu. Većinom su u njem stari iskusni vojnici, koji vole svoje zvanje. Vojnički duh i čvrsta stega jači su kod njih nego kod drugih vrsta oružja. Oni su samosviestni, prožeti duhom

zajednice, ponosni na svoju odoru, sve sama svojstva pravoga konjanika. Niži častnici nisu posve dobro podkovani u znanju i umieću, ali zato su pukovnici i generali po izbor častnici.

Predaleko bismo zašli, kad bismo natanko opisali sve vojne u kojima je sudjelovao Murat. Svrha nam je samo prikazati u njem vojnika i čovjeka u svim odlomcima njegova ratničkog života.

Car mu je za početak vojne naložio, da sa svojim konjaničtvom upadne u Njemačku preko Schwarzwalda, toga upravo klasičnog praga, kako bi zavarao neprijatelja, da širi lažne viesti, da plieni hranu, kako bi izazvao dojam, da je on predhodnica velike vojske, On je imao na sebe privući glavne snage austrijskih vojska. Međutim će velika vojska zaobići svoje konjaničtvo, doseći Dunav i preko njega prieći neprijatelju iza leđa.

Murat je 25. rujna prešao preko Rajne i sjajno riešio svoju zadaću. Tada su tek nastale potežkoće. Sad je imao nadzirati neprijateljsko kretanje oko Ulma. Tu je lako moglo doći do bitke. Zato mu je car poslao kao pojačanje zbor maršala Neya, koji je podčinio njegovom zapovjedničtvu.

To je za Neya poniženje, jer on zna, da je Murat nesposoban strateg. Ali mora ga slušati, samo što to čini protiv volje. Svaki Muratov nalog podvrgava kritičkom izpitivanju s unapried stvorenom nakanom, da u njem nađe pogrješke. Na nesreću je među Muratovim zapoviedima bilo dosta takvih, kojima se s pravom moglo prigovoriti, da su nespretne.

3. listopada poslao je Murat Neyu zapovied, da svoje predhodnice pošalje do Heidenheima, to jest šest milja izpred svoga zbora. Ney se ustručava i opravdava to u pismu: »Kad se nalazimo pred neprijateljem, tada su predhodnice straže, kojima se osiguravaju divizije; ali u tom ih slučaju ne smijemo poslati dalje nego najviše na dvostruki domet topova. Kad je neprijatelj još daleko, onda znači izaslati predhodnice na udaljenost od šest milja isto što i izručiti ih neprijateljskom lakom konjaničtvu; šaljemo ih u zarobljeničtvo . . .« Murat je biesan što ga Ney podučava. On se poziva na vrhovno zapovjedničtvo, koje mu je povjerio car, i traži od Neya, da ga posluša. Ney se protiv volje pokorio. Sutradan je primio nove naloge, iz kojih je naslućivao, da mu Murat želi one-

mogućiti sudjelovanje u neizbježivoj bitci. Opet mu je pisao: »Vama će biti razumljiv veliki bol, koji mi je zadalo pismo Vaše Prejasne Visosti. Dvie godine sam zapoviedao zborom, koji mi je car blagoizvolio povjeriti. a sada u času, kad bih htio opravdati povjerenje, koje je u mene položilo Njegovo Veličanstvo, iznenada bivam lišen sudioničtva u bojnoj slavi, čemu sam se smio nadati zbog svoje revnosti u službi, povjerenja svojih vojnika i napokon zbog nešto moga ratnog izkustva. Vaša Prejasnost je vojnik; Vi se ne možete čuditi, što se gorko tužim. Ne trebam Vas podsjetiti na to, da sam se u svim ratovima častno borio, da sam dušom i tielom vojnik. Ja nisam nikada tražio druge osim vojničke slave. Ali barem to smijem reći, da sam se težko razočarao zato, što bih sada bio lišen mogućnosti, da novim znatnim djelima dokažem caru, koji me je obasipao milostima, do koje bih mu se mjere htio odužiti zahvalnošću. — Bilo kako mu drago, mi se nalazimo u predvečerju bitke. Moje mi je mjesto sveto; nikada ne ću ni pomisliti, da ga ostavim, doklegod se smijem nadati, da ću krv moći proliti u službi Njegova Veličanstva. — Ja sam Vam, Prejasnosti, iskrenošću vojnika dao da zavirite u moje srdce, pa Vas molim istom iskrenošću, da vjerujete u moje osjećaje...«

Je li Murat razumio, što se u tom pismu krije između redaka, — ono gađenje, kojim se pokorava glavaru, što je na to mjesto dospio samo zato, jer je carev rođak. On je razumio bol u tom pismu, a to je ganulo njegovo vojničko srdce. Smjesta mu je odgovorio: »Ja shvaćam Vaše osjećaje i suosjećam s Vama; na Vašem bih mjestu osjećao isto kao i Vi. Ja nisam tražio zapovjedničtvo, koje mi je povjerilo Njegovo Veličanstvo, a kad sam Vam jutros poslao naloge, učinio sam to zato, da učinim kraj zbrci, koja vlada kod napredovanja obaju zborova, a ne zato, da u Vama pobudim osjećaj, kako sam ja ovlašten davati Vam zapoviedi.«

Razmirica je časovito bila ublažena, ali iza nekoliko će dana planuti još žešće, jer Murat svojom tvrdoglavošću umalo što nije skrivio propast jedne od Neyevih divizija.

6. listopada primio je Murat od cara zapovied, da što brže prodre do Donauwörtha i tamo zauzme most preko Dunava, ako

nije obrana prejaka, inače neka pričeka zborove Soult i Ney te zajedno s njima most jurišem osvoji bilo pod koju cienu.

Na čelu divizija Klein, Beaumont i Walther pojurio je Murat u noć po strašnom nevremenu. Murat za to ne mari. U deset sati je prispio u Donauwörth, gdje je već našao diviziju Vandamme od zbora Soult. Ona je protjerala pukovniju Colloredo, koja je branila grad. Ali Colloredo je razrušio most na Dunavu. Vandamme je u zoru poslao dvie bojne i jednu eskadronu, da dvie milje uz rieku kod Münstera prieđu preko Dunava i napadajem s leđa skrše odpor kod Donauwörtha.

Murat se srdi, što su ga prestigli. On je htio prvi stići na desnu obalu Dunava. Brže bolje poveo je u propnju diviziju Walther prema Münsteru, prešao preko mosta i još brže pojurio niz rieku, da s leđa uništi austrijsku pukovniju. Ali nada ga je prevarila. Colloredo je pred težkom topovskom vatrom maršala Soulta uzmaknuo prema iztoku. Most su donekle popravili, a pukovnik Wathier nalazio se sa 150 konjanika već na desnoj obali. Šteta! Opet je zakasnio.

Murat se sa šest već izmorenih pukovnija divizije Walther dade u potjeru za neprijateljem, da ga kazni, što je bio toliko bezobrazan i nije htio prihvatiti bitku. To je bila prava hajka à la Murat. Murat je kod Raina stigao na rieku Lech, ali i tu su Austrijanci digli most u zrak. Murata to ne smeta. Našao je plitčinu, Wathier je pregazio rieku, uzpeo se uz strmu obalu da s leđa pograbi branitelje mosta. Ali pred austrijskim pojačanjima morao je uzmaknuti.

Murat je sve to promatrao s lieve obale. Čim je opazio, da je Wathier ugrožen, bacio se s Waltherovim pukovnijama u rieku i s uobičajenim poletom raztjerao sve, što je našao na desnoj obali Lecha. Bez počinka je iza toga odjahao k svojem konjaničtvu kod Donauwörtha.

Cieli je taj postupak značajan za Murata. Nitko ga ne smije preteći, kad treba požnjeti lovorike slave. Munjevitom brzinom stvara odluke, smjesta ih provodi, zadojen strašću zaboravlja, da je vođa, i sam mlati oko sebe sabljom. Ali po svemu dokazuje, da je stvoren za konjaničkog vođu, strastven je u napadaju, s oduševljenjem srće u najgušću bojnu vrevu a svim žarom teži, da postigne svoj cilj. Murat je doduše pro-

sječan vrhovni zapovjednik, ali kao vođa konjanika je nenadmašiv.

* *
*

Mack još uviek čeka kod Ulma, da će Napoleon s glavnom vojskom navaliti iz Schwarzwalda. Kad je 7. listopada doznao, da su francuzki sastavi kod Donauwörtha prešli preko Dunava i da mu ugrožavaju veze, ne vjeruje, da se tamo nalazi velika francuzka vojska. Ipak je u taj kraj poslao jak izvidnički zbor pod generalom Auffenbergom s 12.000 vojnika i 10 topova. Auffenberg je u zoru stigao u mjestance Wertingen na rieci Zusam, jednu je satniju postavio kao predstražu na desnu obalu rieke, a jednu bojnu pred selo Gottmanshofen podrug kilometra na visine onkraj rieke.

Car je računao, da će Mack prodrieti na desnu obalu Dunava, stoga je iste noći zapovjedio Muratu, da sa svim razpoloživim konjaničtvom dopre do Wertingena kako bi sa strane Ulma spriečio svaku austrijsku navalu. Za pojačanje poslao mu je još zbor Lannes.

Murat je krenuo s tri divizije i šest lakih topova. Do podneva nisu još naišli na neprijatelja, nitko i ne misli na bitku a i Auffenberg bezbrižno čeka što će biti. Oko tri sata poslije podne iznenadila je jaku predhodnicu u prostoru pred Gottmanshofenom puščana vatra. Ta je vatra iznenadila i Auffenberga, koji je sa svojim stožerom još sjedio za stolom. Sve se uzkomešalo i na vrat na nos pograbilo oružje. Kad je vođa predhodnice Treilhard vidio pred sobom toliko pješačtva, brzo je skupio svoje ljude i obaviestio Murata.

Murat je poveo svoje divizije u kasu, ali sam je u propnju pojurio napried i našao Treilharda na visini pred Gottmanshofenom. Odavle je pregledao neprijateljske postave, koji su bili vrlo jaki.

Eto za Murata opet prave zgode. Logički bi bilo, da pričeka na Lannesovo pješačtvo. Lannes mu je naime javio, da je grenadirska divizija Oudinot kod Münstera prešla na lievu obalu rieke i da kreće prema Wertingenu. Kad bi te 3.000 Oudinotovih grenadira s leđa ugrozilo Wertingen obračunao bi Murat lako s austrijskim četama. Ali takvi oprezni računi nisu po ćudi Muratovoj konjaničkoj strasti.

Murat je svoje konjanike poslao u navalu, ali naskoro je uvidio, da tako jako utvrđene postave ne će moći zauzeti s čela. Stoga je odlučio zaobići ih i poslao diviziju Klein, neka nešto južnije prieđe preko rieke i neprijatelja napadne s leđa. Zapovjedio joj je, da se požuri, jer bi danas htio izvojevati pobjedu. Ali Klein unatoč najvećim naporima, nije mogao tako brzo stići, kako je to htio Murat. Razkvašeno tlo, napola porušen drveni most. A Murat ga ne može dočekati, biesan je, već kune.

Napokon se na jugu na vrhu brežuljka pojavi lanac sjajnih kaciga. To je Klein! Sad je kucnuo odlučni čas! Brže bolje razporedio je pukovnije, nahajkao ih u vatru, a kod sebe je zadržao 12. dragunsku pukovniju, da pričeka, gdje će neprijatelju zadati smrtni udarac. Na sve strane razplamsala se paklenska borba, nasrću, uzmiču, razilaze se, skupljaju, redaju se napadaji, protunapadaji, juriši s jedne i druge strane, krvavo kreševo, svaki čas prsa o prsa. S leđa je upao u borbu Kleinov pukovnik Arrighi. Ali Austrijanci ne popuštaju, brane se očajno. Francuzi su već stali sumnjati u uspjeh. Murat je međutim najoštrijom pažnjom pratio Kleinove i Beaumontove juriše, a i kretanje neprijatelja. Odjednom je u najoštrijem propnju poveo svoje dragune i uz povik: »Živio car!« u tren oka očistio prvu uzvisinu. Neprijatelj je na vrat na nos potražio zaštitu u šumama. Na bojištu ostadoše samo francuzki konjanici i mrtvi i ranjeni Austrijanci. Da se nije spustio mrak, bili bi Francuzi razbili čitav neprijateljski zbor

Ali i ovako su izvojevali sjajnu pobjedu. Murat je poslao caru zaplienjene zastave. Car međutim nije bio posve zadovoljan, jer je očekivao podpuniju pobjedu.

Kod Wertingena je Murat opet dokazao, da je izvrstan konjanički vođa. S malo je žrtava izvojevao pobjedu, koja ga je mogla skupo stajati, da je bio manje pronicav. Takvoj su bitci dorasle njegove sposobnosti, ali više se od njega ne može zahtievati. To je i sam potvrdio u nastavku ovih operacija.

Razpolagao je izvanredno dobrim i brojnim konjaničtvom, mogao je dakle izviđanjem na sve strane ustanoviti, što neprijatelj dalje kani poduzeti. Njegova je dužnost bila, da o tom obaviesti cara. Ali on toga nije učinio, tako te je Napoleon stvorio krivi zaključak, da Mack kani na rieci Illeru pružiti ozbiljan odpor, kako bi mu vojska mogla izmaknuti prema

jugu. Uslied toga je 10. listopada Muratu poslao zapovied, da pođe do Illera i da protjera sve neprijateljske čete, koje bi uzput zatekao. Konjaničtvo mu je pojačao zborovima Lannes i Ney. »Napredujte oprezno,« pisao mu je Berthier u carevo ime, »a navaljujte samo u zatvorenim skupljenim postrojbama.«

Taj je dokaz povjerenja opet uzobiestio Murata. Ta osim svega konjaničtva nalaze se pod njegovim zapovjedničtvom dva zbora s 20.000 boraca — pred očima mu već lebdi pobjeda nad čitavom austrijskom vojskom. Odmah je poslao zapovied Lannesu i Neyu, da se požure k njemu sa svim svojim četama, dapače i s onima s lieve obale rieke. Na drugoj bi obali rieke prema tome kao osiguranje ostala samo pješačka divizija Baraguey d' Hilliers.

Lannes je u tom času sjeverno od Dunava imao diviziju Gazan, a Ney cieli zbor i još dvie dragunske divizije. Obojica maršala se snebivaju nad tim Muratovim nalogom Oni uobće do njega mnogo ne drže, a svaki od njih ima svojih posebnih razloga, da ga gotovo preziru; Murat je pogriešio, to će dovesti do najtežih zapleta.

Ney i Lannes su uvjereni, da se neprijatelj nije odrekao napadaja na lievoj obali; stoga je nerazborito povući sve čete, koje se još nalaze sieverno od Dunava. Uostalom sjeverno od Dunava leže sva vozila francuzke vojske, zalihe streljiva i hrane, skladišta i prtljaga. Prodre li Mack u tom smjeru, otet će im sve, što trebaju za vođenje rata, to će biti prava katastrofa. Obojica se zgražaju, kako je Murat mogao biti slien pišu mu, da ga upozore na neizmjernu opasnost, mole ga, da opozove svoju zapovied.

Murat ne popušta: car mu je naložio, da napreduje u skupljenim postrojbama, toga se mora strogo držati. Maršale je pozvao, da bez protuslovlja izvrše njegove naloge; jedino je pristao na to — da se ne pokaže posve nepristupačnim — da Ney ostavi na lievoj obali diviziju Dupont, koja će s divizijom Baraguey d' Hilliers poći uporedo s predhodnicom uz rieku. Druge dvie divizije imaju smjesta prieći preko rieke i sjediniti se s Lannesovim zborom.

Ney to smatra bezglavom naredbom. Brže bolje je odjahao u glavni stan k Muratu u Augsburg. Svim sredstvima svoje riečitosti pokušao mu je predočiti opasan položaj divizije Dupont, koja će biti izložena navali od 50.000 Austrijanaca. Zaludu. Murat mu je samo dobacio: »Vaše osnove ništa ne vriede, dragi moj maršale; ja stvaram uviek osnove tek onda, kad se nađem pred neprijateljem!«

Iskreno, ali i strašno priznanje. Ney se sav biesan vratio kući i napisao Muratu pismo, u kojem ga je izazvao na dvoboj. Njegov glavar glavnog stožera težkom ga je mukom odvratio od toga koraka. U pomoć je morao pozvati stožer i pobočnike. »Što bi rekao car, kad bi se dvojica njegovih maršala pobili na očigled neprijatelju?« Ney je popustio i sav očajan zapovjedio, da dvie od njegovih divizija prieđu preko Dunava.

Uvečer je i Lannes stigao u glavni stan. I on ga je upozorio na težke posljedice, koje bi mogle snaći Duponta, a gubitkom ratnog tvoriva i čitavu vojsku. Murat je ostao nepopustljiv.

Lannes i Ney su posve izpravno prosudili položaj. 11. listopada krenuo je Mack na čelu 60.000 vojnika iz Ulma po lievoj obali Dunava, da se preko Nördlingena probije u Češku. Nedaleko od Haslacha namjerio se na Duponta. Da je Dupont bio plašljivac, bilo bi propalo sve; ali on je smjesta, neustrašivo navalio i bezprimjernom požrtvovnošću uz velike žrtve zadržao neprijatelja sa svoje 4.000 momaka, od kojih je polovicu izgubio. Mack se je vratio u Ulm. Uzput je dao zaposjesti uzvisine i most kod Elchingena i tim prekinuo vezu između Duponta i Murata.

Viest o bitci kod Haslacha primio je Murat usred noći. Da je Murat bio plemenit značaj, bio bi priznao svoju pogrješku i na sebe preuzeo odgovornost, kolikogod ona bila težka. Ali on šalje caru izvješće u kojem ne priznaje svojih pogrješaka, nego baca sumnju na Neya, da je on svemu kriv. Svakako bi osim toga bila najprešnija mu dužnost, da poduzme sve mjere, kako bi uzpostavio vezu s lievom obalom i spasio Duponta. Ali on za to ne haje, mirne duše čeka, da ga car svojim nalozima izvuče iz toga blata. Tim je pružio nepobitan dokaz, kako je podpuno nesposoban za odgovorno vodstvo čitave vojske. Zaludu ga Lannes zaklinje u pismu, da veći dio vojske prebaci na lievu obalu, Murat je Lannesovo pismo uputio dalje caru, jedino je dodao, da generalove bojazni smatra pretjeranima.

Car je na sreću položaj shvatio drugčije. Prema Muratovu izvješću povjerovao je, da je sve skrivio Ney svojom lakoumnošću i taštinom, stoga ga je oštro ukorio i zapovjedio mu, da smjesta zauzme most kod Elchingena i uzvisine nad lievom obalom Dunava. Ney je težko povriеđen dao samo izviditi područje. Uvečer je stigla nova zapovied od Berthiera: »Gospodine maršale, car Vam je zapovjedio, da zauzmete most i uzvisine kod Elchingena. Vi niste učinili ni jedno ni drugo. Zato Vam ovime ponavljam carevu zapovied!« Nato je Ney izdao zapovied za navalu.

U zoru 14. listopada obukao je maršal svečanu odoru, tamnomodru, zlatom izvezenu dolamu, na kojoj se blistaju odlikovanja, na glavi visoki generalski šešir s bielom perjanicom: naučit će Murata redu! U pratnji čitavog stožera odjahao je do mjesta, gdje se je Murat nalazio sa svojim stožerom i promatrao razvoj bitke. Sjahao je s konja, pristupio Muratu, uhvatio ga za ruku, kao da će ga sa sobom odvući k mostu, da sam preuzme vodstvo jurišne postrojbe, i doviknuo mu gromkim zapovjedničkim glasom: »Dođite sa mnom, prince, i stvorite osnovu na bojnome polju!« Murat mu se otme i bez rieči ode postrance.

Uvečer je zbor Ney poslije ogorčenih borba zauzeo uzvisine nad Elchingenom.

* *
*

U idućoj noći pozvao je car k sebi Murata. U carski glavni stan stigle su ozbiljne viesti. Glavni dio Mackove vojske ostavio je Ulm i 15. dopro u prostor oko Albecka, Langenaua i Nerenstettena, ugrozivši tim ne samo obkoljenu diviziju nesretnoga Duponta, nego i skladišta i vozila velike vojske. Dakle potrebno je što brže uništiti neprijatelja i spriečiti ga, da opustoši nezaštićene logore. Na Muratu je sada, da vojsku izvuče iz škripca. Car zahtieva, da navaljuje, kakogod zna, ali samo da navaljuje, pa bio neprijatelj ne znam kako jak. Najmanji gubitak vremena mogao bi dovesti do katastrofe. »Napried,« završio je car, »i gledajte, da vam nitko ne umakne . . .!«

Neprijatelju ne smije ostati toliko vremena, da izabere povoljan prostor za navalu, stoga car šalje zapovied generalu Dupontu, da smjesta napadne protivnika; Murat mu s konjaničtvom dolazi u pomoć.

Usred mrke noći pod pljuskom ledene kiše prešao je Murat kod Elchingena preko Dunava i sa svojim pukovnijama dopro pred Albeck. Za čudo ne čuje topovske grmljavine. Što je s Dupontom? Ta primio je izričitu carevu zapovied. Murat se požurio i stigao u Dupontov glavni stan. Tu je doznao sve. Dupont se nije usudio navaliti, jer je u bitci 11. izgubio polovicu vojnika, a neprijatelj je barem petput jači od njega. Stoga je pokušao zastrašiti Austrijance i pozvao ih, da polože oružje. Austrijanci su zatezali s odgovorom, da nadmudre Duponta. Oni su se pod okriljem svoga konjaničtva počeli povlačiti prema sjeveru.

Smjesta za njima! Povedeni pregovori donieli su ipak neke koristi, točno su doznali, kolikim snagama razpolaže protivnik: 22.000 vojnika, od toga 10.000 konjanika, i još 150 topova pod vodstvom nadvojvode Ferdinanda i generala poručnika Wernecka. A Murat ima samo 7.000 boraca i gotovo nikakvog topničtva. To njega ne smeta. Napried!

Borba je bila kratka, ali žestoka. Protivnikova zaštitnica se predala. 2.000 zarobljenika.

Ne gubeći ni trena baca se Murat dalje u potjeru. U hajci kose bjegunce. Pred mrak moradoše stati. U selu Herbrechtingenu utvrdili se pješaci i topničtvo, zasipljи ih vatrom. Juriš! Na nož su zauzeli selo. Murat je osobno na čelu draguna i gardijskih lovaca probio neprijateljske redove. Klanje je trajalo do ponoći.

Austrijske su zalaznice uništene. 3.000 zarobljenika, nekoliko topova, množtvo vozila sa streljivom i prtljagom. To je uspjeh prvog dana: Muratova vještina u progonu neprijatelja

Sutradan je strahovito nevrieme, ali o mirovanju ni govora. Napried! Izvidnici su dostigli neprijatelja i ustanovili, da nadvojvoda i Werneck raznim putovima nastoje doseći Nördlingen, kako bi odanle krenuli u Češku.

Nördlingen! Ta i tamo leže golema skladišta hrane, streljiva i raznog ratnog tvoriva. To ne smije nipošto pasti u šake Austrijancima! Murat šalje zapovied generalu Miletu, zapovjedniku logora, da najžurnije naoruža sve vozare, skladištare i radnike i pod svaku cienu zadrži čelo Austrijanaca, a sam se kao

striela odtisnu za neprijateljem. Pred mrak je poslije kratkog odpora razbio njegovu zalaznicu. Opet 1.000 zarobljenika. Nadvojvoda Ferdinand pobjegao je jedva jedvice na konju jednoga od svojih pobočnika.

Murat je sada dostigao austrijske glavne snage. Pozvao je Wernecka, da položi oružje. Ovaj je izgubio nadu, ali oklieva, zateže pregovorima, neugodna mu je pomisao predati se na otvorenom polju, šalje izvidnike, ne bi li se mogao probiti južno od Nördlingena. I tu su im zakrčili put jaki konjanički odredi, koje je car u tu svrhu i poslao preko mosta kod Donauwörtha. Wernecku drugo ne preostade, predao se: 5 generala, 200 častnika, 8.000 vojnika, 50 topova, 18 zastava.

Još prije toga primio je Murat prvu čestitku od cara: »Ne dajte mu sada odahnuti, gonite neprijatelja, odrežite mu sve veze!« Murat računa: 15.000 zarobljenika, 1.000 mrtvih, neprijatelju je dakle ostalo još 5.000 do 6.000 momaka, a bježi glavom bez obzira. Pobjeda još nije podpuna. Progon se nastavlja.

Ponajprije šalje brigadu Fauconnet, da se dočepa prtljage i ratne blagajne austrijskoga zbora, koju je Werneck za vrieme pregovara o predaji nekako ipak prokriomčario prema Oettingenu. I to je pošlo za rukom, sve im je palo u šake.

Sad je još preostalo, da uhvate Ferdinanda i njegovih par tisuća konjanika. Nadvojvoda je iznemogao dospio u klielšta; jedina mogućnost, da im se otme, je bieg na prusko područje. Bez oklievanja je povriedio neutralnost Prusije i pobjegao u gradić Gunzenhausen.

General Klein, koji ga je progonio, ne zna što bi. Stao je pred granicom. Po ratnim bi običajima smio progoniti protivnika, koji se nije ustručavao prieći na neutralno tlo. Ali tim bi mogao Pruse izazvati protiv cara. Tko zna, što snuju Prusi? Klein je svakako Ferdinanda pozvao na predaju. Njegov se častnik vratio neobavljena posla, ali neposredno za njim došao je načelnik Gunzenhausena u pratnji nekolicine austrijskih častnika i s visoka u ime kralja zabranio Kleinu, da povriedi pruske granice. Klein je načelnika poslao k Muratu, a sam je uz veliku buku dao pripremati navalu. Smjesta se pojavio glavom knez Schwartzenberg i s negodovanjem stao prigovarati, kako se francuzki general smije spremati, da stupi na neutralno po-

dručje. »Izvrstno, kneže«, odvrati mu Klein, »poslužite mi dobrim primjerom i dođite natrag, a ja vam tada jamčim, da ne ću prekoračiti granice.«

Tek što se Schwartzenberg ozlojeđen vratio u svoj glavni stan, pojavio se u propnju pred granicom Murat: Dosta je tih sljeparija i nadmudrivanja!

Sad je počela homerska hajka, koja je trajala dva dana, a svršila nedaleko od Fürtha. Austrijancima su oteli još preostale topove i prtljagu. Nadvojvoda Ferdinand je ipak umaknuo s 1.000 ljudi. Ali sada i Murat treba odmora. Svoj je glavni stan smjestio u Nürnberg.

Uspjeh tih pet dana je zavidan: 18 generala, 12.500 zarobljenika, 11 zastava, 128 topova i preko 15.000 vozila. A sve to sa 7.000 konjanika prvoga dana. i samo s 4.000 idućih dana. Kroz 120 sati prevalili su bez prestanka u borbi i po najstrašnijem vremenu preko 40 milja. Od one 22.000 momaka, koje su pošle iz Ulma, umaklo ih je jedva 1.000, a ostali su zarobljeni, poginuli ili ranjeni, nešto ih još luta i bludi po šumama.

U 10. bulletinu piše car: »Čovjek se mora diviti, kad promatra put princa Murata od Albecka do Nürnberga. Premda se je neprestano morao boriti, pošlo mu je za rukom dostići neprijatelja, koji je bio od njega udaljen dva dana hoda . . .«

Ta hvala nije pretjerana. U progonu je Murat nenadmašiv. On ne mari za sustalost, nevrieme, broj i naoružanje protivnika; njega vodi samo jedna misao: stići neprijatelja, ne dati mu da odahne, uništiti ga do posljednjeg čovjeka! Murat se kao vojnik proslavio, ali to još nije njegova najsjajnija pobjeda.

* *
*

Nakon 24 sata odmora daje Murat nalog za nastavak hoda prema Ingolstadtu. Sam je po nove zapoviedi odjurio k caru u München.

Poslije pada Ulma krenula je francuzka velika vojska put Beča. Car je opet zapovjedništvo nad cielim konjaništvom povjerio slavnom Muratu s nalogom, da pred velikom vojskom izvidi desnu obalu Dunava.

Murat nije dugo izviđao, nego se bacio u potjeru za Kutuzovljevom vojskom. Kutuzov je prodro u Bavarsku, da sprie-

či slom maršala Macka, ali poslije pada Ulma okrenuo je natrag prema Beču, jer se nije usudio sam zadržati prodor pobjedonosnih Francuza. Kutuzovljeva vojska nije poražen i demoraliziran neprijatelj, nego su to hrabri žilavi Rusi pod čvrstom stegom. Kutuzov je odlučio izbjeći bitci, ali zato sa svojim zalaznicama pružiti najžešći odpor nadiranju protivnika.

Murat je svojom uvriežеnom žilavošću odlučio: Kutuzovu ne će ni na tren dopustiti, da odahne. Progonio ga je 9 dana, prevalio 200 kilometara, stalno u borbi, usred kiše i sniega. Murat je uviek među prvima, bezobzirno stavlja svoj život na kocku.

Car ga hvali na sva usta, ali i opominje. Murat srće preludo napried; što bi bilo, da Rusi iznenada navale na nj svim svojim snagama? Kod takvog prodiranja nije glavno brzina; treba biti i oprezan. Ali Murat je utuvio sebi u glavu da prvi mora slavodobitno ući u Beč, osvojiti neprijateljski glavni grad, postati junak dana. Sliepo se oslanja na svoj strategijski veleum, ali to ga je zavelo i na težke budalaštine.

Kad je naime Murat bez ikakvog odpora ušao u Sankt Pölten, dva dana hoda pred Bečom, Kutuzov je pod okriljem noći iznenada kod Kremsa prešao na lievu obalu Dunava, za sobom porušio mostove i 11. studenog krvavo porazio zbor Mortier, koji se osamljen nalazio na lievoj obali. Cara je ta viest ozlojedila. Muratu je zapovjedio, da stane, i u pismu ga žestoko ukorio: »Gospodine rođače, Vaš način napredovanja moram osuditi. Vi jurite kao divljak i ne marite za zapoviedi, koje Vam šaljem... Samo mislite, kako ćete kao slavodobitni pobjednik ući u Beč. Ali tamo, gdje nema opasnosti, nema ni slave. Osvojiti grad, koji nitko ne brani, nije slavno.«

Muratu je pri duši kao da je dobio udarac maljem po glavi. Ne muče ga samo carevi priekori; stid ga je, što ga je car prozreo. Sav potišten strogo provodi sve naloge, koje mu šalju. Nesreću je skrivio, ali sve će uložiti, da ju popravi. Pokušat će pobiediti Kutuzova na drugoj obali Dunava. Ali zato morat će što brže prodrieti do Beča, bez odmora projuriti kroz grad, da dosegne mostove, prije nego ih neprijatelj stigne porušiti. Požuri li se, mogao bi Kutuzova uhvatiti s boka, ako bi ovaj pokušao sjediniti se s drugom ruskom vojskom i austrijskim

četama pod nadvojvodama Karlom i Johannom, koje su dozvali u pomoć iz Italije.

13. studenog u 9 sati prije podne ušao je Murat na čelu zbora Lannes u Beč. Smjesta je napried poslao generala Bertranda i svoga pobočnika Lanussea s 1. pukovnijom husara, da izvide položaj oko glasovitih mostova; hoće li ih još moći zaposjesti.

Svi su mostovi drveni, a spajaju nekoliko otočića na rieci. Iza zadnjeg otočića nalazi se široki rukav rieke. I preko njega vodi drven, ali vrlo dugačak most. Kad su se pojavili francuzki husari, otvorili su Austrijanci vatru, ali Bertrand i Lanusse stadoše mahati šeširom u znak, da dolaze kao prijatelji. Austrijanci obustaviše vatru, a oni zamoliše, da ih odvedu zapovjedniku mostobrana.

U tom času stigoše na obalu Murat i Lannes na čelu grenadirske divizije Oudinot. Austrijske su se straže povukle iza glavnog rukava. Maršali pođoše preko mostova sve do zadnjeg otočića, a za njima grenadiri. Pod stupovima dugačkog mosta namještene su bačve s barutom, tako da ga svakog trena mogu dići u zrak, a iza mosta uperili su u njih topove. Sada ne smiju napraviti nikakvu glupost, ali ni gubiti vremena.

Murat i Lannes pođu na most, kao da ih se sve to ništa ne tiče, kao da bezazleno šeću, a za njima polako grenadiri. S austrijske strane dovikuje im jedan častnik, da stanu, inače će otvoriti vatru. Maršali kao da ga ne čuju, idu dalje i glasno prosvjeduju protiv toga neprijateljskog dočeka. Čemu proliev ati krv, ta rat je tako reći dovršen, grof Gyulay je već u Schönbrunnu, da podpiše primirje s carem Francuza; još par sati, pa će biti mir. Ta bili bi ludi, da se sada još bez razloga među sobom kolju!

Austrijski zapovjednik ne vjeruje u te rieči i vraća se, da dade otvoriti vatru. Maršali za njim, digoše galamu, žestoko ga grde, natežu se s njim. Nevjerojatan prizor. Uto se pojavi vođa austrijske vojske knez Auersperg, kojega je doveo general Bertrand. Murat ga zagrli i izjavi mu, da je napokon kucnuo čas, kad će sklopiti mir, zaspe ga bujicom rieči. Međutim su grenadiri stigli do obale i obkolili topnike. O odporu nema više ni govora. Auersperg zapravo ne zna, o čemu se radi, ali pri-

staje, da sa svojom divizijom krene put Brna. Mostovi su pali u ruke Francuzima.

Tu su ratnu varku Muratu često puta spočitavali; neki su ju od njegovih kritičara nazvali dapače podlim vjerolomstvom. Ali ta je osuda nepravedna. Krivnja leži samo na austrijskom zapovjedniku. Služba osiguranja ima svoje stroge propise: Na svakog neprijateljskog vojnika, koji se približi, a ne nosi jasne znakove pregovarača, ima se otvoriti vatra. Knez Auersperg je zaslužio smrtnu kaznu, koju je kasnije nad njim izrekao austrijski ratni sud.

Bilo kako mu drago, Murat je zaposjeo mostove i iste večeri napredovao četiri milje. Glavno mu je sada, da što brže dostigne Kutuzova.

Hoće li se on skloniti u Češku ili će brzim hodovima krenuti u Moravsku, da se tamo sjedini s vojskom Buxhoeveden. Murat tapa u mraku. Predpostavio je potonje i pošao prema Znaimu sa svim konjaničkim snagama, te s Lannesovim i Soultovim pješačtvom.

U zoru 15. studenog nabasao je pred Hollabrunnom na Kutuzova. Ovaj se našao u težkom položaju. Otvorenoj bi bitci htio izbjeći, a nastavi li uzmicanje, mogao bi nastradati. Stoga odluči poslužiti se varkom. Na desno krilo postavio je u dobro utvrđenim postavima svoj najbolji zbor pod Bagrationom s nalogom, da povede pregovore s Francuzima, a u slučaju prekida tih pregovora, da se žrtvuje i što duže zadrži neprijatelja.

Tek što se Murat pripremio za navalu, pojavio se austrijski pregovarač s priedlogom, da Rusima dopusti odlazak s bojnog polja; ako je Murat s tim sporazuman, obvezat će se, da će smjesta nastupiti uzmak u Češku. Murat sav veseo podpisao je predloženi sporazum. Još nije pravo bilo riešeno to pitanje, kad li stiže ruski pregovarač s Kutuzovljevim priedlozima: Njemački car prema njegovim navodima želi sklopiti mir. Radi toga Kutuzov ne misli dalje ratovati; dopusti li mu Murat, vratit će se najkraćim putem u Rusiju. Murat ne vjeruje svojim ušima. Upravo pred njim hoće ruska vojska napustiti borbu; odjednom je on postao sudac velikim sudbinama: tri europska carstva sklapaju mir, a to je posljedak njegova prodora, koji sve nadmašuje! Ali tračak mu nepovjerenja nije dao mira. Primirje nije htio sklopiti s Bagrationom, nego želi osobno pregovarati s Kutuzovom.

Kutuzovu je drago, što mu je uspjela varka, pospješio je odlazak svoje vojske. Ali sam nema volje sastati se s Muratom, pa mu šalje careva pobočnika, generala Wintzingerodea. Naložio mu je, da zavuče pregovore, a u najgorem slučaju neka podpiše primirje, kojega kasnije ne će priznati, jer da Wintzingerode za to nije imao punomoći.

Murat se dao namamiti u stupicu. U pobočnikove tvrdnje o pregovorima u Schönbrunnu i o prestanku borbe vjerovao je kao da sluša evanđelje. Ruski je general predložio primirje na temelju ovih uvjeta: Obje će vojske do ratifikacije ugovora ostati u sadašnjim postavima; poslije toga će ruska vojska postepeno izprazniti austrijsko područje; ne dođe li do ratifikacije, nastavit će se borba tek nakon roka od četiri sata uz predhodnu obaviest. Murat je podpisao čvrsto uvjeren, da je napravio remek-djelo. Ugovor je smjesta poslao caru, a u popratnom pismu pripisao sebi slavu, što je postigao taj uspjeh.

Car je bio kivan. Odmah je stao kazivati u pero oštro pismo Muratu: »Ne nalazim rieči, da Vam izrazim svoje nezadovoljstvo. Jednostavno ne mogu razumjeti, kako ste se mogli dati tako nasamariti. Vi ste zapovjednik moje predhodnice i drugo ništa! Kao takav niste imali pravo sklapati primirje bez moje zapoviedi. Lišavate me plodova moje pobjede. Pobočnik ruskoga cara, koji je podpisao taj ugovor, nema uobće prava nešto zaključivati...« Istodobno mu šalje zapovied, da smjesta prekine primirje.

Kad je Murat pročitao ovo pismo, bio je sav skršen. Sad je tek uvidio, kakvu je glupost napravio, zaokupile ga misli, kako bi ju popravio. Smjesta je tri divizije poslao u navalu. Razplamsala se strahovita borba. Rusi se brane žilavo, ogorčeno, fanatički. Tek prije ponoći skršili su grenadiri njihov odpor: 1.500 zarobljenika i 12 topova. Ali Kutuzov je odmaglio.

Zaludu ga progoni Murat. 19. studenog se Kutuzov sjedinio s vojskom Buxthoeveden i s austrijskim zborom Liechtenstein. To je svega bilo oko 100.000 vojnika uz jako topničtvo! Francuzka predhodnica ne smije ni pomisliti na borbu. Od 23. do 30. studenog vode okršaje samo predstraže. 1. prosinca sku-

pio je Napoleon svoju veliku vojsku pred Austerlitzom, a sutradan razvila se glasovita bitka, koja je dokrajčila tu vojnu.

Car je toga dana smetnuo s uma Muratove griehe i zablude. Trebao ga je u svojstvu hrabroga borca i povjerio mu vodstvo lievoga krila velike vojske, gotovo cielo konjaničtvo i zbor maršala Lannesa.

U tom krvavom metežu nije se Muratu pružila prava prilika, da zagrabi u borbu s čitavom svojom snagom. Neprestano su se vodile pojedinačne borbe. U jurišu ruskih draguna Murat samo što nije pao u zarobljeničtvo. Sabljom u ruci sa svojom tjelesnom stražom probio je obruč. To ga je razbjesnilo. Smjesta je sjajnim protujurišem uništio neprijateljsko konjaničtvo, prodro do pješačtva i po polovici probio rusku vojsku. Iza toga je potekao u pomoć zboru Lannes, koji su Rusi žestoko napali. Novim jurišima skršio je i tu protivnika. Na lievom je krilu bitka bila dobivena; a malo zatim izvojevao je car na desnom krilu glasovitim zahvatom odlučnu pobjedu. Murat je zarobio 7.000 vojnika, oteo dvie zastave i 27 topova.

15. poglavlje

VELIKI VOJVODA OD CLEVEA I BERGA

Mir sklopljen 1805. probudio je u Muratu staro častohlepje. Dotle je sanjao samo o tome, kako će se u sjeni cara uzpeti do časti. Sad se u njem prenula želja, da strese njegovo pokroviteljstvo, da mu postane suparnikom vodeći svoju politiku i težeći za svojim ciljevima, dapače da nadmudruje svoga učitelja. Njegovi su mu uspjesi pomutili pamet.

Car je htio, da njegov posinak Eugen Beauharnais sklopi brak s princesom Augustom, kćerkom bavarskog izbornog kneza i budućeg kralja. Murat mu je stao prigovarati. Od jala mu je bilo krivo, jer je Eugen od cara imao dobiti kao vjenčani dar podkraljevstvo Italiju. Ali poslužio se drugom izlikom, da dade oduška svojem nezadovoljstvu. U pismu caru odjednom su planuli ostatci staroga mu jakobinstva: »Kad su Vas Francuzi posadili na priestolje, mislili su, da su u Vama našli narodnog vođu, građanskog cara, kojega će naslov izdići iznad svih europskih vladara. Oni nisu htjeli uzkrisiti monarhiju Louisa

XIV. sa svim porocima i zloupotrebama starih dvorova. A Vi se okružujete pripadnicima starog plemstva, napunili ste njima dvorane Tuileria. Taj sviet drži, da je opet stekao stara prava, osjeća se tamo kao u svojoj kući, a ne kao Vaš gost i štićenik. Oni smatraju Vaše stare suborece, a možda i Vas, uljezima i uzurpatorima. Sada kušate, da se Eugenovim brakom povežete s bavarskom kraljevskom kućom, ali tim pružate Europi samo dokaz, da mnogo držite do onoga, što nama posve nedostaje: visoko podrietlo! Tim se klanjate naslovima, kojih nemate, a u suprotnosti su s našima. Francuzkoj i vladarima Europe ste pokazali, da želite nastaviti staru dinastiju. A sami vladate, jer Francuzka nije htjela nikakve stare dinastije. Vladarske će kuće Europe Vašu dinastiju uviek smatrati dinastijom skorojevića.«

Kad je car pročitao to pismo, zacielo bi bio najradije oštro kaznio bezobraznika, ali za svađe nije imao vremena, pa ga je ukorio pismom, koje više odiše susretljivošću nego li gnjevom: »Prince Muratu, ja poznam Vašu privrženost, priznajem u punoj mjeri Vašu hrabrost, s pouzdanjem Vas uviek gledam na čelu moga konjaničtva. Ali tu se ne radi o vojničkom manevru, nego o političkoj odluci, koju sam zrelo promislio ... Vama se taj brak ne sviđa; meni se sviđa; ja ga smatram velikim uspjehom, isto tako važnim uspjehom kao što je bila pobjeda pod Austerlitzom ...«

Isti je Murat četiri mjeseca iza toga dokazao, da njegovo jakobinsko uvjerenje nije nipošto čvrsto: dao je privolu za brak svoje sinovke Antoinette Murat s princom Karlom od Hohenzollern-Sigmaringena, pobočne loze pruske kraljevske kuće.

Neka Murat misli što ga je volja, brak Eugena i Auguste bio je svršena stvar, a car je zapovjedio, da barem jedna od njegovih sestara prisustvuje svatovima. Izabrao je Karolinu Njoj je to polaskalo. Krenula je u München u nadi, da će ju tamo zapasti uloga prvakinje. Međutim prvo je mjesto svuda zapalo princesu Augustu, carevu snahu i talijansku podkraljicu. Karolinu je to poniženje slomilo. Gradila se bolestnom i htjela izostati od svečanosti. Ali izlike joj nisu pomogle: car je zapovjedio. I tako je princesa Murat, blieda od muke, morala prisustvovati svim priredbama na mjestu, koje joj pripada po za-

konu, a pred domaćinima je morala pokazivati najprijaznije lice.

Zamislite, u kakvom su se razpoloženju Muratovi poslije tih dvaju poraza vratili u Pariz. Tek to nije bio konac razočaranjima. Napoleon je u to doba za vladavinu vazalnih država u svojem carstvu uveo novi sustav, koji će mu zadati još dosta jada. Kad je Eugenu dao podkraljevstvo Italiju, posadio je svoga brata Louisa na holandijski priestol, a sestri Elizi poklonio je kneževinu Luccu. Muratovi puni nade čekaju, što će njih zapasti; računaju, da će se i za njih naći neka kruna, ali car kao da je na njih zaboravio.

Karolinin prijatelj, savjetnik i ortak Talleyrand tješi ju. Po carevu nalogu upravo izrađuje ustav za novu državu, koja će otupiti pruski žalac na donjoj Rajni. Ta će se država sastojati od vojvodina Berg i Cleve, a car će im imenovati vladara. Obje zemlje zajedno dosta su veliko područje. Zašto ne bi Murat zatražio tu krunu? Karolina žestoko prosvjeduje: Muratu bi bilo izpod časti doći na čelo zemlji s 300.000 žitelja, kad je onaj posve nesposobni Louis netom dobio jednu od najstarijih kruna Europe. Talleyrand ju kori, što je tako tvrdoglava. Vojvodine Berg i Cleve nisu na odmet; tamo ima neizmjernih imanja i divnih dvoraca; uz dobru volju i nešto spretnosti moći će izvući liepih prihoda, a tko bi znao, ne će li se danas sutra ta vojvodina povećati i pretvoriti u kraljevstvo. Sad je Muratovima sinulo svietlo. Ako pravo uzmu: bolji je vrabac u ruci nego golub na krovu. 15. ožujka 1806. imenovao je car Murata vojvodom od Clevea i Berga. Nešto kasnije dobio je naslov velikog vojvode.

Tek je krenuo na put, da preuzme svoju državu, stiže mu žalostna viest: umrla mu je starica majka u 86. godini života. Za nj težak, bolan gubitak. Premda ju je posljednjih godina riedko viđao, nikad nije prestao svoju staru majku upravo obasipavati znakovima nježne ljubavi, koja je ponekad nosila biljeg djetinjske ganutljivosti i bezazlenosti. U iskrenost Muratove ljubavi prema majci i djeci ne smijemo posumnjati. Pisma, koja je iz daleke Rusije pisao svojoj djeci, nježna su i ganutljiva kao i ona, koja je staroj »maman« slao iz Italije i Njemačke.

Svoga puta nije mogao nikako prekinuti, ali zato je bratu poslao točne upute za majčin sprovod. Odredio je, da joj tielo

balzamiraju i pokopaju u grobnici pred crkvom. Na grobnu ploču neka dadu uklesati dva Petrarkina stiha, kojih se je još spominjao iz Italije:

Non la conobbe il mondo mentre l'obbe;
Conobbil' io ch'a pianger qui rimasi.

25. ožujka 1806. ušao je Murat u Düsseldorf, glavni grad velike vojvodine u bieloj, zlatom obtočenoj odori, u svečanoj povorci, na čelu svoga stožera, kojem pripadaju najglasovitiji konjanici svieta.

Murat najmanje mari za dobrobit svojih podanika. Samo dva razloga pobuđuju u njem zanimanje za tu državicu: da iz nje izmuze što više novaca i da ju zamieni za kraljevstvo ili, ako to ne bi bilo moguće, da ju tako proširi, te bi joj vladarom mogla biti okrunjena glava.

Glavna mu je briga državni proračun. Car ga je uvjeravao, da može računati s prihodom od četiri milijuna. A Murat je sada ustanovio, da će moći skucati samo polovicu od toga. On se buni i piše caru, da ovdje trpi biedu. Car mu dolazi u susret i dopušta mu, da zaplieni brojna imanja maltežkoga, njemačkoga i drugih redova. Ali to nije dovoljno za novoga velikoga vojvodu. Murat je vodstvo riznice, vanjskih poslova, državnih imanja, pošta i carina povjerio starom prijatelju i pouzdaniku Agaru, budućem grofu od Mosbourga, a ujedno ga imenovao svojim zamjenikom u državnom vieću, ako bi izbivao iz zemlje. Agar je poštenjak, izvrstan organizator, koji je podigao blagostanje velike vojvodine. Ali mnogo ga truda stoji, da udovolji željama svoga gospodara. U tu je svrhu morao podržaviti crkvena imanja, uvesti biljegovni porez i carine na Rajni. Murat je poslije šest tjedana odputovao iz svoje države, a vratio se tek nakon tri mjeseca. Agar na svoju ruku sređuje novo gospodarstvo.

Karolina žestoko prosvjeduje, ne bi htjela, da bude pokopana u tom barbarskom kraju. Ali zato pušta maha najživahnijoj mašti. Strastvenije od Murata sanja o kraljevskoj kruni, a njezina okolica, sami mladi zaljubljeni momci, zavodi ju na najgore nesmotrenosti. U tu spletkarsku igru zaplela je i velikoga vojvodu od Berga. Za svoga kratkog boravka u Düsseldorfu

---

*Svieta nije poznavala, kad je na njem bila; dobro sam ga poznavao ja, koji ostajem, da ju oplakujem.

stao je snovati, kako bi na račun Prusije stvorio westfalsko kraljevstvo; o tom je otvoreno poveo rieč sa svojim ministrima. U Parizu je to pričao na sva usta, tako da je berlinski dvor poslao u Pariz prosvjednu notu. Napoleon je Murata samo strogo ukorio: »Nemojte biti tako usijane glave. Preporučujem Vam, da budete oprezniji i mirniji. Svaku vašu rieč odmah javljaju u Berlin, Beč i Petrograd.«

Murat je postao tako lakouman, te se ne boji radi grada Wesela izazvati spor s carem, koji je prema njemu postupao tako obzirno. Napoleon je htio u Wesel, dakle na Muratovo područje, poslati svoju posadu, jer je želio postaviti francuzku mrtvu stražu na Rajni. U zamjenu za Wesel obećao mu je Dillenburg i Nassau. Murat ne će o tom ni da čuje. Oduzimanje Wesela smatra otimačinom i veli, da će grad braniti do posljednje kapi krvi. Napoleon je sav razdražen dao zapovied prefektu Ruhra, da zaposjedne grad. Murat se nije usudio pružiti odpora, o kojem je toliko pričao.

I kraj svih tih pakosti ne pada Murat u nemilost kod cara. Naprotiv ovaj mu za ljubav prema svojoj sestri dopušta, da svoj posjed proširi utjelovljenjem susjednih područja Homburga, Neustadta, Wildenburga i Gimborna. Talleyrandu je naložio, da se pozabavi pitanjem, ne bi li velikoj vojvodini mogli utjeloviti još Essen i Werden radi bogatog im rudnog blaga. Prepredeni ministar vanjskih poslova dojavio je to brže bolje potajno Karolini, a kad je to čuo Murat, sav se zagrijao. Čemu čekati cara, koji mu je odlučio dati tu blagoslovljenu zemlju, zašto ne bi sam posegnuo za njom?

Smjesta je zaposjeo Essen. Gotovu činjenicu priobćio je Talleyrandu, jer je znao, da će to izazvati Prusiju na rat. Zamolio ga je, da to pitanje uredi. I nije se prevario. Zapovjednik pruskih posada u Westfalskoj, general B l ü c h e r, upravo želi, da dođe do sukoba s Francuzkom, kako bi mogao osvetiti čast svoga kralja.

Blücher je pozvao Francuze, da izprazne grad, i krenuo s vojskom protiv Essena. Murat je na brzu ruku poslao notu pruskom poslaniku i na nj svalio odgovornost za ozbiljne posljedice iz toga sukoba. Istodobno je zapovjedniku posade u Essenu zapovjedio, da grad izprazni samo ako ga na to prisile.

4. travnja ušlo je u Essen nekoliko tisuća pruskih grenadira i husara, a francuzkom satniku ne preostade drugo nego da se sa šačicom svojih ljudi skloni u vojarnu. Murat smjesta piše caru, da je Blücher luđak, podmeće mu kojekakve gluposti: kako je rekao, da će s par pruskih eskadrona osvojiti Pariz i Francuze naučiti pameti. Murat je očekivao zapovied, da Blüchera iztjera, ali caru se ne da zagaziti u rat za volju liepim očima svoje sestre i pohlepi svoga šurjaka. Oštro ga je ukorio i opomenuo, da bude miran, te mu obećao, da će pokušati, ne bi li se taj sukob dao izgladiti diplomatskim putem.

Murat odmah okreće kabanicu. Pruskoga kralja nastoji uvjeriti, da je samo morao slušati careve zapoviedi i postupati protiv svoje volje. Car uza sve to ne gubi strpljivosti, trudi se, da izpravi njegove pogrješke i ukloni posljedice njegove nesmotrenosti. On zna, da je Murat nezahvalan, ali ipak ga je uveo u rajnski savez i dao mu počastno mjesto uz velikog vojvodu od Badena.

Karolina se međutim odriče smiešnog dvorskog kućanstva na obalama Rajne. Ona se kao prava kraljica razšepirila u Élyséeu. Znala je, kako je caru drago, kad članovi njegove obitelji razvijaju što veći sjaj, stoga se okružila upravo bajoslovnom razkošju. Nabavila je dvorsku haljinu za 15.000 franaka. Namjestila bezbroj služinčadi. Njezine su kočije najljepše u Parizu, a svaka njezina svečanost stoji čitav imetak. U dnu duše zanosi se drugim nadama: car nema djece, stoga je njezin tajni cilj, da sama jednog dana postane caricom Francuza. Oko nje su se okupili spletkari, koji i te kako računaju s tom mogućnošću i probitcima, kojih bi se mogli dočepati. Ona se priprema za ulogu, koja bi ju mogla zapasti — barem kako se ona nada. U svojoj se palači okružila pravim dvorom, uvela još strožu etiketu odone u Thuilerijama. Dvorske su joj gospođe: Mme. Beauharnais, žena senatora i caričina rođaka, barunica Lambert, gospođica de La Grange, gospođa Alfonza de Colbert i grofica Saint-Martin. Zatim ima čitačicu gospođu Michel, komornika gospodina de Aligrea, konjušnika gospodina de Cambisa, tajnika gospodina de Longchampsa i tako dalje. Samo bi još trebala krunu, a dok čeka na čudo, koje će joj donieti francuzku krunu, ide u potragu za drugom: u Kasselu, u Napulju, u Madridu. Tko bi znao, što će donieti budućnost? . . .

16. poglavlje

NA VRHUNCU SLAVE

Uto je Prusija naviestila rat. Čim je nadvojvoda od Berga nanjušio barut, pretvorio se opet samo u vojnika. Po carevu nalogu požurio se u Würzburg i preuzeo zapovjedništvo svega konjaništva, da zaštiti granice, dok se sakupi velika vojska.

Konjaništvo je sastavljeno uglavnom kao i za vojne protiv Austrije, tek je nešto pojačano. Muratov glavar glavnog stožera je kao i prije general Belliard, hrabar, mudar, oprezan i pronicav vojnik. Murat i Belliard se izvrstno upodpunjuju. Belliardova promišljenost i razboritost i Muratova nasrtljivost i luda srčanost dobra su mješavina. A jedan drugoga cieni i voli.

Murat će s tim uzornim divizijama izvojevati najsjajniju pobjedu: poslije bitke kod Jene progoneći će uništiti prusku vojsku.

8. listopada prelazi Murat granicu. Zapovieda predhodnicom glavne vojske, kod koje se nalazi i sam car, a sastoji se od glavnog diela konjaništva, te zborova Bernadotte i Davout, a osim toga garde.

Tlo je brdovito i puno gustih šuma, za težko konjaništvo neprikladno, stoga je ovo ostalo na repu vojske. U predhodnici se nalazi samo lako konjaništvo: brigade Lasalle, Milhaud i Wathier. A osim njih ima Murat pod svojim zapovjedništvom i čitav zbor Bernadotte.

Odmah prvog dana zametnula se bitka kod Saalburga, gdje su Prusi htjeli spriečiti prielaz preko Saale. Ali Murat ih je svladavši jurišem sve težke zapreke razpršio i dopro do pruskih i saskih predstraža na cielom prostoru. Samo nije znao, gdje se je skupila glavna snaga neprijateljske vojske.

Sutradan nastaviše napredovanje. Pred Schleizom naišla je predhodnica na jak neprijateljski zbor pod generalom Tauenzienom, koja je brojila 8.000 boraca. Murat je po starom običaju ludo navalio i samo što nije težko nastradao.

Žestoka bitka vodila se sve do mraka. Murat je, premda je bio primoran mienjati osnove, da zavara i nadmudri Tauentzieje srtao na čelu konjanika u najveći metež, nekoliko je puta bio primoran mienjati osnove, da zavara i nadmudri Tauentziena, izmjeničnom srećom gonili su jedni druge u borbama prsa

o prsa. Ali na koncu moradoše ipak proriedeni neprijateljski sastavi izprazniti postave.

Murat je zadovoljan s uspjehom poslao izvješće caru i očekivao, da će ga ovaj okititi pobjedničkim lovorikama. Ali car nije zaboravio na Muratove pogrješke kod progona Kutuzova, pa ga je unapried htio opomenuti, da ne zapadne iznova u njih. Stoga mu je odgovor pun priekora mjesto hvala. Već i dan prije toga, mjesto da mu čestita na majstorskom proboju preko Saale, spočitnuo mu je sporost, kojom mu je slao viesti o toku svojih pokreta. A danas je promatrao jedan dio borba sjeverno od Schleiza i s nezadovoljstvom ustanovio, da je zapovjednik predhodnice neoprezan. »General Rapp mi je podnio izvješće o sretnom izhodu bitke. Meni se činilo, da ste previše raztrgli konjaništvo, tako da je uz Vas ostalo premalo. Vi imate šest pukovnija; ja sam Vas upozorio, da ih barem četiri zadržite za sebe. A jučer sam ih kod Vas vidio samo dvie.«

Idućih dana šalje mu slične prigovore. Murat je gotovo izgubio dodir s neprijateljem, koji se naglo povlači. »Preplavite cielu ravnicu pred Leipzigom Vašim konjaništvom«, piše mu car. »Nemojte slati samo nekoliko izvidnika . . .« Tek 13. listopada znadu, da je neprijatelj glavne snage usredotočio između Weimara i Erfurta. Car baca smjesta sve svoje divizije prema Jeni, a Muratu, koji se s cielim lakim konjaništvom, te Beaumontovim i Sahucovim dragunima nalazi deset milja sjevernije, šalje ovu žurnu zapovied: »Napokon je raztrgana koprena; neprijatelj se počinje povlačiti prema Magdeburgu. Požurite se što brže možete sa zborom Bernadotte u Dornburg, mjestance između Jene i Naumburga. Doprite do njega u prvom redu sa svojim dragunima i konjaništvom . . . Ja ću u dva sata popodne biti u Jeni . . . Ne dogodi li se ništa osobito, dođite i Vi noćas u Jenu.«

Murat je tu poruku primio u četiri sata. Smjesta je izdao zapovied čitavom konjaništvu, da koncentrički pođe napried prema Dornburgu. Sad je odmah krenuo u Jenu i stigao usred noći. Toga je dana prevalio preko 70 kilometara.

Ujutro se nalazi uz cara. Odlučna je bitka počela, a konjaništvo još nije stiglo. Divizije predhodnice nisu još mogle doseći Dornburg. A ostale, što su se nalazile iza leđa vojske,

pojavile su se tek u tri sata popodne sjeverno od rieke. U to je doba već pala odluka.

Murat međutim nije ostao skrštenih ruku. Srtao je u najžešće kreševo, sudjelovao redom u svim jurišima. Samom svojom pojavom razpalio je vojnike, elektrizirao ih. Čim je doznao, da je konjaništvo doseglo visoravan, u propnju je odjurio k njemu i povukao ga u bojnu vrevu.

Pruska se vojska već nalazi na uzmaku. Hajka kirasira i draguna pretvorila je taj uzmak u divlji bieg. Odpor saskog zbora na lievom krelu slomila je jurišnim valovima dragunska brigada generala Picarda. Nešto sjevernije su d'Hautpoulovi kirasiri i dragunske brigade Fénérolz i Prive natjerali u bezglavi bieg još nenačeti Rüchelov zbor. U taj metež nasrnuo je Murat sa svojim konjanicima i upriličio pravi pokolj. Noću su uz neprekidne borbe istodobno s bjeguncima ušli u Weimar.

Muratovo umieće nije u bitci kod Jene došlo do punog izražaja, ali zato poslije nje.

* * *

Pruske su vojske doživjele težak poraz, ali nisu bile uništene. Sad je kucnuo Muratov čas. Car mu je zapovjedio, da dovrši zatorničko djelo, a Murat se na taj posao bacio revnostnim žarom. 23 dana nije sebi priuštio počinka. Njegovi su konjanici izmrcvarili konje, samo da im izpod sablje ne umaknu neprijateljske povorke. Redom su ih prisiljavali, da polože oružje. Pri tom su se iztakli tolikim poletom, hrabrošću i uvjerenjem u pobjedu, da je neprijatelj ukočen od strave gotovo uviek popustio, odrekao se odpora, dapače i pred mnogo slabijim snagama. Murat je kroz ta tri tjedna bezprekidnih progona zarobio preko 50.000 vojnika, oteo nekoliko stotina topova i svu silu zastava. Osvajao je tvrđave, a ni najjači ga neprijateljski zborovi nisu bili kadri zaustaviti.

Car je stalno za konjaništvom slao barem jedan zbor, da mu priskoči u pomoć, ali Murat nije nikada čekao na podporu pješačtva i topničtva. Na to ga je tek posljednjeg dana primorao Blücher, koji se s preko 20.000 boraca zatvorio u Lübeck.

U poviesti nema primjera za progon proveden tolikim poletom; nijedan nije polučio tolikog uspjeha. S pravom se može reći, da je Murat uništio prusku vojsku.

14. listopada uvečer su Francuzi i Prusi jednako posve izcrpljeni tako reći popadali po zemlji i zapali u san. Ali pred zoru su pobieđeni nastavili uzmak prema Magdeburgu. Murat je tek ujutro primio zapovied za progon, krenuo je u osam sati: izpred njega divizije Lasalle i Milhaut, iza njega Klein, Beaumont, Sahuc i još dvie divizije kirasira, a na kraju Ney.

Bez odmora su projahali šest milja, stigli pred Erfurt, obkolili ga i pozvali na predaju. Pruski je zapovjednik odbio poziv, ali drugog je jutra bez borbe položio oružje. Muratu se predalo 5 generala, 8.000 vojnka, 5.000 ranjenika iz bitke pod Jenom, 9 zastava i golemo množtvo topova, streljiva i zaliha. Bez počinka su nastaviti potjeru i opet prevalili osam milja. Sutradan su dotjerali do 48 kilometara.

18. listopada razdielio je konjaništvo u tri skupine; sam je ostao kod srednje skupine. 19. uvečer stigao je pred Magdeburg. Zapovjednik je uzkratio predaju. Murat je ostavio Neyu brigu, da s njim obračuna, a on je 20. krenuo prema Berlinu, skrenuo postrance, da neprijatelju spriječi uzmak u glavni mu grad. Ostatci su se pruske vojske nekako skupili i spremali na uzmak u Iztočnu Prusiju. Trebalo ih je prestići i spriečiti im prielaz preko Odre kod Stettina.

Od 22. do 25. napreduje Murat najoštrijim kasom. Obišao je Berlin, gdje je ostavio težko konjaništvo, jer mu je previše zaostajalo, a sam i dalje prema sjeveroiztoku poveo svoje dvie lake konjaničke brigade i divizije Grouchy i Beaumont.

26. izjutra izaslao je Lasalle četiri izvidničke skupine. One su se vratile noću, prevalile: 79, 109, 113 i 137 kilometara, a sve donjele istu viest: jak neprijateljski sklop svih vrsta oružja primiče se Prenzlauu. Istog je dana Lasalle uzput uz pomoć Grouchya kod Zehdenicka uništio Hohenloheovu bočnu zaštitnicu: 6.000 konjanika. Njezin zapovjednik, general Schimmelpfennig hrabro je poginuo.

27. izjutra krenu Murat prema Prenzlauu. Poslije podne oko četiri čuo je jaku topovsku grmljavinu s lievog boka, kamo je kao osiguranje poslao generala Milhauda. Murat je smjesta s Grouchyevim dragunima pojurio na iztok. Milhaud je doista naišao na predhodnice Hohenloheove vojske i pokušao ih uzastopnim navalama zadržati.

Murat je dao izviditi predprostor. Prusi su jako zaposjeli sva sela, te se činilo, da se pruska vojska kani ovdje zaustaviti preko noći. Murat je pokušao zauzeti selo Wichmannsdorf, ali do mraka mu to nije pošlo za rukom. Nato je pred selom zaustavio dragune, jer još nije stvorio prave odluke.

Ujutro je od Lasallea iz Prenzlaua stigla žurna poruka. zatražio je pomoć, jer se Hohenlohe nije zaustavio, kako su predpostavili, nego nastavio put svu noć. Njegove prethodnice stigle su već pred grad. Prođe li pruska vojska kroz Prenzlau, doseći će sutradan Stettin. A prieđe li preko Odre, izmakla im je.

Murat smjesta skače na konja i s Grouchyem i Beaumontom polazi u potjeru. Pred Prenzlau je stigao u času, kad je Hohenloheova predhodnica već prošla kroz grad, a glavna snaga upravo se sprema, da u nj uđe. U tili čas stvorio je Murat osnovu. Grouchya je poslao preko rieke, da suzbije predhodnicu, zatim okrene i s iztoka prodre u grad; Lasalleu je zapovjedio, da navali na neprijateljsku glavnu snagu i provali u grad sa zapada. Obojica su izvršili zapoviedi sjajnim poletom i žestinom. Gotovo u isti čas razvalili su Grouchyevi obkopari iztočna vrata grada, a Lasalle je zauzeo zapadna vrata.

Hohenlohe nije znao, da je neprijatelj slab, stoga je kolebao: bi li se borio ili okrenuo prema sjeveru. Uto se javio general Belliard, kojega je Murat poslao, da ga pozove na predaju. Hohenlohe bi htio dobiti vremena, pa počinje pregovarati. Murat je njegovog pregovarača primio vrlo prijazno, obasuo ga bujicom rieči i usred svoga stožera pokazao mu maršala Lannesa: »Gledajte, ja sam vas obkolio sa stotinu tisuća momaka; ako se ne predate, dat ću vas sasjeći sve do jednoga!« Zapravo se Lannesov zbor nalazio još daleko, tek je maršal, kad je čuo topovsku grmljavinu, odjahao napried, da vidi, što je to. Ali Murat je pobiedio varkom, Hohenlohe se prepao i položio oružje. Muratov je plien: 16.000 pješaka, 15.000 konjanika, 60 topova, 45 zastava. A Murat je imao samo — 4.000 konjanika . . .

U času mimohoda zarobljene vojske pred pobjednikom stigla je iz Potsdama od Berthiera viest: »Car se nada, da ćete zarobiti kneza Hohenlohea, a nekoliko dana iza toga i sav nje-

gov zbor s ostatkom pruskog topničtva i prtljage!« Berthierov je pobočnik odmah mogao ponieti odgovor.

Lasalle nije dočekao konac mimohoda, nego je smjesta, pohrlio put Stettina. Uzput je prisilio na predaju šest pruskih konjaničkih pukovnija i tri bojne pješaka, koji su umakli Grouchyu. Sutradan se predao Stettin. 600 Lasalleovih husara zarobilo je 1.000 momaka i 160 topova. Divizija Victor zaposjela je utvrde i onemogućila prilaz preko Odre posljednjoj još postojećoj pruskoj vojsci poslije bitke kod Jene i Auerstedta. To je bila Blücherova vojska, koja je brojila svega 22.000 boraca.

Iz viesti, koje je primio Murat, nesumnjivo proizlazi, da Blücher kani doseći Stralsund i odanle odploviti u Iztočnu Prusiju. Nova hajka! Murat juri, uzput u Anklamu zarobljuje 3.500 Prusa, utrkuje se, tko će prije stići u Demmin. Blücher je zakasnio, smjesta je skrenuo na zapad. Probija se, krivuda kao progonjena divljač, jer s juga dolaze u pomoć francuzkom konjaničtvu zborovi Bernadotte i Soult. Na danskoj je granici Blücher dospio u škripac. Preostaje mu samo jedno: zatvoriti se u slobodni grad Lübeck, koji je jako utvrđen, pun težkih topova, a okružen močvarama — kao stvoren za upornu obranu.

Murat je preuzeo zapovjedničtvo nad svim snagama i 7. studenog izdao zapovied za glavnu navalu. Poslije nekoliko uzastopnih ogorčenih juriša na vrata razvile su se krvave ulične borbe, u kojima su poginule 4.000 Francuza i Prusa. Blücher je s ostatkom vojske pobjegao u Travemünde. Francuzki konjanici dali su se za njim u potjeru. Sutradan se predao napokon i Blücher. Imao je još svega 10.000 pješaka i 4.000 konjanika.

»Sire«, piše Murat caru, »borba je dovršena, jer nema više boraca. Žurim se, da javim Vašem Veličanstvu: jutros se je zbor generala Blüchera predao trima našim zborovima, koji su se sastali u Lübecku. Još danas ću poslati izvješće o predaji, te izvješća kneza Ponte-Corva, maršala Soulta i konjaničtva. Očekujem naloge Vašega Veličanstva za nastavak pokreta . . .«

Pruske vojske nije više bilo.

17. poglavlje

BORBA O KRUNU

Veliki vojvoda od Berga odmorio se osam dana u Berlinu, to mu je sva nagrada za tri tjedna hajke i borbe od jednog kraja Prusije do drugoga. Već ga čekaju sedlo i nove pustolovine. Sada treba riešiti rusko pitanje. Bennigsen je stigao na Vislu i predhodnice izturio preko Varšave do Sochazewa. Zimska je vojna neizbježiva. Murat je opet dobio zapovjedničtvo nad konjaničtvom. Krenuo je u Posen, da preuzme svoje divizije.

Prodro je u staro poljačko područje i iznenadio se, kad ga je pučanstvo oduševljeno dočekalo. Poljaci vole hrabre vojnike, sjajne odore i vjnoičke parade. Murat će im to priuštiti u punoj mjeri. Viest o njegovim najnovijim junačtvima po Prusiji doprla je u najzabitnije krajeve, prenoseći se od usta do usta poprimila je oblik bajke. Sad se je glavom pojavio veliki junak na konju, u odori kao kraljević iz tisuću i jedne noći, potvrdio sve te legende i dao im novog zamaha. Murat je vještak u upriličivanju pelivanskih priredaba: pojavio se nalik na boga rata, a gomila mu se divi i kliče mu.

Za potlačeni poljački narod je Napoleonov pohod protiv carskih vojska samo predigra vruće žuđenom oslobođenju. Murat ni na čas ne sumnja, da će Rusi biti pobieđeni. Kad car poklekne zašto ne bi Francuzka opet uzpostavila stari priestol Poljske? Uobičajenom se strastvenošću zauzeo za želje naroda, koji ga slavi, i smatra njegove nade posve razumljivima i napola ostvarenima. Ali još nešto: kraljevstvo ne može ostati bez kralja, zašto dakle ne bi svoju veliku vojvodinu zamienio za krunu, do koje može tako udobno doći? Tek što mu se ta misao rodila u glavi, već je njim posve ovladala. Sad mu je pred očima samo jedan cilj: da što prije uđe u Varšavu, glavni grad svoje buduće države. Jedva je i pomišljao na tegobe nove, težke vojne. Iznenada je zasniežilo, riekama plovi led, ali za to on ne mari, jer ga jače privlači novi cilj.

23. studenog stigao je u Kladovu, glavni stan Davouta, koji nije sudjelovao u progonu Prusa. On će s njegovim konjaničtvom poći u predhodnicu. 24. je s 32.000 vojnika krenuo prema Varšavi. Bennigsen ima samo 55.000 boraca i s punim pravom drži, da se ne bi mogao uspješno oduprieti. Stoga je odlučio izprazniti područje Visle i poći iza Nareva, gdje će pričekati Buxthoevedena, koji dolazi s 40.000 vojnika, te zapovjedio uzmak prema Varšavi. Murat je pisao caru: »Rusi nam se poslije gorkih izkustava kod Austerlitza ne usuđuju suprotstaviti.« Ali domalo će vidjeti, da se je prevario.

27. studenog dopro je general Milhaud do predgrađa Varšave i javio velikome vojvodi, da su se Rusi povukli preko Visle i zaustavili u predgrađu Pragi, a za sobom porušili sve mostove. To je očiti znak, da se odriču svake obrane grada. Sutradan je Murat na čelu svoje vojske krenuo, da uđe u glavni grad Poljske. Vrieme, koje je dotle bilo odurno, iznenada se razvedrilo. Od suhe studeni smrzlo se blato na cestama, tako da je nepregledno množtvo svieta pošlo u susret Francuzima jednu milju izpred grada. I tako je veliki vojvoda ujahao u Varšavu dočekan neopisivim oduševljenjem. Prate ga najelitnije pukovnije svih vrsta oružja. A on s konja odzdravlja s prijaznim smieškom. Odjeven je tako, da bi svatko drugi u toj maškaradi izpao smiešan: Na ramenima mu dugačak zelen ogrtač, obšiven zlatnim gajtanima, obrubljen i podstavljen žutim krznom, biele hlače, visoke čizme, o pojasu turska sablja, na glavi baret od kunovine s perjanicom od crnog nojevog perja, koja je stalaja 27.000 franaka, a iz nje se izvinuo visok struk bielog čapljinog perja pričvršćen kopčom od diamanata; oprema na glavi konja i stremeni od suhoga zlata. Poljake je tim sjajem zasliepio, a žene občarao krupnim stasom, markantnim crtama lica, nakovrčanom kosom i zalistcima, zavodljivom pojavom visoko na sedlu. Uz burne poklike, pljesak i odobravanje prolazio je ulicama. Još sav omamljen tom burom oduševljenja primio je u kraljevskom dvoru izaslanstvo poljačkog plemstva. Kad je slušao njihove govore i pozdrave, još mu je jače zakucalo srdce. Ta mole ga, da on bude zagovornikom naroda pred carem, da mu on podastre njihovu jednodušnu molbu: Uzpostavu slobodne Poljske pod kraljem iz careve obitelji! Kraljem!! Murat je zadrhtao kod te rieči: On, on će glavom postati kralj Poljske!

Uvečer je sav grad svečano razsvietljen, građani se upravo trgaju, da barem jednog francuzkog vojnika dovedu k sebi u kuću kao gosta. A Murat sjedi sam u palači Raczynski i piše caru. Opisuje mu oduševljeni doček, radost Poljaka kod same pomisli, da će napokon stresti tuđinski jaram, a na koncu iznosi

molbu, koju mu je podnielo plemstvo u ime cieloga poljačkoga naroda. »Uzpostavu nezavisne države pod kraljem, kojega će odrediti Vaše Veličanstvo.«

Napoleon i ne misli uzpostaviti poljačko kraljevstvo, dok mu Poljaci ne pomognu oružjem. Osim toga ni po čemu se ne bi moglo zaključiti, da će izabrati upravo Murata, bude li uzpostavio Sobieskov priestol. Carev je odgovor djelovao na Murata kao pljusak hladne vode:

»Poljaci, koji su tako oprezni i traže toliko jamstva, prije nego će stvoriti odluku, sebičnjaci su i ništa ne poduzimlju iz rodoljubnog oduševljenja. Ja sam stekao bogatog izkustva u vođenju ljudi, moja se veličina ne temelji na praznim poklicima nekoliko tisuća vikača. O njima ovisi, hoće li s oduševljenjem izkoristiti povoljnu priliku trenutka. Nije na meni, da učinim prvi korak; neka se oni svim snagama žrtvuju za svoju slobodu i obvežu, da će sami podupirati svoga novog kralja; tada ću ja već znati, što ću učiniti ... Recite im jasno, da ja ne moram naokolo prosjačiti za priestole, na koje ću posaditi moje rođake. Imam ja dosta priestola za moju obitelj.«

Međutim se Murat već poskrbio, kako će osvojiti srdce svoga budućeg naroda. Priređivao je svečanosti i dao ih sebi priređivati. Pokazivao se svjetini, plemstvo je poticao, da uztraje u svojim zahtjevima, nastojeći tako, da steče nad njim jak utjecaj.

Murat čeka sada u Varšavi, kako će se sve to dalje razviti. Ali da mu to ne dosadi, htio bi iz visokog družtva izabrati za ljubavcu jednu liepu Poljakinju. Već drugog dana preselio je iz palače Raczynski u gradski dvorac grofova Potockih. Palača Raczynskih postala mu je neudobna zato, jer mu se je neobično svidjela nova domaćica, dražestna grofica Potocki. Kao neki začin budućoj kruni bila bi naklonost te neprispodobivo liepe žene, koja je osim toga nosila jedno od najstarijih poljačkih imena. Tražeći, kako bi najlakše stigao do svoga cilja, smislio je, da će izazvati najbolji dojam, ako se povuče u samoću; stoga je dva dana ostao u prizemnim odajama, koje su za nj spremili. Tek onda je najavio grofici svoj posjet i s velikom se bukom uzpeo na prvi kat, s cielim jatom pobočnika nahrupio u grofičin salon. Stvorio je pravu bojnu osnovu. Najprije će ju zasliepiti dostojanstvenim i sjajnim nastupom, a onda obasuti

bujicom rieči i omamiti. Tek je sjeo, razvezao je jezik, nikome nije dao doći do rieči. A o čemu da govori? O svojim junačkim djelima! O jurišima, grmljavini topova, o pregaženim konjanicima, sasječenim neprijateljima. Jedva je dospio opisati strašne borbe protiv Blüchera u Lübecku, kad li je zagrmio svojim lošim cahorskim naglaskom: »Ulice su plivale u krvi, gomile mrtvaca su bile tako visoke, da su se konji propinjali od straha...!« Nije ni primietio, kako su djelovale njegove rieči. Domalo će i grofičini rođaci morat krenuti u borbu. Te su strahovite slike izazvale u njoj gađenje. Protiv volje je slušala Murata, koji se pred njom već posve onemogućio. Ali Murat je čvrsto uvjeren, da ju je osvojio. Poslije jednog sata rekao joj je na razstanku: »Do skorog viđenja, grofice, sada moram otići. Proučit ću zemljovid Poljske i položaj ruskih postava.«

Stan mu se zapravo ne nalazi u prizemlju, nego u dielu kuće, koji je nalik na polukat, a sastoji se od više manjih skupocjeno uređenih soba. Zimi je to najudobniji dio palače, jer se dade najlakše grijati. Muratu se odmah pričinio nalik na tajne odaje u Tuilerijama. U njima će dakle liepa grofica Potocka postati njegova. Ali kako da ju namami k sebi? Najjednostavnije bi bilo, da joj ključ pošalje po svojem tajniku Janvieru.

Nesretnom je tajniku jasno, da ga je zapala nezahvalna dužnost. Dao se najaviti i pokušao, da se iz te neprilike izkoprca, što bolje bude znao.

»Madame,« rekao je, »njegova visost ne bi vam htjela dosađivati svečanim primanjima, pa se nada, da ćete ga vi jednom zgodom počastiti i doći na čaj k njemu u njegove dražestne odaje.« Na te je rieči ustao, položio ključ na stolić za ogledalo i pošao k vratima. Ali grofica ga zaustavi: »Recite princu, da će mu moja svekrva zastalno biti zahvalna na toj pažnji i rado se poslužiti njegovom ponudom, a ja ću joj odmah poslati ključ, koji ste htjeli ovdje ostaviti.«

Za Murata je to gorka pouka, ali ona ga još nije razoružala. Naprotiv, izkoristio je svaku priliku, da se približi grofici, a njoj je ta žilava nametljivost dodijala, pogotovo jer su ju privlačile sanjarske oči i vitki stas jednoga od njegovih pobočnika, dvadesetitrigodišnjeg zapovjednika eskadrone de Flahauta. Na koncu nije ni tajila, da su joj neugodni pokušaji velikoga vojvode.

Jedna nesreća riedko kada snalazi čovjeka sama. Upravo kad je njegova mužkaračka taština doživjela tako težak poraz, razorilo mu je novo carevo pismo svu zgradu njegovih snova. »Ja ću Poljsku proglasiti nezavisnom tek onda, kad budem točno znao, da Poljaci doista žele uzčuvati tu nezavisnost, a da to žele i mogu, dokazat će mi tim, što će naoružati 30 do 40.000 vojnika; ali i plemstvo mora posegnuti za oružjem i dokazati, da je spremno račun platiti svojom osobom.« Poljaci bi međutim htjeli najprije se dočepati nezavisnosti. Oni se boje, da bi ih snašla strahovita osveta, ako bi se jednog dana Prusi i Rusi kao gospodari vratili u buntovničku zemlju.

Ta je dvostruka nesreća Murata slomila i tjelesno i duševno. Ljuta groznica bacila ga u postelju. 13. prosinca su dovršili popravke na mostu prema Pragi, borba se nastavila, ali Murat nije kadar preuzeti zapovjedničtvo. To ga težko muči. On zna, kako car ne trpi, da mu jedan od najvažnijih vojskovođa na dan bitke leži bolestan. Čim je skupio nešto snage, uzpeo se onako slab i bolan na konja, da stigne vojsku.

Vrieme je odurno, snieg kopni, zemlja je pusta, Rusi su na uzmaku sve uništili i sa sobom odvukli ne samo stoku nego i nesretne seljake. Murata opet trese groznica, drhćući i cvokotajući zubima jaše uz cara. 25. prosinca sukobili su se na sreću s neprijateljskim konjanicima pred Strzegocinom. Ta mu viest uzburka krv. Ostavlja cara, u propnju odjuri na čelo gardijskim lovcima, navali na Ruse i svojski ih smlati. Uvečer je pisao caru: »Danas sam se izvrstno oporavio, znatno mi je bolje nego jutros.«

Ali sutradan ga opet spopade groznica. Po strašnoj sniežnoj mećavi vuče se prema Golyminu, gdje su Lasalle i Davout dostigli 50.000 Rusa. Generalima je poručio, da rade na svoju ruku, on je samo diviziju Klein poslao u pomoć lakom konjaničtvu. Krvava je borba potrajala čitav dan, uvečer su Rusi izpraznili Golymin. Bi li ih progonili? Noć je crna kao smola, kiša curi kao iz kabla, a pada i razkvašen snieg, zemlja se sva pretvorila u gadnu kaljužu. Augereau i Murat odlučiše pričekati do osvita. Prespavali su na slami u nekoj staji.

Ujutro nastaviše progon, ali bez poleta i zanosa. Nitko nema prave volje. Pješaci gaze po blatu, jedva se miču s mjesta, topničtvo je zagrezlo. Strašna potištenost je spopala vojsku.

Murat zaludu se trsi, da izpuni svoju dužnost. 30. prosinca odriče se utrke, jer se ne može više držati na konju. Zapovjedničtvo je predao Nansoutyu i odvezao se natrag u Varšavu.

* *
*

Car je odlučio vojsci priuštiti zasluženi odmor i odredio, da se pripreme zimovališta. Ali 17. siečnja nanovo ih uzbuni Bennigsenova navala protiv rieke Passarge. Sva se velika vojska latila oružja. Bennigsen u strahu, da bi ga mogli odrezati od glavnog uporišta, prekida borbu i uzmiče prema Königsbergu. Car polazi za njim u potjeru. Murat je opet preuzeo zapovjedničtvo nad konjanicima, svakog dana pobjeđuje u bitkama s dielovima neprijateljskih zalaznica. Pritisla je ciča studen.

6. veljače dolazi do ozbiljnog sukoba, u kojem Murat sa svojom ludom hajkom malo što nije doživio težak poraz. Ruske zalaznice zauzele su gotovo neosvojive postave. Murat ih je neko vrieme promatrao i odlučio poći na juriš. Znao je, da se izlaže krvavom porazu, ali znao je i to, da je car prestigao zbor Soult, koji je pošao u pomoć konjaničtvu, pa kad čuje buku bitke, dojahat će napried i promatrati borbu. Murat ne mari ni za što, kad mu se pruža prilika, da pred očima svoga učitelja izvede jedno od onih konjaničkih čuda, kojima on čuva tajnu.

U juriš je poslao čelnu brigadu pod vodstvom Augusta de Colberta, jednoga od najboljih generala lakog konjaničtva. Colbert nije oklievao ni časka, premda je znao, što ga čeka. Ruska je vatra pokosila gotovo polovicu obiju njegovih pukovnija, raztepla ih, a s boka su ih još pregazili ruski kirasiri. Colbert je u neopisivom neredu morao uzmaknuti.

Murat je smjesta bacio u borbu prvu Kleinovu dragunsku brigadu. I nju je snašla ista kob. Položaj je strahovit. Nesretne četiri pukovnije ne mogu se izbaviti iz toga pakla, nanovo se postrojiti, uzkomešale se u tom krvavom vrtlogu, a ruski ih naboji rešetaju kao pljevu.

Murat je jednim pogledom shvatio očajan položaj. Nagonski je na sreću izabrao jedino pametno rješenje. Zadržao je drugu brigadu, koja je već pošla u pomoć prvoj, odjurio k d'Hautpoulovim kirasirima, doviknuo im po staroj navici gromkim glasom: »Napried! Za mnom!« Prva pukovnija odsr-

lja u propnju za njim. Čim su to opazili drugi, promienilo se sve. Husari, lovci, draguni stadoše oduševljeno klicati: »Za princom! Živio car!« Ostatci onih četiriju pukovnija okupiše se oko kirasira i poput bujice opustošiše polje. Za par časaka izgubio se trag neprijatelju.

Iste su večeri nastavili progon. Konjanici su ruske zalaznice stigli pred Eylauom, izbacili ih iz grada i s groblja. U 11 sati nastao je mir. Nasuprot francuzkim predhodnicama kriese se tisuće taborskih vatra. Bennigsen dakle ne kani dalje uzmicati. Sjutra će doći do velike bitke, koju car želi.

Dan je svanuo nad zaleđenom ravnicom. Gusti mlazovi sniega probijaju od vremena do vremena duboko spuštene tmaste oblake. Prava pozornica za tužnu tragediju — a to je i bila bitka pod Eylauom. Topničtvo je s obje strane, gotovo 800 topova, otvorilo strahovitu vatru. Domalo je plamen obavio Eylau, Serpallen i Rothenen. Car se nalazi na eylauskom groblju, odakle može pregledati gotovo cielo bojište. Murat sjedi na konju kraj njega. Oko njih gusta kiša taneta. Davout navaljuje na rusko lievo krilo i napreduje.

Car je upravo protiv neprijateljskog središta poslao zbor Augereau i diviziju Saint-Hilaire, kad li provali strahovita sniežna vijavica. Vjetar šiba snieg Augereauovim vojnicima u lice, zasljepljuje ih. Pukovnije se ne mogu snaći, nagonski se miču na lievo. Uslied toga je nastala pukotina između njihovog desnog i Saint-Hilaireovog lievog krila. Ruski topovi ih zasuli vatrom, konjanici navalili kao divlji. Za četvrt sata izginula je gotovo polovica zbora. Augereau je težko ranjen. Rusi prodiru u pukotinu. Uto se car obrati Muratu: »Što je, zar ćeš čekati, da nas ovi divljaci poubijaju?«

Murat je shvatio: ako ne žrtvuje konjaničtvo, raztrgat će Rusi vojsku u dva diela, izgubit će bitku. Bilo pod koju cienu mora suzbiti nasrtaj 60 ruskih bojna na Eylau. U tili čas se našao pred konjaničtvom. Imao je svega 96 eskadrona s 12.000 jahača. Murat se pridigao na stremenu, izvukao sablju i viknuo strašnim glasom kao bog rata: »Napried! Živio car!«

24 pukovnije nagreble su u luđačkom propnju preko polja. Strahovit prizor. Zemlja tutnji pod kopitima, sablje svjetlucaju u mutnom svietlu, a iz 12.000 grla ori se poklik »Živio car!«

Rusi su iznenađeni, ne dospievaju više postrojiti se u četvorine. Prvi val te snažne gomile konjanika probio je prve redove, pregazio ih, odbio se o druge. Drugi val draguna i kirasira proširio je pukotinu, smlatio druge redove. Murat je pojurio na treće, koji su zaposjeli rub šume, a iza njih se sakrila sva pričuva ruskog topničtva. Pred vatrom četrdeset topova skrenuli su francuzki jahači lievo i desno, da izmaknu zatornoj vatri, i povukli se prema prvim redovima.

Ruski su se pješaci nešto oporavili od prvih udaraca i hladnokrvno otvorili vatru u nesređenu gomilu francuzkih konjanika, koji su tako dospjeli između dvie vatre. Car je uočio opasnost i poslao im u pomoć Bessièresa s grenadirima i lovcima. Bessières je triput probio rusko središte. Zahvaljujući tom zahvatu mogao je Murat opet skupiti svoje pukovnije i razpršiti preostale neprijateljske skupine. Ostatci vojske, koja je sa 60.000 pošla u navalu, uzmakli su na polaznu crtu.

Konjaničtvo je odigralo svoju ulogu. Od 10.000 poginulih Francuza odpalo je na nj 3.275 ljudi. Hrabri d'Hautpoul je smrtno ranjen, general Dahlmann, zapovjednik lovaca i mameluka mrtav, pojedine pukovnije izgubile su polovicu ljudstva.

Spustila se noć. Iznemogli vojnici legli su na počinak po sniegu, a između njih je ledeno bojište pokrilo 30.000 mrtvih i ranjenih s obje strane. Posljedak toga krvoprolića je sumnjiva pobjeda, jer obje su strane zadržale svoje postave.

Do zore je nestalo ruske vojske. Murat ju je oprezno pratio do prostora izpred bedema Königsberga i tu naišao na žilav odpor. Murat je zamolio cara, da obustavi borbu. Vojnici se bore protiv volje. Predstraže se bratime s kozacima, piju s njima vodku. Konji nemaju hrane, na stotine crkavaju.

Car je uvidio potrebu, da mora srediti svoju vojsku, zapovjedio uzmak, a pukovnije su se pjevajući vratile u zimovališta na lievu obalu Passarge.

* *
*

25. svibnja pregledao je Murat sve konjaničke postrojbe i ustanovio, da su u sjajnom stanju. 9. lipnja je s njima preplivao rieku Alle i pošao za Rusima, koji su uzmicali. Kod Heilsberga su se zaustavili i spremili za bitku. Car ne želi zagaziti

u borbu na tako neprikladnom tlu. Htio bi prisiliti Ruse, da sami izprazne utvrđene postave. Stoga je zapovjedio Muratu, da čarkanjima i okršajima zabavi neprijatelja, ne bi li ga zavarao, da se priprema glavna navala s ove strane. Istodobno je Davouta s 30.000 momaka poslao uz lievu obalu Alle, da iza Heilsberga neprijatelju presieče veze s Königsbergom.

Murat je poveo napried diviziju Lasalle, diviziju Latour-Maubourg i novu diviziju Espagne, a podupire ga zbor Soult. Pred utvrđenim postavima kao da ga je spopala neka vrtoglavica. Smetnuvši s uma careve zapoviedi mislio je samo na slavu, koju će požnjeti, ako sa svojih 9.000 konjanika zauzme Heilsberg, koji je branilo 80.000 Rusa, a iza njih topničtvo u utvrđenim postavima.

Bez osnove, bez smjernica, bez uputa izdao je zapovied: »Napried!« Poput vihora projurio je izpred kirasira i ne zaustavivši se kod zapovjednika im generala Espagnea samo kratko doviknuo: »Napried!« Isto je tako potjerao u borbu Latour-Maubourgove dragune, a kod divizije Lasalle zaletio se tako, da je tek pukovniku Déryu, svojem bivšem pobočniku, dospio viknuti: »Dođi za mnom s tvojom pukovnijom!«

Lasalle je izvan sebe. Ta je navala prava ludost, upravo zločin, jer nade u uspjeh nema nikakve. Ali sama Murata ne smije pustiti u sigurnu smrt. Mora mu pomoći. Sa svojih pet pukovnija srnuo je u vatru.

Kirasiri, draguni, lovci i husari izpadoše pred ruske postave. 400 topova zasuše ih tučom. U tili čas se osamnaest pukovnija pretvorilo u uzkomešano klubko. Sad je Bennigsen nahajkao na njih svojih 15.000 konjanika. Ali Francuzi u tom divovskom hrvanju odolievaju silnoj premoći.

Murat kao da traži mjesto najžešće borbe, srlja u kreševo s oduševljenjem, prezirući smrt. Pod njim se srušio pogođen konj, jedva se izpod njega izvukao, pri tom izgubio jednu čizmu I bez nje je skočio na drugog konja, kad li se na bielu zlatom izvezenu odoru obori roj ruskih draguna. Obkoljen je, ne preostaje mu drugo nego da pogine ili bude zarobljen. Iznenada se stadoše rušiti neprijatelji: jedan konjanik ih je kosio snažnim udarcima sablje i spasio ga. Bio je to Lasalle, koji nije htio dopustiti, da mu zatuku vrhovnoga zapovjednika.

Murat mu doviknu: «Hvala!« i novim se poletom baci u gungulu. Malo zatim opazi, da Lasalleu prieti smrtna opasnost. Poteče mu u pomoć, sretno ga otme neprijatelju, baci mu se oko vrata i radostno izlane: »Sad smo izravnali račune, dragi generale!« I već ga je nestalo u najgušćoj vrevi.

Čim je car čuo bojnu buku, naslutio je, da je Murat opet napravio glupost, požurio se na bojište. To klanje mora prestati. U borbu je bacio dvie divizije, kako bi Muratu i Soultu omogućio, da se odmaknu od neprijatelja. Pred mrak su prekinuli borbu. Murat je svojom neposlušnošću skrivio smrt od 7.000 hrabrih vojnika. Car je kivan, grdi Murata, da sve praši.

Sjutradan nastaviše Rusi uzmak. Car je pošao za njima, a Murata poslao na Königsberg. Upravo kad je Ruse izbacio iz predgrađa i htio navaliti na grad, dobio je zapovied od cara, da što prije dođe k njemu pod Friedland. Unatoč najvećoj žurbi stigao je na bojište, kad je ruska vojska bila posve poražena.

Dobio je nalog, da pođe za njom u potjeru. Gonio ju je, da joj je ponestalo sape. Međutim ipak je stigla spaliti mostove na Pregelu. Lasalle se s predhodnicom zaustavio: korito je rieke duboko, a na drugoj obali stoje 2.000 kozaka. Uto se pred njima stvori Murat, u propnju odjuri napried i najbližoj pukovniji doviknu: »Napried, lovci, udrite po tom skotu!« I ne ogledavši se, ide li tko za njim, podbode konja i baci se u vodu. Ciela se divizija povede za njegovim primjerom. Tren za tim očistili su obalu od neprijatelja. To je pravi vođa predhodnice, Murat!

19. lipnja stigao je pred Tilsit i upravo spremao juriš na kozake, koji su štitili uzmak Rusa, kad li se pojaviše pregovarači, koji su u ime cara zatražili primirje.

Rat je svršen, sad će pasti odluka i o Poljskoj. Murat se opet nada, da će postati kralj. Stoga je došao k Napoleonu, da ga odprati do ruskoga cara i uzput svlada zadnji njegov odpor u tom pitanju. A obukao je odoru, koja podsjeća na njegovu buduću zemlju: czapka s bielom perjanicom, bogato izvezena pekeša, a preko nje remen, o kojem visi sablja Stjepana Bathoria, poljačkog kralja iz 16. vieka. Ovu mu je sablju dao na dar Poniatowski. Car ga ošinu pogledom: »Izvolite obući svoju generalsku odoru! Ovako ste nalik na Franconia!«

Te mu je rieči uz podrugljiv smieh dobacio pred svim maršalima. Muratu je pri duši, kao da ga je lupio šakom po licu. Od toga je časa ljuto zamrzio Napoleona. Pred Francuzima se nije usudio dati oduška tom novom osjećaju, ali zato je cara ocrnio pred najgorim mu neprijateljima. Na svim priredbama i svečanostima u povodu pregovora o miru stalno se vrtio oko pruskoga kralja i kraljice. Žalio ih je, kudio cara, što je tako tvrda srdca, kleo se, da sam nije nikada želio rata, nego uviek od njega odvraćao. A jednog dana, kad je kraljica zaplakala, zaboravio se toliko, te je izvalio: »Čitav taj car je hulja!«

Već je snovao, kako će mu se osvetiti.

18. poglavlje

JOŠ NAVIŠE

Dok je Murat napeo sve sile, da si u Poljskoj osigura milostinju — krunu, igrala je Karolina po svome običaju u Parizu mnogo spretnije i opreznije. Uz pomoć Talleyranda, Fouchéa i drugih dostojanstvenika carstva pokušala je pred carem u pravom svietlu prikazati zasluge velikoga vođe konjaničtva. Njoj su naime pred očima lebdili viši ciljevi nego Muratu.

Zahvaljujući svojem čvršćem značaju i jačim umnim sposobnostima, znala je, da ona gospodari nad mužem. Njoj nije dala mira potajna želja, da ju u vladanju nad Francuzkom zapadne velika uloga, nikako se nije mogla otresti nade, da će jednog dana postati caricom Francuza. Ta ovaj se san lako mogao ostvariti! Jedan naboj, jedna granata, bolest, i carski bi se priestol izpraznio! Napoleon nije imao izravnih potomaka, nasljedstvo nije bilo uređeno, dakle treba se pobrinuti, da zapadne Murata. Karolina nije tu brigu htjela povjeriti nikome.

Senat je doduše stvorio zaključak, kojim je uredio budućnost carstva u slučaju careve smrti. Prema njemu bi kruna prešla na Josepha, zatim na Louisa, pa na njegova sina, i napokon na Jérômea. Ali te neznatne muževe nije nitko smatrao kadrima, da preuzmu tako golemu baštinu. Kad Napoleon nije imao sina, smio je za tom krunom posegnuti samo jedan od njegovih slavnih suboraca. Francuzi navikli na ratnu slavu prignuli bi glavu samo pred mužem, koji bi u tom bio ravan

caru, ili barem nalik na nj. Muratova je vojnička slava dosegla najveću visinu, a njegov brak s Napoleonovom sestrom miljenicom učinio bi njegovo nasljedstvo prividno zakonitim. Dakako, nisu smjeli računati, da će sve samo po sebi poći kao po loju. U prvom je redu na to valjalo pripraviti dvor, zatim u vojsci naći oslona, kako bi u odlučnom času mogli suzbiti svaki slučajni protuučinak.

Međutim poput Karoline nije se htjela pokoriti zaključku senata još jedna žena viša od nje. Jozefina je željela, da krunu dobije njezin sin Eugen, i marljivo radila na tome. Između tih dviju žena morao je izbiti sukob.

Pred javnošću su carica i velika vojvodkinja bile dobre prijateljice. Osobito je Karolina pred caricom vješto hinila srdačno poštovanje, ali to dakako nije imalo nikakve veze s njezinim pravim osjećajima. Ona je susretala caricu najiskrenijom odanošću, a brojne svečanosti, koje je priređivala u Elyséeu, kao da su bile namienjene samo carici. Sve je to bilo samo prividno. Karolina je ljubaznošću i laskanjem zapravo obasipala one goste, koji će joj jednog dana moći pomoći, da Murata posadi na priestol.

U toj borbi nije prezala ni pred kakvim sredstvom, da sve karte skupi u svojoj ruci. Ponajprije je htjela osigurati pomoć guvernera Pariza. To je tada bio Junot, strastven obožavatelj cara, ali slab značaj, razvratan i nećudoredan čovjek. Karolina mu je bez muke postala ljubovcom i čvrsto ga sapela uz sebe.

Lako je pred njim hinila žarku ljubav, ali to nije bilo dovoljno. Htjela ga je tako sputati, da u odlučnom trenutku ne će nikako moći ostaviti ju na cjedilu. Priliepila se uz njega, pratila ga u kazalište, na njegovo imanje Raincy, gdje je s njim jahala i išla u lov, s njim se pojavljivala na svim svečanostima. Svake večeri ga je pozivala k sebi u Elysée i zadržala ga do jutra. Svu noć je njegova kočija čekala u dvorištu Elyséea, a prolaznici u sitne sate znali su zavidno govoriti, da je guverneru Parizu žlica pala u med . . .

Osim toga je poduzimala sve, da oko sebe okupi častnike stožera, parižke posade, garde i ostalih pukovnija. Pozivala ih na sve svoje priredbe, s njima se zabavljala, susretala ih osobito prijazno, a pred svakim se pojedincem gradila, kao da upravo njega želi odlikovati iznad svih drugih.

Sve bi te spletke obitelji Murat možda i bile urodile uspjehom, da tu urotu nije nanjušio i treći objšenjak, koji je u prepredenosti bio dorastao Karolini.

Savary je u Prusiji i Poljskoj bio carev pobočnik, stalno u njegovoj blizini. On je savjestno vršio svoju službu kao vojnik, ali bio bi prije izskočio iz kože nego se odrekao doušničtva, koje mu je uvriježeno u krvi. Ta je strastvena zabava vukla korieh još iz vremena konzulata, kad se je kao glavar oružničtva u obilnoj mjeri mogao podavati tome poroku. I na ratištu su mu vlastiti ljudi morali dojavljivati sve, što se događa u Parizu, pa je tako točno bio upućen u Karolinin odnošaj s Junotom. Tako mu se pružila sjajna prilika, da se osveti Muratu, kojega je zamrzio radi njegova držanja u aferi vojvode od Enghiena.

19. srpnja 1807. upravo kad je car poslije podpisa tilsitskoga mira s Muratom htio sjesti u kočiju, da se vrati u Pariz, odao mu je Savary tajnu o toj sablazni. Car je biesan, biesan je i Murat, koji se zakleo, da će Junotu odrezati uši, kad stigne u Pariz. Savary je polučio svoju svrhu!

Odmah po povratku u Pariz, 29. srpnja, pozvao je car sestru i žestoko ju izgrdio. Okaljala je ime Bonaparte, a tim i njega, cara. Takva sramota ne može ostati nekažnjena! Karolina je očekivala takvu buru i dobro pripremila obranu. Odlučno je prosvjedovala. Sve su to podle klevete. Kad bi bila tako nizko pala, ne bi postupala tako glupo, da bi to doznao sav sviet. Ona se je noću sastajala s Junotom, ali samo radi dobrobiti države. Poslije krvoprolića kod Eylaua — pričala je ona — pojavilo se u parižkim predgrađima opasno vrenje; bojali su se nemira; a ona se dogovarala s guvernerom Pariza, što bi trebalo poduzeti, da se uzčuva red. To i ništa drugo bilo je razlogom njihovim tajnim sastancima; drugi cilj osim sigurnosti države nije im lebdio pred očima. A sad joj eto ovako nagrađuju njezinu revnost!

Car dakako nije mogao vjerovati u tu smušenu bajku. Ali šuteći se gradio, da vjeruje, samo da ne mora kazniti svoju sestru. U duši mu je odluka čvrsta, nad Junotom je već izrekao osudu. Murat je otvoreno pokazao, da sebi ne da nabiti rogove. Izazvao je Junota na dvoboj. Junot pak, koji je znao, gdje je izvor toj kaši, izazvao je Savarya. Dva senzacionalna dvoboja; činilo se, da će doći do neviđene sablazni. Ali car je odlučio sve to zabašuriti. Pozvao je pred sebe Murata i Junota, te im natuknuo, da je po njegovu uvjerenju njegova sestra nevina; u najgorem slučaju može spočitnuti Junotu, da je postupao vrlo lakoumno. Svojim starim drugovima iz Italije, svojim najboljim častnicima zabranio je dvoboj. Primorao ih je, da mu na poštenu rieč obećaju, da se ne će pobiti. Obojica su popustila i stvar je zaspala.

Ali Junota je car odlučio premjestiti iz Pariza; tek da to ne smatraju nemilošću, povjerio mu je zapovjedničtvo nad vojskom, koja je imala provaliti u Portugal. Tako je Karolina bez svoje krivnje dala povoda prvoj velikoj carevoj pogrješci. Radi nje je izgubio Portugal, a Junot položio oružje pred Englezima; to je urodilo kobnim posljedicama za stanje u Španjolskoj.

Je li Karolina ikada slutila, da je ona i nehotice zadala prvi težki udarac zgradi carske moći?

* * *

Ta kobna upadica nije međutim dovela do neizlječivog razdora u obitelji Murat. Jedina joj je posljedica, da u buduće Murat nije odviše pazio, kad je varao svoju ženu. Neprikriveno je vodio svoje ljubavne odnošaje, a pri tom je znalo doći i do neugodnih prizora. Jednog je dana na krabuljnom plesu u Elyséeu Karolina dala bez ustručavanja iztjerati na ulicu dražestnu gospođicu Guillebeau, jer je s pravom posumnjala, da je ona istodobno ljubavnica njezinog muža, a i njezinog — Karolininog — ljubavnika. Ali to su bile sitnice, koje nisu nimalo priečile bračne drugove, da budu jedna duša i jedno srdce, kad se je radilo o ciljevima zajedničkog im častohleplja.

Ne mogu se utješiti, što nisu dotjerali dalje nego do vladavine u neznatnoj njemačkoj velikoj vojvodini, zato su, da se odštete, Elysée pretvorili u palaču sjajniju od samih Tuileria. Karolina je proširila svoj dvor, uvrstila u nj monsignora Barrala, nadbiskupa Pariza i dva dvorska kapelana; osim konjušnika gospodina de Cambisa još jednoga, generala Exelmansa, te nadkonjušnika, grofa Westerholta. Uzela je i dvorskog meštra, M. Pressaca. Za svoje je kćeri namjestila odgojiteljicu gospođu de Roquemont i uz nju dvie pomoćnice: gospođu de Paraviccini i gospođu de Mirebelle. Sav dvor uz dvorske gospođe

i drugu pratnju mora strogo paziti na pravila etikete. Neizmjerne svote gutaju samo svečanosti, koje se bez prekida nižu u Elyséeu: plesovi, koncerti, igrokazi, baleti.

A car mora sve više povećavati posjede velikoga vojvode od Berga i Clevea. Pod konac 1807. porasli su za 362.000 žitelja; priklopio im je Huissen, Malburg i Zevenaar, stare opatije Essen, Elten i Werden, grofovije Mark, Tecklenburg i Lingen, te pruski dio kneževine Münster.

15. rujna 1807. odluči car preseliti u Fontainebleau, a s njim ima poći cieli dvor. Obitelji Murat pružila se divna prilika, da svoje takmace nadkrile sjajem. Počeli su to već u Parizu, a sad će bez muke polučiti svoj cilj. Svu razkoš iz Elyséea preniet će u Fontainebleau. Svečanosti su sjajne kao i u Parizu, drže se iste stroge etikete. Svakog dana daju veliku gostbu, na koju redom pozivaju goste iz palače Fontainebleau i visoke dostojanstvenike, koji su na proputovanju. Sve vrvi od služinčadi u crvenozlatnim livrejama, a došljak se nehotice pita, nije li ušao na kriva vrata, nije li pozvan k samome caru?

Karolina sva odsieva u najjarkijim bojama. Pomažu joj njezini čari, zamamljiva pikanterija njezinog bića, te lako privlači k sebi visoke ličnosti, koje mogu utjecati na cara u korist Murata. Maret i Fouché leže joj pred nogama. Talleyrandu se ulaguje, mazi ga. Toliko ga je omamila, da ju kuje u zviezde najslađim riečima. Jednog dana ipak ga je prekorila, kako joj je loše poslužio, kad je njezinoga brata, cara, nagovorio, da Muratu ne da kraljevsko priestolje. Ministar je iznenađen odvratio: »Vaš je kneževski muž tako sjajan junak, da ga čovjek sjajnijeg ne može zamisliti. Nitko ne zna kao on pojahati na neprispodobivi juriš. Ali to nedostaje za vladanje kraljevstvom!« »A nisam li ja još tu?« kliknula je Karolina. Tim je odkrila svoje najtajnije zamisli. Postane li Murat jednog dana kralj, pustit će ga, da nastupa kao kralj i da se na svoj način naužije života. Ali ona će sama vladati! Ona još ne zna, kako se pri tom vara i do kako strašnih razmirica će dovesti ta zabluda!

Usred svih tih spletaka našla je velika vojvodkinja dosta vremena i za zabave druge vrste. Pustolovina s Junotom poškakljala joj je grlo, pa je lako za nj našla zamjenu. U Fontainebleauu je istodobno postala ljubavnicom zavodniku Metternichu, austrijskom poslaniku, i pobočniku svoga muža, la Vauguyonu.

Dakako, sada je bila oprezna u svojim zabavama. Tako se je uporedo brinula za svoju muratsku kućnu politiku i za svoje posebničke naslade. Ali uz to je i dalje sačuvala izvanredni utjecaj na svoga brata Napoleona, koji je stekla za vrieme konzulata. On je o njoj rekao: »U cieloj mojoj obitelji Karolina je najviše nalik na mene.« I pogodio je, ali između njih je bilo i nedoglednih razlika.

Car je Muratu opet povjerio vrlo važnu zadaću, tako te je bio uvjeren, da uživa najviše carevo povjerenje. Ali to je imao zahvaliti samo Karolini.

Murat je odlučio posjetiti svoje države, u kojima nije bio poslije sklapanja mira. Dan pred odlazak pošao je kasno popodne u Tuilerie, da pozdravi cara. Izmienili su nekoliko beznačajnih rečenica, Murat se vratio u Elysée. Poslije večere mu uručiše povjerljivo i žurno pismo ministra rata Clarkea. Otvorio ga je, pročitao i ostao kao ukopan: »Monsigneur, čast mi je Vašoj Carskoj Visosti priobćiti, da Vas je Njegovo Veličanstvo Car imenovalo svojim zamjenikom u zapovjedničtvu nad svim oružanim snagama u Španjolskoj. Njegovo Veličanstvo očekuje, da će Vaša Carska Visost još noćas krenuti iz Pariza i poći u glavni stan u Bayonne. Njegovo Veličanstvo želi, da Vaša Visost stigne onamo 26., najkasnije 27. veljače. Njegovo Veličanstvo odredilo je Vašoj Visosti za glavara glavnog stožera generala Belliarda; šaljem mu zapovied, da u tu svrhu pođe u Bayonne. Pobočniku Bailly de Monthyonu naložio sam, da smjesta krene u Bayonne i tamo privremeno do njegova dolazka preuzme njegovu dužnost. General Lariboisière imenovan je glavnim zapovjednikom topničtva. Naskoro ću imat čast Vašoj Visosti javiti, kojega će častnika Njegovo Veličanstvo imenovati zapovjednikom obkoparskih postrojba, a isto tako i činovnika vojničke uprave, koji će preuzeti dužnost generala obskrbnika.

Njegovo Veličanstvo želi, da pod zapovjedničtvo Vaše Visosti stupe i svaki dan šalju izvješća: maršal Moncey, glavni zapovjednik sigurnostnog zbora na morskoj obali s glavnim stanom u Burgosu, general Dupont, glavni zapovjednik sigurnostnog zbora Gironde s glavnim stanom u Valladolidu, te general Duhesme, zapovjednik pričuvne divizije u zapadnim Pirenejama s glavnim stanom u Pamploni. Upravo im šaljem po-

trebne naloge. Vaša će Carska Visost nadalje zapoviedati onim dielovima carske garde, koji se nalaze u Bordeauxu; oni su primili zapovied, da u Bayonne prispiju između 1. i 3. ožujka.

Vaša Carska Visost je ovlaštena u nepredviđenim slučajevima izdati sve naredbe i zapoviedi, koje su potrebne za uzčuvanje reda i sigurnosti oružanih snaga. Zapovjednik 11. divizije, njezin obskrbnik i zapovjednici topničtva i obkopara u toj diviziji bit će podčinjeni zapoviedi Vaše Visosti za svaku slučajnu potrebu. Do prispieća izvješća o brojnom stanju tih zborova i divizije neka izvoli Vaša Visost upoznati se s njihovom jakošću iz priloženog obćeg pregleda. Čast mi je . . .«

Ta kategorička i zagonetna zapovied je za Murata bila neugodno iznenađenje. Što je zapravo svrha toj tajinstvenosti? Zašto ga postavljaju na čelo vojsci, a ne vele mu, hoće li se boriti i protiv koga? Ta popodne je govorio s carem — zašto mu o tom nije ništa spomenuo? Znao je, da su u siečnju sastavi skupljeni na granici savezničke Španjolske dobili zapovied, da prieđu tu granicu. Ali zašto? Kao razlog su naveli bojazan, da bi se Englezi mogli izkrcati na andaluzijskoj obali, kako bi prisilili Španjolsku, da se okrene protiv Francuzke, i kako bi francuzkoj vojsci u Portugalu dospjeli iza leđa. Ali svi su mislili, da je to samo izlika. Svi znadu, da u Španjolskoj vlada anarhija. Car očito želi u Španjolskoj opet uzpostaviti red, kako bi onkraj francuzke granice imao saveznika, na kojega će se moći osloniti. Ali ako je to tako, kojoj će strani francuzka vojska pomoći do prevlasti? Starome kralju Karlu i njegovom milostniku Godoyu? Ili Ferdinandu od Asturije, vjerojatnom baštiniku krune, kojemu je Godoy krvni neprijatelj, ali za kojim stoji sav narod?

Sve su to pitanja, na koja Murat ne nalazi odgovora. Sigurna je samo careva zapovied, a u carevu zapovied ne smije dirati. Zato je spremio kovčege i usred noći krenuo na put. Dva dana iza toga donio je »Journal de L' Empire« viest o njegovu odlazku u veliku vojvodinu na Rajni i dodao: »Doznajemo, da će Njegova Carska Visost zaposjesti grofovije Mark, Tecklenburg i Lingen kao odštetu za one gradove, koje je odstupio Francuzkoj.«

Sve je zavijeno koprenom najdublje tajne.

19. poglavlje

PUSTOLOVINA U ŠPANJOLSKOJ

Na putu u Bayonne razbija Murat glavu, da odkrije tajnu, zašto ga car šalje u Španjolsku. I stalno se vraća na isti odgovor: htio bi tamo uzpostaviti red, osigurati sebi jakog saveznika i u tu svrhu odstraniti Godoya, kojega mrzi i prezire sav narod.

Ali čemu šalje onamo vojsku od 80.000 vojnika? Možda kani obsjedati Gibraltar? Možda dapače vojsku prebaciti u Afriku, da Englezima zatvori put u Sredozemno more? Možda želi pomoći Junotu, ako bi Englezi na nj navalili u Portugalu? Ali zašto nije njemu, svojem zamjeniku, dao nikakvih uputa ili savjeta?

Pred Bayonneom ga stiže carev glasnik i preda mu viest, koja ga je još više smutila: »Pišite smjesta glavnom zapovjedniku Navarre, da morate zaposjesti tvrđavu Pamplonu. Ja doduše živim u miru sa španjolskim kraljem; ali budući da naši zajednički interesi iziskuju, da moja vojska uđe u Španjolsku, mora ona sebi osigurati zaleđe. Osim tvrđave Pamplone važna je i tvrđava San Sebastian. I nju ćete zaposjesti, a isto tako i sve ostale tvrđave između Valladolida, Pamplone i francuzke granice. S dvorom ne stupajte u vezu, dok Vam toga ne naložim. Najvažnije je zasada, da zaposjednete Pamplonu.«

Svakako čudan postupak: zaposjesti gradove savezničke zemlje, u slučaju potrebe i silom, a izbjegavati vezu s vladom te zemlje! To znači, postupati s njom kao s pravim neprijateljem, to znači osim toga, vođu francuzke vojske dovesti u nezgodan položaj, ako bi nešto učinio, što bi bilo na štetu cilja, o kojem ništa ne zna.

Murat je u Bayonne stigao 26. veljače prije podne i smjesta tražio, da mu podnesu izvješće. Prvu je novost doznao od generala de Monthyona, da je zapovied za zaposjednuće tvrđava, koju su njemu netom poslali, maršal Moncey dobio još prije tri tjedna; utvrde Pamplone i Figuièresa su već zaposjeli na prevaru protiv volje glavnoga zapovjednika u Navarri. Duhesme je u Kataloniji dopro do Barcelone i valjda već zauzeo utvrde Monjuicha. Car je dakle bez njega ratne podhvate dao provesti po njegovim podčinjenim generalima i izvrgnuo ga mogućnosti

sukoba, kojima bi bio s nešto odlučnosti i spretnosti mogao izbjeći.

Naskoro su i nadošle posljedice toga postupka. Moncey javlja iz Burgosa, Dupont iz Valladolida, da se među pučanstvom opaža neprijateljsko razpoloženje. Dotle su naime Španjolci vjerovali, da Francuzi dolaze samo zato, kako bi učinili kraj silničtvu »kneza mira«, pa su s oduševljenjem primili francuzku vojsku. Ali zaposjednuće Pamplone i Figuièresa izazvalo je jednodušno ogorčenje. Duhesme javlja iz Barcelone, da je zaposjednuće Monjuicha iznudio samo prietnjama; ali odtada je položaj postao neodrživ. Vojnike mu napadaju na ulici, pucaju na njih s prozora i krovova; ne smije ih puštati iz vojarna i utvrda.

Murat se nada, da će caru moći otvoriti oči. Opisuje mu prilike u Španjolskoj u najmutnijim bojama, tuži se na poteškoće, od kojih je najgore to, što uobće ne zna, zašto je tamo. Da spriečí još gore, piše Monceyu, Dupontu i Duhesmu, isto im priznaje i savjetuje: »Imam nalog, da Vam dadem upute za nepredviđene slučajeve; a to mi je težko, jer ne znam, što car hoće! Ali i sami ćete znati, da Vam prva briga mora biti sigurnost Vaših četa i da se u slučaju potrebe morate poslužiti svakim razpoloživim sredstvom, kako biste ju zajamčili, izcrpivši prije toga sve dokaze o prijateljstvu, slozi i dobrim odnosima između obiju vlada i svalivši odgovornost za sve događaje i posljedice iz njih na španjolske zapovjednike . . .«

Zatim ih je obaviestio o mogućnosti zaposjednuća tvrđave u San Sebastianu. Guverneru pokrajine Guipuzcoa, vojvodi od Mahona, pisao je, da San Sebastian treba za svoje bolestnike i skladišta svojih pukovnija. Vojvoda od Mahona imao je premalo vojske, da mu se odupre, pa je napokon pristao. Ali tražio je, neka se Francuzi obvežu, da će izprazniti tvrđavu, ako na njegov korak ne bi pristala njegova vlada. »Meni se taj zahtjev pričinio djetinjarijom, stoga sam bez okolišanja na nj pristao,« pisao je Murat caru.

Malo-pomalo stvarao je Murat sebi svoje mišljenje o carevim nakanama. Vjerojatno želi i u Španjolskoj maknuti kuću Bourbon, kao što je to učinio u Napulju i Portugalu, a namjesto nje postaviti princa iz svoje kuće. Kojega? Sva su njegova braća već smještena, izuzevši nepoželjnoga Luciena. Nije li

njemu, Muratu, povjerio vodstvo francuzke vojske u Španjolskoj zato, jer je njega izabrao za tu krunu? Jednim mahom vidio je cielu tu pustolovinu u posve novom svietlu, a kako je njegova navika želje smatrati odmah stvarnošću, to mu se i tajna njegova poslanja iznenada pričinila logičkom i neminovnom. Car ne bi htio Španjolcima narinuti novoga vladara; nego ih navesti na to, da ga sami zatraže! Zato ne smije nikako doći do krvoprolića. Dakle budi oprezan i umjeren! Muratova je osnova gotova.

Kad je primio zapovied, da svoj glavni stan prenese u Vittoriju, bilo mu je drago. 9. ožujka stupio je na Španjolsko tlo s ugodnim čuvstvom, da prvi put stupa na tlo svojeg budućeg kraljevstva. Liepo su ga dočekali. Njegova stasita pojava, sjajne odore, sav sjaj oko njega svidili su se narodu, koji voli razkoš. Zastalno ga je poslao car, kako bi nagovorio slaboga Karla IV., da svrgne Godoya, »kneza mira«. U svakom selu, u svakom gradu isti prizor: činovnici i odličnici pozdravljaju ga, žele mu dobrodošlicu i mole ga, neka cara uvjeri o njihovoj najvećoj odanosti.

U Vittoriji su prilike napete. Generali, koji su dugo promatrali pučanstvo, ne vjeruju mu; sumnjivo im je držanje svećenstva i redovnika; obtužuju ih, da potajno huškaju protiv Francuza. Murat je primio izaslanike svećenstva i vjerskih redova; govorio je s njima vrlo prijazno, izrazio ufanje, da će promicati dobre odnose između svojih župljana i njegovih vojnika; a završio je ovako: »Ja znam, da je vaš utjecaj kod naroda velik, zato bih vas htio opomenuti: pojavi li se i najmanji nemir, upamtite, vi ćete mi za to odgovarai!«

Ali carevo držanje počinje uzrujavati Murata. Danomice dobiva od njega barem jedno pismo. Svako je pismo puno zapoviedi o kretanju četa, o putu, koji moraju prevaliti, o nastanbama, o podjeli predhodnica i tako dalje — ali ni u jednom ni rieči o pravoj svrsi toga podhvata. Doista, ako je car odlučio, da ga pod svaku cienu ponizi, onda ne može drugčije ni postupati.

Murat se u Vittoriji još nije pravo ni smjestio, kad li stiže nalog, da seli u Burgos. U taj je grad stigao dočekan slavljem, dovezao se u biskupovoj kočiji, koju su mu poslali nekoliko milja u susret.

Ali što dalje napreduje, to neugodnije viesti stizavaju. Narod se obćenito drži mirno prema Francuzima, ali dvor ne taji više straha pred njima i počinje pripremati protiv njih neprijazne mjere. »Knez mira« naložio je generalu Solanu, koji se je nalazio u Portugalu kao podpora Junotu, da smjesta žurnim hodovima s cielim zborom krene u Badajoz, odakle bi lako mogao stići u Madrid. Šire se i druge čudne glasine: kastilske čete premjestili su bliže glavnom gradu; iz Segovije su onamo prevezli 80 topova. Murat osjeća, kako iz dana u dan sve jače raste nepovjerenje i neprijateljsko razpoloženje. Uza sve to nastavlja svoju zadaću s najvećim oprezom i unatoč klipovima, koje mu bacaju pod noge, nije napravio ni najmanje pogrješke. Sve ga iznova kriepi sviest, da radi za sebe.

Međutim je zbor Solano doista krenuo iz Portugala. Mogao bi ugroziti sigurnost francuzke vojske. Murat smjesta šalje svoga pobočnika La Vauguyona u Madrid k francuzkom poklisaru de Beauharnaisu s nalogom, da ovaj zatraži razjašnjenje, zašto je Solano upućen u Badajoz. Solano bi mogao zaposjesti klanac Somo-Sierru i odrezati mu put u Madrid. Da ga preteče, zapovjedio je generalu Grouchyu, da sa svojom konjaničkom divizijom zatvori klanac.

16. ožujka prenosi Murat po nalogu iz Pariza glavni stan u Mirandu. 17. je doznao, da je »knez mira« odlučio s kraljevskom obitelju pobjeći u Cadiz i odanle odploviti u Ameriku. Time je za zapovjednika francuzke vojske nastao nepredviđen slučaj. Bi li pošao za njima u potjeru? Učini li to, morao bi se sukobiti sa Solanom, došlo bi do bitke. Ili bi pustio, da mu umakne Karlo IV.? Sad je kucnuo čas, kad bi morao govoriti u ime cara, a ne zna, na koju bi se vladu obratio.

Na sreću je stigla povoljnija viest: nerazpoloženje u narodu ponukalo je kralja, da se odreče biega iz kraljevstva. Proglasom izdanim u Aranjuezu obaviestio je svoje podanike, da ostaje kod njih, i pozvao ih, da prijateljski prime francuzku vojsku, jer je ona ušla u Španjolsku, kako bi spriečila izkrcanje Engleza.

Još nije pravo ni popustila ta napetost, kad li udari grom iz vedra neba. Kad je Murat 19. ožujka stigao u Castillejo, doznao je iz pisma od de Beauharnaisa, da je u Aranjuezu buknula revolucija. Kralj se odrekao priestola u korist svoga sina

Ferdinanda; »knez mira« je težko ranjen i zarobljen. U Madridu su rođaci i prijatelji silnika pobjegli u francuzko poklisarstvo, jer ih je svjetina htjela poubijati. Ali zato im je opljačkala i zapalila kuće. Sav grad se pomamio od veselja, što je napokon srušen taj nečovjek, kojega je mrzio sav narod.

Zamislite sada Muratov položaj. Našao se s vojskom usred naroda, koji je spopalo strastveno rodoljubno oduševljenje. S njim ne živi ni u miru ni u ratu, a kad je htio stupiti u vezu s vladarom, ovoga je nestalo; došao je njegov sin, koji nije ništa poduzeo, da sprieči otčev pad. Što bi car htio, da učini u toj zbrci? Bi li Murat priznao novoga kralja ili se držao, kao da se nije ništa dogodilo?

Osim toga je bilo poznato, da je poklisar Beauharnais, prosječan čovjek, koji je sebi mnogo umišljao, jer je bio u rodu s caricom, kobno utjecao na posljednje događaje. On je bio prijatelj i savjetnik princu od Asturije, tako te je ovaj iz njegovih izjava zaključio, da on odobrava prevrat. Kad su buntovnici zapalili palaču Godoy, vikali su: »Živio francuzki poklisar! Živio car Napoleon!« Kao da je car htio tu revoluciju i zato poslao francuzku vojsku u Španjolsku, da ju štiti.

Murat podnosi Napoleonu izvješće o novom stanju i dodaje ovo: »Europa će dakako reći, da je Francuzka izazvala ovu revoluciju, jer prema svemu se čini, da su čekali na dolazak Vaših vojska, a onda tek počeli, i da ju je podupirao francuzki poklisar. Sire, ja stojim na čelu Vaših vojska, zastupam Vaše Veličanstvo, stoga nitko u Europi ne će vjerovati, da ja ne znam ništa o Vašim osnovama. Dođe li u Madridu do nemira, budu li padale glave, bez obzira na to — čije, što će tada reći sviet? Kako će o tom suditi sadašnji, a kako budući naraštaj? . . . Oprostite, Sire, što sam iztresao dušu. To je samo izljev odanosti prema Vašoj osobi i slavi. U svojoj privrženosti Vašem Veličanstvu bolno osjećam, što prvi put u životu ne znam, kako bih u tako kritičnom položaju prikladno poslužio Vašem Veličanstvu . . .«

Međutim je Beauharnaisu poručio, da mora osuditi njegovo osobno držanje, koje je posve oprečno vjerojatnim nakanama cara.

Napoleon dugo ne odgovara. Francuzka je vojska prema njegovim posljednjim nalozima 23. ožujka ušla u Madrid. Mu-

rat je dakle silom prilika stigao u glavni grad zemlje, a da nije znao, koga car smatra njezinim vladarom. Oklievao je, jer se je bojao, da ne učini nešto protiv volje svoga gospodara. Izgubio je volju za sve. Zatvorio se među četiri zida i ni skim nije htio govoriti.

Prilike su postajale sve zamršenije. 21. ožujka doveli su mu u glavni stan u El Molaru, 45 kilometara pred Madridom, nekog čudnog zaprašenog čovjeka, koji je htio s njim govoriti. To je bio španjolski častnik, koji mu je preodjeven donio poruku od bivšega dvora. Poruku je napisala bivša kraljica od Etrurije, kći Karla IV., koja je pobjegla k svome otcu, kad su joj oteli sve, što je imala. Zamolila je Murata, podsjećajući ga na staro prijateljstvo, da dođe u pomoć njezinim roditeljima, jer im životu prieti opasnost.

Opet nova neprilika! Što da učini? Murat je izmudrio spretno rješenje, koje bi moglo biti od koristi i za cara i za budućeg španjolskog kralja. Ako životu svrgnutog vladarskog para zbilja prieti opasnost, zašto ne potraže utočišta kod francuzke vojske? Car će onda, i ne priznavši novoga vladara, imati staroga u svojim rukama kao taoca; — bude li htio izkoristiti taj položaj i Španjolskoj dati novog kralja, naći će spremnoga njega, Murata, da zasjedne na priestol.

Taj je odgovor poslao u Aranjuez po generalu de Monthyonu i dao mu nalog, da ga izviesti o stanju bivšega dvora i o namjerama Karla IV. Zatim je izdao zapovied za ulazak u Madrid, a sam je 22. pošao u Chamartin, predgrađe Madrida.

Tu ga je posjetio vojvoda El Parque, kojega je poslao Ferdinand, da ga obaviesti o svom dolazku na priestol i uvjeri, kako će mu biti »neizmjerno drago, da se s njim upozna«. Murat je liepo primio Ferdinandova izaslanika, ali na pismo novoga kralja nije odgovorio.

Sutradan, kad je na čelu vojske htio ući u glavni grad, javiše mu, da će u isto doba dovesti u Madrid okovana Godoya, kako bi mu sudili. Pri tom će neminovno doći do provale mržnje prema zarobljeniku, a tome ne smije biti svjedokom francuzka vojska.

Smjesta je Murat naložio Beauharnaisu, da svakako spriječi dolazak Godoya toga dana u Madrid. Ali jer se nije pouzdavao

u odlučnost i dobru volju poklisara, poslao je istodobno pismo i grofu Negretteu, namjestniku Kastilije, i zamolio ga, da na svoju odgovornost odgodi prievoz Godoya.

Njegova je odrješitost djelovala: Godoya su zadržali na pola puta. Murat je tada ušao u Madrid. Svjetina ga je primila iznenađeno ali prijazno. Murat se smjestio u palači »kneza mira«.

* *
*

Murat zna, da neizvjestnosti još nije kraj. Našao se usred naroda, kojem ne zna reći, zašto je došao, pred sobom nema vlade, s kojom bi zakonito mogao pregovarati. A što onda, ako se taj narod digne protiv Francuza? Najmanja bi sitnica tu bačvu baruta mogla dići u zrak. Ostao je bez uputa, stoga se u postupcima povodi za vlastitim probitcima, a slučajno su ti probitci bili istovjetni s tajnim ciljevima carevim, to jest da se kuća Bourbon odstrani iz Španjolske.

Istog dana uvečer stigao je iz Aranjueza general de Monthyon, koji je potresnim riečima prikazao tužno stanje svrgnute kraljevske kuće. Karlo IV. je uvjeren, da je revolucija djelo njegova sina. Njemu su zaprietili smrću, ako se ne odreče priestola. Velikoga vojvodu od Berga zaklinju, da im pomogne, jer životu im trajno prieti opasnost. Monthyon drži, da bi kod tih bezpomoćnih staraca mogli postići sve, što hoće.

Murat je smjesta spoznao, da je Karlo IV. kukavica, a iz toga bi mogao izvući mnogo koristi. Odreknuće su od njega iznudili silom, dakle zakonski ne vriedi. Kralj bi ga sada morao opozvati, a onda se nanovo odreći krune, ali u korist cara. Još iste noći poslao je Monthyona natrag u Aranjuez, utuvio mu u glavu ulogu i dao mu nacrt za pismo Napoleonu. Za osobnu sigurnost vladarskoga para preuzeo je on odgovornost.

Murat je odmah pisao caru: »Držim, da će biti najbolje, ako nagovorim kralja, neka prosvjeduje protiv događaja u Aranjuezu, i izjavi, da je radio pod silu. Iza toga neka se odreče priestolja u korist Vašega Veličanstva, a Vi onda razpolažite njim, u čiju korist želite.«

Pred zoru je Monthyon donio kraljev odgovor: sve je oduševljeno prihvatio. Odmah će poslati pismo, koje smjesta mogu objelodaniti.

Međutim se položaj u Madridu još više zaoštrio. Murat se nije htio sastati s novim kraljem, dok ne bude objelodanjen prosvjed staroga kralja. Ali sutradan mu javiše, da Ferdinand dolazi u Madrid, a narod jedva čeka, da ga oduševljeno primi. Brže bolje je zamolio Beauharnaisa, neka poradi na tom, da se ulazak u Madrid odgodi. Ali zakasnio je. Beauharnais ne samo što je službeno odobrio ulazak u glavni grad, nego je pošao u susret Ferdinandu, da ga prati kroz grad usred slavlja. Svjetina je već nagrnula na ulice: nasilne mjere protiv tih rodoljubnih manifestacija izazvale bi bunu.

Murat kipi od biesa. Njega uobće nisu ništa pitali. Pokušao je nemoguće: spriečiti provalu oduševljenja na ulici. Zabranio je zvonjavu, vojskom dao zaposjesti ulice, kao da se boji, da bi mogli navaliti na nj. Madrid izgleda kao da se nalazi u obsadnom stanju. Narod se uznemirio. Ne usuđuje se prosvjedovati protiv vojske, ali osjeća, da su mu dirnuli u slobodu i povriedili najsvetije osjećaje. Njegovo se raspoloženje okrenulo protiv Francuza. Još teže se dojmilo naroda, kad je uvečer doznao, da Murat ne može priznati novoga kralja, dok ne dobije izričite upute od cara.

Tako su Francuzi već drugog dana svoga boravka u Madridu pokazali nesklonost prema vladaru, kojega je Španjolska podpuno slobodno sama izabrala. Od toga časa stala je rasti mržnja u narodu.

Uvečer je Murata umirio dolazak kraljice od Etrurije, koja mu je doniela dva pisma od otca. Jedno je namienjeno velikome vojvodi od Berga: U njem se Karlo IV. stavlja pod njegovu zaštitu, a buduću svoju sudbinu stavlja u ruke Napoleonu. U drugom opozivlje svoje odreknuće. Nadnevak mu je 21. ožujka 1808., kako ne bi tko mislio, da ga je sastavio pod pritiskom francuzkoga generala.

Igra se nastavlja. Car je sve odobrio. U pismu od 30. ožujka naložio je Muratu, da stari dvor prevede iz Aranjueza u Escorial i da pred svakom opasnošću osigura život starom kraljevskom paru i Godoyu. Dok ne stignu drugi nalozi, imadu i on i Beauharnais jedinim zakonitim španjolskim kraljem smatrati Karla IV.

Murat misli samo na jedno: kako bi se dočepao krune, koju mu duguje sudbina. Car je često puta govorio, da bi sam htio

doći u Madrid. Murat bi ga sada htio nagovoriti, da što prije dođe, jer si umišlja, da bi se tada oživotvorili njegovi sni. 29. ožujka mu je pisao: »Nanovo ponavljam, da Vaše Veličanstvo može sa Španjolskom raditi, što Vas je volja... Španjolska Vas obožava!«

Bezobraznije nije mogao lagati. Murat prikazuje u svojim dnevnim izvješćima položaj u najružičastijim bojama: Španjolci pomalo ostavljaju Ferdinanda; igrarija je odstraniti sadašnju dinastiju; najbolje će biti, da se to što prije učini. Madrid voli Francuze, a čim se on pojavi u javnosti, sve mu kliče. Car se smije toj bezazlenosti. Ali ništa ne poduzimlje, da uzdrma povjerenje svojem zamjeniku u njegovu zviezdu, jer to koristi samo njegovim osnovama.

U stvari je sve drugčije. Ferdinand se ne osjeća dosta jakim, stoga vrlo prijazno susreće Francuze, ali izpod vode radi protiv njih. Preko svećenika i redovnika razpiruje u narodu mržnju protiv nametnika i računa, da će omraženu vojsku uništiti narodnim ustankom, kad za to kucne čas.

Murat laže, ali u svojim posebničkim pismima ne krije zabrinutost. Otvoreno priznaje, da će susretljivost Španjolaca prestati, čim se uvjere, kako nije došao u Madrid, da sruši Godoya. Tada će provaliti mržnja i Bog zna, što će se dogoditi. Njegovo mu redarstvo ne taji, da neprijateljsko raspoloženje u narodu uzimlje sve jačeg maha, pojedini slučajevi pružaju o tom nesumnjiv dokaz. Već 1. travnja napali su kamenjem i bodežima francuzke vojnike i častnike na ulici. Sva je posada morala posegnuti za oružjem, da uzpostavi red.

Murat je odmah pozvao k sebi kraljeva brata i namjestnika Kastilije, te im otvoreno rekao: »Eto vam prvih posljedica vašega rada! Pazite, što će vas još snaći! Lako je narod nabrkati na bunu, ali onda je njim težko upravljati. Nipošto ne ću trpjeti, da moji vojnici budu nekažnjeno vriеđani. Upozorujem vas, da ću se poslužiti silom, budu li na moje vojnike bacali kamenje ili ih obasipali psovkama. Gospodine namjestniče, poduzmite sve, da mir ne bude narušen. Vi ste mi za to odgovorni!«

Međutim zadaju Muratu muke careve dnevne zapoviedi. Car bi se htio poslužiti »knezom mira«, kako bi nagovorio Karla IV., da se prilagodi njegovoj politici; stoga nalaže Muratu, da

oslobodi uhićenika i da mu ga pošalje u Bayonne. U slučaju potrebe neka upotrebi i silu. Godoya bi mogao pustiti na slobodu samo Ferdinand, kojega on nije htio priznati. Pa kako bi sada od njega mogao tražiti ovakvu uslugu. Uostalom Ferdinand zna, da ga narod voli samo zato, jer je i on mrzio staroga milostnika, stoga ne će ni da sluša Beauharnaisa, premda se ovaj vrlo spretno zalaže za Godoya; isto je tako prošao i njegov stari učitelj i pouzdanik, kanonik Escoiquiz, koga je Murat zamolio, da se zauzme za tu stvar.

Savjetnici su mladoga kralja uvjereni, da ih Francuzi žele namamiti u stupicu, stoga su nagovarali kralja, da ode na jug i pozove narod na oružje. Položaj postaje iz dana u dan teži, dugo ne će potrajati, pa će jedna stranka prieći u navalu. Ferdinand je plašljiv i neodlučan. Nema dakle druge nego da Murat pokuša sreću.

U najvećoj tajnosti i bez careve privole počeo je pripremati pravi državni udar. Dupontov zbor obkolit će Madrid, iza toga će proglasiti obsadno stanje, Karla IV. uz velik sjaj prevezti u Escorial, članove vlade i prvake Ferdinandovih pristaša pozatvarati, a cortese primorati, da novoga kralja proglase svrgnutim.

7. travnja htio je provesti tu osnovu. Sve je već bilo pripremljeno. Murat je spremio i proglas, iz kojega će sva Španjolska doznati, kakve je odluke stvorio carev zamjenik.

Iznenada, 6. uvečer, propalo je sve. S novim nalozima stigao je carev izaslanik: Savary.

Zamislite susret ove dvojice, koji se međusobno mrze kao psi. Murat, maršal i carski princ, Napoleonov šurjak i njegov zamjenik u Španjolskoj, morao bi zapravo posve s visoka postupati sa Savaryem, koji je običnì general i carev pobočnik. Ali ovoga puta je carevom voljom pri provedbi njegovih naloga Savary uzvišen nad Murata. On je s poštovanjem i gotovo ponizno podnio velikome vojvodi svoje punomoći i naloge. Murat morade progutati žuč i popustiti.

Ovi su nalozi razorili sve njegove osnove. Morao je proglas baciti u vatru. Napoleon je naložio, da ciela kraljevska obitelj zajedno s »knezom mira« krene u Bayonne, gdje će s njima riešiti pitanje španjolske krune.

Najteže će biti Ferdinanda nagovoriti, da ostavi Madrid, ali tu je brigu preuzeo na se Savary. Pošao je u kraljevski dvor i pokušao liepim riečima, obećanjima, prietnjama, a na koncu je opomenuo Ferdinanda, da će ga car priznati španjolskim kraljem, ako prisegne, da revolucija u Aranjezu nije bila uperena protiv Francuzke.

Poslije dugog natezanja i zaklinjanja sa strane svojih prijatelja Ferdinand je napokon popustio i pod Savaryevom pratnjom pošao u Burgos. Sa sobom je poveo vojvodu od Infantada, kraljeva brata te nekoliko visokih dostojanstvenika i savjetnika. Murat je ostao praznih ruku.

Ferdinand je prije odlazka iz Madrida vladarske poslove prenio na juntu od osam članová pod predsjedničtvom svoga brata, infanta don Antonija. Zapravo su vladala dvojica žarkih domoljuba: ministar rata general O' Farrill i ministar riznice Azanza.

Murat vidi, da je dospio u težak položaj. Staroga kralja i kraljicu nagovorit će lako na odlazak u Francuzku, ali zato će biti muke s ostalim članovima kraljevske obitelji, a pogotovo s Godoyem. Odlazak Ferdinanda izazvao je već pravu buru u Madridu, a u Burgosu i Toledu dapače nemire. Zapovjednik grada Madrida Grouchy javio mu je, da u grad neprestano dolaze seljaci iz okolice, kod kojih su pod odjećom našli skrivenog oružja. Njegovo je mišljenje, da je uzbuđenost u narodu, koji sav mrzi Francuze, dosegla vrhunac, tako te bi i najmanja upadica mogla izazvati bunu. Stoga valja postupati vrlo oprezno.

Car je međutim stvorio svoje odluke i ide svojim putem, ne trpi, da mu se tko pača u njegove poslove. 10. travnja je pisao Muratu: »Izbije li u Madridu buna, ugušite ju topovima i krivce strogo kaznite.« Ali Murat se tome protivi: ne bi rado na svoje buduće podanike pucao iz topova; tko sprema plebiscit, taj se mora latiti nježnijih sredstava. U svakom svojem pismu uvjerava cara, da je razpoloženje u Madridu dobro i da je narod zreo za promjenu dinastije. S druge strane se trudi, da narod predobije za se. Priređuje borbe s bikovima i vatromete, da se ulaska širokim slojevima građanstva, a aristokrate pozivlje na plesove. Narod ide na te zabave, ali ne će da priеđe u njegov tabor. U Mirandi su ubili dva francuzka vojnika, u Madridu jednoga satnika, a ubojicu nisu mogli naći. Murat je biesan,

opomenuo je generala O' Farrilla, da će bez milosrđa spaliti svaku kuću, u kojoj bude ubijen jedan francuzki vojnik. 18. travnja ubili su u Burgosu jednog grenadira, a do odmazde ipak nije došlo.

16. travnja predao je Murat junti prosvjed Karla IV. protiv iznuđenog odreknuća i upozorio ju, da car priznaje samo staroga kralja kao vladara u Španjolskoj. Junta se tobože buni, ali ipak popušta pod francuzkim pritiskom. Tako je isto pod prietnjom sile dopustila Muratu, da Godoya izvadi iz tamnice i pošalje u Bayonne.

Čim je građanstvo doznalo, da je stari milostnik pušten na slobodu, planulo je nezadovoljstvo. Atmosfera je za Francuze postala upravo nesnosna. 22. travnja je izbilo na javu, da će službeno vladino glasilo »Gazette« donieti proglas, koji će naviestiti, da Napoleon odklanja Ferdinanda. Svjetina je provalila u tiskaru i sve porazbijala. Murat nije još ni sada htio posegnuti za nasilnim mjerama.

Nemir raste. Usred Madrida napadaju na vojnike i častnike. Nekoliko ih je nastradalo životom. Grad su poplavili rukom pisani letci, koji pozivlju narod na ustanak i traže smrt Murata i francuzkih generala. Francuzke odrede dočekuju zviždanjem, govornici na ulici javno pozivlju građane na oružje. Nema sumnje, nalaze se na pragu strašnih događaja.

2. svibnja planuo je u Madridu prevrat. To je zloglasni Dos de Mayo, koji i danas još u Španjolskoj spominju s užasom.

Olujna sparina slegla se na grad već 1. svibnja. Sviet se okuplja u sve većim gomilama. Naoružani seljaci nahrupili su u grad. Govornici na ulici otvoreno propoviedaju bunu i klanje.

Predvečer je groznica još jače uzela maha. Pronio se glas, da će Francuzi odvući u Bayonne infanta don Franciska, najmlađeg sina Karla IV., petnaestgodišnjeg mladića. Na Puerti del Sol zgrnulo se množtvo svieta, samo što nije došlo do pokolja Francuza.

Sutradan lude glasine niču kao gljive: unatoč prosvjedu Junte otet će infanta don Franciska iz dvora i silom odvesti; Francuzi će poklati sve stanovnike Madrida. Pred dvorom se strčala svjetina, viče, prieti, kipi od biesa i mržnje. Ne — nikada ne će dopustiti, da im oduzmu mladoga infanta!

Murat uza sve to još nije izgubio nade. Na brzu ruku računa, s kolikim brojem vojske razpolaže. Kad okupi sve, imat će 30.000 vojnika — dakle nema razloga, da se boji.

Ali kad je do njega doprla upravo zaglušna vika, uznemirio se. Izdao je Grouchyu zapovied, da vojska bude spremna. Napokon je u kraljevski dvor poslao pobočnika de Lagrangea, da pozdravi kraljicu od Etrurije, koja je toga jutra htjela krenuti u Bayonne, da posjeti svoje roditelje.

Tek što je otišao Lagrange, počela je tragedija. Pred dvorom se digla divljačka galama, a neposredno zatim otvorila se paklenska puščana vatra. Događaji se sada nižu munjevitom brzinom, viesti samo dolieću. Nema sumnje: buknula je revolucija!

Langrangea su napali i izmlatili. Bili bi ga ubili, da ga nisu spasili gardijski grenadiri. Grouchy nije primio zapoviedi, jer su pobočnika, koji mu ih je nosio, ustrielili na ulici. U gradu su poubijali sve Francuze, koje su zatekli same.

Sada više ne oklieva ni Murat. Gardijski mornari neka topovima očiste prilaze k dvoru, pobočnici u pratnji chevaulegera neka raznesu zapoviedi. Madridske pukovnije neka zaposjednu Retiro i Prado, da u grad mogu ući čete, koje se nalaze izvan njega. Ne smiju izgubiti ni časka, svuda u gradu vrije.

Ustanak treba ugušiti svom okrutnošću. U svjetinu pred dvorom sasuli su nekoliko karteča, a onda jurišem očistili trg. Murat je skočio na konja i s ostatkom svoga stožera u propnju pojurio k vratima San Vincente, gdje gardijski lovci i mameluci nestrpljivo čekaju, da srnu u borbu. Ali o navali ne može još biti govora. Najprije moraju stići divizije Musnier i Morlot. Ta protiv njih je ustao sav Madrid, 400.000 ljudi, ako računaju, koliko je množtvo seljaka u posljednjim danima došlo u grad. Ne smiju gubiti vremena. Već se pogovara, da su bolničari poubijali u bolnici bolestne Francuze. Taj gnusni zločin moraju krvavo osvetiti.

Oko podneva prodiru francuzke pukovnije s raznih točaka prema Puerti del Sol, središtu odpora. Murat se uzpeo na brežuljak San Vicente, odakle može pratiti razvoj podhvata.

Častnici donose viesti o napredovanju pojedinih skupina. General Dausmenil je navalio na Puertu del Sol, dva su mu konja ustrielili, on je ranjen. Iz samostana Santa Maria de

Atocha pucali su redovnici na mameluke, jednoga su usmrtili, a mameluci su im za odmazdu svima odsjekli glavu. Divizija Gobert je na juriš zauzela Puertu del Sol, brigada Lefranc arsenal, iz kojega su buntovnici izvukli topove, zatim bolnicu, u kojoj su postrieljali sve bolničare. Očistili su ulice i trgove, ali na Francuze još pucaju s krovova i prozora. Provalili su u nekoliko kuća i poklali sve stanovnike.

Oko pet sati zavladala je u gradu grobna tišina, koju tu i tamo razdiru pojedini hitci. Ministri O' Farrill i Azanza obilaze u pratnji francuzkih častnika glavne ulice i zaklinju svoje sunarodnjake, da se okane svakog odpora. Murat je opet došao u grad i iz glavnog stana smjesta pisao junti: »Bog mi je svjedok, da su me samo strahote posljednjih atentata ponukale, te sam se poslužio silom. Što je veća snaga, kojom razpolažem, to duže sam oklievao, prije nego sam za njom posegnuo. Strpljivošću, radi koje bih sam sebe morao ukoriti, da nije izvirala iz najplemenitijih pobuda, podnio sam množtvo buntovničkih izazova, koje je trebalo mnogo ranije ugušiti. Ali sada mora biti kraj svakom milosrđu. Mir mora biti uzpostavljen, inače bi stanovnici Madrida morali snositi sve posljedice bune. Svaka strka mora prestati, inače će vojska smjesta pucati. Ja sam dosad vjerovao Vašim riečima; sad je kucnuo čas, da opravdate moje povjerenje i to tako, da izpunite težke dužnosti, koje Vam nameću prilike . . .«

Smjesta je imenovao prieko sudište, koje ima osuditi na smrt svakog buntovnika zatečenog s oružjem u ruci. Osudu mora smjesta izvršiti. Prve su noći ustrielili šestdesetak buntovnika. Hitci odjekuju mrakom, a zaplašenom pučanstvu steglo se srdce. Još jače je zamrzilo tuđince, kad je doznalo, da osuđenicima nisu pružili ni vjerskih utjeha, čega inače nisu u Španjolskoj uzkratili ni najgorem zločincu. Toga kobnog dana rodio se španjolski narodni ustanak.

Čudnovato je pri tom, da je don Antonio, koji bi među Španjolskim dostojanstvenicima morao najteže osuditi krvoproliće od 2. svibnja, u njem naprotiv nalazio neku zadovoljštinu. Taj predsjednik junte i princ kraljevske krvi rekao je ovo o ugušivanju bune: »Nas je ono, što se je dogodilo, oduševilo; nitko nam više ne će moći pričati, da se vojska može uništiti uz pomoć seljaka, koji su naoružani samo toljagama i noževima. Napokon su uvidjeli, da bojna redovite vojske može raztjerati njih 10.000.«

Uostalom tom je žalostnom princu dosadilo vladanje. Gotovo krišom je ostavio Madrid i pošao za infantom don Franciskom, koji je iste večeri krenuo u Bayonne. Samo ministru mornarice, don Francisku Gil y Lemosu, pisao je prije biega ovo: »Stavljam na znanje junti, da sam po kraljevu nalogu odputovao u Bayonne. Nalažem joj, da poslove vodi i dalje, kao da se ja nalazim u njezinoj sredini. Bog neka ju čuva! Do viđenja u dolini Josafat. Antonio Pascual.«

Murat je bio uvjeren, da je slomio odpor španjolskoga naroda. Za odrješitost, kojom je ukrotio buntovnike, zaslužio je carevu pohvalu, zato je stalno očekivao, da će mu prvi teklić donieti nagradu. Stoga je bez okolišanja svoj glavni stan prenio u kraljevski dvor, dao se proglasiti predsjednikom junte, vladao se kao pravi vladar Španjolske i na svoju ruku objavio, da preuzima vrhovno zapovjedničtvo nad vojskom u Španjolskoj. Nitko protiv toga ne prosvjeduje. Junta se pokorava njegovim željama, a vodstvo građanskih i vojničkih oblasti dolazi u punom broju, da ga uvjeri o svojoj podpunoj odanosti.

5. svibnja razorilo mu je međutim carevo pismo sve njegove divne kule u zraku: Španjolsku je krunu dobio Joseph Bonaparte. I Murat će postati kralj, ali ne u Španjolskoj, stavljen je pred izbor, hoće li Portugal ili Napulj, ali brzo se mora odlučiti: »Odgovorite mi žurno, što držite o tom, sve mora biti gotovo u jednom danu.«

Strahovit udarac: Murat je sav slomljen, težko uvrieđen, htio bi odgoditi odluku, ne će li možda stići druga zapovied, ali pismo traži žuran odgovor. Nema druge, hinbeno odgovara, kako su ga od radosti i zahvalnosti oblili »potoci suza«, i prima napuljsku krunu.

Sada ne misli na drugo, nego kako bi ponukao cara, da opozove Josephovo imenovanje. U Madrid je upravo stigao novi francuzki poklisar, de Laforêt, vrlo darovit muž, kojega je Napoleon visoko cienio, da zamieni nesposobnoga Beauharnaisa. On je Josephov izbor smatrao pogrješnim, jer Joseph je preslab, neodlučan i bez ugleda, a da bi se mogao održati na tako uzkolebanom priestolu. Murat mu se na oko čini prikladnijim, jer uživa glas čvrste šake, a i vanjštinom mora osvojiti. Murat je

pogodio Lalorêtove misli, stoga se bacio svim žarom na posao, da ga dovabi u svoju mrežu. Napokon ga je naveo na to, da je u pismu ministru vanjskih poslova izrazio bojazan glede Josephova dolazka na priestol, a iznio mišljenje, kako bi Murat bio sposobniji i prikladniji za to mjesto.

Car je odmah poslao odlučan odgovor, ali u pismu gospodinu de Champagnyu: »Pišite gospodinu Laforêtu, kako nažalost morádoh ustanoviti, da je moj poklisar slabić: On je trebao otvoriti oči velikome vojvodi od Berga, nataknuti mu brnjicu na gubicu, a kad tamo on s njim puše u isti rog. On bi morao biti protuteža, a ne pomagati mu, da se dade zavesti na ludorije! ... Uz velikoga vojvodu ne pristaje nitko, ne može nitko ni pristajati. Španjolski se narod osjeća poniženim, a nakon posljednjih događaja kipi od mržnje; iz čistog poštovanja prema sebi podnio bi prije koga mu drago, samo ne velikoga vojvodu, koji mu je u jednom danu pogazio ponos i uništio mu sve nade.«

To je smrtni udarac. Murata je spopala groznica, legao je u postelju. Noću ga zabolio trbuh, već je mislio, da su ga otrovali, urlikao je, da su ga čuli i na kraj palače. Kad su prestali grčevi u želudcu, bio je sav skršen, nikoga nije puštao ni blizu, činilo se, da će poludjeti ili umrieti.

Uto buknu ustanak po svoj Španjolskoj, kao da su upravo čekali na tu bolest. Murat ne mari ni za što. Odvezao se u Floridu, na imanje vojvode od Albe. Smatra se izgubljenim, o Španjolskoj ne će ništa ni da čuje.

Na sreću je uz njega bio Belliard. Njega je jedinoga osim Laforêta bolestnik puštao k sebi. Vjerni glavar stožera poduzeo je sve, da skrši ustanak, a Murat je podpisivao sve, što mu je on predložio. Veliki vojvoda čezne samo za jednim: da se rieši svake brige i da ode, a pogotovo nije htio dočekati novoga kralja. 31. svibnja zamolio je cara, da mu pošalje zamjenika.

Do 5. lipnja se oporavio i vratio u Madrid, da još jedanput preuzme ulogu vrhovnoga zapovjednika. Od Napoleona je primio podrugljiv odgovor, u kojem mu je savjetovao, neka ne bude tako osjetljiv, te mu preporučio, neka se lieči »sredstvima za povraćanje i znojenjem«. Opet se razbolio, ali još teže. Grčevi su se opet pojavili, stao je žestoko povraćati. 7. lipnja dao se

prevezti u ljetnikovac Chamartin, jednu milju sjeverno od Madrida.

Sad ga je uhvatio strah, da će umrieti u toj nesretnoj zemlji, daleko od žene i djece. Stanje mu je vrlo loše, gotovo nikoga ne pušta k sebi, stenje i proklinje svoj udes, a o događajima u Španjolskoj ne smiju ni pisnuti. 15. svibnja stigao mu je napokon zamjenik, kojega je imenovao car. I to upravo — Savary...

On o tom jedva vodi računa. Neka Savary i Belliard razbijaju glavu, kako će izići na kraj s tom Španjolskom. Ali još nije dobio od cara dopuštenje, da ostavi Španjolsku. Čeka sav iznemogao, sjedi od jutra do mraka pognute glave i jadikuje prijateljima, kako car hoće da ga uništi, zato ga ne pušta iz toga podneblja, koje ga ubija.

29. uvečer stiglo je pismo, u kojem mu Napoleon dopušta povratak. Smjesta je sjeo u kočiju i krenuo u Madrid, ali nije mogao podnieti strašnog drndanja. Unatoč tome nastavlja put i to u nosiljci, koju naizmjence nose pojedini rojevi njegovih baskijskih lovaca.

Karolina ga od 26. lipnja čeka u Bayonneu.

20. poglavlje

NAPULJSKI KRALJ I CAR

Murat i ne čeka, da se oporavi, njemu se žuri, ali i ne mari za ugovor, koji uređuje pitanje prienosa napuljske krune. Pomisao na to kraljevstvo, koje je dobio u neku ruku kao utješnu nagradu, upravo mu para srdce. Krenuo je onamo kao čovjek, koji je pao u nemilost. A sklapanje ugovora povjerio je napuljskom ministru vanjskih poslova, koji je došao po upute.

Taj ministar, neki markiz de Gallo, našao se u težkom položaju. U Bayonneu se još nalazio njegov dotadašnji kralj, a novi još nije prispio, stoga je još uviek više naginjao starome kralju. A Joseph je u svojoj bezsavjestnosti izkoristio stanje u Bayonneu i veselo praznio napuljsku državnu blagajnu. Do 15. je rujna živio od svojih bivših kraljevskih prihoda, premda je njegov nasljednik na njih imao pravo već od 1. kolovoza.

15. srpnja su de Champagny i markiz de Gallo podpisali ugovor, a da Murata uobće ništa nisu pitali. On ga je morao samo podpisati. Gorko mu bijaše pri duši, kad je pročitao neke točke: Navalni i obranbeni savez s francuzkim carstvom, u ratu 18.500 momaka pomoćnih četa za Francuzku, a osim toga 18 ratnih brodova, bezuvjetni pristup kontinentalnoj blokadi i odstup svih francuzkih posjeda zajedno s pokućtvom caru uz rentu od 500.000 franaka. Ali odsele je Murat: »Joachim Napoleon, po Božjoj milosti i državnom ustavu kralj obiju Sicilija« — to mu je uzdarje.

Muratu se ne žuri u novo kraljevstvo. Kad bi smio, vladao bi njim iz Pariza, kao ono Bergom i Cleveom. U Napulju su 1. kolovoza svečano proslavili Muratov nastup vlade, a novi kralj se dalje liečio u Cauteretsu, premda je već bio zdrav. 4. kolovoza stigao je u Pariz.

Car se začudio, kad ga je još našao u Parizu. Zapovjedio mu je, da smjesta odputuje. 22. kolovoza je pošao. Ali putovao je sporo. U Milanu je morao posjetiti Eugena, talijanskoga podkralja, premda ga nije trpio. U Rimu ga Papa nije htio primiti, jer ga još nije priznao kraljem obiju Sicilija. 6. rujna stigao je napokon u Napulj.

Bio je nezadovoljan. U Napulj nije dojahao u odori urešenoj draguljima s perjanicom na klobuku kao ono u Varšavi, nego u skromnoj ratnoj odori, samo s jednim pobočnikom. Ali kad su ga oduševljeno dočekali, brzo se razvedrio.

Napuljcima se lako razigra srdce. Njihov je novi vladar slavan junak, stoga su ga pozdravili prirođenom pretjeranošću. Novi kralj sav razdragan promatra čopore odrpanih lazzarona, koji ga susreću nehinjenim zanosom. Na trgu di Foria poklonili su mu se pod slavolukom zastupnici oblasti. U crkvi Spirito Santo slušao je zahvalnicu, koju je odpjevao kardinal Firao. Napokon je stigao pred svoju palaču na trgu Mercatello, gdje se je kočio Napoleonov kip na konju, a njegova je Karolina bila prikazana kao Junona.

S terase pred palačom pruža mu se slika, kakve nema nigdje na svietu: sav napuljski zaljev, Vezuv, biele kućice selâ i Posilipo posipan divnim cviećem. O narodu je stekao dojam, da je temperamentan, djetinjast, njim će lako vladati. Kad promisli, možda nije mnogo izgubio tim, što je otišao iz vječno nemirne Španjolske. Odjednom se zaljubio u to novo kraljevstvo, koje je prije prezirao. Odlučio je postati dobar kralj i usrećiti svoje podanike. Nije ni slutio, da će to biti mučan posao.

Počelo je s novčanim potežkoćama. Blagajne su prazne, država ima 500 milijuna duga. Josephov ministar riznice otišao je u Španjolsku i poveo sa sobom sve činovnike. Vojnici i činovnici odavno nisu primili mazde i plaće. U zemlji vlada strašan nered. Razbojničtvo je uzelo maha, prihod od carina jednak je gotovo ništici radi kontinentalne blokade. I na području vojske ima potežkoća, a za njih je kralj najosjetljiviji. Prave vojske i nema. Joseph je u Španjolsku odveo kraljevsku gardu i sve donekle sposobne pukovnije.

Murat se nada, da će mu zahvaljujući izkustvu i odlučnosti poći za rukom brzo riešiti pitanje vojske. Ali rizničkа pitanja su druga stvar. On je tu neznalica, a stanje je upravo očajno. Stoga je zovnuo u pomoć prijatelja Agara, koji je međutim postao grof od Mosbourga, i imenovao ga ministrom riznice. Ta kako da se održi bez novaca?

Karolina je stigla 25. rujna. I nju su primili jednako oduševljeno kao i muža joj. Osvojila je narod svojom ljepotom i dražešću, otmjenim i dostojanstvenim držanjem. Ali naskoro se ugasio smiešak na kraljičinim obrazima. Od nezdravog podneblja dobila je groznicu, morala je leći i odkazati sve svečanosti, koje su pripremali njoj u čast. Iznenada je sve zamrzila.

Malo-pomalo se ipak snašla u novoj okolici. Svoje je odaje napunila prekrasnim pokućtvom, koje je dopremila iz Elyséea. Ona je potajno izpraznila tamo sve dvorane, premda je to branio bayonneski ugovor. Car je šutke prešao preko toga.

Kraljevskom je paru od prvog dana pošlo za rukom občarati napuljski narod i steći njegovu ljubav. To potvrđuje i francuzki poslanik d' Aubusson u svojem pismu gospodinu de Champagnyu.

Ali odmah moramo spomenuti ovo: Murat je za prvi mah i zaslužio ljubav svoga naroda. On bi ga bio i usrećio, da je bio slobodan i nezavisan vladar i da se je zadovoljio područjem, koje mu je pripalo bayonneskim ugovorom, da ga nije zavela pohlepa za vlašću nad cielom Italijom. Nažalost Murat se nikada nije znao obuzdati.

Napuljsko su kraljevstvo dotle uviek samo pljačkali i tlačili. U njem je našlo prvoga kralja, koji je štitio probitke zemlje. Uz pomoć svoga prijatelja Agara poduzeo je sve, da sredi razrovane prilike. Za vrieme svoje vladavine, premda je bila puna žalostnih događaja, našao je uviek sredstava, da nije morao povisiti poreze. Uveo je Napoleonov zakonik, urednu upravu, sudove, obnovio ceste, uredio pomorstvo, u nezdravim krajevima stvorio zdrave uvjete za život, odstranio posljednje tragove feudalnog gospodarstva, podigao školstvo i uništio razbojničke čopore u Abruzzima i Kalabriji.

Karolina je marljivo pomagala mužu. U prvom se redu pobrinula za vrlo zapušten odgoj djevojaka iz boljih obitelji. U tu svrhu je utemeljila velike zavode u Napulju i Aversu. Živo se zanimala za izkopine u Pompejima i Herkulanu.

Murat je nažalost sa svojim nemirnim duhom sve pokvario. On se nije mogao zadovoljiti samo tim, da bude upućen u tok rada unutar kraljevskog upravnog stroja, nego je htio ući u trag svakoj rieči i misli svojih podanika. Htio je prodrieti u tajne svake pojedine kuće, da odkrije i najmanju sjenu neprijateljstva. Osumnjičio je sav narod, da se svuda tajno roti protiv njegova života i vlasti. Svoje je redarstvo smatrao nedoraslim takvom sustavnom uhodarenju, premda mu je na čelu stajao izkusan muž, bivši narodni zastupnik Saliceti. Murat je uz pomoć redarstvenog prefekta Maghelle uveo sustav doušništva. Prestala je nepovredivost kućnog praga, listovne tajne; otvarali su dapače i pisma diplomata, a ne samo običnih građana. A tim su zatrovali sav javni život kao i život pojedinaca, osobito u višim slojevima. Taj vječiti strah, koji je pritisnuo svu državu, ubio je svaku ljubav i zahvalnost, koju bi inače bila s pravom zaslužila Muratova vladavina.

Najteža je međutim zapreka preporodu napuljskog kraljevstva počivala u tome, što ono nije bilo slobodna država, nego vazalna tvorevina.

* *
*

Kad je naime car stvarao kraljevstva Holandiju, Westfalsku, Španjolsku i Napulj, koja su poput obruča okružila Francuzku, htio je povećati svoje carstvo i pojačati ga za borbu protiv Englezke. Sam nije mogao vladati tim udaljenim državama, stoga im je za vladare nametnuo svoje rođake, jer je znao, da će oni njega slušati i podupirati.

Pri tom nije ni pomislio, da tim državama prizna pravo na vlastiti razvitak, na samostalnu, od cara nezavisnu politiku. Njihovi su vladari kraljevi samo po imenu; zapravo su upravitelji pokrajina, koje su predaleko i prevelike, da se pretvore u francuzke departemente. Svoju su vlast dobili po njegovoj milosti, zato i zahtieva od njih, da ostanu najuže povezani s njegovim sustavom.

Murat je ozbiljno shvatio svoju dužnost: htio je biti dobar kralj i usrećiti narod. Njegova je želja bila iskrena i opravdana, ali neprovediva. U tom leži prava tragika njegove sudbine. Ta će drama trajati preko šest godina, a epilog će joj biti Muratovo izdajstvo i pad.

Murat se smjesta dao na posao. Uvjeren je, da će od svoga kraljevstva stvoriti moćnu državu s vlastitom vojskom i mornaricom, samostalnom vanjskom politikom, tako te će s vremenom postati ravnopravna svim drugim državama. A kojim će putem udariti? Ponajprije mora osvojiti Siciliju, kojom još vlada bivši napuljski kralj. Tada će njegovo kraljevstvo biti dvaput veće prostorom i žiteljstvom, dakle već važan činbenik. A što onda? Zašto mu ne bi pošlo za rukom, da oko sebe okupi sve narode talijanskog jezika i krvi, pa tako stvori novu, moćnu državu na jugu Europe? Zašto ne bi stanovničtvo te države njega sebi izabralo vođom?

Za ostvarenje te zamisli trebat će dugo vremena. U prvom redu mora u cara pobuditi osjećaj, da u Napulju ima vjernog i odanog privrženika. Najbolje će biti izazvati kod njega mišljenje, da je krunu primio protiv volje, samo iz uslužnosti prema njegovoj osobi i stvari. Stoga su izprva Muratova pisma puna izjava odanosti i ljubavi: »Sire, vrlo sam nesretan, što moram živiti tako daleko od Vas . . . Mislite li, Sire, da mi je kraljevstvo, koje ste mi dali, milije od Vašeg slavnog imena? Nije! Rado bih žrtvovao i život i svu svoju budućnost, kad bih mogao još više uzvisiti velikoga muža, mojega učitelja, mojega jedinoga, moje sve! To je, Sire, iskrena izpovied moga srdca . . . Sire, uslišite mi molbu! Osjećam, da Vas moram vidjeti. Dopustite mi barem to, da Vam osobno izrazim svoju vjernost!

Sire, kad biste znali, kako daleko od Vas trpim, ne biste se oglušili mojim molbama.«

Čudnovato je u ovim izljevima duše, da su oni unatoč složenosti, suprotnostima i nemiru u Muratovu duhu, djelomično iskreni. Njega doista boli, osjeća se osamljenim, što je razstavljen od cara. Ali kad bi mu car pisao, da dođe, odbio bi to sav ogorčen.

Ali car ga pozna u dušu i ne da se prevariti. Domalo mu je okrutnom jasnoćom pokazao, da je on gospodar nad kraljevstvom obiju Sicilija, da je njemu više stalo do probitaka Francuzke nego do dobrobiti njegova naroda. Tražio je novaca, vojnika, brodova. Zapovjedio je, da Napulj otvori granice francuzkim proizvodima, ali nije dopustio, da Napulj svoju robu izvozi u Francuzku. Napokon mu je nametnuo dužnost, da strogo provodi kontinentalnu blokadu, a to je bio težak teret za zemlju vezanu uglavnom uz promet na moru.

19. listopada 1808. poslao mu je nalog, da o svim događajima u napuljskoj vojsci ne šalje izvješća njemu, nego francuzkom ministru rata. Ta jasnije nije mogao pokazati novom napuljskom kralju, da ga smatra običnim carskim namjestnikom. Istodobno se osvrnuo na jednu hvastavu dnevnu zapovied, u kojoj je Murat čestitao svojoj vojsci, kad je Capri oslobodila od Engleza, premda je pri tom glavni teret pao na francuzke postrojbe, koje su se nalazile na napuljskom području. Car mu je od rieči do rieči pisao ovako: »To je smiešno! Capri su zauzele moje čete. To sam morao doznati od svoga ministra rata, kojem ste Vi bili dužni poslati izvješće. Čuvajte se, da ne biste u tom pogledu učinili nešto, što bi moglo povriediti mene ili francuzku vojsku! . . .« Na koncu je spomenuo Muratove odredbe, kojima je pomilovao razne osobe, koje je osudio Joseph: »Te su odredbe bezsmislene. Zar nemate drugog posla, nego poništavati mjere Vašega predšastnika? Zašto zovete natrag prognanike, zašto vraćate imetak ljudima, koji su se s oružjem u ruci rotili protiv mene? Opozovite tu odredbu, jer ne ću trpjeti, da u Vašim državama uživaju zaštitu ljudi, koji kuju urote protiv moje vojske . . . To su žrtve lažnoj popularnosti! A ta se najlakše gubi naopakim postupcima. Smiešno je ukinuti zapljenu posjeda, da od toga mogu živjeti emigranti u Siciliji. Vi kao da ste izgubili glavu! Osim toga Vas moram

upozoriti, da me neizmjerno vrieđa, kad u Vašim naredbama neprestano nalazim napadaje na Vašeg kraljevskog predšastnika. On je od korova očistio polje, na kojem Vi sada žanjete. Vi mu dugujete vječitu hvalu. Žao mi je, kad moram gledati, kako ne znate, što dugujete meni i što Vam nedostaje svake pristojnosti . . .«

Murata su ozlojedili ovi priekori. Ali to još nije sve. Car je po mnogim sitnim znakovima prozreo napuljskoga kralja i njegove težnje za samostalnošću, te odlučio, da ih sprieči. Samo što je to učinio bezobzirno i surovo, tako da je još jače ozlojedio Murata.

Država se nalazila u vrlo nepovoljnom novčanom položaju, kojem nije bio kriv Murat. Stoga je po savjetu grofa Mosbourga propisao najveću štednju u svim granama uprave, a osim toga odredio konverziju državnog duga s 5 na 3 posto i odpis petine duga. Tim se ogriešio o bayonneski ugovor, koji mu je nametnuo poštivanje ustava i jamstvo za državni dug. Smjesta je stigla carska zapovied, da u visinu od 5 posto ne smije dirati. Iz ostalih naloga proizlazi, da car želi ostati neograničen gospodar u kraljevstvu: zabranio je ukidanje zapljene na imanja napuljskih emigranata, inače će ih sebi prisvojiti Francuzka; naložio je, da smjesta stupi u krepost ustav, da se primieni Code Napoleon, pa i u pitanju bračne razstave, protiv čega su se pobunili svi Napuljci.

Surovije nije mogao pokazati, da je sva kraljevska vlast samo cimer, dok napuljski kralj u svojoj državi nema prava odluke. Murat nije kralj ni puna tri mjeseca, kad je vrlo oprezno pisao caru: »Sire, ja sam se pred Vama našao u položaju čovjeka, koga za nevolju trpe, ali promatraju s nepovjerenjem; to je stanje neodrživo . . . Ja sam često puta molio Vaše Veličanstvo, da mi izda zapovied; međutim ili nisam dobio odgovora ili je taj odgovor glasio, da činim, što me je volja . . . Sire, uz tu cienu ne želim ovdje dalje vladati; radije bih sačuvao Vaše prijateljstvo i naklonost, te za to žrtvovao i krunu, mjesto da zadržim krunu i da se otuđim Vašem Veličanstvu. Ja sam navikao na Vašu milost i radije bih se odrekao života, nego da budem lišen te milosti. To bi bila preskupa žrtva . . .«

Sve je to liepo i dobro, ali tko bi doslovce vjerovao u te tvrdnje o odanosti, mogao bi i nastradati. Više treba paziti na

događaje, koji se zbivaju pod plaštem tih uvjeravanja o ljubavi i poštovanju.

Bračni par Murat nije nikada bio zadovoljan s tom mu narinutom krunom. Nikada nije prestao tražiti oslona u odurnoj nadi, da bi jednog dana moglo nestati cara. Murat još uviek sanja o tome, da će nositi carsku krunu. Te je želje podkriepio Napoleonov odlazak u Španjolsku.

I Fouché je uvjeren, da car srće u svoju propast. Ta pošao je u borbu protiv cielog naroda, koji je protiv njega ustao na oružje. Fouché računa s dvie mogućnosti: ili će car u Španjolskoj poginuti ili će se odanle vratiti tako oslabljen, da će ga lako moći srušiti. Nasljedstvo je, praktički govoreći, otvoreno. Fouché želi, da nasljednik bude Murat, nipošto zbog osobite ljubavi prema osobi napuljskoga kralja, nego jer je računao, da će preko svoje prijateljice Karoline sam moći vladati u Francuzkoj. U Talleyrandu je našao spremnog saveznika. To je zbliženje ove dvojice dotle zavađenih spletkara moralo dakako udariti u oči i dvoru.

Glavni tajnik redarstva, Saulnier, koji mrzi svoga ministra, ušao je slučajno u trag osnovi te dvojice ortaka. Brže bolje je sve javio gospođi Letitiji. Glavni upravitelj pošta, Lavalette, upućen u stvar, obaviestio je princa Eugena, talijanskoga podkralja. Madame Mère priobćila je sinu svoju sumnju, a Eugen je dao pohvatati pisma između Fouchéa i Murata. U jednom od ovih pisama poziva Fouché napuljskoga kralja, da bude spreman, kako bi na prvu viest mogao pohrliti u Pariz, gdje će ga proglasiti carem. Eugen je to pismo poslao caru. Ovaj je predao zapovjedničtvo nad vojskom Soultu, odrekao se uništenja Engleza, premda ih je imao u šakama i požurio se u Pariz. Nitko nije ništa znao, kad je pet dana kasnije pred Tuilerijama skočio iz kola.

Što bi bilo, da je car imao slobodne ruke? Na dvie strane čeka ga borba s moćnim neprijateljima: rat protiv Austrije je neizbježiv, a borba u Španjolskoj kao da će se protegnuti u vječnost. Najprije je bies izkalio na Talleyrandu, pred svim ministrima i visokim dostojanstvenicima obasuo ga je bujicom pogrda i oduzeo mu čast vrhovnog komornika. Muratu je u znak prezira vratio red obiju Sicilija i uzkratio mu zapovjedničtvo nad konjaničtvom, koje je napuljski kralj zamolio. Murat je zadržao krunu, jer carstvo proživljuje težka vremena, ali carev gnjev protiv njega ne će nikada više posve ugasiti.

Izbjegavši toj opasnosti, morao bi Murat zapravo uložiti sve, da izbriše porazni dojam, koji je izazvao svojim postupkom. Ali on ništa ne poduzimlje. Naprotiv kao da ga je propast nada u carsku krunu odtrgla od domovine i bacila u zaborav svu prošlost. Napuljski narod, na koji je netom još gledao s visoka, pričinio mu se iznenada izabranim narodom. Sad bi htio vladati ne samo za Napuljce, nego i s njima, a svi su mu Francuzi postali sumnjivi, izuzevši jedino vjernoga mu Mosbourga. To je novo stajalište izazvalo tragičke napetosti između njega i kraljice.

U prvo doba vladavine bili su odnosi između njih donekle nježni, ali Murat ljubomorno čuva svoju moć, a Karolina je tako častohlepna, da se je u tom utopio i posljednji ostatak toplih osjećaja. Njegovu su taštinu povriedili već bayonneskim ugovorom, jer je njegovoj ženi priznao poseban položaj odredbom, da osim Karoline nijedna žena ne može baštiniti napuljski priestol. Murat je tu odredbu smatrao nepravednom, jer je Karolini priznala čast, koje nije zaslužila. A još se više razljutio, kad mu je pisao car: »Kraj žene, kakva je Vaša, možete mirne duše ostaviti kraljevstvo i doći ovamo, da zapoviedate mojim konjaničtvom, bude li potrebno; ona je posve sposobna, da vodi namjestničtvo.« Murat ne može nikako toga podnieti, da su ga uz ženu odgurnuli na drugo mjesto. U prvim danima vladavine, kad još nije točno upućen u sve, znao je kod važnih odluka potražiti kod nje savjeta, ali čim mu se vlast učvrstila, pokušao je ženu izključiti. Karolina pak, koja je bila častohlepna barem koliko i muž joj, nije se dala odrinuti. Tako je dugo čeznula za tim kraljevstvom, ono joj je sve, htjela bi ga uzčuvati sinu. Ona zna, da je to carev dar, da im ga preko noći može oduzeti, a ujedno vidi, kako njezin muž, koji uobće nije prepametan, podcjenjuje tu opasnost i smatra se kraljem po milosti Božjoj. Drhtala je pri pomisli, da bi radi jedne od njegovih gluposti mogla sve izgubiti. Kad je stigla u Napulj, još omamljena milošću svoga brata i s tisuću zračnih kula u glavi, nadala se, da će sudjelovati kod odluka vlade; kad joj se ta nada izjalovila, vjerovala je, da će barem savjetom i preporukama steći neki utjecaj. I te se je nade morala odreći.

Kad je u početku 1809. opazila promjenu u Muratovoj politici u prilog Napuljcima, a protiv Francuza, nastojala je upozoriti ga, kakvoj se opasnosti izlaže. Ali kralju nije stalo do njezinih savjeta, srdi se, što se žena mieša u vladarske poslove, i odluči je onemogućiti prirođenom surovošću. Izričito je novinama zabranio spominjati kraljičino ime. Neka padne u zaborav. Njezine se preporuke imaju baciti u koš. Ona ne smije više prisustvovati javnim priredbama. Jednom riečju: kraljici Napulja mora se zatrti trag!

Karolina je odlučila braniti se. Otvoreno to ne smije, pokušat će dakle prirođenim joj sredstvima spletkarenja. Počela je oko sebe okupljati francuzku stranku, kako bi spriečila kraljevo nastojanje, da se oslobodi izpod careva skrbničtva. Murat je naskoro odkrio tu urotu, još jače je planuo, zapodjela se otvorena borba. Stao je prietiti, zapoviedati: u buduće smije kraljica primati samo u ponedjeljak. Inače se ne smije sastati ni s kim, pa ni sa ženama izvana. Nadziru ju po kraljevu nalogu, i on sam ju uhodi: Karolina je u svojim odajama gotovo kao u zatvoru.

U prvi čas misli, da je to samo provala njegove zlovolje, ali onda je opazila, kako se obruč oko nje iz dana u dan sve više steže. Izprva se srdila, a onda je podlegla očaju. Caru se ne usuđuje pisati, jer zna, da joj pregledavaju pisma. Stoga je zamolila francuzkoga poslanika d' Ormessona, da u svojim izvješćima spomene njezino nesnosno stanje polurobstva. »Kralj želi,« pisao je d' Ormesson gospodinu de Champagnyu, »da kraljica bude iz dana u dan sve više osamljena. Ona je već toliko ograničena u svojoj slobodi, da k doručku ne smije pozvati nikoga. Dane provodi posve sama čitajući, svirajući i baveći se ručnim radom. Čini se, kralja je spopao bolestan strah, da bi sviet o njem mogao misliti, kako je o nekom ovisan, u prvom redu o svojoj ženi. Često puta ponavlja rečenicu, da nije ni o kome ovisan, a pri tom cilja i na druge, ne samo na kraljicu. Iznese li kraljica ministrima bilo stvarne bili osobne preporuke, smjesta ih odklanjaju.«

Karolina se napokon ponadala, da bi uz pomoć posrednika mogla steći nešto utjecaja na muža, i nije se skanjivala obnoviti odnošaje sa svojim bivšim ljubavnikom, liepim La Vauguyonom, koji je međutim postao general pukovnik u gardi napuljskoga kralja. Ali La Vauguyon nije bio dorastao toj zadaći, nego je svojim nespretnostima otvorio Muratu oči, te ovaj nije više mogao sumnjati u svoju bračnu nesreću. Murat je La Vauguoyona lišio čina i prognao iz zemlje. Karolina je zapala u još teži položaj. Kraljeva je ljubomornost — više nego ljubomornost muža — dosegla vrhunac.

U lipnju 1809. navališe Englezi na Napulj, izkoristivši borbe velike vojske u Austriji. Mornarica s 18.000 vojnika usidrila se pred Napuljem. Narod se uzkomešao. Vojska je preslaba za odpor. Murat se prestrašio, htio bi s djecom pobjeći u Gaetu, ali Karolina se tome ogorčeno uzprotivila. Ona je jedina ostala hladnokrvna i hrabra. Nekoliko je topovskih naboja palo na obalu u gradu i izazvalo neopisivu stravu. Karolina se u kolima provezla po obali i sa smieškom pozdravila svjetinu. Ta je neustrašivost i naravnost oduševila mnoštvo, ohrabrila ga, klicući ju je odpratilo. Murat je zabranio, da »Moniteur« donese viest o tom junačtvu. »Kraljica ovdje ne znači ništa; o njoj se ne smije pisati, samo o meni.«

Na viest o pobjedi kod Wagrama udaljili su se Englezi.

Međutim je opet došlo do zbliženja između Napoleona i Murata, ali samo površnog, uslied vanjskih okolnosti. Odredbom od 17. svibnja 1809. sjedinio je car Rim s Francuzkom. Malo zatim dao je uhititi i odvesti Papu. Rim je postao slobodni carski grad, a posada podpada pod Muratovo zapovjedničtvo. Murat je sav oduševljen primio taj dokaz povjerenja, pogotovo jer ga Papa još nije priznao napuljskim kraljem. Čim je nestalo englezke mornarice, pohrlio je u Rim, gdje je našao Napoleonovo pismo, u kojem mu dopušta, da dođe u Pariz, a car je svojom rukom još dopisao ovo: »Ja ću čitav siečanj biti u Parizu; kad dođete, vidjet ćete, da sam za napuljskoga kralja ostao isti onaj, koji sam bio za Murata.«

Murat uvjeren, da mu se vratila sreća, na vrat na nos kreće u Pariz, a odmah za njim dolazi i Karolina.

Taj poziv nije bio izljev neke nove naklonosti cara prema Muratu. Pozvao ga je lih zato, da prisustvuje velikom obiteljskom vieću, koje je imalo odobriti carevu razstavu braka. Muratovi još uviek mrze Jozefinu, ne osjećaju prema njoj ni trunka sućuti, te slavodobitno doživljuju dramatski prizor, u kojem je carica pala u nesviest, kad je doznala svoj udes. Ne-

sreća je njihove neprijateljice djelovala na njih kao neko čudo, opet ih je zbližila. Murat je iza toga sam odputovao u svoj zavičaj; do povratka je jedno drugom svakog dana pisalo pisma, koja su odisala nepomućenom srdačnošću. Kao da su posve zaboravili na nedavnu prošlost.

Napoleon je sazvao svoju obitelj i radi toga, da čuje njezine savjete o izboru buduće carice. 29. siečnja 1810. sastalo se drugo obiteljsko vieće. Napoleon je sve svečano pozvao, da dadu svoje mišljenje o princesama, koje bi mogao zaprositi, ali pri tom da misle samo na dobrobit carstva. Na izboru su tri princese: jedna austrijska nadvojvodkinja, jedna ruska velika vojvodkinja i jedna saska princesa. Nazočni su se odmah razkolili u tri stranke. Na čelo onoj, koja se zauzela za rusku veliku vojvodkinju, stupio je Murat. On je prvi uzeo rieč i vatreno ustao protiv veze s Austrijom: Austrija već osamnaest godina svojom mržnjom progoni revoluciju; brak ne će otupiti te mržnje, nego ju još pojačati, a austrijska će vlada tada moći još djelotvornije povesti borbu protiv ljudi i ideja revolucije; ona će poduprieti emigrante i chouane, a iztisnuti novo plemstvo, koje je stvorio car... Murat se toliko zagrijao, da je posegnuo za rječitošću iz doba »Husara Zvjerokradica« i stao sipati sve svoje gotovo zaboravljeno blago jakobinskih doskočica. Ali čuvao se kazati, zašto zapravo odklanja austrijski brak: Bivša napuljska kraljica je također austrijska princesa, ona sada vlada nad Sicilijom, koju on traži za sebe. Postane li pak Austrija po braku i careva saveznica, mogla bi ga nagovoriti, da zabrani svaki podhvat protiv Sicilije.

Napoleon je zaključio viećanje, a da nije rekao ni rieči. On je već odavno odlučio, da će uzeti za ženu nadvojvodkinju Mariju Lujzu. Murat je sav biesan radi svoga neuspjeha sutradan odputovao u Napulj.

Karolina je još ostala u Parizu. Upravo sada je uživala najveću carevu milost. Car joj kani dati posebno mjesto izpred svih princesa svoje obitelji: imenovati ju vrhovnim dvorskim meštrom kod carice. Tim bi postala visoki dostojanstvenik carstva i dospjela izpred španjolske i holandijske kraljice. Karolina bi to vrlo rado prihvatila, ali boji se Muratove ljubomornosti, a morala bi ostaviti djecu, jer bi trajno bila vezana uz dvor. Zato je odklonila, ali mužu je pisala ovo: »Ne zamjeri:

mene ovdje maze više nego Ti u Napulju, a neprestano mi govore, da me vole. Na Tebe se ne ću tužiti, ali kad se vratim, vjerojatno ćeš me tako maziti, da ne ću više čeznuti za Parizom. Ne srdi se odmah zbog te male šale!...« Međutim rado je pristala, kad su ju zamolili, da na čelu dvorske pratnje pođe u susret novoj carici do Braunaua.

Murat od jeda nad svojim neuspjehom, a od ljubomornosti nad uspjehom svoje žene, prkosi i ne odgovara. Ona ga i dalje nagovara, kuša ga dovesti k pameti. On se je zakleo, da ne će doći na dvorske svečanosti, a ona ga zaklinje, da se predomisli. Ta cara je već razsrdio tvrdoglavošću, kojom se je zalagao za rusku veliku vojvodkinju; ako li ne dođe na svatbu, nastradat će. Neka misli na budućnost svoje djece.

Murat je napokon popustio i došao. Ali iz te »velikodušnosti« htio bi izvući odmah i koristi. Utuvio je sebi u glavu, da se ne će vratiti, dok mu car ne dopusti, da osvoji Siciliju uz podporu francuzke vojske u Napulju. Najvećom tvrdoglavošću tražio je, da ga primi car. Car je dugo ostao nepristupačan. Napokon je došlo do sastanka. Taj je bio buran. Napoleon je Muratu spočitnuo nezahvalnost, neposlušnost, a ponajviše okrutnost prema svojoj ženi; obtužio ga je s izdajstva, a pošao je tako daleko, da mu je doviknuo: »Gospodine maršale Muratu, ja ću vas dati prikratiti za glavu!« A kad je iztresao srdce, primirio se i stao govoriti o starim vremenima, koja su zajedno preživjeli . . . Na koncu je pristao i na podhvat protiv Sicilije, ali samo pod uvjetom, da unapried bude osiguran uspjeh.

Murat se požurio u Napulj sav sretan, što će proširiti svoju moć, jer je čvrsto vjerovao u uspjeh osvajalačkog pohoda. Ali carev napadaj težko ga je uvriedio, jaz je između njih dvojice postao još dublji.

Uza sve to imao je taj posljednji boravak u Parizu i jednu dobru stranu: Murat i Karolina su se još jednom zbližili. Karolina je iz zahvalnosti zaboravila na sve. Kako je najbolje znala, ukrotila je brata, a muža mudro vodila. Učinila mu je i dragocjenu uslugu u času, kad je za pohod na Siciliju trebao mnogo novaca: postigla je, da su Napulju brisali dug od 11 milijuna.

Murat se svim žarom bacio na pripremanje osvajalačkog podhvata. Njegovi francuzki ministri nisu nimalo oduševljeni.

Ministar rata Daure, vrlo darovit i izvanredno marljiv muž, smatra sigurnim neuspjehom podhvat u onom obliku, kako ga je zasnovao kralj. Mosbourg s užasom gleda na troškove, koje će progutati taj pohod.

Murat ne haje ništa za sve te opomene. On prikuplja vojsku, u drugoj polovici svibnja polazi k njoj i čeka na povoljan vjetar, da izda zapovied za ukrcavanje.

Uto iznenada stiže pismo od francuzkoga ministra rata Clarkea, koji mu po carevu nalogu zabranjuje, da išta poduzme, ako nije osiguran uspjeh; glavni je preduvjet, da jednim udarcem prebaci barem 15.000 vojnika na sicilijansku obalu. Murat je razočaran. Ta tko je ikada pošao u rat s uspjehom u džepu? Napuljski kralj u tim novim nalozima nazrieva carevu osvetu radi njegova odpora protiv austrijskoga braka. Osim toga je Napoleon poslao u Napulj jednog častnika, da mu podnese izvješće o obranbenom stanju kraljevstva. To je još više razgnjevilo Murata.

Smjesta je pisao caru, da ga opozove, Napulj utjelovi Francuzkoj, a njemu opet povjeri zapovjedničtvo nad konjaničtvom. Istodobno je uvrieđen prosvjedovao protiv toga, što mu u državu šalje jednog častnika iz velikog glavnog stožera, da ga nadzire. Car se nasmijao tome pismu, pokazao ga Karolini i rekao: »Kako se je razsrdio. Smiešan čudak, srdi se radi svake sitnice. Ta to su bezazlene stvari, badava se srdi.«

Unatoč tomu Murat se ne odriče svoje osnove. 17. rujna zapirio je povoljan vjetar. Murat je dao zapovied, da se vojska ukrca. Sve je svršilo s neuspjehom, jer zapovjednik francuzkih četa, general Grenier, nije dopustio, da se ukrcaju dvie divizije. Znao je, kako glasi careva zapovied, a vidio je, da je pobjeda izključena.

Murat je kivan i uvjeren, da mu je tu kašu svario car, kako bi ga osramotio u očima njegova naroda. Da sa sebe opere ljagu, izdao je vojsci dnevnu zapovied, u kojoj je naglasio, da je najtočnije izvršio samo careve naloge. Car uobće nije kanio osvojiti Siciliju, nego samo uznemiriti Engleze. Podhvat je samo odgođen. Te su laži razgnjevile cara. Smjesta mu je poslao najstroži ukor. Ali nije ga sam napisao, nego za to dao nalog svojem ministru Clarkeu. To je za Murata dvostruko poniženje, još je jače zamrzio cara.

A k tome se pridružio novi, ozbiljniji sukob s Karolinom. Kad se je ona 5. kolovoza vratila u Napulj, nije našla muža, jer on je boravio u Kalabriji. Mislila je, da je sada kucnuo njezin čas.

Za boravka u Parizu zalagala se kod brata bez počinka za svoga muža. Kad su joj brata Louisa svrgnuli s priestolja, a Holandiju ujedinili s carstvom, grdno se prepala, da bi to moglo snaći i napuljsko kraljevstvo. Navalila je na brata, što je spretnije znala, i napokon dobila obećanje, da u Napulj ne će dirati, ali pod uvjetom, da se kralj u buduće podvrgne carevoj politici, da promiče francuzku trgovinu i da bez njegove privole ne stvara nikakve odluke. Murat je pratio njezino nastojanje i shvatio, koliku mu je uslugu učinila žena. Stoga ju je obilno obasipao dokazima svoje zahvalnosti.

Stigavši u Napulj izkoristila je Karolina kraljevu odsutnost i stala se miešati u državničke poslove. Pri tom je postupala lukavo, sama nije izdavala naredbe, nego spretno biranom dosjetljivošću djelovala na njegove odluke. »Ti moraš dakako raditi ono, što Ti smatraš izpravnim, ali čini se . . .« dobro sredstvo, koje je polaskalo kralju. Kroz tri tjedna polazilo joj je za rukom sve, što je god htjela. Ali od uspjeha se uzobiestila, mislila, da je svemoćna i zabrazdila. Muratov uztuk je surov.

Kako je uviek naginjao demokratizmu, izdao je naredbu, da se veleposjedi razdiele između starih posjednika i općina, u kojima leže. To je dakako izazvalo bunu među plemstvom, koje bi tim bilo izgubilo velik dio prihoda. Digli su galamu, kako ih pljačkaju i bacaju u biedu, te uvjerili kraljicu, da je njihov prosvjed opravdan. Ona je nato odlučila izhoditi opoziv te naredbe. Ali ovoga puta nije svoju molbu izkitila kojekakvim dosjetkama, nego je otvoreno spočitnula Muratu, da je njegova mjera nepravedna, da upropašćuje najbolje podanike, da će njom ozlovoljiti cara i ponukati ga, da Napulj utjelovi carstvu; stoga ju svakako mora opozvati.

Kad je Murat primio to pismo, bio je već razdražen i nestrpljiv od dugog čekanja i straha, da mu ne će uspjeti podhvat. U njem se probudilo staro nepovjerenje, otvorile mu se oči: iza svih tobožnjih usluga njegove žene krije se samo fanatička želja, da ga izgura iz vlade. Stoga je izčupao iz srdca svu ljubav posljednjih četiriju mjeseci i napisao kraljici pismo, u kojem

joj je najsurovijim riečima spočitnuo najgore nakane i obtužio ju, da se je protiv njega urotila s njegovim protivnicima, premda je na to nije ništa primoralo.

Poslije neuspjeha u Siciliji i Napoleonova ukora produbio se još jače jaz između njega i Karoline. U studenom se još više ozlojedio, kad je car u Napulj poslao poklisara baruna Duranta de Mareuila. Po njegovu mišljenju taj okretni diplomat nije na njegov dvor došao kao zastupnik Francuzke, nego kao uhoda. Stoga je s njim postupao kao s protivnikom, nije ga puštao na dvor i spriečio svaki sastanak između njega i kraljice.

Iznenada je došlo do nove bure, kad je doznao, da je car Karolini ponudio kumstvo kod svoga sina. Zato bi morala poći u Pariz, a on toga nikako ne će, jer bi mogla svome bratu kazati, kako je s njom zlo postupao. Da to onemogući, poslužio se izlikom: pometnućem, koje je imala prije sedam mjeseci. Mjesto toga je sam odputovao u Francuzku, premda nije bio ni pozvan.

Političke prilike dovele su do novog zbliženja između cara i napuljskoga kralja. Prvi razgovor nije bio buran, žestoko su se porječkali. Na dvoru su već šaputali, da su se posvadili, da je car kralju zabranio odlazak iz Pariza, da se Murat ne će više vratiti u Napulj. Ali sve se to preko noći okrenulo.

Početak je svibnja 1811., rat je s Rusijom neizbježiv. Napoleon je odmah udario u blaže žice. Spomenuo se, kako mu je gorko bilo pod Wagramom bez velikoga vođe konjaničtva, koji bi pravim zahvatom svojih konjaničkih gomila uzmak Austrijanaca bio pretvorio u divlji bieg. Pođe li na neizmjerne ravnice Rusije, trebat će konjaničtvo jače nego ikada prije. Zato mora osigurati sebi Muratovu pomoć.

24. svibnja razgovarali su posljednji put. Car je bio vrlo umjeren, a Murat se zaklinjao, da mu je vjeran i poslušan. Kralj se vratio u Napulj, ali mržnja je i dalje tinjala pod pepelom.

Promjena u carevu raspoloženju ga je iznenadila. Ali kad je shvatio razlog tome, odlučio je careve neprilike izkoristiti, da strese njegov jaram, koji mu je postao nesnosan. Pri tom će ga pomagati njegov zloduh, napuljski redarstveni prefekt Maghella.

Maghella je rodom iz Genove, a Francuz je postao silom prilika. On je kralja svega opleo svojim mrežama. Rođen je spletkar, a u svojoj mržnji protiv Francuzke skovao je golemu osnovu: pokidat će sve okove, kojima su talijanske države prikovane uz carstvo i sjediniti ih u jedan, slobodan i nezavisan narod. U uzkim vezama stoji s tajnim družtvima u sjevernoj Italiji, svoje doušnike ima u Milanu, Firenzi i Rimu, pregovarao je dapače s Englezima na Siciliji, a Murata kani progurati naprieđ kao prvoborca za oslobođenje Italije. Najveća su zapreka ostvarenju te osnove francuzki generali, ministri i visoki dostojanstvenici oko kralja. Stoga najprije mora njih odstraniti.

Međutim je ministar rata Daure, koji je poslije Salicetieve smrti bio i ministar redarstva, Karolinu obaviestio o Maghellinom rovarenju. Odkad je La Vauguyon pao u nemilost, izabrala je za ljubavnika Daurea i u njem našla vjerna saveznika.

Karolina je sva u strahu ostavila svoje odaje, u kojima je bila zatočena, i zaklinjala svoga muža, da se odreče te osnove, jer je predvidjela njezine strašne posljedice. Plakala je, opominjala, dapače zaprietila Muratu, da će pobjeći u Pariz. Sve zaludu. Naprotiv: Murat se pobojao, da bi kraljica uz pomoć velikog utjecaja na svoje zemljake mogla osujetiti njegov podhvat. Stoga ju je poslao u Castellamare, okružio stražama, koje nikoga ne smiju puštati k njoj.

Sve je pripremljeno za veliki udarac, koji je zasnovao Maghella. 14. lipnja 1811. izišla je kraljevska odredba, da svi »stranci«, koji su namješteni u napuljskom kraljevstvu, moraju do 1. kolovoza primiti napuljsko državljanstvo, inače će biti protjerani.

Francuze je, posve razumljivo, strašno ogorčila ta mjera. Svi najvjerniji među Muratovim suradnicima digli su oštre prosvjede, ali Murat ostaje nepokolebiv.

Kad je car dočuo za tu odredbu, sav je planuo od biesa i smjesta izdao carsku naredbu: »Savezno s Našom naredbom od 30. ožujka 1806., prema kojoj je kraljevstvo obiju Sicilija sastavni dio Našega carstva, i s obzirom na činjenicu, što je vladar te države Francuz i visoki dostojanstvenik, a i na to, što je on na priestolje dospio i na njem se uzdržao naporom Naših naroda, odlučili smo i proglašujemo: I. — Svi su fran-

cuzki građani ujedno i građani obiju Sicilija. II. — Odredba kralja te zemlje od 14. lipnja ne može na njih biti primienjena.«

Kad je Murat pročitao tu naredbu, spopalo ga je bjesnilo. Trgnuo je kuburu i htio si prostrieliti glavu; u isti tren ga je zatresla groznica, sav je bio skršen. Pobjegao je u Capodimonte i deset dana nije puštao k sebi ni žive duše.

20. srpnja ostavilo ga je napokon ludilo, te je izdao odredbu, kojom je ukinuo svoju odredbu od 14. lipnja. Ali taj uzmak nije umirio cara. Za nj je Murat ostao buntovnik, stoga je s njim tako i postupao. Zaredale su nove mjere. Naziv »Francuzka vojska u Napulju« pretvoren je u »Zaštitni zbor u južnoj Italiji«, a njegov zapovjednik, general Grenier, nije podčinjen napuljskome kralju. U Parizu su uhitili Muratova tajnog dopisnika Ayméa, koji je za nj uzput vršio službu uhode u Francuzkoj. Kod njega su našli vrlo kompromitirajućih pisama, između ostalog čitavo dopisivanje o uroti Fouchéa i Talleyranda s Muratom, kojoj je cilj bio Muratovo proglašenje carem Francuza.

Murata je na tu viest iznova pograbila groznica. Držao je, da je sve propalo. To je Maghella izkoristio, da mu zada novi udarac. On se zakleo, da će uništiti kraljicu. Dočepao se nekoliko pisama Daurea i Karoline. Nježni izrazi, kojima se u njima služi Karolina, bjelodano dokazuju, da je bila ministrova ljubovca. Maghella je ta pisma pokazao kralju.

Murat navali na svoju ženu, grdi ju, psuje, htio ju je ubiti. U tom ga je spriečio odgojitelj njegove djece Baudus, bacio mu se pred noge i zaklinjao ga, da se umiri, da ne počini nešto, čega nikada ne bi mogao popraviti. Karolina nije ni na tren izgubila glavu: poricala je, tvrdila, da je nedužna, da su to samo spletke njezinih neprijatelja, koji bi nju htjeli uništiti. Murat je napokon izišao, a da nije rekao ni rieči. Samo je Daurea poslao u Francuzku.

Sad je došao još smrtni udarac: pismo od Berthiera, koje je ovaj pisao po carevu nalogu:

»Ovo će pismo razžalostiti Vaše Veličanstvo. Car mi je poslije doručka rekao ovo: ,Ne mogu razumjeti postupak ljudi, koje ljubim, kojima sam ja stvorio sreću. Oni kao da su ludi. Na primjer napuljski kralj: on drži u Parizu uhode i plaća čovjeka, kojem nije ništa stalo do moga carstva ... Muči danju

i noću kraljicu, progoni ju neprestanim nepovjerenjem. A on je uobće kralj samo zato, jer je ona moja sestra! ... Posada u Gaeti s nepovjerenjem susreće moje čete. Pišite mu, da je to uvreda, koje ne mogu trpjeti. Ja želim, da tamo bude francuzka posada ...' Napuljsko kraljevstvo će propasti, ne bude li se čvrsto vezalo uz carstvo, kojem je ono dio. Car je osvojio Napulj; Vi morate vladati tim kraljevstvom, Sire, kao da ste mu samo podkralj! ... Vi poznajete cara i znate točno, da je on i premudar i premoćan, tako te se Vi s njim ne možete ogledati, Vi bez njega niste ništa! ...

Okanite se, Sire, toga sustava nepovjerenja, nemojte više mučiti kraljicu, budite Francuz, a ne Napuljac, vladajte u Napulju na dobrobit Francuzke, kako to želi car! Inače bi jednog dana senat mogao donieti odluku, koja bi Vašem Veličanstvu oduzela krunu ... Kad bi Vas car htio maknuti s priestola, trebao bi reći samo jednu rieč ... Služite se svojim podanicima, svojim prihodima i svim svojim sredstvima u slavu carstva i uz podporu carske volje. Činite kao kralj isto ono, što ste činili kao vojnik ... Težko mi je bilo pisati ovo pismo, ali bio bih sretan, kad bi ono nešto pridonielo tome, da Vašem Veličanstvu prištedi tugu. Vaše Veličanstvo može lako izpravno postupati: ostanite u Napulju samo Francuz! Osigurajte dakle sreću kraljici i Vašoj djeci, Sire, učvrstite za njih krunu, koju nosite. Sadržaj će ovoga pisma Vašem Veličanstvu pružiti dovoljan dokaz, kako sam Vam odan i kako računam na Vašu dobrotu i prijateljstvo ...«

Ovo je pismo razpršilo sve Muratove snove o nezavisnosti; ponizilo ga je na ulogu sluge. Bez žene ne bi bio ništa, bez njezine pomoći izgubljen. Sav očajan odluči, da se opet približi kraljici, da ju zamoli, neka pođe u Pariz, neka za nj izprosi oproštenje i spasi mu krunu. Kraljica je pristala. 17. rujna krenula je u Francuzku.

Ona je spasila Murata. Nema sumnje, Karolina nije kod brata uložila svoj trud iz neke ljubavi prema mužu; surovost, kojom je on postupao prema njoj, pokidala je i posljednje veze među njima. Ona je radila lih u svoju korist. Izvanredno spretnim nastupom razoružala je Napoleona, a promišljenim i uvjerljivim pismima navela je kralja, da je u svemu popustio. Morao je pristati na uvjete, koji su bili težki i ponizili ga: Maghellu

je morao poslati u Francuzku, odpustiti ministra unutarnjih poslova Zurloa, Maghellina ortaka, a Gaetu predati Grenieru.

Car je poslije toga Muratova poraza opet postao blag. Na domaku su ratu protiv Rusije, opet treba Murata na čelu konjaničtva. Ali on ne će da mu sam ponudi to zapovjedničtvo, nego želi, da ga zaprosi kralj u znak, kako mu se posve podčinio.

Karolina je preporučila mužu, da to učini. Pomisao, da će voditi 15 divizija konjaničtva, toliko je oduševila Murata, te je gotovo popustio. Ali mučila ga je još jedna bojazan: ne će li Napoleon izkoristiti njegovu odsutnost u Napulju i oduzeti mu krunu? Napokon je odlučio i 22. ožujka 1812. pisao caru: »Sire, pozovite svojega starog Murata! Zar biste mogli bez njega poći u susret novim opasnostima? Zovnite me, inače ću umrieti!«

Tako je Murat opet postao Francuz i vrhovni zapovjednik carskog konjaničtva.

21. poglavlje

VOJNA U RUSIJI

12. svibnja polazi kralj iz Napulja. Namjestničtvo je predao kraljici. Učinio je to sa strahom pred njezinom kritikom i poduzetnim duhom. On je doduše ograničio njezinu vlast, ali Karolinu smatra sposobnom, da vodi vlastitu politiku. Samo kad se je spomenuo veličajnog zapovjedničtva, koje će mu biti povjereno, smetnuo je s uma sve bojazni i brige.

S carem se sastao u Danzigu. Na tom prvom sastanku došlo je do žestokih prepiraka, obtužaba i spočitavanja. Murat se uvriedio, što su mu zabranili doći u Dresden, gdje su se skupili svi drugi vladari. Natuknuli su mu, da bi njegova nazočnost mogla biti neugodna austrijskome caru. On je kralj, a postupaju s njim kao da je neki sobar! Sav uzbuđen stao je prietiti, da će se radije odreći priestola, na kojem mora igrati ulogu običnog prefekta. Cara je nato ostavila strpljivost. Zar je tako visoko uzdigao Murata, da sada mora slušati njegove javne uvrede, trpjeti njegove buntovničke spletke? Toliku nezahvalnost mora kazniti! Ali naskoro se umirio; ta Murat mu

je učinio neizmjernu uslugu tim, što je preuzeo ovo zapovjedničtvo, za koje car ne može drugoga naći. Spretno je pokucao na Muratovo vojničko srdce, podsjetio na zajedničko vojevanje, na brzi uzpon, pri čem mu je on pomogao. Postao je prijazan i zamolio ga, da opet bude stari konjanički častnik iz godine 1804., koji je poznavao samo jedno: domoljublje i slavu oružja. Murat je ganut do suza položio oružje. Stao ga uvjeravati o svojoj iskrenoj odanosti; zaboravio je sve nesuglasice. Neka ga samo pusti, da udari na neprijatelja, pa će dokazati, da je ostao stari Murat.

Za večerom je car pričao Berthieru, Durocu, Caulaincourtu i Bessièresu, kako se je smijao, kad je smotao napuljskoga kralja: »Ja sam bio s njim čas strog čas srdačan. Tako naime treba postupati s tim talijanskim Pantaleoneom. Pravo uzevši on je dobričina. Mene ipak voli više nego svoje lazzarone. Kad vidi mene, onda je moj, ali kao svi beznačajni ljudi, takav je i on: kad mene nema, onda je svačiji, tko mu se samo znade ulaskati...«

Murat je sa svojim vjernim Belliardom kao glavarom stožera stupio na čelo tako golemoj konjaničkoj vojsci, da je sviet još nije vidio: 4 zbora — Nansouty, Montbrun, Grouchy i Latour-Maubourg, — s ukupno 48 pukovnija, 78 topova i 50.000 konja. Murat je ponosan. Istina, tu će neizmjernu gomilu riedko kada povesti u boj u jednom sklopu, ali sama pomisao na tu mogućnost zavrtjela je mozgom čovjeku, kojem sva vojnička sposobnost počiva u tome, da je tim množtvom konjanika i konja znade vitlati kao što drugi vitla težkim željeznim batom.

24. lipnja prešao je preko Njemena. Dok se je velika vojska skupljala, prodirao je on prema Vilnu. Na putu nisu našli gotovo ništa: roj kozaka, nekoliko odreda konjaničtva. Neprijatelj izbjegava borbu, razpršuje se, izčezava. Neprijateljska ih taktika umara, mrvi: pojavljuje se, izaziva na juriš, nestaje, a na uzmaku uništava sve, što bi protivniku moglo biti od koristi: gradove, sela, hranu.

Tako se francuzkim vojnicima život pretvorio u pravu muku. Konjaničtvo nema mira ni danju ni noću. Ono jedino neposredno progoni neprijatelja, a ima nalog, da ne izgubi s njim dodira. To mu polazi za rukom samo uz najveće napore. Po carevu nalogu mora i najmanja izvidnička skupina imati jakost

barem jedne brigade, da budu osigurani francuzki konjanici od napadaja kozačkih čopora. Radi neizmjernosti prostora nema nikad kraja izvidničkim podhvatima. Nesretni konji pasu samo napola zrelu raž, a umara ih nesnosna žega. Sve više ginu.

Murat je stao gubiti živce. Kakav je to rat, u kojem se neprijatelj pojavljuje samo zato, da opet odmah izčezne. Već je požalio sve, što je obećao caru, s čežnjom u duši misli na čarobni napuljski zaljev. Pred Vilnom su mu doveli ruskog pregovarača, kneza Balahova, koji je donio careve uvjete, pod kojima bi Rusija bila voljna pregovarati. Na razstanku mu reče Murat: »Bilo bi mi drago, da se naši carevi sporazume i da svrši taj rat, koji je počeo protiv moje volje.« Već mu je sve dodijalo, u svakoj prilici traži, da se dokrajči ta vojna.

28. lipnja ušlo je konjaničtvo u Vilno i bilo svjedokom neizmjernom požaru, koji su Rusi podmetnuli na uzmaku. Vatra je razorila skladišta, u kojima su Rusi za svoju vojsku naspremili zaliha za tri mjeseca. To je za Francuze bio nenadoknadiv gubitak. Murat ne haje za to, nego samo javlja, da je neprijatelj razorio drveni most na rieci. Stoga je obustavio napredovanje i dao razapeti šatore.

Kad je stigao car, planuo je, jer je računao, da će svoju vojsku obskrbiti hranom, koja je sada propala u plamenu. On je još jutros osobno dao nalog generalu Montbrunu, da neopaženo upadne u Vilno i uništi rusku zalaznicu prije nego ova stigne razoriti skladišta. Kako je Montbrun smio napraviti tako strašnu pogrješku?

Svemu je zapravo kriv Murat, koji se razljutio, što je car bez njegova znanja izdao zapovied jednome od njegovim častnika. Ta samo on smije prvi stići u Vilno. Montbrunu je dao nalog, da zaostane iza zbora Nansouty, laku je brigadu Bruyère poslao na izviđanje, a sam je polako krenuo put Vilna. Kad je došao u grad, proždirao je plamen suše.

Car ni pet ni šest u propnju odjuri u konjanički tabor i upravo prostački izgrdi Montbruna. Težko je uvriedio toga poslije Lasalleove smrti najboljeg konjanika velike vojske. Murat je međutim dojahao uz bok caru, ali je šutio. Montbrun se htio opravdati, car mu nije dao do rieči. Dobacio je Muratu pogled, kojim ga je zamolio, da ga izbavi iz toga škripca. Murat je ostao niem, držao se, kao da ga se to ništa ne tiče. Toga

Montbrun nije mogao pregorjeti. Bacio je sablju od sebe, podbo konja i zatvorio se u svoj šator. Car je probliedio, polako odjahao. Uvečer je pozvao na odgovornost Murata. Montbrun se međutim primirio i još iste večeri na čelu svojih divizija prešao preko rieke po popravljenom mostu.

Poslije podne razbjesnila se strahovita olujina, kakve nisu pamtili ni najstariji vojnici. U podne je još bila nesnosna vručina, a sad se spustio leden pljusak, temperatura je naglo pala. Sva se zemlja pretvorila u nepreglednu močvaru. Kola, topovi i konji propadaju u kalu i blatu. Dva dana i dvie noći nebo je upravo rigalo mlazove vode. Vojnike je spopao nečuven očaj.

Vođe su zabrinuti; posljedice te katastrofe mogle bi biti strašne. Redom šalju izvješća o očajnom stanju. 2. srpnja javlja Sebastiani: »Konji crkavaju od iznemoglosti. Vojnici jedu samo meso. Nevrieme ih je posve izmorilo...« 3. srpnja piše Murat caru: »Konjaničtvo se nalazi u žalostnom stanju, konji padaju od slabosti...« General Sorbier, zapovjednik gardijskog topničtva, izriče mišljenje svih svojih drugova: »Samo bezuman čovjek mogao se je usuditi poći na takav podhvat...« A vojna traje jedva tjedan dana! 4. srpnja napokon se razvedrilo nebo. Tužni posljedak je 10.000 crknutih konja. Loš početak!

A neprijatelja ne mogu pograbiti za grkljan. Dani prolaze u toj bezprekidnoj i posve uzaludnoj hajci za kozacima. Kozaci neprestano uzmiču, ali izkorišćuju svaku i najmanju neprijateljevu pogrješku. To su izkusili mnogi francuzki generali na svojim leđima.

21. srpnja dopro je Murat do Polocka. Konjaničtvo je već izgubilo četvrtinu svojih efektivnih snaga, a da još nije ušlo ni u jednu ozbiljnu bitku. Ali ono se mora odreći mirovanja nastaviti potjeru prema Vitebsku.

25. srpnja pružila se napokon kod Ostrovna Muratu prilika, da pokaže što zna. Prvi put mu se oprla neprijateljska zalaznica. Najprije je uništio tri ruske pukovnije gardijskih konjanika, a onda u izvanredno žestokoj borbi prisilio na uzmak zbor Ostermann, koji je brojio 10.000 vojnika. Murat se borio mladenačkim žarom, srčano, prezirući smrt, kao za najboljih dana prve vojne u Italiji.

Sutradan se još jedanput sukobio s Ostermannom. Ponovno je pružio dokaz o svojim sjajnim sposobnostima, spasivši najprije lievo, zatim desno francuzko krilo, gdje su se već stali kolebati redovi pješaka. Rusi su uz znatne gubitke morali opet uzmaknuti. Ali ti su ga uspjesi zasliepili, tako te sutradan pred Vitebskom umalo nije skrivio težak poraz.

Ovoga puta se ruska vojska sva zaustavila na zaravanku iznad grada. Činilo se, da će doći do bitke. Štiti ju jaka zalaznica, gotovo 20.000 momaka, a od toga 5.000 konjanika. Ruski su postavi gotovo neosvojivi, brani ih strm klanac, kroz koji vodi samo uzak prolaz. Murat je napried poslao konjanike, a za njima će doći pješaci. Ali to je Muratu bila pretežka kušnja za strpljivost. Nije mogao dočekati pješake, nego je 16. lovačku pukovniju bacio u borbu protiv ruskih gardijskih ulana. Ulani su sa svih strana nahrupili na lovce, razpršili ih, potjerali natrag u klanac, a sami prodrli do podnožja brežuljka, s kojega je car promatrao borbu svoje predhodnice. Pričuva lovaca jedva je stigla suzbiti ruske ulane.

Murat je sav protrnuo, kad je opazio taj okršaj. Konjanika nema pri ruci — ne mari on za to, ići će i drugčije. Na čelu svoga stožera i osobne pratnje. u svemu sa 60 konjanika, nasrnuo je poput vihora na pobjedonosne ulane. A Rusi, premda su bili trideset puta jači, dali se u bieg.

Međutim se sav zbor princa Eugena razvio na zaravanku. Neprijatelj je zalaznice povukao. Murat bi najvolio smjesta navaliti, jer se boji, da će mu opet pobjeći taj nedokučivi neprijatelj. Ali car ne da. Prije nego zametne bitku htio bi skupiti sve svoje oružane snage, a za to bi trebao 24 sata. »Sutra će nam sinuti sunce od Austerlitza!« rekao je Muratu. A sutradan se izgubila neprijateljska vojska.

Trebalo bi uzpostaviti dodir, a nitko ne zna, kamo je odmakla. Nigdje ni traga stražama, obhodnjama, sav kraj kao izumro. Traže na sve strane. Napokon je jedna izvidnička skupina javila, da je na pomolu nekoliko kozačkih čopora. Murat zagrebe za njima, sa svim svojim divizijama. Šest milja su prevalili u toj hajci, tlo je pjeskovito, konji propadaju, sunce prži bez milosrđa. Kozaci se iznenada zaustaviše, htjeli bi se pobiti, a francuzki husari ne mogu navaliti, jer su im konji posve iznemogli. Kozaci su ih u tili čas raztepli.

Car je stigao do predhodnica. Vidio je, da konjanici pješače, jer su im konji uništeni, a od nekih su pukovnija ostali samo ostatci. Odakle ti gubitci, ta još nisu bili u ozbiljnoj bitci? Uvečer je u dvorištu biednog dvorca pod šatorom okupio svoje generale. O stanju konjaničtva nije pitao Murata, jer mu ne vjeruje, nego Belliarda, o kojem je znao, da je razborit i iskren.

Belliard je bez oklievanja odgovorio: »Sire, nastavimo li ovako još šest dana, ostat ćete uobće bez konjaničtva!«

Rekao je istinu. Konjaničtvo je na rubu propasti, a tome je kriv njegov vođa. Taj je hrabri jahač strah i trepet neprijatelja, ali on ne zna štediti konje. Ne mari za njihovu njegu; goni ih, dok se izcrpljeni ne sruše. U toj vojni vodi tridesetak pukovnija, a postupa s njima, kao da ih je pet ili šest. Nitko ne smije odpočinuti, nitko sjahati; svi moraju bez prestanka biti spremni za borbu. Tako ih tjera gotovo do ponoći, a da nesretni konji ne dobivaju ni kapi vode, hrana im je nekoliko stručaka trave, koju uzput odgriznu. Zatim noće, većinom bez tople hrane. Vojnici jedu meso uginulih konja, tek tu i tamo nešto ražene kaše, a konji pasu, što slučajno nađu. Posljedak je toga, da među vojnicima hara griža, a konji crkavaju tisućama.

Reći ćete, da je Murat uspješno upriličio i bržih i opasnijih potjera, a nije uništio svoje pukovnije. Nije tako, njegovi gubitci su uviek bili nerazmjerno veliki. On je uviek uginulog konja nadomjestio austrijskim i pruskim konjima, kojih je na stotine pohvatao i oteo. A ovdje mu Rusi nisu ostavili ni ciglo kljuse. Zato nije mogao začepiti rupe, što su nastale u njegovim redovima.

U trideset je dana hoda izgubio više konja nego u deset bitaka. Broj im je spao izpod polovice. Zar su tako jadna stada mogla biti sposobna za borbu?

Napoleon je odlučio stati u Vitebsku, da se vojska odmori. Slabo se je odmarala, jer su ju neprestano uznemirivali kozaci i nanosili joj težke gubitke.

14. kolovoza kreće vojska prema Smolensku. Kod Krasnoga stigoše Murat i Ney diviziju Nevjerovski. Iza žestoke borbe prisiliše ju na uzmak. I dalje se zalieću na nju, ali ne postizavaju odlučnog uspjeha; Nevjerovski ima gubitaka, ali u redu odmiče i dosiže Smolensk.

16. kolovoza dolaze predhodnice pred Smolensk. Oko njega se usredotočila sva ruska vojska. Noću je ostatak velike vojske prispio do predgrađa. U zoru javljaju izvidnice, da je glavna snaga Rusa ostavila Smolensk i da uzmiče prema Moskvi. Opet su Rusi izmakli bitci.

Murata je gotovo smrvila ta viest. Dakle nema konca toj hajci? Zamrzio je taj rat, koji ga iz dana u dan sve dalje odalečuje od njegova kraljevstva. Kraljičine poruke dolaze sve rjeđe, to ga uznemiruje, boji se, da će ga izgurati. Hoće li još nekoliko tisuća vriednih vojnika žrtvovati pred Smolenskom, u kojem je Barklay de Tolly ostavio 30.000 momaka, za volju tom pohodu u bezkonačnost? Murat je rekao caru: »Neprijatelj se ne će tući, a progoniti ga ne možemo do kraja svieta. Sire, vrieme je, da stanemo.«

Car ga je izgrdio. Murat se jako uzrujao i otišao. Po Napoleonovu nalogu dao je iz 60 topova otvoriti vatru na iztočni dio grada, ali Rusi su s druge obale sasuli pravu tuču na francuzke topnike iz težkih topova. Murat kao da ne haje za tu paklensku vatru, polako šeta iza bitnice. »Sire,« reče mu Belliard, »zaklonite se, čemu da ovdje poginete bez koristi i neslavno.« Murat samo odmahnu rukom. »Moskva... Moskva...,« neprestano je ponavljao. Odjednom se oko njega nađoše svi njegovi pobočnici, izlažući se smrti kao i on. »Gospodo,« upozori ih on, »nema smisla, da ovdje ostajete. Ta vidite, da neprijatelju služite kao cilj.« Častnici se raziđoše, ali Murat ostade usred vatre. Samo Belliard ga nije poslušao. »Sire,« kazao mu je, »kad je Vaše Veličanstvo danas odlučilo umrieti, dopustite mi, da i ja to učinim zajedno s Vama.«

Tek sada se je udaljio Murat sav uzbuđen i očajan.

Svu je noć gorio grad, a kad je svanulo, ustanovili su, da su ruske zalaznice izpraznile Smolensk. Car je u 10 sati na konju ušao u grad; pratili su ga Berthier, Murat, Davout, Ney, Caulaincourt i Lobau. Polako su jahali između zadimljenih ruševina. Pred tvrđavom je car neko vrieme promatrao sliku tih pustošenja. Činilo se, da oklieva. Sva pratnja napeto gleda, što mu se odigrava na licu; ta o njegovoj odluci ovisi sudbina vojske. Tada reče Napoleon: »Napried! Moramo dalje u Moskvu!«

Ta je odluka izazvala živahne prigovore. Svi generali osim Davouta uvjeravaju, da ne mogu dalje voditi vojsku. Smanjila se za polovicu, a posve je iznemogla. Moraju se zaustaviti i prezimiti između Dvine i Dnjepra. U proljeće, kad se oporavi, moći će dalje poći. »Ne!« presieče ih car. »U Moskvi ćemo podpisati mir!«

Murat daje oduška svom nezadovoljstvu bez dlake na jeziku. Od jučer ga trese groznica. Odjednom ga ostavi sviest; moradoše ga odnieti u postelju.

U tri sata došao je jedan pobočnik: car želi s njim govoriti. »Recite Njegovom Veličanstvu,« odgovori Murat, »da svojim riečima od jutros nemam što dodati. Njegovo Veličanstvo može razpolagati mojim životom, ali ne može me prisiliti, da promienim mišljenje.«

Međutim sutradan je opet sjeo na konja i pošao u pomoć zboru Ney, koji se uhvatio u koštac s ruskim zalaznicama, jakim 30.000 vojnika, na visoravni kod Valutine. Taj bi odpor mogao slomiti, kad bi samo stigao Junot, koji je dobio zapovied, da ugrozi lievi bok Rusa. Ali Junota nema, a Neyovi vojnici padaju kao snoplje.

Napokon je Murat izgubio strpljivost, s dvojicom pobočnika pošao je kroz šume, da traži Junotov zbor. Našao ga je, kako se odmara ni milju pred ruskim redovima. »Što radiš ovdje?« doviknuo je Junotu, »zašto ne navaljuješ?« — »Moje konjaničtvo ne valja ništa, ne može napasti Ruse. A nisam dobio ni izričite zapoviedi za navalu.« — »Pusti ti mene, već ću ja razpaliti tvoje Westfalce.«

U propnju se stvorio pred Hammersteinovom brigadom. »Hrabri Westfalci, za mnom!« Konjanici, koji su dotle oklevali, pojuriše za Muratom i pregaziše ruske strielce, potjeraše ih do zalaznica.

Murat se vrati k Junotu: »Domlati ih do kraja! Uberi tamo lovorike i maršalsku palicu!«

Ali Junot se ne miče. Divizija Gudin je pod noć izgubila polovicu ljudi. Poginuo je i sam hrabri Gudin, kojem je topovsko tane odkinulo obje noge.

Te je noći Murat u drvenom dvorcu pisao svojoj kćerkici Letitiji ovo tugaljivo pismo: »Danas mi je imendan. Vi ćete svi biti na okupu. Žao mi je, što ne mogu biti kod svoje drage

djece, slušati njihove čestitke i primiti liepo cvieće, koje bi mi bila doniela moja draga Letitija. Ja bih joj bio vratio ruže, da sebi splete vienac za ljepušnu glavicu, ali ona ne treba vienca, jer je tako milovidna . . . Ja sam nad Tvojim pismom prolio mnogo suza, ali te su mi suze godile . . .«

Pred Valutinom je Ney imao toliko gubitaka, da ne može više u predhodnicu. Mjesto njega je car poslao zbor Davout. Napuljski kralj i Davout su zakleti neprijatelji. Davout ga mrzi još iz Egipta, a osim toga ga prezire zbog njegova načina borbe. Davout je oprezan, spretan, on računa kad se bori, a Murat nasrtljiv i ne trpi pomno izrađenih osnova. Davout ne će izvršivati Muratovih naloga.

Murat zna, da mu je Davout neprijatelj, a zna i to, da car ovoga visoko cieni radi njegovih sposobnosti. Jasno je spoznao, da je dospio u nezgodan položaj. Stoga ne šalje Davoutu naloga, jer bi moralo doći do sukoba.

Murat je na tom posljednjem odsjeku puta prema Moskvi do kraja uništio svoje konjaničtvo. Tvrdoglavo je ostao kod svoje metode: u potjeru za Rusima šalje laku diviziju, kratka čarkanja, juriš na kozačke rojeve, ovih nestaje iza čvrstih postava iza dubokog klanca ili na rubu goleme šume, a u njima i do 30.000 Rusa. Smjesta spremaju navalu pješačtva, juriš konjaničtva, kad li iznenada iza oblaka novih kozačkih rojeva izčezava prva neprijateljska vrsta, da dvie do tri milje dalje ponovi istu igru. Takvom ratovanju nije doraslo konjaničtvo, iza njega ostaju putevi posijani crknutim konjima.

Davout napreduje sporo, s prezirom prati Muratove pokrete. On želi svojih pet divizija očuvati za odlučnu bitku.

27. kolovoza, kad je ruska zalaznica Francuze zadržala na rieci Ozmi, nije jedan Davoutov zapovjednik bitnice na Muratov nalog htio otvoriti vatru, pozivajući se na Davoutovu zapovied. Sutradan nije pred Vjazmom i sam Davout htio poslati u borbu jednu diviziju, jer je Muratovu osnovu smatrao preopasnom. Murat je smjesta Davouta tužio samom caru i izjavio, da u ovakvim prilikama ne može dalje zapoviedati predhodnicom. Davout se je u ovom slučaju prenaglio, car mu je oduzeo diviziju i podčinio ju izravno vodstvu napuljskoga kralja. Davout se pokorio, ali je pred Berthierom Murata nazvao luđakom.

Premda je car Muratu pružio zadovoljštinu, htio je ovaj Davouta izazvati na dvoboj. Belliard je to jedva jedvice spriečio, opomenuvši ga, da bi tim primjerom loše djelovao na svu vojsku. Murat je grčevito zaplakao.

5. rujna našla je predhodnica svu rusku vojsku iza Koloče, pritoka Moskve, u bojnom poredku. Dakle konačno će doći do te dugo žuđene bitke!

* *
*

Za opis bitke na Moskvi trebali bismo cielu knjigu. Mi se moramo ograničiti samo na prikaz uloge, koja je Murata zapala u toj krvavoj borbi. Murat i Ney izvojevali su naime uz skupu cienu pobjedu na Moskvi.

Od ranog jutra tumara na konju izpred strjeljačkih postava, da pregleda bojište i ustanovi mjesto, gdje će ubaciti svoje konjaničtvo. Bezbrižno se izlaže neprijateljskoj vatri, na šeširu mu perjanica, o ramenu krzneni ogrtač jarkih boja. Kozaci ga odmah prepoznaše, jer ga već smatraju vilenjakom i po čuvenju. Oduševljeni njegovom neustrašivošću, dojuriše u divljem propnju izvodeći prave majstorije gromko mu dovikujući: »Hura! Hura! . . . Murat!« Ali ostaju podaleko, bilo od straha ili od udivljenja. Murat ih promatra, to ga zabavlja, smješka im se, pozdravlja ih prutićem. Neobičan čovjek, koji na bojištu izazivlje poštovanje i kod prijatelja i kod neprijatelja!

Započela je topovska grmljavina; zagruvalo je odjednom 600 topova. Murat oštro promatra razvoj bitke, svakog trena spreman, da iztrese bujicu svojih pukovnija. Davout navaljuje na lievo neprijateljsko krilo. Iznenada dojaše carev pobočnik: Davout je ranjen, neka ga zamieni napuljski kralj. Murat se kao lud baca u kreševo. Upravo je stigao, kad je divizija Razout stala uzmicati pred ruskim protunapadajem. Skočio je s konja, izvukao sablju i poveo diviziju na novi juriš. U tren oka zauzela je tri reda utvrda.

Murat smjesta skače na konja, odjezdi k zboru Latour-Maubourg i šalje ga, da očisti bojište. Juriš je sjajno uspio, lievo je rusko krilo potisnuto, bitka je — čini se — dobivena. Francuzi su zauzeli sav prvi red ruskih postava osim jedne točke:

selo Sjemenovskoje, koje leži između velike utvrde i postava, koje je zauzela divizija Razout.

Murat i Ney pregledaše položaj. Na desnom i lievom krilu već uzmiču ruska vozila sa streljivom i prtljagom. Padom Sjemenovskoga slomili bi neprijateljsku vojsku. Ali njihove su divizije izcrpljene težkim borbama, a trebali bi svježih četa. Murat šalje Belliarda k caru i traži, da mu povjeri mladu gardu.

Belliard se vraća. Car je bio mrk i potišten. Poručio mu je: »Neprijatelj još nije dosta uzkomešan. Trebam jasniju sliku na mojoj šahovskoj dasci, onda ću tek dati pričuve.«

Rusi su izkoristili taj kratki prekid i iznova navalili. Murat nema više vremena, da se vrati k svojim četama. Ostao je sam, ruski kirasiri će ga pomesti. Ne preostaje mu drugo: skače s konja i zaklanja se u utvrde, koje je netom osvojio.

Ney je stigao k svojim divizijama i zaustavio protunavalu. Murat se opet vinuo u sedlo i poveo na juriš konjanički zbor Nansouty. Rusi su se dali u bieg. Sad je car mjesto mlade garde poslao u boj glasovitu diviziju Friant. Murat je najprije potjerao nanovo u navalu Latour-Mauburga, a onda ubacio diviziju Friant protiv Sjemenovskoga. Ona je poslije ogorčene borbe osvojila selo, pri čem je sam Friant dopao težkih rana.

Kutuzov je uvidio, da će izgubiti bitku, ako natrag ne osvoji to prvorazredno uporište. Iz 100 topova dao je otvoriti vatru na selo, skupio sve pričuve i udario na prorieđene Friantove pukovnije. Murat se nalazi među njima, šali se s vojnicima, bori se s neprispodobivom neustrašivošću. Od ostataka divizije Friant sastavio je dvie skupine, da suzbije glavni udarac Rusa. U unakrstnoj vatri tih nenadmašivih boraca razbio se ruski val. Rusi su u neredu nagnuli u bieg.

U tom bi trenutku i najmanja svježa jedinica mogla osigurati pobjedu. Murat šalje k caru i zaklinje ga, da mu sada dade gardu. Car oklieva. »Dođe li sutra do nove bitke, s čim ću se tući?« rekao je.

Murat ne posrće, odjuri na lievo krilo, gdje od ranog jutra nepomično stoji pod najžešćom topničkom vatrom konjanički zbor Montbrun. Montbrun je poginuo, zbor je pretrpio težke gubitke. Po carevu nalogu preuzeo je zapovjedničtvo Auguste de Caulaincourt.

Na tom su krilu Rusi protunavalom oteli veliku utvrdu, a rusko topničtvo opustošilo je francuzke redove. Murat je stvorio smionu odluku i konjaničtvo poslao na juriš protiv utvrde. Poslije nekoliko juriša prodrli su kirasiri u utvrdu. Pri tom je Caulaincourt našao junačku smrt.

Noću su Rusi počeli uzmicati, jer im je lievi bok ugrozio zbor Poniatowski. Premda su Francuzi toga dana imali strahovitih gubitaka: 12 generala je palo, 37 ih je ranjeno, preko 20.000 vojnika onesposobljeno za borbu, — želi Murat upodpuniti pobjedu progonom neprijatelja. U 10 sati uvečer pošao je u carev šator i zatražio gardijsko konjaničtvo, koje toga dana nije ušlo u borbu. Car je to odklonio.

Nešto kasnije, poslije 15 sati borbe, u kojoj se je bezobzirno žrtvovao, našao je još vremena, da svojoj kćerci napiše pisamce: »Dražestna moja, dobra Letitijo, nama ide dobro; Vašem se otcu nije ništa dogodilo. Zahvalite se Bogu. On će milostivo uslišiti molitve i zahvale tako čistih srdca kao što su Vaša. Poljubi mjesto mene moju Luizu, i mamu. Mnogo nježnih poljubaca Tebi!«

Drugog su jutra nastavili progon, ali nema više poleta. Vojska je izmorena, zemlja je opustošena, vojnici su gladni, poderani, demoralizirani. Konji crkavaju na stotine.

Rusi uzmiču u redu. U Majoisku opet pružaju ozbiljan odpor. Murat je tu svojom neopreznošću skrivio težke gubitke.

14. rujna uzpelo se konjaničtvo na uzvisine, s kojih je ugledalo Moskvu. Od veselja nije bilo kraja klicanju. Nijednoga nije bilo među njima, koji ne bi bio želio, da svrši rat, a pogotovo Murat. Predhodnica je sva u čudu projahala kroz sveti grad, koji je bio posve pust, i zauzela postave na cesti prema Rjazanu, dvie milje pred bedemima, nasuprot ruskoj zalaznici.

Poslije nekoliko dana odmora u Moskvi morade Murat natrag k predhodnici. Svoj je glavni stan smjestio u Vinkovu, neposredno pred ruskim predstražama.

Tu je počeo sada čudan život za ratnike. Predstraže obiju vojska sklopile su neku vrstu primirja; sporazumjele se, da ne će napadati bez predhodne opomene. I Murat je znao odjahati k stražama, da se porazgovori s ruskim častnicima. Kad je opazio, da su Rusi postavili stražu na uštrb Francuza, zapovjedio

im je dapače, da ju premjeste, a oni su ga smjesta poslušali. Ali konji crkavaju i dalje, jer nemaju hrane.

Muratu je sve to dosadilo. Neprestano šalje pritužbe: Postavi, koje su mu odredili, upravo su nemogući, jer mu iza leđa stoji klanac, kroz koji ne bi mogao u redu uzmaknuti, ako bi došlo do ozbiljnog napadaja. Za ljude i konje ne može namaknuti potrebne hrane. Ali car i ne odgovara na ta izvješća o katastrofalnom položaju.

Murat piše sav srdit Karolini, da će tražiti od cara, neka ga pusti u Napulj. Kraljica vjeruje, da je kadar napraviti takvu glupost, stoga mu to nastoji izbiti iz glave. Ali Murat nema smisla za njezine savjete, jer u njima nazrieva Karolininu želju, da ga odvrati od povratka u kraljevstvo, a to ga još više razdražuje.

Jednog dana su se opravdale njegove bojazni radi opasnosti postava. 17. listopada je nekoliko njegovih konjušara zabunom odlutalo preko utanačene granice, a kozaci su ih zarobili. Murat je protiv toga oštro prosvjedovao kod zapovjednika ruskih predstraža i zaprietio mu, da će primirje smatrati prekršenim, ako se prije mraka ne vrate njegovi ljudi u francuzke postave. Nisu se vratili ni svu noć.

Rusi su međutim ozbiljno shvatili kraljevu prietnju i u osvit dana navalili s 55.000 vojnika. Iznenadili su Sebastianijev konjanički zbor i oteli mu sve topove, a Platovljevi kozaci zašli su za leđa Francuzima i zaposjeli klanac, kroz koji bi prethodnica morala uzmaknuti prema Moskvi.

Murata je probudilo gruvanje topova, napola obučen skočio je na konja i u propnju stigao k Nansoutyu, koji se je nalazio desno od Sebastianija. Smjesta je poveo u borbu jednu brigadu i pregazio rusko konjaničtvo. Uto su prispjeli i kirasiri, koji su probili redove pješaka. Murat navaljuje kao biesan redom možda deset puta, ali njegove snage broje jedva 15.000 momaka. Ne preostaje mu drugo nego uzmaknuti. Na svu sreću Latour-Maubourg je Platova izbacio iz klanca i tako omogućio Muratu, da se u redu odmakne od neprijatelja. Ali izgubio je 1.500 konjanika i 36 topova. Gotovo bi se moglo reći, da pravog konjaničtva više i nema.

* * *

To je bila posljednja borba, u kojoj je Murat sudjelovao u toj vojni. U većini pukovnija spao je broj boraca na stotinjak; za nj nije dostojno, da zapovieda tim ostatcima. Zapovjedničtvo je predao Latour-Maubourgu, a on je ostao u carevoj okolici.

Poslije izpražnjenja Moskve i krvave bitke oko Malojaroslaveca prisustvovao je zajedno s Berthierom, Davoutom, Eugenom i Bessièresom ratnom vieću, koje je car sazvao u jednoj trošnoj kolibi kraj sela Gorodinije. Razpravljali su, bi li napredovali dalje prema Kalugi ili se vratili u Smolensk istim putem, kojim su došli.

Murat goropadno predlaže, da pođu napried prema Kalugi. On će s preostalim konjanicima prokrčiti put vojsci. Njegovog priedloga nisu prihvatili. Car je odlučio, da uzmaknu prema Možajsku.

Sada je počela jezovita drama uzmaka. Murat je doigrao svoju ulogu, konjaničtva više nema. 9. studenog nabrojili su u Smolensku svega još 4.400 konja, 26. imali su samo još 1.800 konja. To je bilo na Berezini.

Murat se vozi u carevim kolima. Riešio se svake brige i usred najveće nevolje ostao dobre volje, posljednji kicoš, koji se je pomno brinuo za odoru. Ni užasna studen, koja je pokosila na tisuće ljudi, nije ga mogla skršiti.

Ali 5. prosinca prošla ga je dobra volja. Car je u Smorgonu pozvao k sebi sve zborne zapovjednike i obaviestio ih, da se najkraćim putem vraća u Pariz, kako bi onamo stigao prije nego viest o katastrofi dospije u Njemačku i do Rajne. Murata je imenovao svojim zamjenikom i vrhovnim zapovjednikom, a Berthiera njegovim glavarom glavnog stožera.

Težak udarac za Murata! Napoleon će se dakle vratiti u svoj glavni grad, a on, koji već nekoliko mjeseci ne misli na drugo, nego na svoj povratak u Napulj, mora preuzeti strašnu odgovornost, da zapovieda ostatcima ostataka vojske, koja se razpada. Pokušao je prosvjedovati, dokazivati, kako nije sposoban za vrhovnog zapovjednika, kako nema pojma o upravi — sve uzalud. Car nije odustao od svoje odluke.

S tom se odlukom ne slažu ni ostali generali. Ta za njih je to poniženje, a ujedno i opasno, da im u tako katastrofalnom položaju zapovieda smušenjak Muratova kova. Davout se teškom mukom uzpregao, radi stege je pred Napoleonom šutio —,

ali u njegovoj odsutnosti dao je oduška svome srdcu. Eugen je zamolio cara, da ga ne ostavi pod vođom, koji ga mrzi i to javno pokazuje. Berthier je zaklinjao cara, da ga povede sa sobom. Sve uzalud. Car je uvečer u deset sati krenuo na put. Murat je ostao sav očajan.

Čudnim stjecajem prilika upravo je idućeg dana studen, koja je i bez toga bila ljuta, postala nesnosna. Toplomjer je pao izpod 30 stupanja. Ljudi umiru kao muhe. Nema druge nego izmaknuti napadajima Rusa i što prije stići u Vilno, a tamo će po carevoj zapoviedi preustrojiti vojsku i oprieti se. Moralni slom je podpun.

9. prosinca stigoše u Vilno. Murat izjavljuje, da je nemoguć svaki odpor. Izdaje zapovied, da se uzmak nastavi do Kovna. Ovdje je ustanovio, da se ostatci velike vojske nalaze u razsapu, smjesta je nastavio put i označio Gumbinnen kao sabiralište. U Gumbinnenu je sazvao zapovjednike zborova i odredio im postave na Visli. Glavni stan će prenieti u Königsberg. Sada više nije mogao pritajiti svoga nezadovoljstva, da olakša srdce stao je biesno psovati: »Nemoguće je dalje služiti tome luđaku! Sreća je ostavila njegove zastave! Njemu i njegovim ugovorima ne vjeruje više nijedan europski vladar. Zašto nisam prihvatio englezke priedloge? Još danas bih bio velik kralj, kao što su to austrijski car i pruski kralj!«

Tu ga oštro prekide Davout: »Pruski kralj i austrijski car vladari su po milosti Božjoj, po baštinjenom pravu i predaji; a vi ste to samo po milosti Napoleonovoj i po svojoj francuzkoj krvi, i moći ćete to ostati samo uz Napoleona i uz Francuzku! Vas zasljepljuje crna nezahvalnost; ja ću caru javiti, što ste ovdje rekli.«

Berthier je Clarkeu poslao šifriranu viest, koja se samo djelomice dade odgonetnuti, ali smisao joj je jasan: Napuljski kralj je na bojištu izvrstan, kad ima izpuniti naloge vrhovnog zapovjednika. Ali sam je naskroz nesposoban kao vrhovni zapovjednik. Trebalo bi ga smjesta zamieniti drugim.

16. prosinca zaklinje Murat cara, neka zapovjedničtvo prenese na princa Eugena, jer njemu je nemoguće ostati dalje na tom mjestu; ako za dva tjedna ne stigne odgovor, odputovat će u Napulj. Iz Königsberga je ponovio molbu. 7. siečnja piše iz Elbinga, da ima žuticu i da će zapovjedničtvo predati podkralju,

budu li ga bolest ili što drugo primorali ostaviti vojsku. 17. siečnja u Posenu izjavljuje, da je bolestan i ostavlja glavni stan.

Car na viest o njegovu biegu samo što nije pobjesnio. »Neću Vam spominjati,« smjesta mu je pisao, »kako sam nezadovoljan bio s Vašim postupkom poslije mojega odlazka od vojske; taj je postupak bio u suprotnosti s Vašim dužnostima. Izvor je tome u slabosti Vašeg značaja. Vi ste dobar vojnik, dok ste na ratištu, ali inače ste ništica i bezznačajnik . . . Nadam se, da ne spadate među one, koji misle, da je lav mrtav. Mislite li tako, onda se varate. Naslov kralja zavrtio Vam je mozgom. Ako ga želite sačuvati, vladajte se dobro!«

Ovo pismo nije Murata toliko ni razsrdilo. Ali zato viest, koja je istog dana izišla u »Moniteuru«: »Napuljski kralj se razbolio, ostavio zapovjedničtvo vojske i predao ga podkralju. Ovaj je bolje navikao rješavanju velikih upravnih pitanja. On uživa carevo povjerenje.« Tako je i javnost doznala, da se je napuljski kralj ponio nedostojno.

22. poglavlje

NIZBRDO

U to je doba britanska vlada poslala na Siciliju lorda Williama Bentincka sa svim diplomatskim i vojničkim punomoćima za rješavanje talijanskih pitanja.

Bentinck je u Francuzkoj bio nepoznat, ali zato je, premda mu je bilo tek trideset godina, u Englezkoj već uživao velik ugled, jer je najvećom bezobzirnošću u Indiji ugušio sepojski ustanak. On je izvanredno inteligentan, a ne preza ni pred čim. Stoga je vrlo opasan napuljskom kraljevstvu.

Tek što je prispio u Palermo, odgurnuo je bez ikakvog obzira slaboga kralja Ferdinanda i u svoje ruke uzeo političko, diplomatsko i vojničko vodstvo vlade. Kao neumoljiv protivnik revolucije i njezinih sljedbenika čvrsto je odlučio, da ne će prije mirovati, dok ne obori Murata i ne vrati priestolje obiju Sicilija njegovim zakonitim baštinicima. Počeo je pripremati podhvat protiv obala Apulije.

Karolina je u siečnju 1813. doznala za tu opasnost. Ona bi zastalno bila neustrašivo zagazila u borbu, ali oklievala je, jer

je poznavala svoga muža. Iz njegovih je pisama slutila, da će se jednog dana iznenada pojaviti u Napulju. A osim toga je bila uvjerena, da bi bilo kakvim vojničkim podhvatima protiv Engleza izazvala nezadovoljstvo kod cara s obzirom na njegovo trenutačno stanovište u tom pitanju. To ju je priečilo, da nešto poduzme.

Kako mu drago postupala, morala bi se zamjeriti ili jednome ili drugome, jer njih dvojica nisu nikada bila nesložnija. Napoleon je 10. siečnja od nje zatražio, da u Ankonu pošalje 1.000 konjanika, tri bojne pješaka i jednu bitnicu. Ona je na to, da ne uvriedi ni jednoga ni drugoga, poslala samo 500 konjanika.

Gotovo istodobno primila je od Murata viest, da je ostavio veliku vojsku i da će pod konac mjeseca stići kući. Dakle njezinom je mužu nedostajalo i hrabrosti i mudrosti, da izdrži na tom častnom mjestu, koje mu je povjerio car. Potištena i puna crnih slutnja pošla je Karolina s djecom u susret Muratu. Sastali su se u Caserti. Čim se je razplinulo prvo veselo uzbuđenje susreta, opazila je kraljica, da mu je nešto krivo. Već u prvom razgovoru padale su oštre rieči i međusobna spočitavanja. Murat je vrlo loše volje, mršav, još grozničav, na licu mu tragovi žutice. On još ne sluti, kako će mu car surovo izraziti svoje nezadovoljstvo, ali nada se, da će moći razmlačiti porazan dojam, koji je izazvao svojim biegom, stoga još iste večeri piše caru između ostaloga i ovo: »Nadam se, da će mi malo mira i sreće, a to mi je vrlo potrebno, naskoro vratiti zdravlje. Žalim, što sam ga izgubio, jer me je to spriečilo, da dalje služim Vašem Veličanstvu.«

4. veljače je stigao u Napulj burno dočekan od naroda. Grof Mier, austrijski poklisar, opisuje Metternichu oduševljenje naroda tom prilikom i dodaje ovo: »Te manifestacije vjernosti nisu bile izvještačene. Nepristran gledalac morao je vidjeti, da su bile pošteno mišljene . . . Ali stalno je svakako, da se je vratio nezadovoljan, a kako ne zna zavezati jezika, nije svoga nezadovoljstva mogao zatajiti ni pred onom nekolicinom ljudi, koji su poslije njegova povratka bili kod njega.«

Murat je legao u postelju. Djelomice su tome bile krive posljedice od tegoba na uzmaku. Ali teže ga muči nemir, neprestano vrludanje između ljubavi i mržnje, te neizvjestnost, kojim bi pravcem sada udario.

Ali kad je u »Moniteuru« pročitao viest o svome odlazku od vojske, spopao ga je strah. Tada mu žena još nije pokazala pismo, koje joj je Napoleon pisao istoga dana, kad je »Moniteur« donio tu viest: »Napuljski je kralj ostavio vojsku. On je na bojištu hrabar, ali čim nema pred sobom neprijatelja, veća je kukavica nego žena ili redovnik! On nema u sebi ni truna moralne snage.«

Viest u »Moniteuru« izazvala je u Muratu najgore slutnje. Već vidi, da ga se car odrekao; čim bude sklopljen mir, oduzet će mu krunu. Napoleonova pobjeda znači za nj poraz; stoga mu je i sama pomisao na takvu pobjedu mrzka; on je uobće ne želi. Ta tko bi uostalom mogao vjerovati, da bi Francuzka poslije strahovite katastrofe u Rusiji mogla biti tako jaka, te bi se bila kadra oduprieti ujedinjenoj Europi? Zašto bi se i dalje svakog dana dao vriеđati, ponizivati i koriti od muža, koji ide u susret svojoj sigurnoj propasti? Ne bi li bilo politički mudrije, da potraži jamstva kod budućih pobjednika? Neizvjestnost ga muči, to više, što je izvan bojišta utjelovljena neodlučnost. Malo pomalo je u svojem grozničavom nemiru stvorio osnovu, koja je ništa drugo nego izražaj njegove neodlučnosti: s carem ne će posve prekinuti, jer možda bi on svojim veleumom kao nekim čudom mogao ipak sve spasiti, ali s druge će strane poduzeti sve, da se ulaska Austriji i Englezkoj, kako bi u najgorem slučaju prešao k njima. Sjedit će na dvie stolice.

Čim se je oporavio, prihvatio se posla, da utre put svojoj budućoj politici. Najteže će mu biti s Francuzkom, zapravo s barunom Durantom, carevim poklisarom. Durant je savršen diplomat. On vreba, njuška, promatra, odkriva i najmanju pogrješku napuljske vlade, doznaje sve, a točno je upućen u careve želje. On ima nalog — Murat u to vjeruje, — da u slučaju prvog odpora carevim zapoviedima zatraži putnicu. Sama njegova nazočnost je za Murata prava muka. Stoga mu se kloni s puta; ne prima ga, a na njegove opetovane upite glede odašiljanja vojske u sjevernu Italiju odgovara šutnjom. Ide i dalje: kraljici zabranjuje svaki sastanak s Durantom, tu zabranu proširuje dapače i na razne pripadnike dvora i vlade, od kojih bi poklisar mogao nešto izpipati. U isto doba se Murat potajno

dogovara s austrijskim poklisarom, grofom Mierom, i govori mu o svom nerazpoloženju radi Napoleonova postupka s njim, te o svojoj želji, da s carem Franjom održi mir.

Karolina je, premda ograničena u slobodi, lako spoznala, da joj muž kani poći opasnim putem. Zaklinjala ga je, neka dobro promisli, što radi. Ali Murat ne sluša više svoje žene; čvršće no ikada odlučio je, da će dalje sam krojiti zajedničku im sudbinu.

Jedini car bi ga mogao vratiti s te nizbrdice. Kad bi on još jedanput pokušao djelovati na Muratovo vojničko srdce, možda bi u njem mogao izčarati još jednu od onih miena, kojima je obilovao Muratov život. Ali car više ne vjeruje u Muratovu iskrenost; odkad je ostavio veliku vojsku, smatra ga izdajicom. Zato šuti, razdražuje Murata tom šutnjom, jer ovaj to drži najgorom uvredom.

U ožujku odluči kralj izravno izpitati nakane Austrije prema svojoj osobi. Ta on ima pravo podržavati prijateljske odnose s državom, koja će u skorom ratu vjerojatno ostati neutralna! Zašto ne bi i napuljski kralj ostao neutralan? Htio je znati, što će na to reći austrijska vlada. Stoga je bez znanja kraljice i svoga ministra vanjskih poslova, vojvode Galla, poslao u Beč jednog od svojih pobočnika, kneza Cariatija, da Metternicha upozna sa svojim osnovama: obvezao se, da će u nedalekom ratu ostati neutralan, a za uzvrat je tražio utanačenje, koje bi mu zajamčilo priestolje.

Metternich je bio zadovoljan, ali se pritajio. Pohvalio je kraljeve osnove, ali odklonio je pregovore s poslanikom, koji nije imao potrebnih punomoći. Čim ih Cariati pribavi, smjesta će povesti službene pregovore, koji će bez sumnje uroditi povoljnim posljedkom za obje vlade.

Upravo u te dane zbio se događaj, koji ga je iznenadio. 26. veljače je jedna englezka bojna zaposjela otok Ponzu, zarobila napuljsku posadu i pripremila se za obranu na tom otoku, koji leži neposredno nasuprot Gaeti. Zapovjednik bojne, podpukovnik Coffin, pozvao je ratnog povjerenika Ponze, gospodina Gosseta i priobćio mu, da će ga pustiti u Napulj pod jednim uvjetom: neka poluslužbeno upozori napuljskoga kralja, da bi Englezka bila sretna, kad bi s njim sklopila sporazum na zadovoljstvo obaju naroda.

Tako se Murat našao pred mogućnošću, da se sporazumi i s Englezkom i s Austrijom, protiv kojih bi se morao boriti, kad bi ostao vjeran caru. Još je oklievao, ali ne iz ljubavi prema svojem šurjaku, nego od straha, da bi se ovome iznova mogla vratiti sreća.

Ipak je odlučio još jedanput pokušati sreću kod Napoleona. 31. ožujka izjavio je francuzkom poklisaru ovo: »Ja imam pod oružjem 30.000 vojnika, još malo pa će ih biti 40.000. Moja je vojska danas jedini činbenik sigurnosti u Italiji. Ja znam, da sam sve, što jesam, postao po caru, i da je moja sudbina nerazdvojivo povezana s njegovom. I krunu sam dobio od njega. Tu bih krunu htio sačuvati. Preostaje mi dakle samo jedan put. Italija je ugrožena . . . Ako car rekne samo jednu rieč, ja ću braniti Italiju. Branit ću ju za nj, za njegov sustav. Meni će to biti više nego na slavu i korist, kad očuvam moje kraljevstvo, a istodobno osiguram i francuzku moć u Italiji. Bude li car smatrao, da je potrebna moja nazočnost kod velike vojske, neka me samo zovne, ja ću pohrliti k njoj. Ali neka ne zatvori preda mnom srdce i neka me susreće s poštovanjem, bez kojega mu ne bih mogao služiti. Kad za nj moram staviti na kocku život, htio bih barem vidjeti, da sa mnom pravedno postupa.«

Durant je kraljeve priedloge poslao u Pariz. Preporučio je, da mu povoljno odgovore, a ujedno upozorio, da bi Murat u slučaju odklona mogao poći kobnim putem.

Do 12. travnja nije od cara stigao nikakav odgovor.

Tada mu je Murat pisao sam. Podsjetio je cara na žrtve, koje je pridonio, kad je radi njega ostavio Napulj i stotinu puta za nj izložio život na ruskim bojištima. Za njegovu požrtvovnost nagradio ga je viešću u »Moniteuru«. Unatoč tome spreman je boriti se uz cara ili svim svojim snagama braniti Italiju. Ali prije toga mora znati, kako o njem misli car i o tom dobiti čistu i bistru izjavu.

Car više ne vjeruje u Muratovu iskrenost. Znao je, kako je Cariati u Beču radio protiv Francuzke. Muratove izjave o vjernosti smatra samo izljevom nesigurnosti i varkom, da zamagli svoje veleizdajničke korake. Nije mu odgovorio. Mjesto toga je napuljska vlada primila dopis od ministra rata Clarkea, koji je u ime cara i na temelju bayonneskog ugovora zahtievao, da pošalje šest bojna u sjevernu Italiju.

Nato je Murat poslao knezu Cariatiju u Beč vjerodajnicu, a u sporazumu sa svojim ministrom redarstva, vojvodom od Campochiara, uputio je potajno Giuseppea Cerculija u Ponzu k podpukovniku Coffinu. Cerculi je zastupniku lorda Bentincka izjavio, da je Murat voljan pristati na sve, kako bi zadržao krunu, jedino želi čuti priedloge britanske vlade. Coffin ga je primio vrlo prijazno i obećao mu, da će izviestiti lorda Bentincka.

Tako je Murat u svibnju 1813. počeo onu dvoličnu igru, koju je igrao sve do smrti. Pred carem je službeno još uviek saveznik i prirepina Francuzke. A Englezima i Austrijancima je izjavio, da će ostati neutralan, a to ne znači ništa drugo nego izdajstvo. Kad je zauzeo to stanovište, točno je pratio sve događaje i zbivanja, da ustanovi, kojoj će se strani prikloniti sreća; svakog je trena spreman, da se priključi jačoj stranci.

16. svibnja je doznao, da je u Milano stigao princ Eugen i preuzeo zapovjedničtvo nad svim oružanim snagama u sjevernoj Italiji. To je dakle Napoleonov odgovor, novo poniženje. Kad je osim toga od Clarkea primio nalog, da princu Eugenu pošalje pomoćnu vojsku od 15.000 Napuljaca pod vodstvom francuzkog generala, upravo je pobjesnio.

Murat je čvrsto odlučio, da se ne će pokoriti tome nalogu, ali to se sam nije usudio reći francuzkome poklisaru. Stoga se poslužio srdačnim odnosima između svoje žene i Duranta, te ju zamolio, da mu to na spretan način priobći. Uzalud ga je Karolina zaklinjala, da se okani otvorene bune; on je tražio, da izvrši taj nalog. Durant se zapanjio, navalio na nju, da ga dozove k pameti. Ona mu je rekla, da toga ne može, jer stoji pod nadzorom, na državne poslove ne može utjecati. U najboljem se slučaju nada, da će moći nagovoriti muža, neka se otvoreno ne pobuni protiv Francuzke.

Međutim je Murat dobio viest, da je lord Bentinck stigao na otok Ponzu. Smjesta je k njemu poslao novog tajnog glasnika, Felixa Nicolasa s ovim priedlozima: Ako se Englezka obveže, da će Muratu zajamčiti krunu, on je spreman s njom sklopiti ugovor i s 40.000 vojnika poći protiv princa Eugena. Ovoga puta je jasno izrekao, da je voljan počiniti i izdajstvo.

Ali Bentinck ga duboko prezire, a kolikogod je htio poslužiti se njim kao sredstvom za postignuće svrha, čvrsto je odlučio, da ga uništi. Lord mu je odgovorio surovo: da Murata ne može uobće priznati napuljskim kraljem; ako li misli pošteno i zbilja želi postati saveznikom Englezke, onda će on, Bentinck, rado se zauzeti, da dobije primjerenu odštetu, ali ponajprije mora Murat priznati Ferdinandova prava na Napulj; osim toga mora Gaetu izručiti englezkoj vladi.

Murat nije odbio te sramotne priedloge, ali nije prekinuo ni pregovore. 5. lipnja poslao je opet Nicolasa u Ponzu s ovim diktatorskim odgovorom: Kralj se sprema sklopiti sporazum s Austrijom, a prije toga ne može sklopiti savez s Englezkom. Međutim moli lorda, da svojoj vladi podnese njegove vrlo razumne priedloge. Bentinck mu je poručio, da žali, ali se boji, da bi njegovo oklievanje moglo za njega uroditi najnesretnijim posljedicama.

Položaj mu postaje sve teži. 18. lipnja priobćio je Durant po carevu nalogu vojvodi Gallu, da će morat zatražiti putnice, ako najkasnije do 10. srpnja napuljska divizija ne krene na sjever. Murat je na to napisao dva odgovora, jedan Clarkeu, a drugi Eugenu: Prekrši li Austrija neutralnost, udarit će na nju sa svim svojim snagama, ali samo za svoj račun, a pod vrhovno zapovjedničtvo podkralja ne će poslati ni ciglog vojnika. Ta ograda, koja onemogućuje jedinstveno vodstvo oružanih snaga u sjevernoj Italiji, najbolji je dokaz, da Muratu nedostaje dobre volje.

Istodobno je poduzeo neke mjere, koje su znak, da kani naskoro ući u rat: poreze, dospjele za srpanj i kolovoz, dao je ubrati već u lipnju, svim je činovnicima odbio 10% od plaće i skupio vojsku od 30.000 momaka, ali tako, da se nije moglo pogoditi, protiv koga će krenuti.

Car je, doznavši za to, to sramotno držanje htio ožigosati javno pred svom Francuzkom, te je u »Moniteuru« dao pretiskati jedan članak iz »Morning Chroniclea« o Muratovim pregovorima s lordom Bentinckom, koji je završio ovom rečenicom: »Bilo bi zanimljivo, kad bi sada i drugi francuzki maršal, koji je dospio na priestol, pristupio u redove naših prijatelja i saveznika.«

Murata peče ta uvreda. Ne može podnieti pomisli, da bi ga Francuzi mogli smatrati izdajicom. Od te se sumnje mora oprati. 4. je srpnja pisao neposredno caru i ponudio mu pomoć

u ratu protiv Austrije, ali opet pod istim uvjetom: da ostane podpuno nezavisan od Eugena.

Caru ne ide u račun takva ponuda. On zna, da Murat ne će biti pouzdan, ako se ne bude nalazio u njegovoj blizini. Cara čeka divovska borba protiv ciele Europe, i to s vojskom novaka pod vodstvom generala, koji su se zasitili ratovanja. Težkom je mukom opet skupio veliko konjaničtvo. Ako li Murat pošteno misli, ako li mu doista želi pomoći, onda neka to ne bude u Italiji, nego u Njemačkoj, na čelu toga konjaničtva.

Samo jednoga ne bi htio Napoleon: Murata moliti, da mu pomogne. Stoga je nagovorio Fouchéa i Neya, neka mu pišu i probude u njem stari vojnički duh. Velika vojska ne želi drugo, nego da ju na put pobjede povede Muratova perjanica, a prezrela bi ga, kad se ne bi javio u tim najtežim časovima, jer bi morala misliti, da ga je strah za osobnu sigurnost.

Muratu su oba pisma uzburkala dušu. Dozvala su mu u pamet svu vojničku prošlost. Pošao je kraljici, razgovarao s njom u četiri oka nekoliko sati. Karolina ga je uvjeravala, da mu je jedina dužnost u vlastitom probitku samo pristanak. Murat je pristao.

Ali Murat ne može biti vjeran do kraja. Durant ga je upozorio, da mora izručiti putnice austrijskom poklisaru, kad kani poći u rat protiv njegovog vladara. Murat toga ne će, nego nalaže svojim pouzdanicima, ministru redarstva vojvodi od Campochiara i vrhovnom konjušniku vojvodi od Rocca-Romane, da ostanu u tajnim vezama s grofom Mierom, a pruži li im se zgoda, neka nastave pregovore i s lordom Bentinckom.

2. kolovoza kreće u Dresden. 3. kolovoza stigla je u Napulj šifrirana viest od Cariatija, koji u ime austrijske vlade traži točan odgovor na ova pitanja: obećaje li napuljski kralj, da će u ratu ostati neutralan? Bi li bio spreman stupiti kao saveznik u novu koaliciju? Cariati je još dodao jednu Metternichovu napomenu: što god odluči napuljski kralj, on se može nadati, da će sačuvati sebi krunu samo onda, ako se uzko poveže s Austrijom...

Bi li bio Murat krenuo na put, da je ova viest stigla 24 sata ranije?

* *
*

Murat je došao u Dresden 14. kolovoza. Car se upravo spremao na put u Bautzen, kamo je premjestio svoj glavni stan. Pozvao je napuljskoga kralja, da ga prati u njegovoj kočiji.

Murat je bio zle volje, bez oduševljenja, a i većina generala oko njega isto tako nerazpoložena. Vojska je izmorena, čekaju je neizmjerne zadaće, tako da ne vjeruje u uspjeh. Mišljenja je, da ta nova žrtva nema smisla. Takvo razpoloženje mora dovesti do katastrofe.

Murat je odmah osjetio tu potištenost. U carevoj je okolici odkrio nepouzdanje. Možda će mu poći za rukom, da caru otvori oči i da ga nagovori na sklapanje mira. 27. kolovoza uvečer pošao je s Berthierom i Caulaincourtom k caru. Sva trojica ga zaklinjahu, da prestane ratovati. Tri sata su s njim govorili — uzalud. Car ih je šuteći slušao, a onda ih odpustio. Već su pošli, kad li se Murat nečemu dosjeti. »Sire,« rekao je, »iz Pariza je upravo stigao general Belliard. Vi poznajete njegovu vjernost i iskrenost. Pitajte njega, kakvo je razpoloženje u Parizu.« — »Dobro, zovnite Belliarda.«

Car je legao na vojničku postelju. Belliard je jasno prikazao ogorčenje u Francuzkoj radi golemih gubitaka i završio ovako: »Sire, ako sklopite mir, izpregnut će vam konje i u slavlju vas provezti ulicama.« Car ga naglo prekide: »Dosta, gospodine Belliardu, idite spavati.«

Murat je nestrpljivo čekao, kako će svršiti taj razgovor. Kad je napokon izišao Belliard i rekao, da ni on nije ništa postigao, viknuo je Murat kivno: »Ta to je neman! Žrtvovat će vojsku i svu Francuzku! Sve će nas upropastiti!«

Ta je izjava značajna za Muratov način mišljenja na početku te vojne. Pred Napoleonom je prikrivao svoje nezadovoljstvo, ali pred generalima ga je psovao na sva usta. I u pismima ga je žestoko napadao.

Čim su međutim zagruvali prvi topovi, uzkipila je u Muratu vojnička krv, nanovo se pretvorio u neodoljivog vođu konjanika. U bitci pod Dresdenom je na čelu konjaničtva, upravo divljački nasrnuo na austrijsko pješačtvo, koje je pregazio i raztjerao. Istodobno je razpršio protivničko konjaničtvo, prije nego je dospjelo navaliti. Murat je gotovo u isti mah svuda, čas kod draguna, čas kod kirasira. Neustrašivo se baca u najžešće kreševo, zanosi borce, nekoliko je juriša poveo osobno. Dva sata je bez

prestanka napadao i ne misleći, da štedi sebe i svoje. Uništio je lievo austrijsko krilo: 12.000 zarobljenika, 30 zaplienjenih topova. Sutradan goni dalje neprijatelja, koji naglo uzmiče, i hvata još 6.000. Car mu je izrazio najtoplije priznanje.

Ali iza sjajne slike ratnika krije se druga slika, kojoj su crte razcerene od častohleplja i bezsavjestnosti. Dok Murat izpred kulisa stavlja na kocku svoj život do posljednjeg daha za Francuzku, iza njih i dalje spletkari s njezinim neprijateljima.

Nakon Vandamesova poraza pod Kulmom i Macdonaldova na rieci Katzbachu, odlučio je car poći niz Elbu i pobiti se s Blücherovom i Bernadotteovom vojskom. Murata je s pet zborova poslao, da zakrči put Schwartzenbergu.

6. listopada potjerao je kralj neprijateljske predhodnice sve do Waldkirchena. Ali sutradan je u glavni stan prispio glasnik od kneza Cariatija, chevalier Chinina, i donio priedloge austrijskoga cara: ovaj se obvezao, da će mu zajamčiti napuljsku krunu; ako caru okrene leđa i protiv njega priеđe u koaliciju.

Murat nema toliko osjećaja poštenja i časti, da s prezirom odbije ovako podmukle pregovore s neprijateljem, protiv kojega se bori. Smjesta je Chininu poslao k ženi u Napulj. Karolinu je upozorio, da je carev položaj očajan, stoga neka što prije nešto utanači s austrijskim poklisarom i poduzme sve potrebne mjere, da im osigura posjed napuljske krune.

Kad je Chinina otišao, bacio se Murat opet u borbu. 10. listopada uništio je kod Borne zbor Wittgenstein. Pred češkom vojskom, koja je brojila 80.000 vojnika, morade se povući prema Leipzigu. 14. listopada upleo se kod Lieberwolkwitza u žestoku borbu. Osobno se iztaknuo legendarnom hrabrošću, sam je vodio sve navale i čitav dan odolievao triput jačem protivniku, ali zadržao je postave.

16. listopada, na prvi dan strašne bitke pod Leipzigom, stvarao je prava čuda. Zbor Latour-Maubourg prodro je na 300 metara pred brežuljak, na kojem se nalazio ruski car. Uto se car obratio knezu Cariatiju, koji se nije stidio ostati u njegovoj okolici, i rekao mu: »Doista, naš saveznik znade gotovo i predobro zakrabuljiti svoju dvoličnu igru.«

17. listopada pregazio je Murat redom rusko, austrijsko i prusko konjaničtvo. To je bilo njegovo posljednje djelo.

Na strašnom uzmaku poslije bitke pratio je cara. Ali duhom se prenio u Napulj, jer mu je važnije, da bude tamo. Znao je, da je Eugen pred premoćnim neprijateljem morao uzmaknuti sa Soče do Adige. Spremaju se veliki događaji. Je li Karolina poslušala njegove upute, koje joj je donio Chinina? Grize ga neizvjestnost. Sad više ne sumnja, da je Napoleon izgubljen, pa ne bi htio, da i njega povuče sa sobom u ponor.

24. listopada zatražio je u Erfurtu cara, neka ga odpusti pod izlikom, da mora braniti svoje kraljevstvo. Car ga je žestoko izgrdio, što ga u najtežim časovima ostavlja na cjedilu, ali odpustio ga je.

Iste večeri je Murat krenuo u Napulj.

Njegova zabrinutost, što će učiniti Karolina, bila je izlišna. Karolina je i sama shvatila, da je odzvonilo carstvu. U svojoj sebičnosti, kojoj je uviek podliegala, smetnula je s uma sve, za što se je dotle upravo strastveno borila. Već je unapried odbila molbe baruna Duranta, da pošalje pojačanja princu Eugenu. A kad je stigao Chinina, smjesta je pozvala grofa Miera i izjavila mu, da je u sporazumu s kraljem kao regentica spremna s Austrijom pregovarati o savezu. Zamolila ga je, da o tom izradi spomenicu.

Kad je prispio Murat, već je sve za izdajstvo bilo zrelo.

23. poglavlje

IZDAJSTVO

Murat je još jednim udarcem mogao popraviti sve svoje griehe: zajedno je s princem Eugenom mogao skupiti 100.000 vojnika i poći na Beč. U prvi mah tu ne bi naišli na odpor. Tim bi bio prisilio Austrijance, da znatan dio vojske povuku iz Njemačke, i odteretio cara. Da se s podkraljem nije nikako mogao pogoditi u pitanju vrhovnog zapovjedničtva nad tom vojskom, mogao je ovoga ostaviti, neka brani sjevernu Italiju, a sam s polovicom vojske proći kroz Švicarsku i neprijatelju zaći za leđa. Ali Murat nije kadar stvarati velike odluke — osim u vlastitom probitku ili za volju nekim maštarijama. Uvjeren je, da je car poražen, stoga se priklonio budućim pobjednicima.

Murat međutim nije ostao dosljedan ni u svojim odlukama. Promjena njegova mišljenja nije odmah urodila prekidom s Francuzkom. Iz Milana je pisao caru i pokušao se nabaciti sumnjom na najvjernijega mu i najnesebičnijega vojskovođu. Obtužio je princa Eugena, da je bez odpora uzmaknuo pred Austrijancima i da zajedno sa svojim tastom, bavarskim kraljem, kani izdati cara. »Govori se, da se bavarski kralj trudi, kako bi podkralju osigurao jednu talijansku kneževinu. To isto čujem i iz Münchena. Ostavljam Vašem Veličanstvu, da izpravno ocieni tu viest.« U istom otrovnom pismu uvjerava cara o svjoj vjernosti i traži žuran odgovor na svoju ponudu o pomoći? »Ja moram točno biti upućen u Vaše nakane. Molim Vaše Veličanstvo, da me što prije obaviestite. Sada više ne smijete zatezati s odlukama i izbjegavati odgovoru. Ništa više ne želim, nego pomoći Vam, ali prije toga moram znati, kako ću to najbolje moći učiniti.«

I za čudo, prvi put je car povjerovao u Muratovu iskrenost i pisao Eugenu, da će mu u pomoć doći barem 30.000 Napuljaca.

Murat je krenuo preko Firenze i Rima. Tamo je slomio svu nadu Francuzima, uvjerivši ih najjačim dokazima, da je car izgubljen.

4. studenog dolazi u Napulj i smjesta se sastaje s kraljicom. Sad su opet posve složni. Karolina je dosele stajala u oporbi prema svojem mužu i htjela ga pošto poto privezati uz cara, ali to je ona činila samo iz sebičnosti i jer je sliepo vjerovala u nepokolebivost carske moći. A sada, kad se je carstvo stalo lomiti na sve strane, ostavila ga je udesu kao lađu, koja tone. Mislila je samo na to, kako će sačuvati napuljski priestol, i sama je svoga muža nagovarala, da izda domovinu i cara. Dok je Murat nesiguran i kolebav, ona odlučno i bezobzirno dosljedno pristupa provedbi toga sramotnog djela. Ona je austrijskom poklisaru, grofu Mieru, obećala podporu, ona će sa svojom voljom prodrieti: samo ne smije povriediti kraljeve taštine i prikazati mu stvar, kao da je on glavni činbenik, a ne njegova žena.

Murat je pristao na savez s Austrijom, ali on bi sve to htio urediti na svoj način, bez velike buke i tako, da ne pokida sve niti s Francuzkom. 8. studenog je od 10 sati uvečer do 4 sata ujutro pregovarao s grofom Mierom, ali ne u kraljevskoj palači,

nego u posebničkom stanu vrhovnog dvorskog maršala. On je odlučio skupiti 80.000 vojnika i s njima poći u sjevernu Italiju. Kako ne bi izazvao sumnju kod princa Eugena, izjavit će, da mora braniti granice svoga kraljevstva. Ali čim austrijska vojska stigne do Adige, sjedinit će se s njom i uništiti podkraljevu vojsku. Za tu će uslugu tražiti mastnu nagradu: priključak svih rimskih država svojem kraljevstvu kao odštetu za odstup Sicilije.

Mier nije pokazao, da su ga iznenadili ti pretjerani zahtjevi. On nije sumnjao, da će ih vlasti odbiti, ali njemu je bilo glavno, da napuljskoga kralja predobije za saveznike i posve odciepi od Napoleona. Ostalo će kasnije urediti. Stoga je samo izrazio svoju zabrinutost nad tim, kako će Murat postupati s carskim građanskim i vojničkim oblastima, kad bude prolazio kroz francuzke departemente. Murat je već imao pri ruci odgovor: »Ja ću na francuzko tlo stupiti kao prijatelj i u toj ulozi uztrajati, dokle budem mogao. Dugo to ne će biti moguće! Svakako ću nastojati, da što brže napredujem, kako bi mi bile slobodne ruke. Sa svojim četama ću prodrieti do Poa, a tamo ću se sastati s austrijskom vojskom; tako se barem nadam.«

Na koncu je zamolio Mier, da osobno odnese njegove priedloge vladi u Beč; za vrieme njegove odsutnosti moći će poslove poklisarstva voditi jedan poklisarski savjetnik.

Kad je to uredio, došla je opet na red Englezka. Htio je i s njom nastaviti pregovore, ali znajući, da je lord Bentinck nepristupačniji, nije pred njim mogao otvoriti karte kao pred Mierom. Poslao je Chininu u Palermo, da oprezno pokuša postići obustavu neprijateljstava i sklapanje trgovačkog ugovora s Englezima.

Unatoč svim mjerama opreznosti ušli su doušnici francuzkog poklisara Duranta u trag tim tajnim pregovorima. 9. studenog javlja Durant francuzkom ministru vanjskih poslova, da ne će moći obratiti Murata, jer ga ovaj ne pušta ni blizu k sebi. Na koncu je zatražio dopust, jer nije htio postati svjedokom tom nečuvenom izdajstvu.

Napuljski kralj naoružava vojsku. U roku od deset dana skupio je 65.000 vojnika i odlučio, veći dio te vojske povesti u sjevernu Italiju prije nego stigne odgovor od Metternicha. Ali i dalje nastavlja dvoličnu igru. Pred carom i dalje hini vjernost,

moli ga, da proglasi slobodu i nedjeljivost Italije, jer bi na tom temelju mogao dići na noge sav narod protiv Austrije.

Slučajno je u isto doba primio iz Bologne viest, koja ga je usrećila, a poslao mu ju je njegov bivši pobočnik i Karolinin ljubavnik La Vauguyon, kojega je Savary protjerao iz Francuzke. Već radi toga mu je Murat oprostio sve i dapače mu obećao, da će mu priznati prijašnji čin. U Bologni ga je Fouché pozvao na objed i rekao mu, da je sada kucnuo čas za ostvarenje talijanske nezavisnosti, a napuljski bi kralj bio jedini, koji bi to mogao provesti. Ali neka se sada požuri i digne ustanak, jer je narod jednodušan. Tim bi sebi utro put do najviše slave. Sve je to La Vauguyon javio Muratu.

Murat se sav raztapa od veselja. Smjesta šalje generala Colettu k bivšem ministru redarstva. Ali ovaj nije Fouchéa više našao u Bologni.

Murat još pokunjene glave žali taj neuspjeh, kad li Fouché javlja pismom, da će naskoro stići u Napulj. Murat gotovo ne vjeruje svojim očima: ne dolazi on kao njegov prijatelj, nego po carevu nalogu. Car za čudo nije našao boljeg glasnika, da opomene Murata, neka ne skreće s pravog puta i neka svim silama brani sjevernu Italiju. Fouchéu je naložio, da ga izpita, osokoli, ako snuje nešto dobro; u protivnom slučaju neka se vrati u Torino i sačeka nove upute.

Fouché je stigao u Napulj 30. studenog. Našle se dvie plemenite duše kao stvorene, da se ortače na tom klizavom tlu. I Fouché igra dvoličnu igru kao i Murat. Caru jamči, da je Murat pošten, da je vojska već krenula na sjever u pomoć princu Eugenu; ako je pak napuljski kralj doista poveo pregovore s Englezima, učinio je to samo zato, da ih zavara, kako ne bi navalili na njegove obale, dok mu se glavni dio vojske nalazi izvan zemlje. Muratu pak savjetuje, da ne gubi vremena s proglašenjem nezavisnosti, da svu vojsku baci protiv podkralja. Kad je u kralju i kraljici podjario luđačko častohleplje vratio se preko Rima i Firenze sijući svuda sjeme nemira i razstrojstva.

21. studenog krenula je Muratova vojska na sjever, ušla u Rim kao prijatelj, obskrbila se oružjem, zalihama i novcem na račun naroda, protiv kojega će na koncu okrenuti puške.

S te strane zasada ne priete Muratu nikakve neprilike, ali zato je naišao na potežkoće kod Engleza. Bentinck je Chinini na pristojan način pokazao vrata. A po generalu Manhésu, kojega je Murat poslao s novim priedlozima, poručio mu je ovo: on smatra talijansko pitanje riešenim, tako te je posve nebitno uz koju će stranu pristati napuljski kralj. On ne može vjerovati vladaru, koji se želi približiti saveznicima samo zato, jer je uništena velika vojska; uostalom Italija je previše pretrpjela pod vlašću Francuza, tako da ona ne bi više htjela priznati vladarem člana iz obitelji Bonaparte.

Murat ne smije sada nastaviti pohod na sjever, kad ga s leđa trajno ugrožavaju Englezi. Pričekat će dakle u Napulju, dok se vrati Mier. Podpiše li Austrija saveznički ugovor s njim, a u to ne sumnja, onda Englezka ne će više moći s njim postupati kao s neprijateljem.

Francuzima je međutim postalo jasno, da im napuljska vojska nije prijatelj. Austrijski zbor generala Nugenta potjerao je zalaznicu francuzko-talijanskih oružanih snaga prema Ravenni. Francuzki zapovjednik u Anconi general Barbou preslab je, da priteče u pomoć pukovniku Scottiju, koji zapovieda tom zalaznicom. Stoga je zamolio generala d'Ambrosija, zapovjednika napuljske divizije, koja se utaborila nedaleko od Ancone, da pošalje pomoć francuzkoj zalaznici. D'Ambrosio mu je odgovorio, da bez osobnog naloga napuljskoga kralja ne smije nijedan napuljski odred poći u borbu. Isti su odgovor primili i francuzki generali u Bologni i Ferrari od drugih napuljskih divizija.

Malo je zatim došla na vidjelo Muratova dvolična igra. Svoje je postrojbe doveo tik pred austrijske predstraže, a da s njima nije izmienio ni ciglog hitca. 15. prosinca priobćio je francuzkom zapovjedniku, da od toga dana preuzima upravu u svim područjima, koja su zaposjele njegove čete; građanske i vojničke oblasti na tim područjima nemaju se više pokoravati podkraljevim naredbama. Francuzi u Toskani i rimskim državama bili su ogorčeni, jer svi znadu, da princ Eugen uživa carevo povjerenje, dok s druge strane car sumnja u Muratovu vjernost.

Napuljska je vojska zaposjela crtu Firenza — Bologna — Rimini. Položaj nije mogao biti zamršeniji. Istodobno stoji pred postavima princa Eugena i pred vojskom austrijskog generala Nugenta. Ugrožava i jedne i druge, a ne upušta se u borbu ni

s jednima ni s drugima. Čeka, na kojoj će strani upecati mastniju ribu. Ali Francuzi jasno osjećaju, da kod napuljskih generala i vojnika prema njima prevladava neprijateljsko razpoloženje.

* *
*

Beč bi htio, da Murat što prije uđe u borbu. Tim bi princa Eugena ugrozio s boka i s leđa. Stoga je davno prije nego je Mier stigao s Muratovim priedlozima Metternich odlučio kralja staviti pred alternativu: ili će smjesta sklopiti sa saveznicima obranbeni savez ili će ga smatrati neprijateljem i lišiti ga kraljevstva. Metternichov punomoćnik, general grof Neipperg, doplovio je u Napulj pod kraj prosinca i bez okolišanja zahtievao od Murata, da stvori odluku.

Kralj je dospio u još teži položaj, jer se na pozornici pojavio i treći, koji mu ne želi dobro. Čim je lord Bentinck dočuo, da je stigao Neipperg, poslao mu je svoga tajnika Grahama. Ovaj hladni i nepristupačni Englez nije došao, da podupre Neipperga, kako bi što prije predobio Murata, nego samo zato, da mu otežča taj pokušaj. To mu je naložio Bentinck, premda je pri tom postupao protiv uputa svoga ministra, lorda Castelreagha, koji ga je opunomoćio, da Muratu za njegovu vojničku pomoć zajamči posjed priestola. Ali Bentinck bi htio srušiti Murata, na napuljsko priestolje opet posaditi Bourbone, Siciliju prigrabiti za Engleze i tamo postati podkralj. Sve bi to propalo, kad bi Murat otvoreno prešao na stranu saveznika i tim sebi sačuvao krunu.

Murat je odlučio izdati cara, a na to ga potiče i Karolina. Ali ostatak osjećaja stida ne da mu zagriznuti u to blato. U očima Francuza izpao bi u tom slučaju kao odmetnik, a on bi htio proizvesti dojam, kao da ga je u neprijateljske redove natjerala Napoleonova pakost. 3. siečnja pisao je caru: »Sire, osvanuo je najbolniji dan u mojem životu, napali su me najmučniji osjećaji. Stavljen sam pred izbor. S jedne strane vidim, da bih neizbježno izgubio državu, obitelj, pa možda i moju slavu. S druge strane našao sam se pred obvezama, koje stoje u protimbi s neograničenom odanošću Vašem Veličanstvu i s mojom nepokolebivom vjernošću Francuzkoj.«

Iza toga liepog uvoda dolazi gola stvarnost. Jedan mu je austrijski punomoćnik donio ugovor, koji mu zajamčuje kraljevstvo, ako s Austrijom sklopi savez. Ne pristane li car na njegove ranije priedloge i ne uzpostavi li kraljevstvo Italiju pod Muratom, morat će podpisati ugovor s neprijateljem. »Sire,« veli na koncu, »bojim se, da će me sada neumoljiva nužda primorati, te ću stupiti u odnose, koji se prividno kose s Vašim probitcima, ali jednog bi dana ipak mogli biti od koristi za Vaše Veličanstvo i Francuzku, jer bih po njima stekao stanovit utjecaj na pregovore o miru, ipak se usuđujem posegnuti za nadom, da ćete moj postupak ocieniti mirno, nepristrano i s gledišta državnih interesa, te priznati, da sam učinio sve, što sam mogao, kako bih spriečio ovu nesreću.«

Murat još ne podpisuje utanačenje, koje mu je predložio Neipperg, svakog dana nalazi novu izliku, da odgodi podpisivanje, ali nipošto zato, što bi očekivao, da će od Napoleona stići pristanak. Ne, nego on smatra ponuđenu cienu prenizkom i nada se, da će svoju pomoć moći skuplje unovčiti. Ali za to mora sačekati povratak grofa Miera.

Mier se vratio u Napulj 11. siečnja 1814. s nacrtom sporazuma, koji je izradio sam Metternich: Murat će saveznicima staviti na razpolaganje zbor od 30.000 Napuljaca, obvezati se, da će mir sklopiti samo u sporazumu s Austrijom, i odreći se Sicilije. Za to će mu Austrija zajamčiti sav sadašnji posjed i kao odštetu pribaviti još i novo područje u Italiji s 400.000 žitelja.

Uvjeti u tom spisu zaostaju za zahtjevima, koje je Murat prije postavio grofu Mieru. Ali ipak su povoljniji od onih, koje je donio Neipperg. Murat ih smatra najnižom granicom onoga, što može tražiti, ali računa, da će kasnije izmuzti mnogo više. Karolina je za to, da primi tu ponudu: u njezinim očima su to temelji velikom kraljevstvu, kojim će — kako se nada — jednog dana ona vladati. Ali oboje su bili tako zasliepljeni, te nisu ni pomislili, kako je nesigurno jamstvo, koje je dala jedna jedina od brojnih država, što sudjeluju u toj golemoj borbi.

Murat je odmah na dan Mierova povratka podpisao ugovor, a austrijski poklisarski savjetnik Menz smjesta ga je odnio u saveznički glavni stan na potvrdu cau Franji. S Menzom je pošao i Graham, tobože da ga podupre, ali zapravo da osujeti taj ugovor.

Poslije podpisa ugovora sjeli su Murat i Karolina u kola, da se pokažu svojim oduševljenim podanicima. Viest se munjevitom brzinom proniela gradom. Sviet je vladarski par pozdravio neopisivim zanosom. Uvečer su se pojavili u loži velikoga kazališta. I tu su ih primili burnim poklicima zahvalnosti, jer su toga dana izdajstvom francuzke domovine dokazali, da su pravi Napuljci.

17. siečnja je Murat proglasom svim narodima Italije naviestio, uz koju je stranu pristao i što je tome svrha: »Najpravednije pobude ponukale su nas, da sklopimo savez s državama, koje su se udružile protiv cara Francuza, a nama je poslužila sreća, da su nas primili. Sa svim postojećim oblastima, koje se ne opru našim mjerama, kad budemo sada u ime savezničkih sila zakonito zaposjeli cielu Italiju do desne obale Poa, postupat ćemo kao s prijateljima.«

Kako vidimo, Murat posiže već unapried za kraljevstvom, koje mu saveznici uobće nisu kanili odstupiti. Istog je dana rimske države proglasio zaposjednutima i generala La Vauguyona imenovao guvernerom Rima. La Vauguyon je pošao u Rim i obaviestio francuzkog zapovjednika, da je preuzeo vlast. General Miollis ima premalenu posadu, a da bi se mogao oduprieti. Stoga se s francuzkom posadom zatvorio u Anđeosku tvrđu i zaprietio, da će svaku navalu oružjem suzbiti u ime cara. Prije toga je poslao zapovied zapovjedniku Civitavecchie, da okupi sve francuzke obalne straže i pruži odpor Napuljcima. Ostale malobrojne francuzke posade, razštrkane po rimskim državama, poslao je smjesta u Toskanu.

Princ Eugen još uviek ne vjeruje u Muratovo strahovito izdajstvo. 15 .siečnja poslao mu je generala Gifflengu s dugim pismom, u kojem mu se tuži, da se napuljske čete, koje su prodrle u kraljevstvo Italiju, još uviek krate stupiti u borbu protiv zajedničkog im neprijatelja. On sa svoje strane ne može vjerovati u odurne glasine, da je napuljski kralj poveo tajne pregovore s Austrijom. Ako li su međutim te glasine ipak istinite, onda se nada, da će kralj postupati kao pošten protivnik i da ga ne će napasti, dok mu to predhodno ne priobći.

Murat je dvolično odgovorio: Car nikako nije htio imenovati vrhovnog zapovjednika nad oružanim snagama u sjevernoj Italiji, stoga neka se ne čudi, što je Murat odlučio, da s njim prekine. Nada se, da će skori ugovor o miru dokrajčiti pregovore, koje je poveo sa saveznicima. Bude li međutim na nesreću primoran na pokrete vojske, koji bi ugrozili podkraljeve oružane snage, jamči mu, da će ga unapried obaviestiti.

Muratu ne da savjest, da otvori vatru na svoje stare suborce. On računa, da će car naskoro pasti, i zato nastoji, da sve što više zavuče. Ponadao se, da će Eugen na njegovo pismo tvrđavu Anconu izručiti napuljskoj brigadi, koja ju je obkolila, inače bi bio primoran navaliti na generala Barboua. A to bi bilo isto što i početak neprijateljstava protiv francuzke vojske.

Svojim zavaravanjem uznemirio je sve: Austrijanci zato, što je presporo napredovao, a Francuze zato, što im je stalno ugrožavao bok.

Fouché je međutim mišljenja, da je to dvolično držanje trajno neodrživo. On je iz Firenze napeto pratio događaje; računao je, da će u prevratu njega zapasti vidna uloga; stoga se razočarao, kad se Murat nije požurio poslušati njegove savjete. Želi li napuljski kralj ubrati bogate plodove, morao bi poslužiti Europi prije nego se sruši carstvo, jer inače će ga nestati zajedno s njim. Sada ne bi smio više krivudati, jer saveznici počinju sumnjati u njegovo poštenje. Ako želi zadržati krunu, ne smije izgubiti ni časa, nego navaliti na podkraljevu vojsku.

Kao što smo vidjeli, razlog je Muratovu oklievanju strah pred englezkom navalom sa Sicilije. Iznenada je nestalo i toga straha. Bentinck je primio nalog, da smjesta sklopi primirje s Napuljem. Lord se morade ovoga puta pokoriti. Riešivši se englezke more, počeo se Murat pripremati, da posluša Fouchéove žurne savjete. Francuzkom je poklisaru dao izručiti putnicu, regentstvo prenio na svoju ženu i 23. siečnja krenuo k svojoj vojsci.

30. siečnja prenio je glavni stan u Bolognu. S puta je izdao zapovied, da počne obsada Anđeoske tvrđe, da se obkoli Civitavecchia i da se pripremi juriš na tvrđavu u Anconi. Vjeran svojoj ludoj ljubavi za dvoličnost, odpustio je francuzkoga poklisara, a da službeno nije naviestio rat. Na podkralja nije navalio, nego samo na jednog od njegovih podzapovjednika.

Austrijancima nije prema obvezi smjesta pružio pomoć, dapače nije uzpostavio ni vezu s njihovim vrhovnim zapovjednikom Bellegardeom. Neprestano je kolebao, kako je to bilo prirođeno njegovoj ćudi, i tim izazvao sumnjičenje kod svih.

Prvi mu je korak bio proglas vojsci: »Vojnici! Sve dotle, dok sam mogao vjerovati, da se car Napoleon bori za slavu i sreću Francuzke, borio sam se njemu uz bok; ali danas nema više sumnje: car ne će drugo nego rat. Ja bih izdao probitke svoje bivše domovine, svojih država, a i Vaše probitke, kad se ne bih od njega odciepio i udružio sa savezničkim silama, koje su očitovale velikodušnu volju, da uzpostave nepovredivost priestola i slobodu naroda. Ja znam, da neki pokušavaju pod lažnim izlikama časti i vjernosti zavesti u zabludu domoljublje onih Francuza, koji služe u mojoj vojsci, kao da bi bilo častno služiti ludom vlastohleplju cara Napoleona, koji želi sebi podjarmiti sav sviet! — Vojnici! Nad Europom vijore se dva stiega. Na jednom je zapisano: Vjera, ćudoređe, pravda, umjerenost, mir i sreća. A na drugom: Lukavstvo, nasilje, silničtvo, progoni, rat i tuga u svakoj obitelji! Odlučite se dakle!«

Sada su Francuzi znali, na čemu su. Princ Eugen je svoju vojsku stao povlačiti prema Minciu, jer mu je na Adigi Murat ugrozio leđa. Istodobno su gotovo svi francuzki častnici i činovnici, koji su dotada bili u službi napuljskoga kralja, ostavili svoje mjesto i otišli iz kraljevstva, jer nisu htjeli dalje služiti kralju, koji se je odrekao svoje i njihove domovine.

Murat u Bologni nije našao duševnog mira, kao što se je nadao. Primicao se naime čas, kad će oružje morat okrenuti protiv Francuzke — pa kako da ga ne zapeče savjest? Samo jedno mu je sada moglo razpršiti težke brige: kad bi mu odmah izručili nagradu za zlodjelo. Ali upravo to su mu uzkratili. Poklisarski savjetnik Menz, koji je imao izhoditi ratifikaciju ugovora podpisanog od Murata, još se nije vratio iz glavnog stana saveznika, premda su od njegova odlazka prošla već tri tjedna. Zašto zatežu, tko tu smeta? Murat osjeća oko sebe neizmjernu prazninu; on je izdao cara — ne će li sada izdati njega njegovi novi saveznici? Našao se u dramatskom položaju.

Da skrati rok čekanja, razmišljao je, kako bi na saveznike izveo pritisak. Odlučio je zaposjesti područja, kojih se je htio

dočepati. Izdao je zapovied generalu Lechiju, da zaposjedne Firenzu i Livorno, a kasnije će pokušat uzeti i Genovu.

12. ožujka donio je napokon Menz ugovor podpisan od austrijskoga cara. Upravo toga dana pokušao je general Barbou očajan izpad iz anconske tvrđave. Pokušaj je propao, a on je tri dana kasnije morao položiti oružje. Tim se je Muratu pružila žuđena prilika, da sav sviet uvjeri, kako su Francuzi prvi napali Napuljce. Murat smjesta javlja princu Eugenu, da naviešta rat Francuzkoj.

Istoga je dana Karolina dala u luci zaplieniti sve francuzke brodove, sve častnike i činovnike francuzke vlade prognati na Krf ili u Francuzku i prekinuti sve odnose između Napulja i Francuzke.

Tako se eto Murat i Karolina natjecahu, tko će od njih neprijateljskije izstupiti protiv stare im domovine.

* *
*

Vrhovni zapoviednik austrijske vojske, general Bellegarde, htio je prieći preko Mincija, ali u tom ga je spriečio princ Eugen. Kako bi prisilio podkralja, da izprazni postave: napadaj sjeverno od Poa nije zgodan, trebalo bi na nj navaliti na desnoj obali rieke u smjeru prema Piacenzi; tim bi s leđa ugrozio Eugena, ovaj bi morao uzmaknuti u Lombardiju, a austrijska vojska mogla bi potjerom uzmak pretvoriti u bieg.

Bellegarde je ponudio Muratu, da izvede taj podhvat, a u pomoć mu je poslao skupinu generala Nugenta. Murat sada ne može više reći, da ne će. Kucnuo je čas otvorene borbe.

Prihvati dakle Bellegardeovu ponudu. Nugentova predhodnica uputila se preko Parme prema Piacenzi. Ali kad je Nugent vidio, da napuljska vojska ne dolazi, da još uobće nije ostavila ni logora, morade obustaviti napredovanje.

Murat je naime upravo doznao, da Englezi kane u Livornu izkrcati jedan zbor i zaposjesti Toskanu kao uporište protiv podkraljeve vojske. On u tom nazrieva samo podlost sa strane Bentincka, koji bi htio preteći njega i oteti mu veliku vojvodinu. Stoga Murat odklanja podhvat svojih oružanih snaga. Pravog razloga tome odklonu nije smio navesti, ali izmislio je drugi: bude li morao navaliti na Piacenzu, morat će tražiti, da isto-

dobno Austrijanci navale na Mincio, jer inače će Eugen svoje postrojbe prebaciti na desnu obalu Poa i napasti ga s leđa. Zajedno s tim zahtjevom poslao je Bellegardeu prosvjed protiv Bentinckovih nakana i zatražio, da se englezko-sicilijanski zbor izkrca zapadno od Genove.

Bellegarde se nije dao prevariti. Vidio je odmah, da ima posla s »pouzdanim« saveznikom. Stoga je napuljskom kralju uljudnim ali odlučnim pismom javio, da je primoran poslati mu generala Eckardta, koji će nadzirati suradnju između oba glavna stana. Upozorio je kralja, da se čudi, što toliko zateže s početkom podhvata, i zamolio ga, neka mu jasno i razgovietno priobći, što su njegove nakane. Toskansko pitanje ne može postati predmetom nekih pogađanja, jer saveznici su već odlučili, da će Toskanu vratiti njezinom zakonitom vladaru.

Murat samo što nije pobjesnio. Dakle svi su protiv njega, svi hoće da ga opljačkaju! Dobro — ne će im dati pomoći. Smjesta je zapovjedio Nugentu, da se vrati u Parmu. Kad je Bellegarde vidio, da napuljskogme kralju ne može nametnuti svoju volju, poslao je izvješće glavnom stanu saveznika.

Domalo će Murat svojim odporom izazvati još dramatičniji položaj. 26. veljače navalio je po nalogu princa Eugena general Grenier na Nugenta i potjerao ga do Tara. Murat nije maknuo prsta, da pomogne Austrijancima, nego je naprotiv svoje odrede povukao s desne obale Poa, tako da je podkralj nesmetano mogao prieći preko rieke. Idućeg je dana Grenier stigao pred Guastallu. Dvie napuljske bojne, koje su se nalazile u gradu, izpraznile su ga bez borbe i mirno gledale, kako su Francuzi uništili jednu austrijsku legiju dragovoljaca. 28. je Grenier probio postave na Taru i porazio Nugenta u Parmi, dok je napuljska divizija Carrascosa, koja je trebala poduprieti Nugenta, uzmaknula bez ijednog hitca. Iza toga se Grenier mirno vratio na lievu obalu Poa. Tako su dakle izgledali prvi dokazi savezničke vjernosti napuljskoga kralja.

Bellegarde je dospio u nemoguć položaj. Postupak je toga kralja naprosto veleizdajstvo. Bi li na nj navalio? Nije se usudio, morao je pričekati, što će mu odgovoriti na njegovo izvješće.

3. ožujka promienio je Murat iznenada opet svoje držanje. Primio je naime od austrijskoga cara vlastoručno pismo, u kojem ga ovaj uvjerava, da će savjestno izpuniti sva utanačenja iz sklopljenog ugovora. Murat smjesta javlja Bellegardeu, da polazi protiv Piacenze.

I doista, 6. je ožujka kod Reggia navalio na Francuze zajedno s Nugentom. Murat je sam vodio bitku, borio se u prvim redovima, svojom hrabrošću zadivio Austrijance. Ali kad je vidio, kako francuzke odore padaju u kiši neprijateljskih naboja, a taj je neprijatelj bio on sam, izgubio je volju za borbu. Kako je mogao zatajiti svu svoju prošlost? Kako je mogao u navalu povesti Austrijance, na koje je inače jurišao i klao ih? Spopala ga samo jedna želja: da dokrajči tu prokletu borbu! Zapovjedio je, premda se Nugent brani, da se obustavi vatra, kako bi se »izbjeglo daljnjem prolievanju krvi!« A osim toga je zabranio progon Francuza. Na žalost zakasnio je sa svojim velikodušjem: 420 Francuza poginulo je u vatri njegovih vojnika — to je krvava ljaga, koje ne će nikada moći oprati.

Sutradan, mučen grižnjom savjesti, šalje pismo Bellegardeu. Opet se krati navaliti na Piacenzu, ako Bellegarde ne povede glavnu navalu protiv Mincija, jer inače bi podkraljeva vojska mogla prieći preko rieke. A iza toga je u nekom grozničavom ludilu pisao i Napoleonu: »Sire, recite jednu jedincatu rieč, pa ću Vam žrtvovati obitelj i podanike; ja ću pri tom propasti, ali dokazat ću Vam, da sam Vam služio i uviek Vam bio najbolji prijatelj . . . Oči su mi pune suza, ne mogu dalje pisati. Posve sâm sam među tuđincima. I suze moram pred njima kriti. Ovo pismo, Sire, daje Vam svu vlast nad mojom sudbinom. Moj život pripada Vama; zakleo sam se, da ću umrieti za Vaše Veličanstvo. Kad biste me mogli vidjeti, kad biste mogli zamisliti, što sam sve prepatio u posljednja dva mjeseca, Vi biste mi se smilovali. Ljubite me! Nikada nisam bio dostojniji Vaše ljubavi! Ja sam Vam prijatelj do smrti!«

Napoleon je pretrpio poraz kod Laona, morao je uzmaknuti prema Soissonsu. Augereau je u Lyonu položio oružje, Soult je Englezima otvorio put na Bordeaux. Što znače Muratove suze u tako tragičkim časovima?

Napuljski je kralj obustavio neprijateljstva protiv princa Eugena, ali usred toga primirja napadoše nove muke na Murata.

Lord Bentinck izkrcao se naime uzprkos prosvjedima u Livornu. Muratu ne preostade drugo, — kad toga nije mogao spriečiti — nego da srdačno primi anglosicilijansku vojsku. Lordu je dapače u susret poslao generala Lechija, da ga pozdravi i ponudi mu kao osiguranje pukovniju svojih konjanika. Lord je to oholo odbio.

Malo iza toga stigao je sam Bentinck u Muratov glavni stan. Razgovor između njih bio je vrlo buran. Bentinck postupa s kraljem prezirno kao i dosada, ne naziva ga »Sire«, nego samo »monseigneur«. Izjavljuje mu, da će zaposjesti svu Toskanu. Uzalud mu Murat dokazuje, da je on prvi bio ovdje, da je zemlja već u njegovim rukama, da je ne može izprazniti; uzalud je pošao i tako daleko, te mu predložio, da mu ustupi zapovjedničtvo nad napuljskim posadama u Toskani. Bentinck ne pristaje ni na što; zahtieva, da izprazni zemlju; na koncu mu prieti, da će silom iztjerati Napuljce iz Toskane, a onda svoju vojsku povesti u Napulj i tamo proglasiti kraljem Ferdinanda IV.

Murat kipi od gnjeva, laća se posljednjeg sredstva: prekida razgovor. Vojvoda od Galla i grof Mier trude se, ne bi li Bentincka naveli na popuštanje — ali sve badava. Bentinck ostaje kod svojih zahtjeva i odlazi u glavni stan generala Bellegardea.

Murat je u svom očaju odlučio potajno povesti pregovore s princom Eugenom. Ali Eugen mu više ne vjeruje, prividno pristaje na pregovore, samo da dobije vremena.

Kad je Karolina doznala za te pregovore, srdila se, što je Murat tako neodlučan. Ona vidi jasnije od njega, kako se razvijaju događaji. Svojom malodušnošću i glupošću otet će joj posljednju mogućnost, da spasi priestol. Stoga mu piše, da će ga ostaviti i poduzeti sve mjere, kako bi zaštitila vlastite probitke, ako bi se usudio nečastno prekršiti svoje obveze prema Austrijancima.

Dakle i vlastita žena hoće da ga izda! To je težko povriedilo njegovo samoljublje. Zato je napokon odlučio, da se sastane s Bellegardeom. Do toga je sastanka došlo 7. travnja. Kralj je obećao, da ne će dalje pregovarati s Eugenom, da će odmah navaliti na Piacenzu. Kako bi pružio dokaz o svojim poštenim nakanama, izdao je nalog, da njegova vojska 11. travnja proslavi pad Pariza.

13. je osvanuo pred riekom Tarom, svladao odpor Francuza i progonio ih do Piacenze. Sutradan je zapovjedio Nugentu, da juriša na vanjske utvrde grada. Ali austrijski general morade ustanoviti, da se po treći put bori sam. Kralj nije svojih četa poveo u borbu. Nugent je unatoč tome uztrajao u borbi i do mraka prodro pod bedeme tvrđave, ali je Bellegardea izviestio, kako ga je napuljski kralj ponovno ostavio na cjedilu.

15. je Murat doznao, da su počeli pregovori između Bellegardea i princa Eugena, te zatražio, da i on kod njih sudjeluje. Njegov su zahtjev odbili. Toga su dana u Chiarini-Riccinu potpisali primirje, prema kojem je bilo predviđeno, da francuzka vojska izprazni Italiju, a sve to bez Murata.

Sad je već počeo osjećati posljedice svoje dvolične igre. Svi su ga izbjegavali ili ga susretali s prezirom. Zaludu se ponizivao, ne bi li i njega saslušali. Papa, koji se vratio u svoje države, ne htjede ga primiti, dapače ni sada priznati napuljskim kraljem. Punomoćnik ruskoga cara Balahov izjavio je, da nikada ne će priznati austrijskih obveza prema njemu. Ferdinand IV. izjavio je opet, da se nikada i ni pod koju cienu ne će odreći svojih prava na Napulj. Bellegarde je pozvao Murata, da svoju vojsku povuče iz Toskane, inače će ga iztjerati austrijske čete. Murat se osamljen i od svih prezren 2. svibnja vratio u svoj glavni grad.

Unatoč svim Muratovim griesima održala je Austrija sama svoje obećanje i nije dala, da ga liše priestola. Kad je Talleyrand nagovarao Metternicha, da se odreče Murata, odgovorio mu je ovaj proročanskim riečima: »Ta vi znate, kakav je značaj u Murata. Dosada se je nekako držao, ali pričekajmo! Prije ili kasnije napravit će on ipak neku budalaštinu, a tu ćemo mi onda izkoristiti.«

Nije minula ni puna godina dana — Murat je doista napravio tu budalaštinu, a njom se okoristila Austrija.

24. poglavlje

SLOM

Murata je, okružena sa svih strana od neprijatelja, podilazio osjećaj, da je izgubio svaki oslon. Dotle u svojoj taštini

nije bio kadar spoznati, koliku opasnost za nj znači ta osamljenost, a nije slutio, kako njegov slabi značaj treba tuđe podpore. Sad je to počeo shvaćati. U svojoj nevolji nije našao drugog spasa, nego potražio pomoći kod jednog prognanika, upravo onoga muža, kojega je on izdao i pripomogao njegovu padu.

Potajno se obratio na Elbu i doživio to, da ga tamo nisu odbili. Car mu je povjerio svoju tajnu: da kani natrag osvojiti Francuzku, a u slučaju potrebe prihvatiti i političku suradnju napuljskoga kralja, ali mu nije točnije naveo rok i sredstva, kojima će se poslužiti. Murata je upozorio, da ne počini nešto nepromišljeno. Mir s Europom mora biti sačuvan. Murat se mora truditi, da s Austrijom i Englezkom ostane u prijateljskim odnosima. Bude li pak u buduće potrebno, da prekine te odnose, neka u tom pogledu ne poduzima ništa, a da prije ne obaviesti cara i ne sačeka njegove upute.

Kad je Murat 5. ožujka primio viest, da je car pobjegao s Elbe, nije se više mogao suspregnuti. Poklisarima je Austrije i Englezke doduše izjavio, da će poštovati postojeći poredak, ali po riečima i činima vidjelo se jasno, da misli obratno. Kad se je iz Beča vratio general d' Ambrosio i izviestio ga, da je Napoleon stavljen izvan zakona, nije više tajio, da se sprema za rat. Sav previre od ljubavi i udivljenja za cara. Uvjeren je, da se saveznici sada ne će više naći pred Napoleonom, koji je doživio poraz pod Moskvom, Leipzigom i La Rothièreom, nego pred Napoleonom, koji je pobiedio pod Austerlitzom, Jenom i Wagramom. Još malo pa će pred njim pokleknuti Europa. d' Ambrosio sav u strahu kuša, kako bi ga umirio, ali kralj ništa ne mari: »Napokon je kucnuo čas osvete!«

Murat je nedavno obećao grofu Mieru, da će iz pograničnih područja papinske države povući napuljske posade, ako ga prizna Papa. Sad je opozvao to obećanje i zatražio kao uzdarje za napuštanje papinske države područje s 400.000 stanovnika, kako mu je to bilo zajamčeno ugovorom od 11. siečnja 1814. Poklisar je nastojao dozvati ga k pameti, i opomenuo ga, da bi bilo opasno u tom času iznieti takve zahtjeve. Murat prekida svaki razgovor o tome i polazi tako daleko, te je natuknuo, da bi ga Austrija u vlastitom probitku morala zadovoljiti u toj točki ugovora, ako joj je stalo do toga, da ga zadrži kao saveznika.

On već sanja, kako će dići na oružje Lombardiju i Piemont, Toskanu i Mletke, Liguriju i Romagnu, iznenaditi Austrijance, uništiti ih, proglasiti nezavisnost poluotoka i tako »se za nesreću Italije osvetiti njezinim tlačiteljima onkraj brda!«

Nikom ne polazi za rukom, da ga dozove k sviesti. Kraljica, Gallo, Mosbourg tumače mu, da srće u propast. On ih ne sluša. Karolina ne popušta, ona nosi odgovornost kao kraljica i mati, prieti mu, da će ga ostaviti. On joj se smije: »Kucnuo je čas osvete!«

Svoje najbolje savjetnike stao je vriеđati, sa svima se posvadio. Mosbourgu je oduzeo upravu riznice, samo da ne mora slušati njegove priekore. Za naoružanje upravo razsipa državno blago, izpražnjuje blagajne bolnica i štediona, a na koncu udara napuljskim trgovcima izvanredni namet od dva milijuna. Neprestano šalje pojačanja divizijama na papinsko područje, popunjuje na ratno stanje ostale divizije. Karolina se od očaja razboljela.

Istodobno je bezbrojnim izjavama pokušao saveznike umiriti, uvjeravajući ih o svojim miroljubivim nakanama. Metternichu je poručio, da nepokolebivo ostaje uz saveznike i priznaje poredak u Europi, koji su oni stvorili, a uz to je izrazio želju, da bi i on htio podpisati izpravu, kojom su oni Napoleona stavili izvan zakona. Kad je morao dati izjavu o svojim vojničkim pripremama, posebno je naglasio, da za svaki slučaj želi biti naoružan u okviru svoga saveza s Austrijom. Pisao je Bentincku, uvjeravao ga o svojoj privrženosti i poštovanju, kleo se, da vjerno provodi politiku sporazuma s Englezkom. Dakako nitko se ne da zavarati tim lažima; sav sviet smatra ga Napoleonovim ortakom i neprijateljem Europe.

19. ožujka stigao je Murat u svoj glavni stan u Anconu. Srdačno su ga dočekali, izaslanstva građana došla su mu čestitati i izraziti svoju vjernost. Atmosfera je za narodni ustanak povoljna. Da je Murat smjesta prešao na djelo, bilo bi se možda oko njega okupilo množtvo pristaša. Ali u svojoj vječitoj neodlučnosti nalazi neprestano novih razloga za odgađanje.

Zasada još ne vidi jasno, na koju će stranu pretegnuti sreća. On je spreman za borbu, ali zašto bi se borio, kad s manjim ulogom može ugrabiti isti dobitak? Pričekat će, da vidi, kakav će učinak kod saveznika izazvati njegova snaga; u nadi,

da će na njih djelovati, raztrubio je, da ima pod oružjem 80.000 vojnika. Zapravo je svega imao najviše 40.000. Ali da saveznicima zaspe oči prašinom, odlučio je zaposjesti što veća područja i razdielio svoju vojsku u dvie skupine. Divizije Carrascosa, d' Ambrosio i Lechi ostavio je na papinskom području, a divizije Pignatelli, Strongoli i Livron poslao preko Rima prema Firenzi. U želji, da protivnika smete i prinudi na popuštanje, počinio je neoprostivu pogriešku: razmjestio je obje polovice svojih oružanih snaga tako, da ih je razstavljala neprebrodiva zapreka — Apenini.

Da su barem ti vojnici bili pouzdani i pod dobrim vodstvom! Ali Napuljac po naravi svojoj nije dobar vojnik, tek nešto vriedi, ako ga u borbu povedu izabrani vođe, kojima sliepo vjeruje. Ali Muratovi su generali naskroz nesposobni, jedan drugome jalni, bez povjerenja u kralja i u sebe.

Murat po staroj navici nije izradio ratne osnove. Oslanja se na svoje nadahnuće, ali ne zna, gdje i kada će navaliti. U Anconi čeka na diviziju Lechi, drži smotre, dieli odlikovanja, drži oduševljene govore, a ne sluti, da ga svaki izgubljeni trenutak nosi bliže rubu propasti.

26. ožujka, kao da je sam sebe htio primorati na odluku, sazvao je na viećanje ministre, koji su ga dopratili u Anconu: Galla, Zurla i Mosbourga. Sva trojica su istog mišljenja, da bi u postojećim prilikama rat mogao biti preopasan; sva trojica ga zamoliše, da se toga okani. Iza njih je pozvao generale, očekujući, da će mu oni učvrstiti samopouzdanje. I oni su ga razočarali: vojnici isto kao i građani ne pokazuju oduševljenja za rat; nitko ne vjeruje u uspjeh navalnog rata; savjetovali su kralju, neka ostane u obrani, zaposjedne povoljne postave i pričeka, kako će se razviti događaji. Murat kao da će ih poslušati i prihvatiti njihovu osnovu. Ali već 27. daje zapovied, da se napreduje.

Čim je Murat svoj glavni stan prenio u Anconu, očekivao je austrijski zapovjednik Frimont svakog dana navalu. On je južno od Poa, između Piacenze i Jadrana, imao samo nekoliko tisuća vojnika, kojih je zapovjedništvo povjerio vrlo odriešitom generalu Bianchiju. A jer je znao, da barem 10 do 12 dana ne će dobiti pojačanja, naložio je Bianchiju, da se pred napuljskom vojskom povuče do Poa, da što duže zadrži neprijatelja, ali da

se ne upusti u ozbiljnu borbu. On je do dolazka pojačanja svakako htio spriečiti protivnika, da priеđe preko Poa.

Radi toga predhodnica napuljske vojske, divizija Carrascosa, izprva nije nailazila na ozbiljan odpor. Ali Austrijanci su ju svojom spretnom taktikom zadržavali i izmorili.

30. ožujka ušao je Murat u Rimini i izdao proglas svim narodima Italije: »Talijani! Kucnuo je čas, u kojem se izpunjava sudbina Italije! Svu tuđinsku vlast moramo izkorieniti s tla Italije! Pravo narodno zastupstvo, ustav, dostojan ovoga stoljeća i vas samih, moraju osigurati vašu slobodu i blagostanje, čim vlastitom hrabrošću sebi izvojujete nezavisnost. Pozivam sve, koji su ozbiljno spoznali dobrobit svoje domovine, da pripreme i izrade ustav i sve zakone, koji će odsele služiti sretnoj i slobodnoj Italiji!«

Zakasnio je. Dva tjedna prije bila bi mu se možda na te rieči odazvala Italija — ali sada mu više ne vjeruje. Talijani su doživjeli isto što i 1814.: Muratovo oklievanje i neodlučnost, a opomenuo ih je i Frimont: i najmanji pokušaj ustanka krvavo će ugušiti. Znali su, da mu dolaze znatna pojačanja, koja će naskoro prieći i preko Poa. Muratov gromki proglas razplinuo se kao magla.

Upravo kad ga je izdao, primio je ovo pismo od Napoleona: »Stigao sam. Prošao sam kroz Francuzku. 20. ožujka ušao sam u Pariz. Sva je Francuzka osim Marseillea, odakle još nisam primio viesti, izvjesila narodnu trobojnicu. Jednu vojsku imam u Flandriji, jednu u Elzasu, jednu u srdcu zemlje, a četvrtu skupljam upravo u Dauphinéji. Dosada živim još u miru sa svima. Ja ću Vas podupirati svim silama. Računam s Vama. Čim Marseille izvjesi trobojnicu, pošaljite mi brodove, da se možemo dopisivati, jer se bojim, da će dopisivanje preko Italije biti težko. Pošaljite mi poslanika, i ja ću Vama naskoro poslati jednoga na fregati.«

Muratu su se tim izpunile nade. Za nj su u pismu najvažnije one rieči: »Ja ću Vas podupirati svim silama«; i ne sluti, kako će se na nj razgnjeviti car, kad čuje, da je navalio. Ta Europa će graknuti, da je Muratovom ratobornom podhvatu kumovao novi vladar Francuzke. A ni izdaleka ne može Napoleonu poslužiti kao prava pomoć, nego više kao nova briga.

1. travnja dolazi Murat u Bolognu. Mjesto da odmah prodre do Poa, uzput zauzme Ferraru, u kojoj nije bilo ni ciglog topa, a jedva 2.000 Austrijanaca, izgubio je tri dana primanjem izaslanstava i kazališnim priredbama. Još sveđer se zanosi mišlju, da će svu Italiju dići na oružje. Uvjeren, da je njegov proglas međutim prožeo svietu dušu, počeo je novačiti svuda po zemlji i očekivao, da će narod jatomice dohrliti.

Međutim je Frimont skupio vojsku. Bianchi je sada imao oko 8.000 vojnika i 12 topova, te krenuo put Bologne. Na rieci Panaru se utvrdio.

Na viest o tom navalio je Murat na nj 4. travnja premoćnim snagama i poslije žestoke borbe prisilio na uzmak. Ali ga nije progonio, nego je na Panaro poslao diviziju Carrascosa, a sam ušao u Modenu. Doček nije bio nimalo oduševljen.

To je iznenadilo Murata, tako da je počeo sumnjati u uspjeh svojih osnova. A i drugi su mu znakovi otvorili oči. U posljednjoj je bitci imao neznatnih gubitaka, ali iz ubačene divizije je preko dana pobjeglo ništa manje nego 336 vojnika. — loš predznak za nastavak borbe. Druga ga je činjenica još teže zabrinula: ni cigli Talijan ne samo što se nije odazvao njegovom pozivu, nego je narod u nekim mjestima potjerao njegove popisivače, a nekolicinu ih dapače ubio. Kao što se Murat još onomadne sav oduševio, tako je sada klonuo duhom, već mu se činilo, da je propalo sve. A još teže mu je bilo pri duši, jer ni s kim nije mogao izmieniti misli o svojim brigama i naći nesebičnog savjetnika. Eh, da mu je sada pri ruci Belliard! . . . . Ali njegov sadašnji glavar stožera, general Millet, je čovjek bez energije, ni sam ne zna, što hoće. Murat je usred svojih briga i očaja ostao sam, — a to se je očitovalo i na njegovom daljnjem postupku.

Carrascosu je ostavio na Panaru, a sam je na čelu divizije d' Ambrosio pošao na Ferraru u nadi, da će ju bez velika truda prisiliti na predaju. Dvaput je pozvao na predaju zapovjednika, generala Lauera, koji je tvrđavu branio samo sa šest satnija, i nekoliko topova. Ovaj mu je odgovorio topovskom vatrom.

Sutradan je Murat jednu brigadu ostavio, da obsjeda Ferraru, a on je s ostatkom divizije krenuo put Ochiobella, gdje je htio prieći preko Poa. Austrijanci su međutim izkoristili vrieme, koje je propustio Murat, i na desnoj obali utvrdili izvanredno jak mostobran. Inženjeri su ustanovili, da bi odpor tih utvrda mogli slomiti samo sustavnom obsadom. Murat ne će o tom ništa da čuje. Šalje na juriš jednu brigadu, koju je suzbila vatra iz utvrda. Sada i Murat uviđa, da juriši ne pomažu, da bez obsadnih topova ne će moći zauzeti tako jaku tvrđavu, a njih nije imao. Stoga je pred Ochiobellom ostavio d' Ambrosija, a on se uvečer vratio u Ferraru.

Još nikada ga osamljenost nije tištila tako težko kao u ovim danima. Našao se naime iznenada pred činjenicama, kojima je dosele naprosto poricao i samu mogućnost: s jedne strane prvi mu vojnički neuspjeh na Pou, a s druge strane nepobitan razsap njegove vojske. Broj se bjegunaca povećavao iz dana u dan na strah i trepet ciele zemlje, jer su ti bjegunci stali pljačkati, pustošiti i ubijati. I prijateljski razpoloženo stanovničtvo prešlo je u neprijateljski tabor. Ako sutra ne iznudi prielaz preko Poa — a to je jedini izlaz, koji mu pruža vrlo malo nade —, propast će.

Rano zorom požurio se u Ochiobello. Zaludu ga zaklinje d' Ambrosio, da i ne pokušava nemogući podhvat. Ali Murat još sveđer vjeruje, da ima posla s vojnicima, koji su se borili pod Lodijem i Rivolijem. Cielu je diviziju bacio protiv austrijskih utvrda, ali vatra karteča pokosila je redom sve jurišne valove. Bezbroj mrtvaca i ranjenika pokrio je prilaze k utvrdama. d' Ambrosio je težkom mukom izlažući se najžešćoj kiši taneta zaustavio austrijsku protunavalu i dopao rana. Drugi nasrtaj Napuljaca završio je gotovo još krvavije. Kad je pala noć, dao je Murat na jednodušni zahtjev svojih častnika obustaviti borbu i sav se skršen vratio u Bolognu.

Idućeg dana javiše mu, da je Englezka naviestila rat. Premda nitko više nije mogao sumnjati u odluku britanske vlade, Murata je taj novi udarac natjerao u očaj. Čitav je dan proveo u tupoj šutnji, svojim zapovjednicima nije izdao nikakvog naloga.

Sutradan, 10. travnja, opet novi vojnički neuspjeh. General Bianchi potukao je Carrascosinu brigadu Pepe i zaletio se u cielu diviziju. Murat je pohrlio u Carrascosin glavni stan, da spasi, što bi se još dalo spasiti. Kao lud je proklinjao sav sviet. Bojeći se, da bi mu Austrijanci mogli slomiti čitavu vojsku, iz-

praznio je Modenu i povukao svoju diviziju na desnu obalu Panara.

Sad je tek uvidio, kako je ludo bez osnove poći u boj. S nepunih 30.000 morao bi braniti crtu od preko 50 kilometara, a bez ikakvih pričuva. Već je vidio, kako mu se ruše zračne kule. Njim je zavladala samo jedna misao: odreći se posve toga podhvata, vojsku spasiti od podpune propasti, vratiti se u Napulj, gdje će možda moći sklopiti mir ili barem braniti vlastitu kuću. 12. travnja uvečer poslao je d' Ambrosiju zapovied, da izprazni postave na Pou i pred Ferrarom, te da se noću odmakne do rieke Rena.

Sutradan je u Bolognu pozvao sve zapovjednike divizija i otvoreno im priznao, da navalu smatra nemogućom, da je stoga odlučio vratiti se u Napulj. Svi su se generali s tim složili i predložili mu, da ranjenike, prtljagu i zalihe smjesta odpreme u Anconu, a onda krenu duž obale Jadrana, jer će se između mora i gorja izvrstno moći braniti. Istodobno neka pozovu gardu iz Napulja, jer će tako pojačani lakše moći suzbijati Austrijance i stići u kraljevstvo. Murat je tu osnovu odobrio i odmah izdao potrebne naloge, da ju provedu.

S poslušnim vojnicima, naviklim stezi, bilo bi to lako pošlo za rukom, ali Napuljac gubi svaku odpornu snagu, čim čuje, da mora uzmicati. Njegovi lako uzbudljivi živci ne poznaju razlike između sređenog uzmaka, koji se provodi po osnovi, i biega pred neprijateljem.

Sutradan je 200 austrijskih konjanika preplivalo Panaro i navalilo na dvie napuljske bojne, koje su imale osigurati diviziju. One su bez borbe pobjegle u Bolognu. Carrascosa ne poduzima ništa, da pohvata te konjanike i natrag osvoji svoje postave, nego čitavu diviziju povlači prema Renu. Uzmak, koji je bio zasnovan kao taktički pokret, pretvorio se jednim udarcem u gibanje, kao da ga je diktirao sam neprijatelj. Moralni učinak bio je katastrofalan.

Bolognu, koja je sada bila ugrožena sa sjevera i zapada moradoše izprazniti. Murat se prenaglio i zapovjedio uzmak svih snaga prema Imoli. Taj prvi dokaz kukavnosti njegovih vojnika ozbiljno ga je zabrinuo; kako će sada svršiti uobće ta pustolovina?

Austrijski mu je vrhovni zapovjednik malo zatim čudnim slučajem dao priliku, da se osveti. Frimont je naime zamislio vrlo smion podhvat, kojega zastalno ne bi bio poduzeo, da nije bio uvjeren o moralnom razsulu u redovima protivnika.

S pojačanjima s Alpa prikupio je sada gotovo 35.000 vojnika. Mjesto da sa svima zajedno pođe u potjeru za neprijateljem, razdielio ih je u tri skupine: U potjeru za Napuljcima poslao je Neipperga s 15.000 momaka. Bianchi s 12.0000 ima preko Firenze krenuti put Foligna i zaposjesti apeninske klance, kojima vodi najkraći put u Napulj. Tako je napuljsku vojsku htio natjerati među dvie vatre i prisiliti na predaju. S trećom je skupinom Nugent imao preko Rima izbiti do granica napuljskog kraljevstva i onemogućiti slanje pojačanja vojsci, što je uzmicala.

Murat je sa svim svojim snagama mogao uništiti Neipperga, dozvati gardu i pregaziti Bianchia, nastaviti put do Napulja. Ali on ne smije sve staviti na kocku, jer mu to brani kukavnost vojnika i pakost njegovih generala. Ta on je samo po imenu bio vrhovni zapovjednik; nad vojskom je zapravo izgubio već svu vlast. Počela ga je stizavati kazna.

Do 20. travnja odvijao se uzmak napuljske vojske u redu i to tako brzo, da je Neipperg nije mogao dostići. Ali 21. dohvatio je zalaznicu, diviziju Lechi. Divizija se izprva prividno branila, ali brzo je popustila, raztepla se i nagnula u bježanje. Zaludu je dojurio Murat, da spriječi podpuno razsulo, zaludu je golom sabljom lupao po bjeguncima, zaludu navalio pogrdama na nesposobnoga Lechija — nitko ga više nije slušao. Da se pred mrak nije spustilo strahovito nevrieme, tko zna, gdje bi se bila zaustavila ta bujica podivljalih bjegunaca.

Zar bi mogao poslije te katastrofe postići uobće neki uspjeh s tim vojnicima i generalima? Pred očima mu lebdi strašan ponor, kojem ide u susret, stoga odluči pokušati sve, da dokrajči tu borbu. Zatražio je primirje od Neipperga i uvjeravao ga u pismu, da on nije htio rata, ali na to su ga prisilili Austrijanci, jer su oni — prvi pucali. Neipperg mu je odgovorio, da će podnieti izvješće vrhovnom zapovjedniku, kojem jedinom pripada pravo, da donese odluku.

To nije umirilo Murata. Usred noći poslao je k Neippergu

svoga tajnika Coussya i zamolio ga, da se sastanu kod predstraža. U zoru se vratio Coussy sam: Neipperg je odklonio.

Murat je tri dana ostao nepomičan na postavima pred Riminijem. Neipperg je sav u strahu čekao, da će Murat na nj navaliti sa svojih 30.000 vojnika i 50 topova — ali ovaj više ne vjeruje u svoju sreću. Protiv svake vjerojatnosti očekivao je još povoljan odgovor od Frimonta.

26. travnja uvečer pokopao mu je ovaj i posljednju nadu; s prezirom je prešao preko kraljevih lažnih tvrdnja i odbio primirje. Svaki drugi general bio bi sada vjerojatno pokušao spasiti vojničku čast i prihvatiti bitku: ali Murat toga ne čini. Obsjela ga je samo jedna misao, da se vrati u Napulj. Uto mu na njegov užas javlja Pignatelli, da je Bianchi izkoristio kraljevu nepomičnost i žurnim hodom prestigao već zalaznice napuljske vojske. Murat je Pignatelliu poslao zapovied, da mu se s gardom pridruži kod Senigallije, sjeverno od Ancone, i usred noći brže bolje krene prema Senigalliji. 28. stigla je garda. Sad je na tom mjestu bila usredotočena sva vojska, osigurana kod Pesara od Carrascose.

Iste je noći dobio nov dokaz o bezbrižnosti svojih generala i kukavnosti svojih vojnika. Neipperg, iznenađen neočekivanim izčeznućem protivnika, krenuo je smjesta za njim i poslao kao izvidnicu dvie eskadrone husara. Husari su u mraku nabasali na jednu bojnu divizije Carrascosa, koja je postavila predstraže, i natjerali ju u bieg. Bjegunci su projurili kroz gradska vrata Pesara, na kojima nije bilo ni straže, i bježali dalje kroz grad. Carrascosa je spavao. Njegovi vojnici pospani kao bez glave potrčaše za bjeguncima. Prema Fanu je nastao metež u tom klubku, a husari udri, kolji, zarobljuj bez milosrđa, što su sile dale. Na koncu se povukoše s 250 zarobljenika, među kojima je bilo i 8 častnika.

Kad je Murat sutradan doznao, da je Bianchijeva predhodnica zaposjela tolentinski klanac, odlučio je pokušati sreću u bitci. Diviziju Carrascosa, koju je za nevolju skupio, poslao je pred Senigalliju, da zakrči put Neippergu, a on će sa svom ostalom vojskom razbiti Bianchievih 12.000, zatim prikupiti svih pet divizija, vratiti se istim putem nazad i uništiti Neipperga.

Bianchi je 2. svibnja izjutra dosegao Tolentino i svoju diviziju razvio na uzvisinama i po šumama iztočno od grada.

Murat nije na nj odmah navalio s četiri divizije, nego je 3.000 momaka poslao, da izvide mogućnosti za napadaj na Tolentino. Ogorčen odpor Austrijanaca ih je zaustavio. Međutim je general d'Ambrosio zauzeo mjestance Monte Millone sjeveroiztočno od Tolenta. Ali Bianchi ga je žestokim protunapadajem iz njega izbacio. Pri tom je d'Ambrosio pao težko ranjen.

Gubitak generala d'Ambrosija je za Murata dvostruka nesreća. On mu je bio najbolji, najvjerniji i najhrabriji od svih vojskovođa — a njegov nasljednik general d'Aquino nepouzdan, nesposoban, a uz to neprispodobiva kukavica.

Sutradan prelazi Murat u navalu s tri skupine: u središtu garda, veći dio topničtva protiv Tolenta; desno divizija d'Aquino protiv Monte Millonea, a lievo jedna brigada divizije Lechi ima prieći preko rieke Clienti i pokušati, da s leđa napadne na Tolentino.

Središte je poslije žestoke borbe prodrlo u selo Cassone, ali tamo zapelo, jer skupina na desnom krilu nije još uobće krenula napried. D'Aquino je naime cielu diviziju poslao u potragu za hranom, pa je nije mogao pravodobno okupiti. Kad je napokon oko podneva izišao iz šuma, raztrčala mu se divizija kod prvog sukoba s protivnikom.

Murat je ostavio središte, u propnju dojezdio na desno krilo, izloživši se najvećoj opasnosti opet skupio diviziju, odveo ju u prvobitne postave. ali zaludu je tjerao vojnike, da iznova pođu u navalu. Za njegove odsutnosti otele su Bianchijeve čete gardi Cassone. Lievo krilo su zadržali slabi odredi na visovima južno od Chientija.

Sunce je nesnosno zapeklo, vojnici posve iznemogli. Murat, koji se od prvog hitca nalazio bez prestanka u najžešćoj vrevi, bezobzirno se izlagao neprijateljskoj vatri, da unese poleta i ufanja u redove svojih ljudi; ne zna više, što bi. Uništit će mu svu vojsku. Kad mu nije pošlo za rukom prodrieti na ovom mjestu, zašto ne bi pokušao prekinuti borbu i brže bolje duž obale krenuti prema Pescari, odakle bi mogao još doseći klance nad Popoliem, pa preko njih se spustiti do Capue i Napulja?

U 4 sata dao je zapovied za uzmak prema Macerati. Pignatelli s gardijskim pješačtvom ima zaštiti uzmak. Glavaru stožera naložio je, da nadzire provedbu njegovih zapovieđi, a sam je sa strahom u srdcu odjahao put Macerate.

Tek što je zamaknuo s pratnjom, ode k vragu sve. Prvi je odmaglio Pignatelli. Postrojbe su na vrat na nos nagnule u bieg. Bianchi je u skupljenim redovima nadro za njima. Čim su Napuljci opazili biele austrijske dolame, udarili su u viku: »Spasi se, tko može!« i u divljem se neredu razbježali. Spustila se noć, a istodobno i strahovita oluja. Metež je dosegao vrhunac. Generali se uobće ne brinu za svoje ljude, u propnju jure prema Macerati. Jedino gardijsko konjaničtvo sačuvalo je tračak reda i donekle zaustavilo progonitelje. Oko grada neopisiva zbrka. Vojnici traže zaklona pred nevremenom, pred gradskim vratima gotovo su se poklali, a častnici i ne pokušavaju, da unesu nešto stege u te izmiešane čopore. To nije više vojska, nego uzkomešana gomila ljudi. Samo mrak i pljusak spriečili su Bianchija, da zada smrtni udarac raztepenoj napuljskoj vojsci na njezinoj odisejadi.

Murat sav slomljen sjedi u svojem glavnom stanu i još ne sluti, koliki je obseg čitave katastrofe. Generali su mu tek ucvililі dušu. D'Aquino mu je plačući javio, da je njegova divizija uništena, a što nije zarobljeno ili ubijeno, to se je razbježalo na sve strane. Lechi, usijana glava, uvjeravao ga je, da će ostatci njegove divizije na prvi hitac pobjeći. Pignatelli je nehajno rekao, da uobće više ne zna, kamo je dospjelo gardijsko pješačtvo; raztrčalo se tražeći hrane. Jedan na drugoga svaljuje krivnju za slom. Murat, pun užasa i sav smućen, smaže samo ove rieči: »To nije istina! . . . To nije istina!«

To ga je trgnulo, opet dozvalo k sviesti; sve se u njem uzbunilo protiv tih kukavica, opet je postao vođa, stao zapoviedati! Do osvita dana imaju sve divizije biti na okupu, sva će vojska krenuti nazad k obali, prema Fanu. Generali redom nađoše neku izpriku i odšuljaše se. Na koncu određuje, da zaštitu preuzima brigada Caraffa, koja minulog dana nije bila u borbi.

Sutradan, 4. svibnja, počinje podpuno razsulo vojske, razsulo, kakvoga nije još zabilježila poviest. Ujutro su divizije napokon na okupu, prozivaju ljudstvo. Gubitci i nisu tako veliki, kao što su očekivali, ali zato je nažalost broj bjegunaca bio znatan. A što je najgore, moralu vojske nema više ni traga.

Uzalud se Murat trudi, da zadrži na okupu tu gomilu. On se nalazi kod zalaznice, bez prestanka mora ljude bezobzirno goniti, da mu se ne razbježe, čim se negdje samo pojavi neprijateljska obhodnja. Sutradan je bez vidljivog razloga sve postrojbe zarazila prava strava, a častnici ne poduzimlju uobće ništa više protiv toga. Vodstva više nema. Vojnici koračaju i stupaju, a jedina im je želja, da stvore što veći razmak između sebe i neprijatelja. Stigli su u Civita Novu, to im je prvi cilj, ali ne će da se zaustave, žure se dalje. Broj bjegunaca sve više raste. 5. svibnja su ih samo kod gardijske pješačke divizije nabrojili 500. Na svu sreću sačuvalo se nešto stege u diviziji Carrascosa. Murat ju je zamolio, da preuzme dužnost zalaznice.

Iz dana u dan sve više bježe, nered je neopisiv. Murat nema više kome zapoviedati. Težkom mu je mukom pošlo za rukom, te su uhitili biednoga d'Aquina, koji se je usudio javno pred vojnicima govoriti, da se kralj smjesta mora odreći priestola. Na koncu će se možda morat i sakrivati, da vojnici ne opaze, kako je izgubio svaki autoritet.

Krdo je bjegunaca samo određivalo, gdje će se zaustaviti i prenoćiti, a zaustavljalo se samo onda, kad su bili posve iznemogli, kad nisu više mogli napried. Ali čim je svanulo, srljalo je dalje.

8. svibnja stiže viest, da je jedan austrijski odred zaposjeo Aquilu, a tim ugrozio klanac nad Popoliem, jedini put prema Napulju. Murat sam izdaje zapovied, da još više pospješe žurbu, ne bi li se dočepao toga prielaza. To je posljednja mogućnost, da spasi tu sjenu od vojske. U tom času ostalo mu je od 40.000 vojnika samo 12.000, a od 56 topova samo 16.

10. svibnja dosegli su klanac. Došlo je do okršaja. Bojnik Flette, zapovjednik austrijskog odreda, imao je samo 600 ljudi, ali nije znao, da se napuljska vojska nalazi u razsulu, da uobće nije više vojska. Stoga se nije usudio ni navaliti na nju, tako da je ona 11. svibnja uvečer prešla klanac. Bjegunstvo je međutim zauzelo tolikog maha, da je poslije prielaza vojska brojila jedva 9.000 vojnika.

Čim je Murat zamakao niz brdo, vratila mu se nada. Pošao je na čelo vojsci i ujahao u Castel di Sangro upravo u času, kad su u mjesto stigla jedna kola iz Napulja. Murat ne vjeruje svojim očima: ta to je Belliard, njegov stari, vjerni Belliard! Suznih očiju padoše jedan drugome u naručaj: »Belliarde, moj dobri, hrabri Belliarde«, kliknu kralj, »došao si dakle, da sa mnom umreš!«

Starom je prijatelju odmah opisao, kako je došlo do te nesreće! Ali svojih pogrješaka mu nije priznao, nego je i njemu lagao, da on nije htio rata protiv Austrije, nego da ga je na to prisilila Karolina. Belliard je na to šutio. Ta on je jučer bio kod kraljice u Napulju, jer ga je poslao car, da vidi, što radi taj Murat, i da ga u slučaju potrebe posavjetuje. Znao je dakle, što je sve Murat skrivio svojom glupošću i kako su protekli ti bolni događaji. Preporučio je kralju, da vojsku na brzu ruku prebaci preko Volturna, Capuu pripremi za obranu i tu pokuša pružiti zadnji odpor. Unapried je znao, da ga ni to ne će spasiti.

15. svibnja primio je Murat u Capui viest, koja ga je još jače skršila. Englezko je brodovlje zaprietilo, da će bombardirati Napulj. Da to spriječi podpisala je Karolina sporazum, prema kojem je pristala, da se englezka mornarica usidri u napuljskoj luci, da Englezi zapliene sve napuljske ratne brodove i skladišta oružja u Napulju. Englezki se admiral Campbell sa svoje strane obvezao, da ne će napasti grad, a kraljicu, njezinu djecu i njezin imetak zaštititi.

Murat je napokon uvidio, da mu nema spasa. Zamolio je ženu, neka s punomoćima za pregovore vojvodu Galla pošalje u austrijski glavni stan. Kralju je od vojske ostalo samo 5.000 ljudi.

Na koncu je u proglasu narodu obećao ustav i oslobođenje zemlje od neprijatelja. Kad se je Gallo bez uspjeha vratio od Bianchija, predao je vrhovno zapovjedničtvo Carrascosi i opunomoćio ga, da pregovara s neprijateljem. Iza toga je s nekoliko konjanika odjahao u Napulj.

Jedva bi čovjek vjerovao: u Napulju ga je narod dočekao s oduševljenjem, u palači se skupilo množtvo dostojanstvenika. Kad je Murat vidio, da je izgubljen, držao se začudo dostojanstveno i sabrano. Nikad za sedam godina svoje vladavine nije nastupio tako skromno i naravno, nikad u toj mjeri nije bio kralj. Tko je promatrao taj mir i podpunu sabranost, jedva bi bio vjerovao, da je svjedok posljednjim trenutcima jednog kralja na priestolu.

Zadnje rieči, koje je izrekao kao vladar, najljepše su mu bile, odkad je nosio krunu. Njegovi vjerni generali Carrascosa i Coletta došli su u Napulj, da od njega doznaju, do koje granice smiju poći u pregovorima s austrijskim glavnim stanom. Dao im je kraljevski odgovor:

»Žrtvujte sve, samo ne čast vojske. Sreća mi se iznevjerila. Ne ću da itko od toga trpi osim mene.«

25. poglavlje

BIEG

Murat je Carrascosi i Coletti dao neograničenu punomoć; zato je i znao, kakva ga sudbina čeka: saveznici će tražiti, da skupo plati izdajstvo, koje je počinio na njima. Ni pod koju cienu im ne smije dopasti šaka, radije će poduzeti i nemoguće, samo da im umakne, bilo da se dočepa Gaete, koja još pruža odpor, ili možda same Francuzke.

Ne vodeći o sebi računa razdielio je novac, koji je još imao, onim svojim drugovima, koji su mu bili vjerni. Zatim je zamolio Karolinu, da pregovore vodi zajedno s Carrascosom, i 19. se svibnja od nje oprostio.

Usred noći u pratnji osmorice jahača izjahao je iz palače na stražnja vrata. Nitko ne bi bio slutio, da se pod smeđim kaputom i prslukom i bielim jahačkim hlačama krije napuljski kralj, koji je volio sjaj i gizdu. Odati bi ga mogle samo bisage s njegovim grbom, u koje je strpao nešto rublja i hrane. Ponio je sa sobom samo neznatnu svotu novaca, ali zato je pomno ušio u prsluk ili sakrio u pojas nekoliko diamanata, koji su vriedili oko 400.000 franaka. To je sav njegov imetak.

Za njim jašu, također u građanskom odielu, muževi, spremni s njim do kraja podieliti sudbinu: njegov nećak Eugen Bonafous, kojega je u svojoj vojsci promaknuo u čin pukovnika, poljački pukovnik Malchewsky, njegovi pobočnici Beauffremont, Guilano i Rossetti, njegov tajnik Coussy i sobar Leblanc. Bjegunci krišom ostaviše Napulj i projahaše svu noć. Preko Posilipa i Pozzuolija, Monte di Procida. Svitalo je. Konje ostaviše u šumici i pješice se spustiše k obali. Murat bi htio pokušati, da doplovi do Gaete, da se u njoj utvrdi i brani do smrti, ako neprijatelj ne bi pristao na prihvatljive uvjete.

Pošli su u selo Miniscolu. S nešto muke pošlo je tamo Muratu za rukom kupiti dvie ribarske barke, u koje se ukrcaše,

jedan dio s kraljem, a drugi pod vodstvom pukovnika Malchewskoga. Razapeše jedra, brodići pokušaše doseći pučinu. Ali vjetar je nepovoljan, težkom se mukom odtisnuše od obale. Na nesreću krstare po zaljevu englezki ratni brodovi i oštro paze na sve.

Jedan od njih spusti jako naoružan čamac, koji se brzim udarcima vesala stade približavati gotovo nepomičnim ribarskim brodićima. Muratov brodić umaknuo je pod sretnom rukom u luku Ischije, dok su posadu drugog brodića zarobili Englezi. Eto, sam je početak počeo nesretno.

Kralj je preko noći našao skrovište kod nekog francuzkog trgovca. Ujutro je sišao u luku, ne bi li doznao, kako bi mogao probiti lanac englezkih krstarica. Iznenada mu zape za oko brodić na tri jarbola, koji je bordižao između otoka Ischije i Procide, kao da pokušava izjedriti na pučinu. Murat na brzu ruku odluči pokušati sreću i pošalje nećaka u čamcu, da ustanovi, kakav je to brod, i po mogućnosti nagovori kapetana, da ih pusti na palubu.

Brod je unajmio jedan od njegovih najboljih častnika, general Manhès. Na njem se nalaze još mlada mu žena, tast, general Pignatelli-Cerchiera i četrdesetak francuzkih častnika — na biegu u Francuzku. Manhès je pristao, premda se tim izlaže najvećoj opasnosti.

U jedan sat uzpeo se Murat na palubu, srdačno zagrlio Manhèsa, te se smjesta s njim i s višim častnicima posavjetovao: zaustavi li ih englezki brod, sakrit će oružje, a kad im pristane uz bok, skočit će na nj i osvojiti ga. Murat je opet sav oživio u tom razgovoru. Razvedrio se u nadi, da će se uhvatiti u koštac s englezkim vojnicima. Spremio je oružje i željno čekao, da se susretnu.

Prepatili su bezbroj muka i nevolja, za jedne olujine umalo te nisu potonuli. 25. svibnja izkrcaše se u Cannesu.

Stupivši na francuzko tlo nisu izmakli svim opasnostima. Kako će s njima postupati oblasti? Kako će ih primiti car? Murat nema pred njim tako čiste savjesti, te bi bio siguran, da će ga zagrliti. Morat će biti vrlo oprezni.

S Manhèsom se nastanio u gostioničici izvan grada. Nitko ih nije prepoznao. Smjesta je pisao Fouchéu i zamolio ga, da izpipa kraljevo mišljenje. Do odgovora nisu danju izlazili iz kuće, kratili vrieme šahom, tek noću bi se izšuljali. Dva tjedna provodili su život progonjenih zlikovaca. Napokon, 9. lipnja, potraži ih Napoleonov glasnik, gospodin de Baudus, bivši odgojitelj sinova napuljskoga kralja .

On je donio ovu poruku: »Njegovo Veličanstvo želi, da se smjesti na prikladnom seoskom imanju između Grenoblea i Sisterona, te pričeka, dok prispiju kraljica i pouzdane viesti o razvoju događaja u Napulju. Car žali, što je kralj prešao u navalu, a da se prije toga nije s njim sporazumio ili barem poduzeo mjere, da vjernim podanicima u Italiji protumači njihove dužnosti i ponuka ih, da se zajedno bore. Kralj je u minuloj godini odlučio sudbinom Francuzke, kad je svojim postupkom zadržao u Italiji francuzku vojsku i time oteo Francuzkoj 60.000 vojnika. On je 1814. upropastio Francuzku, 1815. ju je osramotio i sebe strovalio u propast.«

Murat se na tu poruku razgnjevio. Ne imajući kome izjadati se, napisao je svojoj prijateljici, gospođi Récamier, ove redke: »Ja sam za ljubav Francuzkoj žrtvovao divan život. Borio sam se za cara: za volju njegovoj stvari dospjeli su moja žena i djeca u zarobljeničtvo. Domovina je u opasnosti: ja mu nuđam svoje usluge, a on odgađa prihvat. Ne znam, jesam li slobodan ili zarobljen. Padne li car, upropastit će i mene. A eto oduzima mi mogućnost, da se borim za nj i za vlastitu stvar. Stigao sam ovamo, pred noge mu položio svoje najplemenitije osjećaje, ponudio mu, da se borim za Francuzku, a on me šalje — u Alpe: ne nalazi za me ni rieči utjehe, premda nisam skrivio ništa, osim što sam računao s njegovom plemenitošću — dakako s osjećajem, kojega za me nije nikada našao ... Ali čovjek mora znati sve podnieti, a moja je hrabrost jača od svake nesreće.«

Muratovu je potištenost ublažio jedan stari prijatelj. Maršal Brune, zapovjednik svih posada između Toulona i Antibesa, doznao je za Muratovovo skrovište u Cannesu. Murat mu je doduše pod konzulatom pokušao napakostiti, ali on mu toga više ne zamjera. Posjetio ga je i prijateljski ga svjetovao: neka se ne nada prijaznom prijamu kod častnika carske vojske, jer ih je on ogrčio svojim držanjem 1814. Između Francuza, koji su s njim stigli iz Napulja, i častnika u Toulonu izbile su razne trzavice i sukobi, bilo je već i dvoboja. Ako Murat ne kani

ostaviti ovaj kraj, neka se i dalje krije, jer inače bi mogao doživjeti koješta.

Najpametnije bi bilo poslušati careve naloge, ali Murat o tom ne će ni da čuje. Uvjeren je, da će naskoro stići Karolina i izkrcati se u Toulonu. Stoga je odlučio poći bliže Toulonu. Zapovjednik toulonskog redarstva opomenuo ga je doduše, »da ne jamči ni za što, ako se kralj pojavi u gradu«, ali Murat unatoč tome ne vjeruje u neprijateljstvo svojih starih suratnika. Nastanio se blizu grada u liepom ljetnikovcu »Plaisance«.

Otvoreno ne smije raditi, stoga kuje urote. Stao je dopisivati s Fouchéom. Ovaj se nije odrekao svoje stare namisli i bez careva znanja poduzeo korake, da izvuče na površinu napuljskoga kralja. Napoleon je ostavio Pariz, da preuzme zapovjedničtvo nad sjevernom vojskom. Vojvoda od Otranta ne očekuje uspjeha u toj vojni, te već priprema sve, da u slučaju careva pada sam prigrabi vlast. Snovao je proglasiti triumvirat, u kojem bi Murata zapalo prvo, a Luciena Bonapartea drugo mjesto. Da mu napuljski kralj u slučaju zahvata bude što bliže pri ruci, poslao mu je dopuštenje, da se nastani u okolici Lyona, premda je dobio suprotne naloge.

Murat je odmah poslao u Lyon Coussya i svoga sobara, da nađu stan. Tek što su ovi otišli, odjeknu udarac groma od Waterlooa.

Nije li to možda znak sretnoj mieni sudbine? Murat u strahu čeka na viesti. Nije ih dočekao, jer su se u njegovoj blizini izredali događaji, koji su ga prestravili. Jug se pobunio u ime Ljudevita XVIII. Sa svih strana javljaju, da ubijaju careve pristaše. Murat bježi prema Lyonu, nadajući se, da je Coussy tamo već našao sigurno skrovište.

26. lipnja izjutra opazio je pred Aubagneom povorku vojnika. Oprezno je stao pitati, tko su. Bila je to posada Toulona na čelu s generalom Verdierom. Kad su royalisti digli bunu i počeli ubijati carevce, izpraznio je Verdier grad i krenuo k maršalu Bruneu. Vojnici su prepoznali Murata, oduševljeno pozdravili careva šurjaka i zaklinjali ga, da im se stavi na čelo, osvoji Toulon i kazni ubojice.

Ali Muratu je glava puna drugih briga. On ih je liepim riečima opomenuo, da sačuvaju stegu, odrekao se puta u Lyon od straha, da bi ga mogli uhvatiti, i vratio se u svoj »Plaisance«.

Murat je opet podlegao svojoj neodlučnosti. Dogovarao se s Bruneom, na tren se zanio mišlju, da caru vjerne čete povede k carskoj vojsci, koja je uzmakla preko Loire. Ali još se za ovo nije pravo zagrijao, kad li napravi glupost: pisao je generalu de Perreymondu, koji je u ime Ljudevita XVIII. zapoviedao u Marseilleu, da dozna, bi li ga primio pod svoju zaštitu. Napokon je Coussya poslao k Fouchéu i zamolio ga, da mu od Wellingtona izhodi putnicu i dopuštenje za boravak u Englezkoj.

Wellington je odgovorio, da se Murat prije svega mora odreći priestola, jer bi tek poslije toga mogao pozabaviti se pitanjem, bi li se za nj mogao zauzeti. Protiv takve podlosti uzbunio se u Muratu sav ponos, prkosno je odbio to poniženje i naložio Coussyu, da mu nađe zaštite kod jednoga od savezničkih vladara, koji se nalaze u Parizu, ali ako je ikako moguće, neka se s tom molbom ne obrati austrijskome caru.

Međutim su k njemu stigli vojvoda od Roccaromane i njegov pobočnik Rossetti, kojima je nekako pošlo za rukom pobjeći u Francuzku. Još uviek obuzet željom, da potraži spasa u Englezkoj, poslao je Rossettija k lordu Exmouthu, zapovjedniku englezkih pomorskih snaga pred Toulonom, i zamolio ga, da ga primi na jedan od svojih brodova. Obvezat će se, da će tamo živjeti kao obični posebnik. Lord Exmouth mu je poručio, da je voljan primiti ga na jedan od svojih brodova, ali za budućnost mu ne može dati nikakvog jamstva.

Kad su ga svi odbili, a general Perreymond mu uobće nije odgovorio, odlučio je Murat u strahu za svoj život, da još jedanput pokuša probiti se do Lyona. Pošao je na put s Roccaromanom i d'Armandom, ali naskoro se morao odreći i toga pokušaja, jer su buntovni seljaci strogo pazili na sve ceste. Vratio se u svoj »Plaisance«. Opasnost postaje iz dana u dan sve veća. Odkrit će mu skrovište! Stoga je Roccaromani i Eugenu Bonafousu predao gotovo sve svoje diamante s nalogom, da uz bilo koju cienu u Toulonu unajme jedan brod. Odplovit će u Le Havre, nastaniti se negdje u okolici i odanle pokušati, da se pogodi sa saveznicima ili sa samim Ljudevitom XVIII. Roccaromana i Eugen Bonafous nađoše u Toulonu Josepha Bonafousa, Eugenova brata. On je bio kapetan fregate u carskoj mornarici, a sad je živio u mirovini. Uz njegovu pomoć pogodili

su se s kapetanom nekog švedskog broda, da će ih prevezti u Le Havre. Osim toga su s njim utanačili, da će pred Toulonom ukrcati još i trećeg putnika, kojega mu ime dakako nisu odali.

Murat se nije smio ukrcati u toulonskoj luci. Zato su se dogovorili, da će Roccaromana i Eugen Bonafous izploviti noću između 9. i 10. kolovoza i na skrovitom mjestu pod obalom pričekati na Murata. Njega će Joseph Bonafous doveslati k švedskom brodu u čamcu, koji će rano jutrom dovezti iz Toulona.

Murat se rano u zoru sakrio u gaju tik uz obalu zaljeva, koji je označio Joseph Bonafous. Ali ovaj nije došao. Što se je dogodilo? Kralj je u daljini vidio, kako amo tamo krstari jedan brod — zacielo čeka na njega. Što da učini? Da ostavi svoje skrovište i potraži nekog ribara, koji bi ga prevezao k brodu? Ne bi li tim stavio život na kocku? Sat prolazi za satom, njemu je to prava vječnost. A nigdje nikoga. Proveo je strašnu noć vrebajući bez prestanka, ne će li čuti šum vesla u vodi ili tih zov. Ništa. Zora sviće, brod još uviek polako krstari, jedra je napola spustio. Murat odluči tada pokušati sreću. Potrčao je u najbliže selo i uz obećanje kraljevske nagrade našao ribara, koji će ga povezti do broda. Upravo kad je skočio u čamac — razape brod jedra, zaplovi i izčeznu. Bivši napuljski kralj ostao je sam — opet posve sam! Jesu li ga izdali?

Nisu. Doušnici su nečemu ušli u trag. Pronio se glas, da se Murat skriva u stanu svoga rođaka. 9. kolovoza izjutra su vojnici obkolili kuću Josepha Bonafousa, izvršili u njoj premetačinu, a njega stavili pod redarstveni nadzor i zatvorili gradska vrata. Roccaromana i Eugen Bonafous nalazili su se već na brodu, tako da o svemu tome nisu ništa znali. Izplovili su i čekali na vidiku obale sve do 11. izjutra. Čudno krstarenje broda postalo je sumnjivo zapovjedništvu luke. Ono je poslalo redare i royalističke vojnike, da ga pretraže. Našli nisu ništa, ali kapetana su primorali, da smjesta odjedri na pučinu.

Murat o svemu tome ne zna ništa, muče ga najstrašnije slutnje. U svoj »Plaisance« se ne smije više vratiti. Tamo ga možda već čekaju ubojice. Stao je lutati, skrivajući se pred svakim živim stvorenjem, noću se zavukao u šumu, a danju hranio nezrelim grožđem i voćem.

12. u podne iznemogao od gladi i napora pošao je u osamljen majur na jednom brežuljku. U kući je našao samu staru

služavku. Pričao joj je, da je častnik iz Toulona i da je na šetnji zabludio i ogladnio. Starica ga prijazno pozove u kuću, ponudi mu stolicu, donese vina i iziđe u kuhinju, da mu nešto izpeče.

Odjednom se otvoriše vrata, a u sobu uđe gospodar majura. Murat već misli, da je izgubljen. Na prvi je pogled u došljaku prepoznao bivšeg častnika, po vojničkom kroju kaputa i širokoj crvenoj vrpci legije časti. I on će njega prepoznati, predati ga oblastima. Murat se uza sve to svladao i ponovio svoju priču. Neznanac ga je pažljivo slušao, a onda ga zamolio, da mirno založi. Murat jede, a onaj drugi ga pomno promatra. Ta to mu je lice poznato — nije li to napuljski kralj, o kojem se govori, da boravi tu negdje u okolici i da ga traži redarstvo. Napokon ustaje, a na oči mu navru suze: »Veličanstvo, oprostite mi, što vas bunim. Ja vas poznam, vi ste napuljski kralj. Sire, zapoviedajte, ja sam vaš i sve, što imam, žrtvovat ću za vas!«

Murat ga potresen zagrli. Prihvati njegovo gostoprimstvo i obeća mu, da ne će dugo trajati. Zatim ga zamoli, da u Toulonu potraži kapetana fregate Bonafousa, da mu opiše kraljev strašni položaj i priobći želju, da mu pripomogne umaknuti iz neprijateljske Francuzke. Stari častnik je smjesta pošao u Toulon.

Međutim se na pozornici pojavio novi glumac: markiz Rivière, izvanredni punomoćnik kralja Ljudevita XVIII. za južnu Francuzku. Onaj isti Rivière, kojega su zajedno s Cadoudalom osudili na smrt, a život mu je spasio Murat, tada guverner Pariza. Sad bi mu se taj plemenitaš mogao odužiti. Ali to mu nije ni na kraj pameti! Čim je stigao, razpisao je nagradu od 24.000 franaka za Muratovu glavu.

Ubojice smjesta digoše hajku.

Murat je te večeri obučen legao na postelju. Tek što je zadriemao, probudi ga naglo stara služavka. Neka bježi na stražnja vrata! Uz brežuljak dolaze naoružani ljudi sa zubljama, sigurno da uhvate prognanika. Hrabra mu starica obeća, da će zadržati te divljake, dok on ne umakne. Murat pograbi bodež i svoje dvie kubure, iztrči iz kuće i sakri se u vinogradu.

Njegovi neprijatelji bučno pretražiše svu kuću i najbliži okoliš. Nekoliko su puta prošli tik uz skrovište, gdje je Murat

čekao spreman, da ih što više sravni sa zemljom prije nego će sebi prosvirati tanetom glavu. Ali smrt ga još ne će. Rulja je otišla, a da ga nije odkrila.

Čim je stari častnik obaviestio Josepha Bonafousa, potražio je ovaj brže bolje nekoliko pouzdanih prijatelja: starog husarskog častnika Blancarda, bivšeg kapetana fregate Olettu, rodom Korzikanca, i još dvojicu bivših pomorskih častnika, Donnadieua i Langladea. Oni dođoše do zaključka, da je Korzika jedina zemlja, u kojoj bi kralj mogao naći sigurno sklonište. Sve će urediti, da mu omoguće odlazak. Nabavili su mu staru vojničku odoru, da ga nitko ne prepozna. A iza toga su stvorili osnovu za bieg. Iz Toulona u Bastiju kreće redovito jedanput u tjednu jedna »ballancella«, laka jedrenjača. Oletta će nagovoriti kapetana, svoga zemljaka i prijatelja Bonellija. 23. kolovoza, na dan odlazka jedrenjače, ukrcat će se na nju Oletta, a ostala trojica dovezt će Murata u čamcu na pučinu, gdje će ga preuzeti Bonelli.

Oletta je za 600 franaka kupio stari čamac, u kojem se kralj sa svoja tri pratioca u noći između 22. i 23. kolovoza odtisnuo na more. Pratilo ih je strašno nevrieme, uzburkani su valovi trošni čamac bacali kao orahovu ljusku. Na čamcu je bilo i nekoliko pukotina, u nj je prodirala voda, koju su izbacivali šeširima. Nekoliko puta samo što se nije prevrnuo. Težkom mukom posve iznemogli dovaljali su se oko ponoći do »ballancelle«.

25. kolovoza izjutra stigoše u Bastiju. Na brodu im se priključio jedan bivši napuljski riznički činovnik, po imenu Galvani, koji je smjesta svoje usluge ponudio bivšem vladaru. On ih je poveo u grad. U gostioni, gdje su pili kavu, prepoznao je jedan gost bivšega kralja. Bio je to bojnik Bigaglia, koji je nekoć u Napulju služio u pukovniji Royal-Corse. Poznajući prilike u gradu, preporučio je Muratu, da što brže ode iz Bastije.

Royalisti slave upravo danas dan svetoga Ljudevita, svečanosti će prisustvovati i posada. Uzbuđeni royalisti bit će gospodari u gradu. Prepoznaju li Murata, propao je. On će mu naći konje, pa neka pođe u Vescovato, gdje će ga liepo primiti jedan od vjernih mu častnika, general Franceschetti. Murat se onako sustao odmah dao nagovoriti.

U podne su dojahali u Vescovato. Sunce je priželo, selo je pusto, sve spava. Franceschetti je stanovao kod svoga tasta Colonna-Romanija, koji je bio načelnik u Vescovatu i vatren royalist. Ne mari — samo da sve to već svrši! I Franceschetti je spavao. Iznenađen se zagledao u tog otrcanog vojnika, duge brade, a na glavi mu mjesto šešira crn svilen rubac. Doista — to je njegov kralj, gizdavi, sjajni kralj! Duboko ganut pada pred njim na koljena. Murat ga diže, zagrli i reče umornim glasom: »Franceschetti, prijatelju, primite me pod krov. U vaše ruke polažem svoju sudbinu.« — »Sire, sve što imam, vaše je. Moja obitelj nije još nikada odtjerala nesretnika.«

Murat je legao na počinak, a dotle je Franceschetti govorio sa svojim tastom. Ovaj je pristao, da primi u kuću izobćenika, ali »kao vjeran podanik Njegova Veličanstva Ljudevita XVIII.« obaviestio je o njegovoj prisutnosti guvernera Korzike, pukovnika Verriera.

Ovaj je smjesta poslao poručnika Serru s 30 oružnika, da uhite bjegunca. Kad su ovi stigli u Vescovato, zazvonili su u selu na uzbunu, narod pograbio oružje, obkolio načelnikovu kuću, da brani uzvišenoga gosta, koji se njima povjerio. Oružnici se vratiše neobavljena posla.

Guverner Korzike našao se u neprilici. Na cielom otoku nema ni tisuću momaka, a zna, kako je Korzikancu od davnine sveto gostoprimstvo. Zar bi se izplatilo proliti krv radi toga posve bezazlenog i izcrpljenog prognanika? U neizvjestnosti odluči pričekati dok mu stignu točniji nalozi.

Tako je Murat našao nešto mira, u kojem je brzo zaboravio sve, što je prepatio. Oduševljenje otočana probudilo je u njem taštinu. Stari vojnici njegove vojske hrle sa svih strana otoka, da mu se stave na razpolaganje. Častnici ga nagovaraju, neka se lati mača, oni će za njim, kamogod hoće. A i u Napulju ima još pristaša. Pišu mu, da je narod sit Ferdinandova silničtva i njegovih mjera odmazde. Pojavi li se Murat s nekoliko stotina vojnika, dići će se sav narod i opet ga posaditi na priestol. Kud će više, da iznova planu njegove nade.

Potajno je poslao jednog pouzdanika u Napulj, da dozna pravo stanje stvari u kraljevstvu, ali u svojoj nestrpljivosti nije mogao dočekati toga izvješća. Preko noći je odlučio natrag osvo-

jiti svoj priestol. Na čelu četice, što se oko njega okupila, zaposjest će Ajaccio i odanle odploviti do napuljske obale.

17. rujna krenuo je sa svoje 400 privrženika put Ajaccia. Uzput su ga u svim mjestima oduševljeno dočekali. U Boccognanu, dan hoda pred Ajacciom, zaustavio se. U grad je poslao generala Franceschettija, da izpita razpoloženje naroda i nakane posade, ali u prvom redu, da nađe dosta velik brod, koji će do talijanske obale prevezti njega i njegove ljude. Kako nije imao novaca, nadao se, da će mu potreban iznos predujmiti obitelj Bonaparte.

Čim je Franceschetti stigao u Ajaccio, pozvaše ga k generalu Arrighiju, vojvodi od Padove. Arrighija je Napoleon poslije povratka s Elbe imenovao guvernerom Korzike, a još nije bio razriešen od svoje dužnosti. Franceschetti se odazvao pozivu. Vojvoda od Padove dočekao ga je okružen carevim rođacima i svim Korzikancima iz grada, koji su služili na carevu dvoru i u vojsci. Bilo ih trideseťak osoba. Prietećim glasom upozorio je izaslanika bivšega napuljskog kralja, neka mu preporuči, da ne dolazi u grad. Franceschetti je u prvi mah zapanjen, ali brzo se snašao: »Kralju nije stalo do toga, da dođe u Ajaccio. Dajte mu brod, da odplovi s Korzike, i 30.000 franaka, da pokrije prve izdatke svoga podhvata, pa vam u njegovo ime obećajem, da ne će ni zaviriti u grad.«

Na ovaj se priedlog diže graja. Obtuživali su kralja, da je izdajica, da je on skrivio carevo svrgnuće i zarobljeništvo. Franceschetti se ogorčen povukao. Smjesta je izviestio Murata, što je doživio i pozvao ga, da što brže dođe u Ajaccio, gdje će ga srdačno primiti.

23. rujna ušao je Murat na čelu 600 starih vojnika slavodobitno u grad. Zapovjednik grada, pukovnik Laforêt, zatvorio se u tvrđavu sa svojim vojnicima, da mu ovi ne prebjegnu Muratu, a narodnoj gardi zapovjedio, da pruži odpor izobćeniku. Narodna garda mu je uzkratila poslušnost i vojničkim počastima uz poklike pozdravila slavodobitnika.

Murat je bio neograničeni gospodar grada, u kojem mu je sve stanovničtvo bilo odano dušom i tielom.

Smjesta se dao na pripremanje svoga podhvata. Glavno mu je novac. Po drugi put se nije htio poniziti pred rodbinom svoje žene, stoga je prodao ostatak diamanata i dobio za njih

90.000 franaka. Na nesreću se u luci nije našao nijedan veliki brod, u koji bi se mogli ukrcati svi vojnici. Ništa zato, skalupit će mornaricu od svih brodova, koji su sposobni za plovitbu, samo da preveze što veći broj svojih ljudi. Ali za nju će trebati zapovjednika. I njega je našao u Ajacciu: nekog Barbaru, starog gusara s Malte, kojem je on nekoć u znak priznanja podielio čast baruna i imenovao ga kapetanom fregate. Taj podlac — koji je vjerojatno bio ortak Ferdinandova ministra redarstva — preuzeo je zapovjedničtvo.

Barbara je jedva jedvice našao šest lađica sposobnih samo za obalnu plovitbu, a nipošto za debelo more. Na domaku je i ekvinokcij, more će biti burno — ali Murat se ne boji ni toga. Na brodovima će biti mjesta najviše za 250 ljudi — i preko toga prelazi: izabrat će najbolje.

Uza sve to kralj je jedini ostao nepokolebiv u svojem ufanju. Častnici su već izgubili oduševljenje, ali surađuju, jer su s njim previše povezani. Neki su ga ostavili, između ostalih Oletta, Donnadieu, Langlade i Blancard, jer čitav podhvat smatraju bezumnošću. Franceschetti i Galvani sliede kralja iz vjernosti prema njegovoj osobi, ali bez ikakve nade u uspjeh. Murat ostaje tvrdoglav.

U času kad je krenuo na brod, stigla je posljednja opomena, koja ga je još mogla spasiti iz ponora. 28. rujna uvečer donio mu je Fouchéov pouzdanik Macirone iz Pariza važnu viest. Na nagovor Fouchéa poslao je Metternich po Macironeu ovo pismo: »M. Macirone ovime je opunomoćen, da priobći kralju Joahimu sliedeće: Njegovo Veličanstvo car austrijski voljan mu je pod ovim uvjetima pružiti utočište u svojim državama: I. Kralj će izabrati posebničko ime; kraljica je primila ime grofice Lipona; to se isto ime preporučuje i kralju. II. Kralju ostaje na volju, da za boravište izabere jedan grad u Češkoj, Moravskoj ili Gornjoj Austriji. Želi li se radije nastaniti na ladanju, može to učiniti u navedenim pokrajinama. III Kralj će Njegovom Carskom i Kraljevskom Veličanstvu zadati rieč, da bez izričitog dopuštenja Njegova Veličanstva ne će ostaviti austrijskih država i živjeti životom gospodskog posebnika, ali pokoravajući se zakonima austrijskih država. U znak svjedočanstva i jamstva za primjerenu provedbu svega gore navede-

noga naloženo je podpisniku s Najvišega Mjesta, da ovu izjavu podpiše. Dano u Parizu 1. rujna 1815. Metternich.«

Ali ta je ponuda došla prekasno. Muž Muratova kova ne prima milostinje od neprijatelja u trenutku, kad je s 250 vjernih sljedbenika krenuo natrag osvojiti kraljevstvo. Zatočenje u Austriji bilo bi mu poniženje i teret. On je vojnik i postupat će kao vojnik.

Kad je Macironeu potvrdio pismeno primitak poruke, doveli su pred njega nekog Carabellija, bivšeg napuljskog činovnika. Upravo je stigao iz Napulja i stao zaklinjati kralja, neka se okani svakog pokušaja. Narod se ne će dići na oružje, da podpomogne bivšega kralja. A i učini li to, austrijska će vojska, koja se još nalazi u kraljevstvu, ugušiti svaku pobunu. Murat mu ne htjede povjerovati.

Sat zatim počelo je ukrcavanje. Murat je pošao na prvi brod, na kojem se nalazio i Barbara. Drugim zapovieda zapovjednik bojne Courrand, trećim kapetan Ettore, četvrtim kapetani Mattei i Giacometti, petim kapetani Semidei i Medori. Na svakom se brodu smjestilo 40 do 50 ljudi. Šesti najlakši i najbrži čamac, prenosit će Muratove zapoviedi od jednog do drugog broda.

U jedan sat iza ponoći dao je Murat razapeti jedra, mala mornarica izplovila je u grobnoj tišini. Nije se oglasio ni cigli poklik nade ili veselja, kao što je to običaj kod vojnika, kad kreću na bojište. Brodovi su izvan luke skrenuli na jug i odjedrili u susret svojem udesu.

26. poglavlje

ODMAZDA

Tek što su oplovili predbrežje pred Ajacciom, zapali su u težku oluju. Brodići nisu bili dorasli strahovitom nevremenu. Čim je stalo svitati, skrenuo je kapetan Barbara prema Sardiniji i potražio zaklona u jednom zaljevu. Popodne je popustila žestina vjetra, opet su izplovili.

Ali ljude je skršila morska bolest, a jedra su na brodovima bila djelomično oštećena. Trebali bi barem 24 sata odmora. Izbor je pao na otočić Talovaru izpred obale Sardinije. Usidrili se u malenom zaljevu, u kojem je more bilo mirno.

Iza ponoći nastaviše put, i to po Muratovu nalogu ravno prema kalabrijskoj obali. To je zabrinulo njegove suputnike, jer će se tako izkrcati u pokrajini, u kojoj je ime Joahima Napoleona bilo najomraženije; u svoje doba poslao je naime onamo okrutnoga generala Manhèsa, da iztriebi razbojnike, a taj je dao postrieljati i povješati na stotine Kalabreza.

Radi nepovoljnih vjetrova trebali su punih pet dana za taj put. A 5. listopada u zoru izroni iz guste magle pred njima — napuljski zaljev s Vezuvom, upravo onaj kraj, u kojem se je nalazila austrijska vojska! Svi protrnuše od straha. Murat navali na Barbaru, nazove ga izdajicom i zapovjedi mu, da skrene prema Kalabriji. Stari se gusar stade izpričavati, da se je prevario u računima, ali svima je ostao sumnjiv.

Sutradan ugledaše malenu luku Paolu u prednjoj Kalabriji, kad li se podiže iztočnjak, a oluja raztepe brodove i zanese na pučinu. Utonuše u mrku, tegobnu noć. Morali su jedriti s pogašenim svietlima, da ih ne opaze englezki brodovi, koji su krstarili napuljskim vodama. Svaka se lađica sama za se borila protiv oluje, a da nije znala, što je snašlo ostale.

U zoru je Murat ugledao samo najmanji čamac, a drugima se zameo trag. Stoga je zapovjedio, da se usidre u mirnom zaljevu San Lucido, a čamac je poslao u potragu za izčeznulima. Pred noć se vratio, ali samo s brodićem bojnika Courranda. Svi misle, da je podhvat propao.

Ali Murat ne pozna straha. Poslao je na kopno Barbaru, satnika Ottavianija i dvojicu mornara, da izpitaju razpoloženje među stanovnicima. Pred obalom ih zaustavi naoružan čamac i odvuče u San Lucido. Tu ih preslušaše i zatvoriše. Samo Barbari, koji je jedini imao uredne izprave, naložiše, da ona tri broda dovede u luku.

Kad se smrklo, zapovjedi Murat, da zajedre prema jugu. Nitko osim njega ne vjeruje više u uspjeh. Bojnik Courrand izkoristio je tminu i zaplovio prema Korzici. Ujutro je Murat ustanovio, da ga je ostavio i posljednji prijatelj.

Uz kralja se osim posade broda nalaze samo još generali Franceschetti i Natali, povjerenik Galvani, satnici Lanfranchi, Biciani i Pernice, poručnici Pascalini, Moltedo i Pellegrini, osam

dočastnika i devet vojnika, svega dakle 25. Ludo bi bilo, s tom šačicom nešto i poduzimati. Jedva jedvice su o tom uvjerili i Murata. Kralj je dao Barbari nalog, da krene prema Trstu.

Ali Barbara tvrdi, da je to nemoguće, jer je brod preslab za tako dug put, a ponestalo im je i hrane. Ponudio se, da na čamcu ode u mjestance Pizzo, koje su vidjeli u daljini; tamo će nabaviti dosta hrane i potražiti jači brod za put do Trsta.

Međutim Murat ne vjeruje Barbari, ne će da ga pusti. I upravo to kao da ga je natjeralo na neočekivanu odluku, koja odgovara njegovoj ćudi: sam će pokušati sreću u Pizzu.

Sve je zapanjio tom odlukom. »Sire, ne idite na kopno,« opomenu ga sobar Charles, »to bi bila vaša propast!« Ali Murat ne mari ni za što, nalaže častnicima, da obuku svečanu odoru. On se je dao obrijati, obukao je modru dolamu s gajtanima i svilene hlače, a na glavu nasadio šešir s kokardom urešenom briljantima.

U Pizzu će dići na oružje seljake, povesti ih u Monteleone, gdje će ga vojnici dočekati s oduševljenjem. Kalabrija će ga jednodušno priznati kraljem. A iza toga će lako uništiti onu šaku Austrijanaca, jer za njim će poći sva zemlja, pa i Ferdinandove pukovnije . . .

Čamac udari o dno. Murat zadrža častnike, koji htjedoše poći napried, prvi sam skoči do koljena u vodu i pođe na suho, a za njim njegovih 25 drugova i drugi sobar Armand. To je bilo nešto iza devet sati prije podne.

Pizzo je napola grad, napola selo, a proteže se na obronku brdašca sve do mora. Na vrhu brdašca diže se stari dvorac s kulama još iz doba španjolskog gospodstva. Mjesto, gdje se je izkrcao Murat, udaljeno je od glavnog trga od prilike 300 metara. Put do njega vodi uzbrdo. Nedjelja je, sajmištni dan, pa je mnogo seljaka iz okolice donielo svoje proizvode na prodaju. Oni su sa zaravanka povrh zaljeva u čudu promatrali dolazak tih neobičnih putnika. Kad je Muratova pratnja uz povike: »Živio naš kralj Joahim!« dospjela na trg, počeli su shvaćati, što je na stvari, i obuzeti nepovjerenjem odilaziti s trga.

Uzalud im Murat drži govor. Seljaci brže bolje natovariše robu na magarce ili mazge i odmagliše. Građani se zavukoše u svoje kuće, zatvoriše vrata i prozore. Murat se težko razočarao. Uto je naišlo desetak topnika s obale, koji su pošli k misi. Murat pođe k njima i doviknu im: »Vojnici, zar ne poznate više svoga kralja?« Topnici se čudno drže, u neprilici nešto šapuću. Murat je dospio u neugodan položaj. U tom trenu pristupe k njemu dvojica mladića iz Monteleonea, koji su naslutili, što se tu sprema. »Sire,« rekoše mu, »ostavite što prije to mjesto. Ovdje ste okruženi neprijateljima. Pođite s nama u Monteleone, mi ćemo vas voditi. Tamo imate prijatelja, a i vojnici su djelomice uz vas. Ostanete li ovdje, izgubljeni ste!«

Murat odluči poći u Monteleone i zapovjedi topnicima, da ga sliede. Samo dvojica su pošla za njim. Međutim se dolje na cesti sjatilo množtvo seljaka, a na čelu im stari oružnički častnik Trantecapilli, zakleti neprijatelj bivšega kralja. Franceschetti opomenu Murata: »Sire, oprez, seljaci su naoružani, a iza nas dolaze drugi!«

Murat pokuša, ne bi li umirio seljake. Stade ih uvjeravati, da se je izkrcao samo zato, kako bi nabavio svježe hrane, on nastavlja put u Trst, gdje će se sastati s kraljicom Karolinom i svojom djecom. »Djeco moja,« viknuo im je, »ta vi ne ćete dići oružje protiv svoga kralja!«

»Kad je tako,« reče sada Trantecapilli, »nemojte bježati. Pođite sa mnom, ja ću vas odvesti u Monteleone.«

Murat je povjerovao častnikovim riečima i pošao k njemu, premda su ga njegovi ljudi od toga odvraćali.

»Tko ste vi zapravo?« zapita Franceschetti vođu gomile.

»Ja sam oružnički častnik Trantecapilli, a kralja i sve vas ćemo sada odvesti u Pizzo.«

On posegnu rukom za kraljem. Dolazi do gužve i natezanja, tučnjave. Častnici težkom mukom oteše Murata neprijateljima. Mala skupina htjede nastaviti put u Monteleone, ali seljaci ju obkoliše. Iznenada prasnu hitac. To je bio znak za početak prave bitke. Muratovi pratioci shvatiše tada, da je sve propalo, dadoše se zajedno s kraljem u bieg, da se spase na brodove. Seljaci bez prestanka pucaju za njima. Galvaniju su prostrielili nogu, nekoliko su vojnika dostigli, sputali i odveli u Pizzo.

U divljem trku jure nesretnici niz polja, a progoni ih biesna vika neprijatelja. Na obali, gdje su se nadali spasu, dočeka ih strahovito razočaranje. — Barbara nije poslušao Murata,

koji mu je zapovjedio, da se usidri pred zaljevom, nego je odmaglio.

Nedaleko od njih leži na žalu ribarski čamac. Svi priskočiše k njemu, navlače ga, guraju, da ga odvuku u more. Uzalud sav trud! Čamac je napola zagrezao u piesak, ne da se ni maknuti. Međutim su ih dostigli progonitelji, navalili na njih kundacima, toljagama, bodežima. Žene su najgore, hoće da im izkopaju cči. Kapetan Pernice i narednik Giovanni padoše mrtvi. Murat je sav ogrezao u krvi. Jedan klipan, nemajući drugog oružja, lupio ga je po licu podkovanom čizmom, žene mu čupaju kosu, pljuju mu u obraz. Jedna od njih ruknu: »To ti je kazna, što si mi dao objesiti tri sina!«

General Franceschetti, kapetani Lanfranchi i Bicioni, narednik Franceschi i sobar Armand pali su težko ranjeni.

Uto se kroz gužvu probi jedan čovjek, prodre do Murata i zaštiti ga svojim tielom. To je bio Francesco Alcala, upravitelj vlastelinstva. Njega poslušaše, jer ga svi u Pizzu visoko štuju. Razjasnio je ubojicama, da će ih Ferdinand nagraditi, ako mu Murata izruče živa, ako li ga pak ubiju, kaznit će ih kao zločince. Tako je prestalo krvoproliće. Kralja je poveo zajedno s preostalom pratnjom u Pizzo i sve predao Trantecapilliju. Ovaj ih je odpremio u dvorac.

U tamnici dvorca bile su smještene svinje. Trantecapilli je dao iztjerati životinje, a u taj kotac strpao svoje zarobljenike. U tiesni prostor pada nešto svietla samo kroz uzku rupu, pod pokriva debeo sloj smeća, a prljave stiene vrve najstrašnijom gamadi. U u su paklensku jamu bacili Murata, osam okrvavljenih ranjenika i ostale izmlaćene vojnike. Kralj se opet posve sabrao, požalio njihovu sudbinu, tješio ih, sokolio, neka budu strpljivi.

Alcala je htio kralja izbaviti iz toga paklenskog blata, ali Trantecapilli ne će o tom ništa da čuje. Samo mu je dopustio, da kralju pošalje kaput, jer kraljeva je dolama bila sva izdrpana i okrvavljena.

Uvečer je iz Monteleonea stiglo četrdeset vojnika, a s njima i guverner Kalabrije, general Nunziante. On je ostao vjeran Ferdinandu i nije služio pod Muratovom vladavinom. On je stari vojnik, pošten i pravedan. Neprijatelj je Francuzima, ali vojnički mu osjećaj časti ne dopušta, da odobri ta okrutna

nasilja nad zarobljenicima. Ali svjetina je uzbuđena, moglo bi doći do novih izgreda. Težkom je mukom dao izprazniti dvorac, ali svjetina urliče i dalje pred zidinama žedna krvi i klanja.

General je posjetio kralja u tamnici, pozdravio ga s poštovanjem, skinuo pred njim šešir i zadržao ga u ruci. Naglasio je, da žali, što su ih zlostavljali, i zamolio ga, neka mu oprosti, što ga mora zadržati u toj sramotnoj tamnici — ali to je jedino mjesto, na kojem će biti posve siguran, ako bi svjetina opet provalila u dvorac. Da zarobljenicima barem nekako olakša udes, dao im je donieti slamnjače i pokrivače.

Sutradan je došla jedna pukovnija pješaka i jedna bitnica topnika. Sad je Nunziante dao raztjerati svjetinu. Kad je prispio državni nadodvjetnik, dao je guverner Murata predvesti na preslušavanje. Izprva je Murat uzkratio svaki odgovor, ali na koncu je izpričao ovu svoju staru izmišljotinu: da je krenuo u Trst, a ovdje se je htio obskrbiti hranom i naći bolji brod, jer je stari već počeo tonuti. Iztraživatelji mu nisu povjerovali, jer su već doznali, kako se je razvijala drama.

10. listopada smjestili su Murata, Franceschettija i Natalija u pristojnije uze: u sobicu s pregrađenim prozorom, u prizemlju pred tako zvanom »esplanadom«, zapravo uzkim dvorištem između dvie zgrade, širokim 3, a dugim 16 metara. U sobicu su im donieli vojničku postelju, dvie slamnjače, koje su položili na kameni pod, stol i dvie stolice. Pred vratima su stajala na straži dva vojnika.

General Nunziante je pun poštovanja i suosjećaja Murata i njegovu dvojicu supatnika pozvao k sebi za stol, ali odmah poslije objeda moradoše se vratiti u uze. Straže im po njegovu nalogu izkazuju počast. Poslije podne je Murat pisao Karolini, kralju Ferdinandu, zapovjedniku austrijske vojske i englezkom poklisaru u Napulju, te zamolio Nunziantea, da odpremi ta pisma. Još ne vjeruje u sudbinu, koja mu se sprema. Za večerom je nemalo začudio generala Nunziantea, kad mu je pričao, kako će se nagoditi sa svojim »gospodinom rođakom« Ferdinandom, koji će se vratiti na Siciliju, dok će on opet preuzeti vladu u Napulju.

12. u noći stigao je nalog dvora, da Murata stave pred prieki sud i da ga osude kao neprijatelja države. Osuda se ima

smjesta izvršiti. Osuđeniku neka ostave četvrt sata, da primi sakramente, ako bude htio.

General Nunziante je sastavio sudište: imenovao je sudcima sedam častnika. Predsjednik mu je general pobočnik Fasulo, koji se je svojedobno zahvaljujući Muratu uzpeo nezasluženo visoko. Od ostale šestorice sudaca još su četvorica služila Muratu. Ta šestorica su: pukovnik Sfarlo, dopukovnici Natali i Lenzetta, satnici Cannilli i Vouge i poručnik Froio kao zapisničar. A sudu će poslužiti savjetom državni nadodvjetnik La Camerra.

13. su listopada ujutro odveli Franceschettija i Natalija iz zatvora pod izlikom, da im nešto moraju priobćiti. Kad se dugo nisu vratili, uznemirio se Murat. Napokon je shvatio —. I dosta, malo zatim je ušao u sobicu satnik Stratti, kojem je bila povjerena straža, s još četvoricom častnika. S nepritajenim ganućem pozvao ga je pred sudište. »Sad sam izgubljen,« viknuo je Murat, — »osudit će me na smrt!«

Nekoliko časaka nije mogao prigušiti uzbuđenja, našavši se iznenada pred stvarnošću, ali ipak se je brzo snašao. Od toga je trena hrabro zaprkosio sudbini, ostao ponosan i dostojanstven.

Kad ga je satnik Stratti pozvao u susjednu sobu, gdje se je sastalo povjerenstvo, odgovorio mu je: »Gospodine satniče, recite predsjedniku, da odklanjam njegovo sudište. Muževi, kakav sam ja, odgovorni su samo pred Bogom za svoja djela. Sudci neka donesu osudu, ja tu nemam što reći.«

Zatim je došao satnik Starace, kojega je zapala dužnost branitelja, i rekao mu suznih očiju: »Imao bih vas braniti, Sire, a pred kakvim sudcima!« Ali Murat ne želi nikakve obrane, on odklanja te ljude, jer oni su po njegovom uvjerenju njegovi podanici, a ne mogu mu biti sudci, nego jedino krvnici. »Gospodine Starace, nalažem vam, da me ne branite!« Kad se je pojavio zapisničar i zapitao ga, kako mu je ime, otresao se na nj gromkim glasom: »Ja sam Joahim, kralj obiju Sicilija! Odstranite se, gospodine!«

Murata čuvaju četvorica častnika, koji s njega ni na tren ne skidaju oka. Oni se dive njegovoj vedrini i ravnodušnosti, kojom im je najzornije opisivao bitke, u kojima je sudjelovao,

osobito brojne juriše, koje je poduzimao na konju po bojištima Europe i Egipta.

U četiri sata poslije podne izrekao je sud osudu, a da obtuženika nije ni saslušao. Osudio ga je na temelju zakona, koji je on sam svojedobno izdao, da spriječi potajno izkrcavanje na kalabrijskoj obali. Sud je odredio, da se osuda ima izvršiti nakon četvrt sata na »esplanadi« dvorca.

Zapisničar je smjesta pošao u zatvor i kralju pročitao osudu. Ovaj ga je slušao, a da nije rekao ni rieči, ali svojim držanjem je iztaknuo, da sve to prezire. Kad ga je poručnik Froio pitao, želi li svećenika, odgovorio je Murat, da mu ga pošalju. Zatim je posve miran svojoj ženi napisao ovo pismo: »Draga moja Karolino, meni je kucnuo sat razstanka. Još malo časaka, pa me više ne će biti među živima, za malo časaka ne ćeš više imati muža. Nemoj me zaboraviti; moj život nije bio okaljan nikakvom nepravdom. Zbogom, moje Ahile, zbogom, moja Letitijo, zbogom, moj Luciene, zbogom, moja Luizo; pokažite pred svietom, da ste dostojni svoga otca! Ostavljam vas bez kraljevstva i bez posjeda okružene množtvom mojih neprijatelja. Pokažite, da ste jači od nesreće, mislite uviek na to, što ste i što ste bili, Bog neka vas blagoslovi! Sačuvajte mi častnu uspomenu! Izjavljujem, da mi u ovim posljednjim trenutcima života nije ništa bolnije nego to, što moram umrieti daleko od svoje djece.«

U pismo je metnuo uvojak svoje kose, predao ga satniku Staraceu i zamolio ga, da ga odašalje poslije njegove smrti. Zamolio ga je još, da ga zapečati njegovim pečatom izrezanim iz koralja, koji prikazuje glavu napuljske kraljice. Kad se je srušio prosviran tanetima, našli su mu ga u desnoj ruci. Na koncu ga je zamolio, da njegov sat preda njegovom vjernom Armandu.

Uto su u sobicu pustili starca svećenika. Bio je to kanonik Masdea. Murat ga zamoli, da sjedne; on je sjeo njemu nasuprot, a kad se je počeo izpoviedati, spustio se na koljena i klečao do kraja. Kad je primio odrješenje, digao se i rekao: »U redu, izvršite, što je volja Božja!«

Stari ga kanonik još nešto zamoli: da mu Murat podpiše izpravu i posvjedoči, da je umro kao kršćanin. Murat se izprva

nećkao, ali onda je ipak napisao: »Umirem kao dobar kršćanin.« Iza toga je čvrstim korakom izišao iz sobice.

Na hodniku je pošao lievo, jer je tamo na »esplanadi« opazio 12 vojnika s puškom o ramenu. Prostor je bio tako uzak, da su se morali postaviti u tri reda. »Kamo bih se ja postavio?« zapitao je. Častnik, koji je imao zapoviedati kod strieljanja, pokazao mu je kut blizu nadsvođenog hodnika, što je vodio u ulazno dvorište. Tamo je već stajala drvena stolica, ali Murat ne htjede sjesti. Isto tako ne dopušta da mu svežu oči, a nije htio stati okrenut leđima vojnicima. Slobodno se uzpravio, nasmiešio, okrenuo se k njima punim licem, razgalio grudi i zapovjedio im čvrstim glasom: »Izpunite svoju dužnost, vojnici! Gađajte u prsa, nemojte u lice!«

Kao stari vojnik, izkusan u svom poslu, dao im je zapovied za potrebne hvatove, a kad su u nj uperili puške, viknuo je: »Vatra!« Hitci prasnuše. Trenutak je kralj ostao još uzpravan, zatim je zateturao i srušio se. Gotovo svi naboji pogodili su usred prsa.

Mrtvo su mu tielo položili u biedan lies, na brzu ruku skucan od sirova drveta. Kad se je smrklo, uprtili su vojnici tužno breme na ramena i ponieli ga na groblje kraj crkve. Skupilo se nekoliko ljudi iz mjesta.

Pred grobom htjedoše vojnici lies položiti najprije na zemlju. Ali nespretno im se omaknuo, udario o zemlju, daske se razlomile, a blieda je mjesečina osula okrvavljeno lice ustrieljenoga. Brže bolje donesoše nekoliko klinaca i čekić, zakovaše za nevolju biedni lies . . . Iza toga spustiše u sirotinjsku raku na groblju Pizza smrtne ostatke Joahima Murata, pokojnoga napuljskoga kralja.

Još i danas počiva tamo.

KONAC

SADRŽAJ